יהדות אי ג'רבה

ספר דברי-ימי-יהודי האי "ג' ר ב ה"

אותו אי המפורסם בעבר ובהווה, בדרום טוניסיה.

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2024

ליקט, כתב וחיבר:

מזוז יהונתן

עיה"ק צ פ ת

כ"ט חשון תשל"ט - 29/11/78

תמונת המחבר
י.מ. הי"ו ס"ט

שלמי - תודה

אשמח לברך ולהודות, לחברים שעזרו לי בכל הקשור להוצאת הספר הזה: צילומים, שרטוטים וכדומה.

לכולם, שפע ברכות ורב תודות!

המחבר

כל הזכויות שמורות למחבר.

המעוניינים ברכישת הספר, נא לפנות אל הכתובת:
מזוז יהונתן, קיבוץ גלויות 254/4 צפת
טלפון: 067/30926

מאור הגליל מפעלי דפוס
והוצאה לאור חצור הגלילית בע"מ
טלפון 067-**37802** • המקריה החסידית

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2024

תוכן

פרק		עמוד
א	פתח דבר	א
	על קוצו של יו"ד	ב
	הקדמה	ג
ב	האי ג'רבה	ה
ג	האוכלוסיה באי	ז
ד	המשטר	ח
ה	ההתישבות היהודית באי	יא
ו	הרובע היהודי	יג
ז	מספר האוכלוסיה היהודית באי	יח
ח	החיים ברובע הקטן	כ
ט	בית-ספר צרפתי ברובע	כב
י	מקורות מחיה ברובע	כה
יא	תיאור עבודות שונות ברובע	כו
יב	תיאור בית מגורים ברובע	כט
יג	תעשית הצמר	לה
יד	מקורות לואי לפרנסה	לז
טו	בית-הכנסת אלגריבה	לח
טז	בתי קברות יהודיים ברובע הקטן	מח
יז	הרובע הגדול	נ
יח	מקורות פרנסה ברובע הגדול	נד
יט	החיים היומיומיים ברובע הגדול	נז
כ	שוק הרובע, יום ששי אחר צהרים	ס
כא	השבת, ברובע הגדול	סג
כב	ניהול העניינים הציבוריים ברובע	סו
כג	החינוך לפרטיו ברובע	עג
כד	סדר יומו של הרב (המורה)	עו
כה	הפיקוח בלימודים	פ
כו	מהו חלקם של ההורים בחינוך	פא

פרק		עמוד
כז	החינוך לילדי העניים	פג
כח	ספרי לימוד	פד
כט	סיכום הנושא "חינוך"	פד
ל	טיול פורים	פו
לא	סדר פנים וחוץ	פח
לב	בריאות	פט
לג	נזקקי סעד	צח
לד	מנהגים והרגלים שונים	קב
לה	יחס היהודים בינם לבין עצמם	קכז
לו	יחסי שכנות בין היהודים לערביים באי	קכט
לז	השואה במלחמת העולם השניה	קלד
לח	המושג ארץ-ישראל בתודעת יהדות האי	קמג
לט	ציונות	קמח
מ	הכשרה חקלאית כבסיס לעליה לארץ	קנח
מא	העליה הראשונה במסגרת ההכשרה	קסד
מב	קום מדינת ישראל והשלכותיה	קסו
מג	מלחמת העצמאות והשפעתה באי	קסט
מד	העליה לאחר קום המדינה	קע
מה	בית מוסה	קעו
מו	חילופי המשטר והשפעתו באי	קעז
מז	המצב הכללי כיום באי	קפ
מח	סיפורים שונים	קפג
מט	פתגמים שונים	רד
נ	אלבום תמונות ממראות האי	רו

פרק א' - פתח דבר

הספר הנכחי, בא למלא צורך חיוני להמוני העם ולבני הנוער, המעוניינים לקבל מושג ומידע על אירועים ועל אישים, על ערכים ועל מושגים בדברי-ימי-יהדות ג'רבה - עתיקת היומין, הידועה כשמרנית ביותר על מנהגיה, בעלי שורשים עמוקים דתיים בעיקר.

זהו נסיון לתת בקיצור האפשרי ספר ידע ומידע על האוכלוסיה יהודית זו, על כל היבטיה ההיסטוריים, גשמי ורוחני.

ספר זה יכול להיות כפתח-שער חשוב גם להיסטוריונים ולשואפי המדע על יהדות זו.

שונה ספר זה מאחרים שהופצו לאחרונה - כשהעיקר בו הצד ההיסטורי, ואילו הצד הסיפורי הוקצה כטפל לעיקר. כמו-כן מלויה בתמונות ובשרטוטים רבים.

נכיר תודה, לקוראים שיואילו להסב תשומת לבנו להשמטות ולשיבושים ויביאו לפנינו הערותיהם והארותיהם, כדי שנוכל לכלול אותן במידה ותתאפשר לנו להדפיס מהדורה שניה.

אני אמונה, כי הספר הזה הוא דבר בעיתו ויתקבל ברצון ובהבנה וישמש ספר עזר להועיל לנוער, להמון ולשוחר המדע.

המחבר, י.מ.

על קוצו של יו"ד

בספר הזה, יסופר על יהודי ג'רבה, בעבר ובהווה - מכל הבחינות: חברה וכלכלה, רוח ולאום, מנהגים ופתגמים, סיפורים וחוויות - בליווי תמונות ושרטוטים, ע"מ לדעת, ללמוד וללמד על עדה קדושה ומפוארה זו, כיצד הגיעו היהודים האלה לראשונה למקומם זה? מה עבר עליהם, עד התבססם שם עד הלום.

מהו סוד הצלחתם, להתקיים משך אלפים שנים, במקום נידח ובתנאים קשים?

כיצד בנו את חייהם, בינם לבין עצמם ובינם לבין שכניהם הלא יהודים?

איך דאגו לעתידם, במה הצטיינו, חכמתם, כוחם, ותפארתם וכמיהתם?

הכל, מודלה מסיפורים אמתיים, ששמעתי מפי הורי, מורי ורבותי מגידי אמת. גם מחיי יום יום, אשר חייתי וראיתי במו עיני ועל בשרי הרגשתי כל רבר. הכל בעתו וכהווייתו.

הכו"ח, מזוז יהונתן

פה עיה"ק צפת

ה ק ד מ ה

מיום שעליתי ארצה, בשלהי שנת 1956 - ראיתי חובה לעצמי לחבר את הספר הזה, המניעים לכך, שני דברים: 1) שמתי לב, כי עדה מפוארה זו, נדחקת לקרן זוית פה בארץ, כאבן שאין לה הופכין, תחת היותה תפארת בין העדות המפורסמות ביהדות העולם.

עתה, נהפוך הוא: אף אחד לא ידע את ערכה של עדה זו, אפילו אנשיה נעלם מהם הודם וזיום, ובמשך הזמן השלימו עם המצב. יש והתחילו להתנכר למציאות וחיפשו דרכים כיצד להסתיר את מקור מוצאם...

2) מעשה שהיה כך היה: יום אחד נכנסתי לחנות ירקות וביקשתי לקנות משהו, משראיתי את החנות ריקה - פלטתי את המשפט התלמודי הידוע: "ריקם, ריקם גזרה-שוה"...

מיד, פנה אלי זקן אחד שעמד בתור לקוח באותה שעה בחנות - ואמר לי: אתה עולה מדג'רבה? - עניתי לו בחיוב, אך תמהתי: וכיצד הכרת אדוני, כי אני מדג'רבה? - ענה ואמר: פתגמים כאלה, אפשר לשמוע אותם כעת, רק מעדה קדושה זו. משהסתכלתי בו בעינים של שמחה ופליאה כאחד, הפטיר ואמר: כן! כן! יהודים אלה בני אברהם, יצחק ויעקב, מקור יהודי כשר, אוטינטי מוחלט!

שתקתי, אך לבי הומה כולו מאושר... אמרתי: מי יתן ודברי הזקן הללו יישמעו בכל הארץ! אולי יכירו אותנו אחינו הבאים מכל קצות תבל וידעו את ערכנו.

אבל אני, לא הרפיתי ממנו והוספתי לשאול אותו זקן: ומנין אדוני מכיר עדה זו? - הו, הו...! אני חייתי איתם שם בדג'רבה: לפני עשרות שנים, ביקרתי אצלם בתור "כולל", מטעם ישיבת רשב"י. אני ידוע שם בשם: <u>החכם הרוש</u> (כיום, הזקן הנז' אינו עוד בחיים, אך משפחתו ידועה היטב בצפת, בנו אחד משרת כמזכיר העיר צפת, ובנו השני עובד בנק-לאומי בצפת, משפחה ותיקה מאד בצפת, מדורי-דורות).

אז אמרתי: יהיה זה חטא גדול, אם אימנע מלכתוב ולפרסם את טיבה של עדה נאמנה זו, ע"ז ייאמר: אל תמנע טוב מבעליו... (משלי). אולם, לצערי הרב, לא אסתייעא מילתא וכבר עברו 23 שנים ועדיין לא התגשם חלום זה.

ער שיום אחד, ביקר אותי בחור אשר נפשו חשקה לכתוב ספר, במיוחד התעניין לכתוב דווקא על יהדות ג'רבה, אך חסר לו מידע, לכן ביקש ממני לספר לו על אילו נושאים מסויימים בנדון.

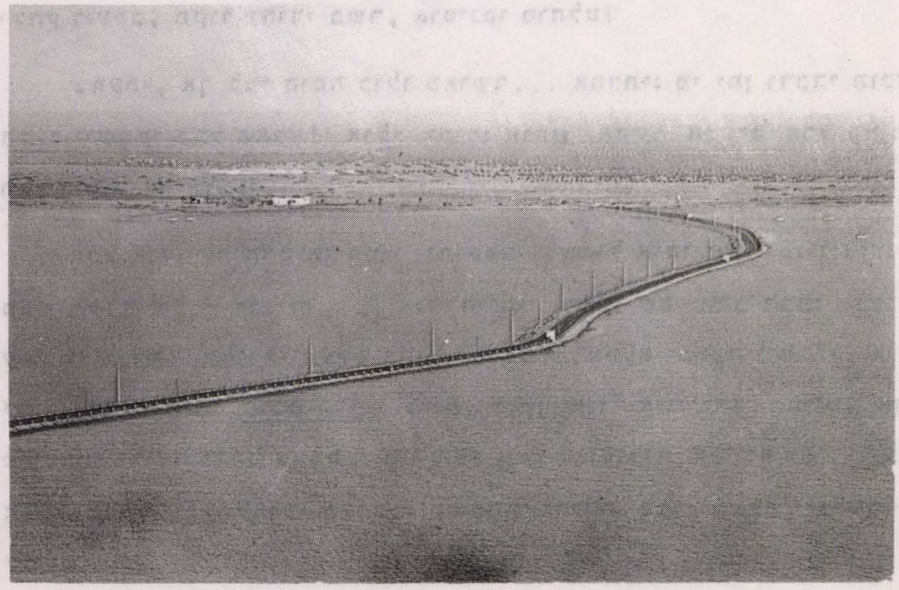
מיד חשבתי ואמרתי: אין זה כי אם הערה משמים, כדי להזדרז ולהוציא לפועל את הרעיון שהגיתי.

עתה, בראותי את הספר אשר אליו נכספתי - יוצא-לאור, אשמח ואברך את ד' אשר ייעצני וסייעני להגשים את חלומי.

אקוה, כי הגשמה זו תדביק את המטרה ותועלת רבה תצמח על כל המשתמע מזה, אמן!

הכו"ח המחבר:

מזוז יהונתן

גשר המחבר את האי ג'רבה לעיירה "זרזיס" (ג'רבה באופק)

פרק ב' - האי ג'רבה

מן הראוי, אין להשתמש כעת בשם "אי", אלא - חצי-אי ג'רבה, וזאת משום שלאחרונה דאגו שלטונות צרפת לחבר את האי אל היבשה הקרובה לשם לפני עזבם את המקום - בשנת 1952 לערך. אבל כדי שלא לשבש את הקורא לא נסטה מהשם המקובל: האי ג'רבה.

מבצע החיבור הנ"ל, נעשה מתוך שיקולים מדיניים וצבאיים כאחד, למען הקל על פיתוחו של האי. בעבר לא היו יכולים להגיע אל האי במכונות משא גדולות. כתוצאה מזה נוצרו מגבלות רבות באי כגון: דלק, לא היה יכול להגיע לאי אלא בחביות של 200 - 400 ליטר, כך נוצרו הוצאות מיוחדות של טרה ועוד, לכן המחיר של הדלק לצרכן היה יקר באי, יותר מכל מקום אחר במדינה. זוהי דוגמא אחת מני רבות, כדי להסביר לקורא מהי תועלתו של מבצע זה.

חיבורו של האי ליבשה, נעשה מצד דרום, סמוך לעיירה "זרזיס", שם הים אינו עמוק כל-כך וקל ליבש אותו יותר מכל מקום אחר. אמנם השער הראשי דרך הים אל האי הידוע בשם ה"ג'רף" המוביל ישר אל הכפר הערבי "אדג'יס" - לא נסגר ועדיין מתפקד כראוי, למרות הדרך היבשתית החדשה הנ"ל, וזאת בשל דרכו הקצרה והחסכונית.

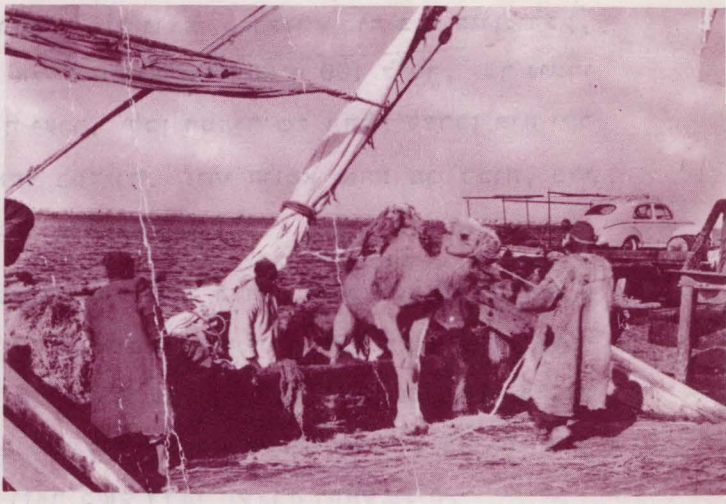
האי לכפריו

האי ג'רבה, נחשב בעיני הכל כעיר אחת גדולה בשם ג'רבה, אולם המציאות מוכיחה אחרת: כל האי מחולק למאות כפרים גדולים וקטנים, מספר הכללי של הכפרים אינו מדויק, כי ישנם כפרים רבים הנראים ככפר אחד, אולם התושבים הוותיקים יודעים לחלק אותם לכמה כפרים, אבל יש אומרים כי מספרם באי: - 365, כמספר ימות השנה.

יוצא אפוא, בכל האי לא נמצא מקום אחד הראוי לשמו שייקרא בשם עיר, ואפילו המרכז, הידוע בשם "חומת-שוק", אשר כל באי המקום רואים בו כעיר לכל דבר - אם נשפוט בהתאם לשם עצמו -

כביש הגשר הנז'

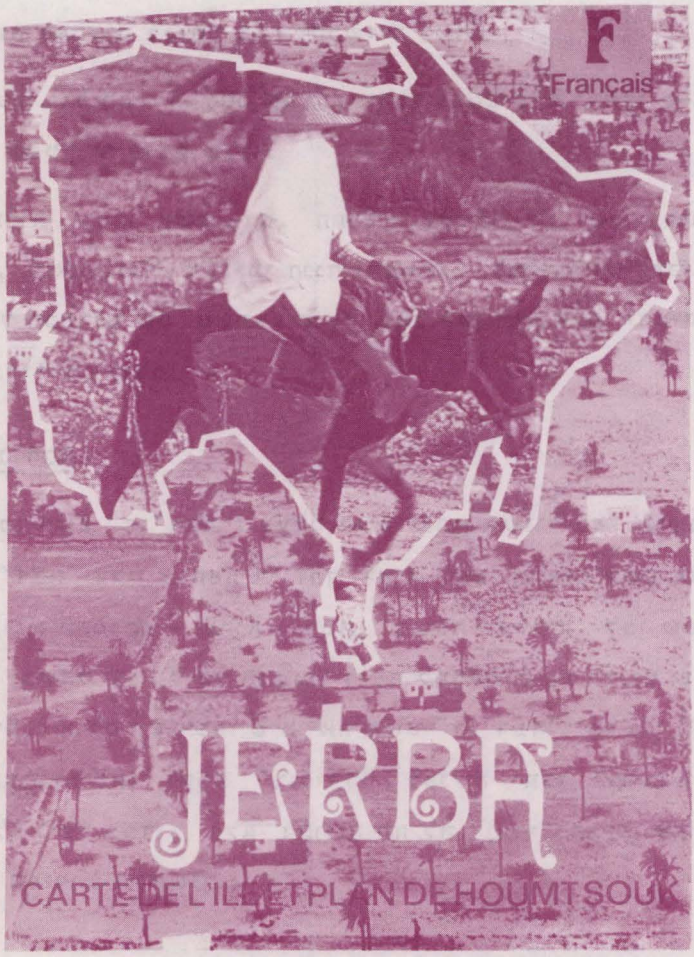
כפר האדג'ים –
שער יציאה ל–ג'ורף

נחתת גישור חדשה בין האי ל–ג'ורף

נמל "אל-מרסה" בשוק הראשי באי

צורתה החיצונית של מפת האי

"חומת-שוק", מתקבל המובן של כפר בלבד, אלא שכפר זה אינו מיועד למגורים רק לשווקים, אם כי מצויים בו כעת כמה בתים לדיור, בתים אלה נבנו בזמן האחרון, אולם בראשית היווסדו של המקום, לא היתה פה מטרה למגורים כלל.

צורתו ושטחו של חצי האי

אם נתכונן בצורתה החיצונית של מפת האי, נראה כי היא דומה לאיזו פרוה של איזה בעל"ח כגון, של כבש וכדומה, חופו של האי מפורץ מכל עבריו בצורות שונות, אולם אין מפרצים אלה בעלי חשיבות מיוחדת, כגון לשמש מקום לעגינת אניות, משום שאין מי-הים שם עמוקים מספיק, פרט לחוף "חומת-שוק", אל-מרסה אשר בו השקיעו השלטונות מאמצים רבים, כדי להכשירו כנמל.

שטחו של האי: כ-500 קמ"ר, ארכו כ-25 ק"מ ורחבו כ-20 ק"מ, פי 1.5 משטח ים כנרת שלנו.

למרות שטחו המצומצם, התברך במספר רב של נקודות ישוב כפריות, וזאת בגלל אקלימו הנוח והממוזג. כמו-כן יש לזכור כי רוב רובם של הכפרים שם משתרעים על שטח קטן ומצומצם יחסית לכפרים אחרים גדולים בעולם.

השם: דג׳רבה

תוכן השם "דג׳רבה": בעצם השם הנכון השגור בפי תושבי המקום הוא: "ג׳רבה" בלי תוספת ד׳ וכך יהיה השם מתאים לשם אחד מכלי הדיג, כגון: מכמורת - שהוא ג׳רבה, בשפה הערבית. לכן שם זה רומז כי שטח יבשתי זה על כל תושביו דומה למכמורת עם הדגים שנאחזו בה בתוך הים. אולם יש המפרשים את השם "דג׳רבה" מלשון "אי" אשר בשפה הערבית "אי" נקרא "דג׳ירה". לפי זה יתכן השיבוש במילה ג׳רבה לא נוצר בכדי, אלא בכוונה תחילה, כדי להביע את המליצה שבתוכן הפירוש הראשון.

פרק ג' - האוכלוסיה באי

רובה ככולה של האוכלוסיה שם, ערביים המאמינים בדת המוסלמית. מספרם נאמד בכ-85 אלף נפש. מפוזרים בכל מקום באי, פרט לשני כפרים קטנים, שבהם גרים יהודים לבד - הידועים בשם: חארה א-ל כבירה, כלומר: הרובע הגדול - ו- חארה הצג'ירה - הרובע הקטן. מספרם: כ-5 אלפים נפש.

כמו כן ישנו עוד מעוט שבמעוט בהרכב האוכלוסיה, הנמנה על העדה הנוצרית המאמינה בדת ישו. מספרם כ-1000 נפש. בס"ה כ-91 אלף נפש תושבים בכל יבשת האי ג'רבה.

הריכוז הגדול של האוכלוסיה

רובם המכריע של תושבי המקום, מרוכז באמצע היבשה, שם האדמה פוריה יותר וגם המעינות התת קרקעיים מתוקים, לא כן במקומות אחרים - כל המעינות מלוחים או מלוחים למחצה, וזאת כנראה בהשפעת חדירת מי הים מתחת לקרקע, מסביב לכל החופים ביבשת.

בזמנו טרחו שלטונות צרפת לחפש מקורות מים חיים הראויים לשתיה, בקרבת המרכז "חומת-שוק" - ע"י קידוחים עמוקים יותר, ולשוא! מעינות רבים נמצאו תת הקרקע, אך מלוחים כולם כאמור.

לבסוף, מצאו מים הראויים לשתיה בקושי, כלומר: מים תפלים אולם רחוקים הם מהמרכז - חומת-שוק - כ-10 ק"מ, בכפר ערבי הידוע בשם: ואלע'. כך נקראו המים האלה "מי-ואלע'", ע"ש הכפר הנ"ל.

הממצא הזה הוכתר בהצלחה! למרות מגרעותיו ובזה נפתרה בעית המחסור במי שתיה. בשנות בצורת עמדו המים האלה לרשות התושבים חינם אין כסף. ברז גדול וגם שוקת עמדו בכמה מקומות מרכז לשרות הציבור, תמיד בכל עת ובכל ימות השנה. רק מחמת מגרעותם של המים לא פנה הציבור למקומות אלה אם לא בשעת הצורך.

למרות הכל, יש לציין כי באחרונה הספיק הציבור להתרגל לטעמם

של המים הנ"ל: והתחילו רבים להעדיפם על מי בורות שהיו לרשותם בבתיהם. אף על פי שזה עלה להם בכסף יקר להזמין קו מים אל מקומות מגוריהם. וזאת משתי סיבות: א. בגלל נוחיותם, הרי קל יותר לפתוח ברז או להשתמש בצינור גומי מהברז, מאשר לדלות את המים בכוח פיסי מהבור. ב. מבחינה בריאותית, ברכה רבה טמונה במי המעין - קלים לעיכול ומעוררים תיאבון.

בכל-זאת, מי הבורות עדיין תופסים מקום די נכבד באזור, ובעיקר לצורך הכביסה, כי מי-המעין הנ"ל, אינם מתמזגים יפה עם החומרים כגון: סבון וכדומה. בעיקר בימי הקיץ הלוהטים - שמשו מי הבורות לשתיה כמקור מים קרים באופן טבעי.

פרק ד' - המשטר

נושא זה, אינו בהכרח להיות אופיני במיוחד לאי, אלא למדינת טוניסיה בכללה. רק היות ובפרקים הבאים נספר פרטים הנוגעים לנושא המשטר - לכן ייחדנו פרק לנושא זה בפני עצמו. ובכן, ידוע היטב לכל תושבי האי כיום, על 3 תקופות של משטר שהיו במדינה זו: ראשית, משטר ערבי עתיק לפני כניסת צרפת בשנת 1881, תקופת שלטון ה"באי": זהו שליט כעין מלך, כך כינו אותו - "באי" כינוי חיבה מלשון אבא. (אבאי=אבא) ומדוע לא זכו שליטי טוניסיה שבתקופה ההיא לתואר מלך? יש אומרים: כי שלטון זה הינו שריד שלטון תורכיה האימפרית, אז ה"באי" היה נציג תורכיה במדינה זו. אלא במשך הזמן החליט אחד הבאי לנתק קשריו מתורכיה והכריז על עצמו כשליט בלעדי עצמאי.

שלטון יחיד זה, אינו שונה כמעט במאומה משלטון המלכים שבאותה תקופה. ובכן, השלטון והחוקה במדינה, תואמו עם הדת המוסלמית לכל דבר. כפייה דתית על עמים זרים לא היתה, אך ננקטו צעדים קפדניים ברוב המקרים ע"מ להנציח את הצד הדתי המוסלמי ואפילו על חשבון עם אחר - בצורה קנאית. וזה התבטא לפעמים בפגיעה בממון או בגוף, ואפילו בנפש! הקרבן הראשון בזה, תמיד היו היהודים,

בקיצור: שלטון כזה לא היה נוח כלל לאחינו היהודים בכל מדינת טוניסיה, ובפרט לאלה הגרים באי ג'רבה - הרחוקים מטוניס הבירה, כ-600 ק"מ. לא פעם הרגישו את עצמם כמקופחים ואפילו כנרדפים, ואין לאל ידם להעביר את קובלנותיהם לה"באי" השליט העליון. הן מצד פחד מהשליט המקומי, והן מצד המרחק הגדול כאשר באותה תקופה קשיי התחבורה רבים מספור, והתוצאה צער גדול בלתי נסבל. הבריחה היחידה שנותרה להם: לחכות לרחמי שמים, אמנם תמיד התרחשו נסים ובזכותם נושעו.

ב. שלטון צרפת: בתקופה זו השתחררו היהודים, מהרדיפות והקיפוחים השונים. שינוי זה היה כמובן בהדרגה, אך ההרגשה הנעימה לשינוי המצב בהשפעת השלטון החדש, היתה תכף ומיד עם השמועה על כניסת הצרפתים לטוניס.

בתקופה זו, שלטון הבאי לא נתבטל אך הוגבל וכל אזרח ידע כי מעתה אין שלטון ה"באי" סוף פסוק, אלא ישנו עוד שלטון עליון אחר והוא של ה"ריזידנס" - זהו הנציב העליון הצרפתי - במדינה.

נוכחותם של הצרפתים הורגשה היטב בכל מקום במדינה. אם מצד השפה הצרפתית שהתחילה להדהד במקום, וגם מצד הסדרים והחוקים החדשים. כמו כן מצד ההרגשה הטבעית של כעין עצמאות, ניתן לחוש היטב באיזה שינוי לטובה.

באי-ג'רבה, היו ידועים היטב שני ארמונות מיוחדים קרובים זה לזה, אחד מיועד לשליט הצרפתי הנקרא קונטרול-סיויל, ובערבית - מוראקב, והשני מיועד לשליט המוסלמי, הנקרא הסייד אל-עאמל.

אמנם, כל אזרחי טוניסיה היו נתונים למרותו של השליט הערבי, אבל במקרים מיוחדים פנו למושל הצרפתי ובדרך כלל קיבלו עזרה.

המצב הזה, נמשך כל ימי צרפת במדינת טוניס, עד לסוף שנת 1956, בשנה זו קיבלה טוניס עצמאותה מידי הצרפתים, והנה שלטון ריפובליקני חדש בידי תושבי המקום - ערביי טוניס - בראשותו של הנשיא חביב בורגיבה.

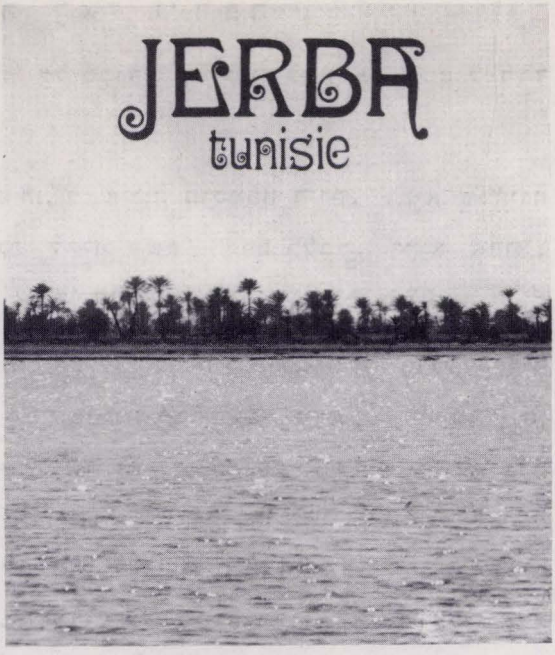
בעצם, זוהי תקופה מחודשת של שלטון ערבי במדינה, אך שלטון זה שונה לחלוטין מבחינת הרכבו, צורתו ואופיו, לכן בדין הוא שתחשב תקופה זו כתקופה שלישית בתולדות המדינה.

שלטון זה, כמעט ואינו שונה במאומה מהשלטון הצרפתי הקודם, לרבות המצב החברתי - בין הערביים לשכניהם היהודים שבמדינה. פרט לכמה מקרים יוצאי-דופן, אשר גם בתקופת צרפת לא חסרו מקרים קשים דומים. אלא בזה בולטת ההרגשה כאמור, בתקופת צרפת היתה ההרגשה נעימה יותר - תמיד חשבו היהודים, עדיין ישנו "חלון גבוה" לתשועה. אולם בתקופה זו של "בורגיבה" - ההרגשה להפך: אלא זהו סוף פסוק, למרות שברוב המקרים מצאו היהודים מענה טוב אצל הנשיא "בורגיבה".

יש לזכור, כי בתקופה החדשה הזאת של שלטון "בורגיבה" נעשו הרבה שינויים מהתקופות הקודמות אשר הבולט בהם שני דברים: 1) ביטול שלטון ה"באי" ומעמדו במדינה. 2) נטייה בולטת בממשלה לשחרר את אזרחיה מכפיה דתית כגון: להתיר צום חודש רמאדן בפומבי. כמו-כן להתיר שתיית משקאות חריפים לערביים, אולם כשראו השלטונות שהיתר אחרון זה לא עלה יפה והפך להיות כגורם לקלקול ממדרגה ראשונה - חזרו והגבילוהו אך לא ביטלו אותו לגמרי.

ארמון המושל הצרפתי

האי ג'רבה טובל בים התיכון

פרק ה' - ההתישבות היהודית באי

מסירת בידי יהדות זו, כי התישבות היהודים באי ג'רבה, היא מהקדומים ביותר בעולם יש המיחסים אותה לתקופת חרבן הבית הראשון: לאחר סבל ותלאות רבות הגיע קומץ יהודים גולים לחבל ארץ זו, המקום נידח ומוגן באופן טבעי מפני חדירות של שודדים, ואין איש שם לב להרע להם במיוחד. כמו-כן, גם האוכלוסיה המקומית לא היתה בין המפותחים כנראה, כך עוד גורם נוסף סייע בידי הגולים למצוא מקום מנוחה ומרגוע יחסית - כדי לחיות בו.

מספר רב יחסית מצאצאי הלויים והכהנים, נמנה על גולת יהדות ג'רבה. הגדיר את זה יפה סופר אחד שחיבר חוברת צנועה על יהדות ג'רבה וקרא לה בשם "אי שכולו כהנים"?

כמו-כן ניתן לראות כיום באופן מוחשי, הרבה משפחות כהנים יחסית למספר המשפחות האחרות באי - פרט למשפחת חדד אשר היא באמת עניפה מאד שם, אולם לפי המסורת גם משפחות אלה - חדד - מוצאן כהנים, רק בגלל איזה פסול מסוים, אשר לפי ההלכה פוסל אותן מקדושת כהונתן כגון: נישואין עם אלמנה - אז נקראו חללים מלשון חול,

אך כנראה מפני הנימוס חסו על כבודם ותיקנו להם את השם ל-חדד במקום חלל.

יש להעיר, כי מסורת הנ"ל אינה מוסכמת דייה, והיא בבחינת דברים בעלמא. ואולי מסויגת לאיזו משפ' אחת בלבד. יוצא אפוא, שמרבית המשפחות היהודיות שבאי מיוחסות מאד, מבחירי העם.

לעומת זה לא נמצא באי אפילו לוי אחד. דבר זה ידוע מימים ימימה שהלויים באי ג'רבה הם בבחינת דבר "בל-ימצא". מה שאין כן בערים אחרות בטוניסיה, שם אפשר לפגוש לויים. עובדה זו של העדר לויים בדג'רבה הפכה לפתגם כגון: כשקוראים ללוי לעלות לתורה בטוניס הבירה ולא מוצאים לפעמים, אז עונים הקהל בבדיחה: בג'רבה! כלומר, חפש את הלוי שם... ומדוע אין לויים בדג'רבה? - על שאלה זו שמעתי מפי מר אבי זצ"ל סיפור מאלף והוא: עד לתקופת עזרא ונחמיה היו משפחות לויים במספר ניכר באי, לצד אחיהם ובני משפחותיהם הכהנים, אולם כשעלה עזרא הסופר לירושלים בתקופת שיבת-ציון, ראה מחסור במשפחות לויים לתפקידם במקדש, אז התחיל להתעניין על הימצאותם של הלויים בגולה, ושמע כי באי-ג'רבה מצויים לויים רבים. עורא הסופר, עשה מאמץ רב ויצר קשר איתם ואולי אפילו הגיע אליהם לאי הנז', והסביר להם את הבעיה המטרידה אותו בקשר לחסרונם במקדש. שמחה גדולה כמובן הרגישו הלויים כששמעו על חידוש בניית המקדש ושיבת-ציון, אך נזכרו את כל התלאות אשר עברו עליהם עד שהגיעו אל המנוחה יחסית זו באי. לכן לא יכלו להסכים לבקשה זו בקלות. אך עזרא לא אמר נואש וניסה לשכנע אותם ולדבר על ליבם שוב ושוב. לבסוף שאלו אותו הלויים: האם לפי דעתך זוהי שיבת-ציון נצחית, אשר אין גלות אחריה? - תשובתו של עזרא היתה בגדר תקוה בלבד: הדבר תלוי בנו, כיצד נדע להתיחס לקיום התורה המצוות! ולכן אין הוא יכול להבטיח כלום בזה. תשובתו זו, עוררה ספקות רבים בלב הגולים וענו לו: אם-כן עשה טובה והנח לנו בארץ גלותנו, אין לנו יכולת לסבול עוד תלאות, עדיין אנו עייפים מהסבל הרב שנגרם לנו כתוצאה מחרבן הבית הראשון!

תגובתם השלילית זו, הכזיבה את עזרא, ומשלא מצא שום זיק של תקוה לשכנעם, חרה לו מאד וקילל אותם, מידה כנגד מידה - אתם לא הסכמתם לוותר על התישבותכם זו שב-אי, לכן לא תראו חיים באי לעולם...

תגובתו החריפה זו של עזרא, גררה תגובה דומה מפי גדוליהם של משפחות אלו וקיללו אותו גם: שלא יזכה להיקבר בארץ ישראל...

לפי המסורת: שתי הקללות הללו נתקיימו: עזרא לא זכה לקבורה בארץ, והלויים לא השלימו את שנתם באי. לפחות חלק מהם הספיק לצאת את האי ג'רבה וחיפש לו מקום אחר למגוריו.

סיפור זה ידוע ומפורסם לפחות אצל משפחות לויים בטוניסיה, לכן נזהרים הלויים מלגור באי עד היום.

בשנת תרע"ב ביקר לוי אחד מארץ ישראל באי ג'רבה, ומשנודע כי הינו בקי במלאכת הדפוס, הוצע לו ע"י הרב דוד עידן זצ"ל בעל בית-דפוס מפורסם באי - לנהל לו את בית-הדפוס תמורת שכר נאות. הלוי הנ"ל קיבל ההצעה וניהל את העניינים בהצלחה, אך הוא לא שכח כי אין ללוי חלק ונחלה באי ג'רבה מחמת קללת עזרא, לכן הזדרז כל שנה לצאת מהאי לפני תום שנתו. כך עשה מידי שנה: מעולם לא ישב שנה שלמה באי באופן רצוף, כדי שלא תחול עליו קללת עזרא הנ"ל.

פרק ו' - הרובע היהודי הקדום

שני הרובעים היהודים שבאי כיום, אינם המקום הראשון של ההתישבות היהודית בתולדות יהדות האי. מפי אבא זצ"ל שמעתי סיפור מעניין בנדון: הרובע היהודי הראשון באי - היה באזור המרכז, שם מעינות המים מתוקים (ראה פרק האוכלוסיה שבאי) - כך חיו היהודים בתור חקלאיים בכבוד ובהצלחה.

אולם במרוצת השנים, שמה לב מרבית האוכלוסיה הערבית שבאי, למציאות הזאת והתחילו לקנא - כיצד אפשר לראות יהודים זרים חיים בהצלחה ובסיפוק רב, ואילו הם אדוני הארץ חיים במקומות מלוחים?!

הבעיה הזאת הטרידה אותם מאד, ולא מצאו שום דרך כיצד להתגבר עליה. אין הם מסוגלים להתארגן בינם לבין עצמם, בתור כוח נגדי חזק, על-מנת להתחלף או לגרש את היהודים מהמקום. לעומת זה, היהודים היו די נבונים ומלוכדים, יודעים כיצד להשיב מלחמה השערה.

בלית ברירה נדחקה בעיה זו בלב האוכלוסיה הערבית והשלימו עם המצב.

לאחר תקופה ארוכה בזמן שלטון ה"באי" בתקופת האימפריה התורכית (ראה פרק המשטר) קרה משהו, אשר הביא בעקבותיו הדחתם של היהודים מאזור המתוק לאזור המלוח באי.

הדבר בא לידי ביטוי על-ידי השלטונות, בתור קיום הבטחה מסויימת לאחת מתושבות האי - ערבייה ידועה כמומחית לגילוי עתידות.

וכך היה המעשה: אחד "הבאיים", היה לו בן יחיד או בכור מפונק כל מאמציו של הבאי כדי לחנכו עלו בתוהו, האבא התיאש ממנו, אולם הבן בשלו ומדי-שנה מוסיף להתפנק, עד שיצא מגדר הרגיל והתחיל להתגרות באחרים. הדבר הפריע מאד לאבא וניסה שוב ושוב כדי להחזירו למוטב, אם זה בדרך נועם או גם באיומים. משלא הצליח האבא בכך, פקעה סובלנותו וגזר עליו גלות, בתקוה כי יחזור למוטב במשך הזמן. מקום גלותו של הבן, הוחלט על האי ג'רבה - שם רחוק מאד וגם נידח - אולי ישפיע עליו לחזור בו.

הבאי אמר ועשה, הבן הוגלה לאי-ג'רבה.

כעבור זמן מסוים, התחיל הבן להתבונן במעשיו הקודמים ואמר להתחרט, ניסה למצוא דרך כיצד ליצור קשר עם אביו כדי לחזור הביתה אך עד שהשיג קשר, נודע לו כי אביו מת והסיכוי קלוש מאד, אם יכול לחזור לרשת כסאו של אביו, מחמת עברו השלילי.

אולם הבן לא התיאש והחליט לחזור הביתה בכל מחיר ויהי מה. אבל כדי לסלק ספיקות מלבו, הלך להתייעץ אצל מגלה עתידות ערבייה מנוסה באי. (יש אומרים בעיר ספאקס)

משנכנס אליה, נתבשר כי יש לו עתיד טוב ומזהיר מאד - רק יגיע לשם וכסא המלוכה מחכה לו ללא עוררין.

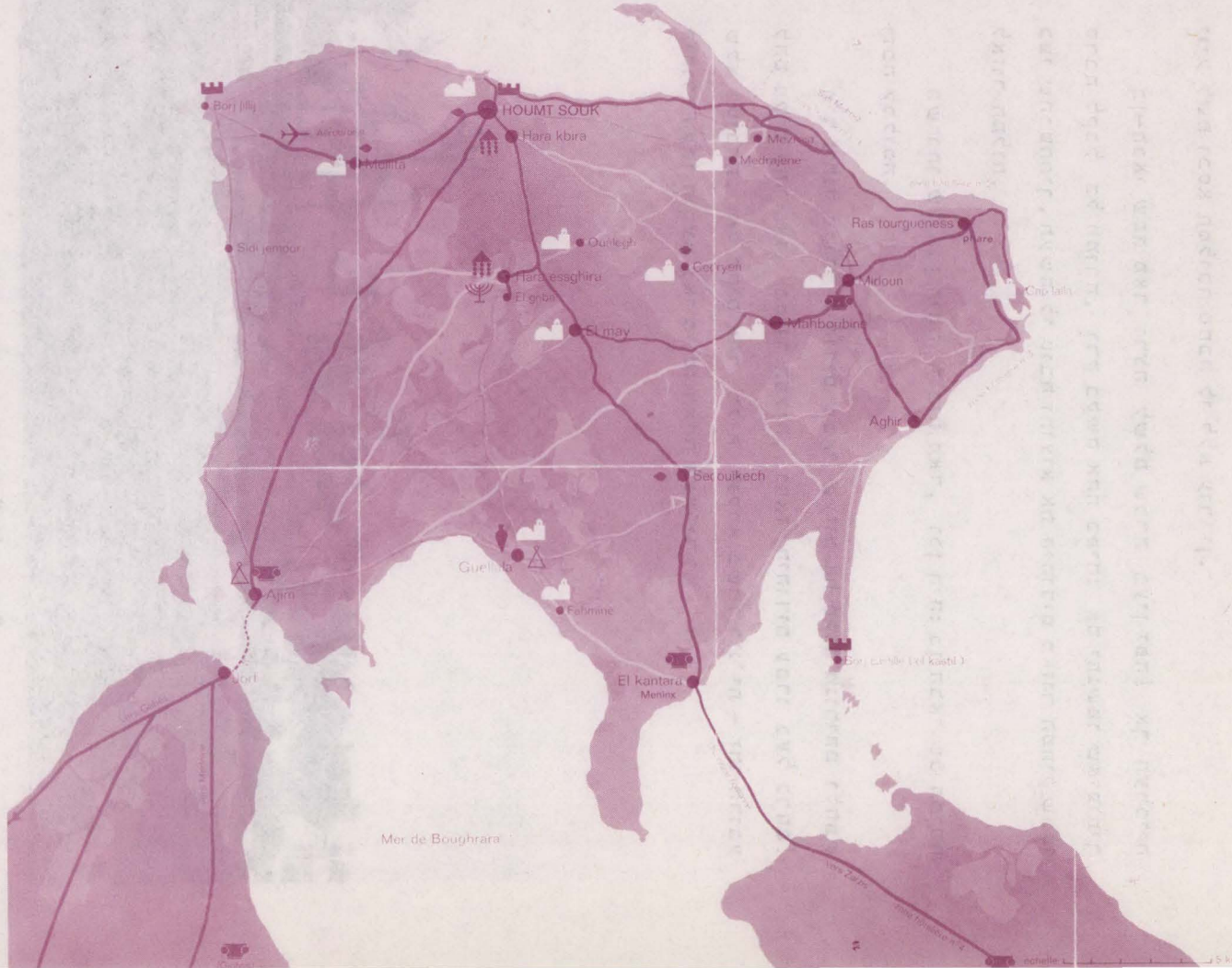
בן-הבאי שמח מאד ורצה לשלם שכרה בעין יפה! אך הערבייה סרבה לקבל כל תמורה, ורק בקשה אחת בפיה: אם יתגשמו שאיפותיך כפי שהבטחתיך, תעשה לי טובה ותוציא את היהודים מאזור המתוק שבאי לאזור המלוח.

תשובתו של הבן היתה חיובית מאד, וכן היה: בן הבאי שב הביתה וזכה למלוכה.

מיד ניתנה פקודה ליהודים שבאי לעזוב את מקום מגוריהם ולחפש להם מקום אחר באי, באזור המלוח, ומאז היהודים עברו בעל כרחם! שלא בטובתם, אל מקום אחר מלוח הנקרא בשם: דיג'ית - זהו הרובע היהודי הקטן הנמצא באי כיום: חארה הצע'ירה.

אזור המתוק והפורה "אל-מאיי"

Bori Jilij
HOUMT SOUK
Hara kbira
Melita
Medrajene
Ras tourgueness
phare
Sidi jemour
Ouelegt
Hara sghira
El ghriba
Gerrayen
Mrdoun
Mahborbine
El may
Aghir
Sedoukech
Ajim
Guellala
Fahmine
El kantara
Menix
Bir Lehlile (el kasbi)
Mer de Boughrara
échelle
5 km

רובעי היהודים באי כיום

בתקופה חדשה זו, של התישבות היהודים באי, לאחר גירושם מאזור המתוק - נוצרו שתי נקודות ישוב יהודיות, במרחק של 6 ק"מ - זו מזו - האחת גדולה יותר מהשניה, הן בשטחה והן במספר אוכלוסיתה, ומכאן שמה - חארה אל-כבירה (הרובע הגדול). והשניה - קטנה יותר ושמה: חארה אל-צ'עירה או הדיע'ת.

אולם אין זה ידוע בברור האם שתי הנקודות נוצרו בעת ובעונה אחת, או בזה אחר זה, אך לפי מראית העין - נראה הרובע הקטן ותיק ועתיק יותר, לפי זה נוכל לשער ולהסביר כך: יתכן, לאחר שנושלו היהודים ממקומם הראשון הפורה כאמור - ועברו למקום קשה מאד יחסית מכמה בחינות, במיוחד הדבר קשור למקורות המים, אשר אין מה להשוות את התוצאות בין המקור המתוק למקור המלוח - "נשבר" להם והתחילו לחפש מקורות מחיה אחרים, המבנה המשותף לכל מקורות חדשים אלה - מסחר, כלומר, אין הם יכולים להמשיך לעבוד יותר בחקלאות והתחילו לעסוק: אחד ברוכלות, אחרים בחרו לפתוח חנויות ברובע עצמו, אבל יש שלא הסתפקו בכך וחיפשו להגיע לשוק הראשי, המרוחק כ-7 ק"מ מהרובע הקטן, שם מקור המסחר ו"התעשיה". מקום העיקרי והראשי ביותר באי מתוך כך כדי להקל עליהם, בחרו כמה משפחות לגור בקרבת השוק הנ"ל - זהו המקום הנקרא: "רובע הגדול" - חארה אל-כבירה.

זוהי דעה אחת המסבירה כיצד נוצר הרובע הגדול, אולם לפי דעה אחרת: עם גירושם מהאזור הפורה נתפלגו ל-2 נקודות ישוב מלכתחילה קהילה אחת העדיפה להתישב כמה שאפשר קרוב לאזור המתוק - זהו הרובע הקטן - "דיע'ת - מרחק כ-5 ק"מ בלבד, ואילו הקהילה השניה החליטה להתקרב לשוק הגדול "חומת-שוק" ולכן נתישבו קרוב אליו במרחק פחות מ-2 ק"מ. זהו הרובע הגדול.

תהיינה הסיבות והמניעים אשר תהיינה, אך דבר אחד ברור: שני הרובעים נחשבים כקהילה אחת וכמשפחה אחת לכל דבר, הן בחיים הגשמיים והן בחיים הרוחניים.

אולם מי שיבקר כיום בשני הרובעים האלה, עלול להתרשם משינויים רבים בין שתי העדות, וזאת רק בהשפעת הסביבה בלבד, כלומר, הרובע הגדול מושפע יותר מהמרכז היינו "חומת-שוק" - קרוב יותר לשינויים חדשים לבקרים - והמודרניזציה, ואילו הרובע הקטן עדיין שמרנים יותר.

לדוגמא: ברובע הקטן, תוכל לפגוש אנשים רבים מגודלי זקן, אף על פי שאינם תלמידי חכמים, או דוגמא אחרת: רובם עוסקים ברוכלות ומחזיקים בבתיהם חמור כאמצעי תחבורה. לעומת זה ברובע הגדול - כמעט ואין בנמצא מי שמגדל זקן, ואפילו תלמידי-חכמים רבים יראי-השם - מתגלחים באופן המותר כמובן. כמו-כן, מעוט שבמעוט עוסק בתור רוכל.

כיצד החיים שלהם בפרוטרוט, נספר בפרקים הבאים המיועדים לכך.

פרק ז' - מספר האוכלוסיה היהודית באי

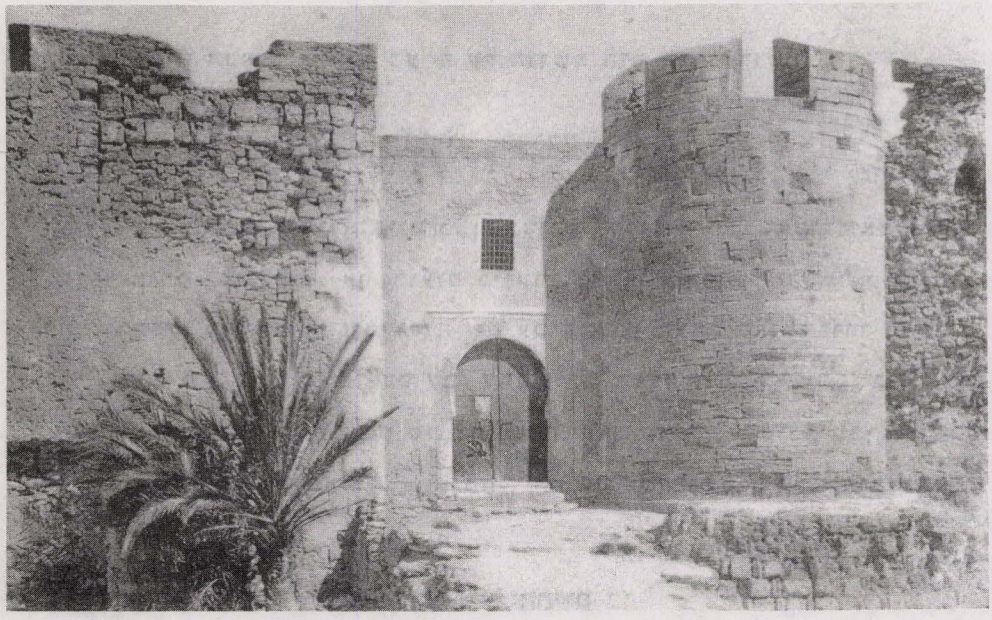
מספר האוכלוסיה שברובע הקטן: כ-2000 נפש. ואילו ברובע הגדול: כ-3000. מספר כללי זה, כמעט ולא נשתנה משך עשרות שנים רכות, וזאת בשל הליקוי שהיה שם מבחינה הגיינית, אשר גרם לתמותה רבה של התינוקות בעיקר.

הרכב האוכלוסיה

הן ברובע הקטן והן ברובע הגדול, בנויה האוכלוסיה מגולה עתיקת יומין כאמור, אולם לפני מאות שנים, הגיעו כמה משפחות יהודיות ממקומות אחרים ונתווספו על אחיהם היהודים שבאי. משפחות אלה, חלקם היה ממרוקו והן ידועות בתוספת כינוי "אל-מע'ארבה", וחלקם מאלג'יר, הן ידועות בתוספת שם "יהונתן", מעניין מאד שכל המשפחות הנוספות הנז' - כהניות הן. יתכן והיו עוד משפחות אחרות מלוב וכדומה, אך אינן בולטות במיוחד.

יש לזכור, כי המשפחות הנוספות הנ"ל, חלקן התישבו ברובע הקטן וחלקן ברובע הגדול, כך נשמר היחס במספר האוכלוסיה בין שני הרובעים. יש לציין, כי בזמן האחרון, כלומר, בהתחלת המאה ה-20 הגיע לאי, יהודי תימני תלמיד חכם, והוא ידוע בשם רבי זכריה יונה - אשר החליט להתישב באי, התחתן שם עם בת תלמיד חכם והתפרסם בתור סופר סת"ם.

צאצאיו של רבי זכריה הנז' עלו כולם לארץ, ורובם התישבו באשקלון וסביבתה, נכדו: רבי מאיר יונה, רב במגדל העמק.

"אל-בורג'" שריד בנין הרומאים ב-"אל-מרסה"

עברו ההסטורי של מקום הרובע

שרידי בנייה ומצבות שיש, שנתגלו ברובעים - מעידים כי הרובעים היו מקומות ישוב לאנשים אחרים לא יהודים מתקופת הרומאים, וחודשו בידי היהודים אלה לאחר מכן.

גם אוצרות של מטבעות זהב עתיקים נתגלו בחורבות ברובעים אלה, אשר לפי כל הסימנים אין מקומות אלה שייכים לתושבים יהודים כלל אלא למתישבים זרים אחרים - מתקופה עתיקה מאד.

חשוב מאד לזכור, כי בשני רובעים אלה, גרו אך ורק יהודים בלבד! ואפילו נפש אחת לא יהודית - לא התגוררה איתם שם. אך לאחרונה בתקופה זו של העליה לארץ-ישראל - השתנה המצב.

בפרקים הבאים אכתוב בע"ה על הנושא הזה בפרוטרוט.

פרק ח' - החיים ברובע הקטן

מכל הבחינות, אין החיים כאן ברובע קלים כלל, ואפילו אפשר להגדיר אותם כגרועים או גרועים ביותר. אלא שההרגל נעשה טבע, ולמרות הכל משלימה האוכלוסיה שם עם המצב, דומה כאילו זוהי דרך חיים נורמלית, ואין איש שם לב לחפש לו דרך חיים חדשה, כגון: לעבור לגור בעיר אחרת, או לשנות צורת חיים חדשה. הסיבה לכך: או בגלל שנתפסו לשגרה כאמור, או מתוך חוסר אמצעים. פרט לבודדים מאד.

היאור הרובע והחיים בו

אין הבדל גדול ניכר - מבחינה חיצונית - בין רובע אחד למשנהו, בשני הרובעים - הרבה בתים בנויים בסגנון עתיק בקומה אחת, דומים זה לזה, הרבה בתי-כנסת, אשר כל אחד נושא שם של איזה רב ותיק, שאינו עוד בחיים, רחבה גדולה במרכז הרובע - המשמשת כשוק לתושבים, סביב רחבה זו - עשרות חנויות. כמו-כן ברז מים ראשי לשתייה, עם שוקת להשקיית בעלי-חיים שונים. כגון: עזים, כבשים

לפעמים גם פרות וגמלים. מתקן זה של ההשקיה עומד בכניסה לרובע.

אולם בכל זאת, ניתן לעמוד על כמה שינויים בין הרובע הגדול לרובע הקטן: ראשית, ניתן לראות ברור כי הבניינים ברובע הקטן ישנים ועתיקים יותר משל הרובע הגדול. אולי זוהי ראיה חותכת, כי הרובע הקטן עתיק יותר.
ב. ניתן להבחין כי ברובע הגדול יש יותר בניינים בני שתי קומות, יחסית לרובע הקטן. ג. בתי-כנסת שברובע הקטן, נושאים שם ישיבה ולא בית-כנסת. מה שאין כן ברובע הגדול.

אולי הטעם לכך (בסעיף ג'): כדי להעלות על-נס את בית-הכנסת העתיק והבודד, הרחוק מהרובע (הקטן) כ-1 ק"מ, הנקרא בשם אל-גריבה - כלומר, הבודדה הלא מקומית - הרחוקה מהאוכלוסיה. (על אודות בית-הכנסת הזה, אספר בפרוטרוט במדור המיועד לכך).

לפי זה יוצא, כי כל בתי הכנסת שברובע הקטן, אינם נחשבים כלל לבתי כנסת, רק לישיבות - פרט "אל-גריבה" לבדה היא נחשבת לבית כנסת. לפי תקנת הרבנים היותיקים ברובע - אין ספרי תורה מצויים בבתי הכנסת שברובע הקטן, רק ב"אל-גריבה" בלבד, לכן נאלצים המתפללים ללכת מרחק כה גדול - 3 פעמים בשבוע: שני, חמישי ושבת כדי להתפלל ולשמוע קריאת התורה - ב"אל-גריבה".

בכל זאת, למרות התקנה הנז' מצאו רבני המקום לנכון להקל על הקהל בנדון - והתירו למי שיש לו ספר תורה חדש, שיוכל להחזיקו בביתו שנה שלמה, כדי שיקרא בו באופן רצוף מדי שבוע וייבדק משגיאות. כך ניצלו כמה שכנים את התקנה וחסכו להם טרחה.

יש לזכור, כי תקנה זו כוחה יפה רק שנה אחת בלבד, לאחר מכן מוכרח היה בעל הספר תורה להעביר את הספר לבית הכנסת המרוחק - "אל-גריבה".

כמו כן, בל נשכח כי מציאות כזו של ספר תורה חדש - נדירה מאד, ורק פעם אחת בכמה שנים זוכים בזה, הסיבה לכך, מבחינה כספית כמובן.

מספר בתי כנסת, קרי "ישיבות" - שברובע הקטן: 8 והם משמשים לתפילה לציבור, בכל עת פרט לימי קריאה בתורה כנ"ל.

חלק מהם משמש בתור בית-ספר, קרי "חדר" במשך שעות היום - עבור ילדי הרובע.

פרק ט' - בית ספר צרפתי ברובע

בית ספר צרפתי חדש יחידי, נבנה ברובע הקטן, ביוזמת שליטי האי - הצרפתים, עבור ילדי האוכלוסיה שבסביבה, יהודים וערבים כאחד.

בית-ספר צרפתי ברובע הקטן

על ייסודו של בית הספר הצרפתי הזה ברובע, סיפר לי אבא זצ"ל, כי היתה שעוריה גדולה בחוג המנהיגות היהודית שברובע. הדבר התחיל בסירובם של הרבנים לאשר את הבנייה הנ"ל, מתוך נימוק יחיד והוא! חרדה לדת היהודית. הרבנים ידעו היטב, כי לימודי חול אלה ידחקו לגמרי את לימוד התורה, ועלולים להימשך לתרבות זרה - לחילוניות ולסטרא-אחרא בר-מינן.

אין זו השערה בלבד, אלא היו דברים מעולם: לפני כניסת הצרפתים לטוניס - היו רבנים גדולים רבים בעיר טוניס, סיפורים שונים העידו

על בקיאותם של הרבנים האלה בנגלה ובנסתר, עד כדי כך אמרו: "כי מטוניס תצא תורה" על-דרך שאמרו על איטליה בשעתה "כי מבארי תצא תירה ודבר ה' מטורונטו".

הספרים הרבים על הש"ס, על התנ"ך ובתחום ההלכה שחוברו על-ידי הרבנים הגדולים והקדושים שבטוניס בזמנו - מעידים על מצבם הרוחני המזהיר של היהודים שם באותה תקופה.

אולם משנכנסו הצרפתים יהתחילו לפרסם את תרבותם והתנאים הנוחים המושכים את הילדים וההורים גם יחד, הדרדר המצב עד לשפל המדרגה!

סיפר לי, הרב בוגיד סעדון שליט"א רבה של ג'רבה כעת - כי בזמנו של הרב המקובל רבי ישועה בסיס זצוק"ל נעשה נסיון לפתוח בי"ס צרפתי לילדי היהודים שם בטוניס ונתקלו בהתנגדותם של הרבנים, נסיון זה חזר ונעור בזמנו של הרב אברהם ח'ג'ג' והצליחו להוציאו לפועל. לאחר זמן נוכחו היהודים לראות את הקלקול הרב, שנבע כתוצאה מהתרבות הזרה הזאת, אז סיפרו זקני הקהילה כי בזמנו של הרב י. בסיס - ראה ברוח הקודש את השטן מרקד בשעת הדיון בנושא הזה של פתיחת בית"ס, ולכן נמנע מלתת הסכמתו בנדון.

בקיצור: הדברים ידועים היטב לכל היהודים, כי סכנה מרחפת על החיים הרוחניים, בעקבות החינוך החילוני הצרפתי המוצע. לכן לא היססו הרבנים שבאי מלגלות התנגדות נמרצת לשלטונות בנדון.

אולם למרבית הצער, למרות הכל לא עלתה להם התנגדותם, והשלטונות הצרפתיים ביצעו את בניית בית-הספר ללא הסכמת היהודים תושבי הרובע, בטענה כי בית ספר זה ישמש בעיקר לשכנים הערביים. אמנם, בנו אותו מחוץ לרובע, אך ממש בפתחו של הרובע.

אולם, היהודים הכריזו לכל אחיהם שלא יתפתו ולא ישלחו את ילדיהם ללימודים שם, אך למרבית הצער שלט באי באותה תקופה נציג צרפתי קשה, וקנאי כאחד, ומשנודע לו כי בית הספר הנז', פתוח ריק-

בלי תלמידים, לא יהודים ולא ערביים - כי הערביים לא העריכו את הלימודים באותה תקופה, והעדיפו להעסיק את ילדיהם בעבודות שונות, החל מגיל הרך - הרי אין חוק חינוך חובה באותו הזמן - מיד נשלחה פקודה בידי משרתיו של השליט, לפשוט על בתי כנסת של היהודים - בהם ריכוז גדול של תלמידים גדולים וקטנים ולהוציא בכוח את כל התלמידים ולהובילם ישר לבית הספר הצרפתי! ואת בתי הכנסת לסגור בפקודה.

משנודע הדבר לטובי העיר, השתדלו לבטל את הגזרה, אבל משראו שהחלטת הנציג היתה נחושה, ואין מי שיקשיב לבקשתם ברשות המקומית - החליטו לפנות בתלונה חריפה לנציגים היהודים שבטוניס הבירה. אך הדבר נודע לשליט הצרפתי המקומי שבאי, ומיד נתן פקודה לעכב כל מכתב או מברק, ואפילו טלפון היוצא מטעם הקהילה היהודית שברובע. גם איים על היהודים שיתנקם בהם קשות! במידה ויעיזו להתלונן נגדו.

חרדה גדולה, ירדה על כל התושבים היהודים שבמקום, דומה כאילו עומדים להשלים עם המצב...אולם, קם יהודי אחד מתוך הקהילה בשם ברימה מזוז ז"ל, ויזם להשכיר טקסי מיוחד עבורו לטוניס ישר, כדי שיוכל לצאת את האי. יוזמה כזו איננה קלה כלל, ובמיוחד בתקופה ההיא, והיא נחשבת כנועזת ביותר בעיקר שהוא מוכן להיות בתור תובע נגד השליט הצרפתי!...

הרעיון הצליח יפה, והשלטונות הראשיים שבטוניס הבירה, כעסו מאד, על המעשה הברבארי הזה! מיד ניתנה פקודה להשעות את השליט הצרפתי הנז' מתפקידו, תוך 24 שעות.

היהודים נשמו לרוחה, והתלמידים חזרו ללמוד ב"חדר" כבתחילה. אולם, בית הספר עצמו לא נסגר, והמשיך להתקיים באותו מקום, ובמשך הזמן נהרו אליו ילדים יהודים רבים מתוך רצון לצערנו! והתוצאה ידועה מראש: תלמוד-תורה הצטמצם, ויראת שמים ירדה בהרבה.

אמנם במישור הגשמי, תרם בית הספר הצרפתי הזה רבות, והשפיע במידה ניכרת על רמת החיים ברובע. ילדים כאלה שסיימו 6 כיתות לימוד בבית ספר הצרפתי ועמדו בהצלחה בבחינותיהם - דרושים היו לכמה סוחרים גדולים יהודים, בשוק הראשי שבאי. - התהלכו בקומה זקופה וברוח מרוממה, כיאה לכל אדם המרגיש את עצמו בתור משכיל ונבון.

מספר הילדים האלה הלך וגדל מידי שנה ברובע, ורוח חדשה עם חיים מודרניים, חדרו אל כמה מבתי היהודים שם. ההורים נהנו ושבעו נחת, ואילו החרדים אל דבר ה' שבעו רוגז!

פרק י' - מקורות מחיה ברובע

יש לזכור, כי באותה תקופה נדיר מאד להשיג עבודה במשכורת. במיוחד אצל היהודים בינם לבין עצמם. כי מה שמסוגל אחד לעשות לחברו, מסוגל חברו לעשות לעצמו. וזה נבע מהמצב הכלכלי הירוד - אין מי שירשה לעצמו לבזבז אפילו סכום הפעוט ביותר, בדבר שיכול להסתדר בו בכוחות עצמו. ואפילו בפחות הצלחה, ואפילו בטרחה רבה. לכן עיקר מקור הפרנסה מבוסס על היוזמה האישית, להיות בעל מקצוע כגון: בנאי, נגר, צורף וכדומה, או להשיג באיזו צורה סכום כסף מסוים - ולסחור בו. יוצא אפוא שבין בעלי מקצועות רבים ברובע, נוצרת התחרות והמחירים יורדים, זהו אחד המרכיבים למצב הכלכלי הירוד.

גם תלמידי חכמים רבים התפרנסו מיגיע כפיהם, באיזו עבודה שהיא, כאחד האנשים הפשוטים, כי הקהילה לא יכלה להחזיק בידם בתחום עבודת הקודש.

מרבית האוכלוסיה עסקה ברוכלות, ומיעוטה - בעבודות שונות, הראשיות שבהן: בנין, עיבוד עורות וצמר. כל העבודות הנ"ל, היו קשות ומלוות סבל רב, לכן שמחו ההורים מאד, כשראו את ילדיהם מסיימי חוק לימודיהם בבית הספר הצרפתי, והם מופיעים בלבוש נאה וברמה אינטיליגנטית מסוימת - בתור פקידים מכובדים, כשלרשותם אמצעי תחבורה אישי מכובד והוא: זוג אופניים חדיש, במקום חמור הידוע כאמצעי תחבורה אישי הנפוץ ביותר באותה תקופה.

פרק י"א - תיאור עבודות שונות ברובע

1. רוכלות: העבודה הזאת, אינה נעשית בן שעה או יום ככל עבודה אחרת, אם כי לכאורה זוהי עבודה פשוטה וז נה צריכה מומחיות כלל, אולם המציאות הוכיחה אחרת: כדי להצלי ולהבטיח פרנסה תקינה יחסית, צריך לבזבז הרבה חודשים ואולי שנים כדי ללמוד ולהתמחות בענף זה.

ראשית, עליו להצטרף לרוכל מנוסה ותיק, וללמוד אילו סחורות יש למכור במקום זה, ואילו במקום אחר, גם מאיפה יש לקנות את הסחורה, ובאיזה מחיר, כדי שיוכל להתמודד עם רוכלים אחרים. כמו-כן, כיצד יש לנהל את השיחה עם הלקוחות? במיוחד איזו תמורה יש לקבל עבור הסחורה שהוא משווק? כי לא תמיד מקבלים כסף בתמורה על הסחורה, על פי רוב - העסקה נעשית בחליפין. לדוגמא: עבור מסרק מקבלים חופן או שניים חטה, שעורה וכדומה (למען דיוק האינפורמציה: אין הם משתמשים אז במידת החופן, אלא בנפה הנקרא בערבית "ע'רבל" - מלא הנפה או מחציתה וכדומה). איזו סחורה יש להציע למכירה ברוכלות? - לא כל סחורה ניתנת לשיווק בעבודה כזאת, תכשיטים למיניהם כסף או זהב, דברי לבוש עבור נשים כגון צעיף או חלוק - אלה

סחורות האקטואליות ביותר, אבל מי שירצה להתחכם וינסה להציע סחורה אחרת כגון: נעלים, מכל הסוגים או כוסות, כפיות ומזלגות וכיוצא באלה – טועה בהחלט, והטעם לכך מובן מאליו, הרי יחפים כלם... גם בתקופת החורף, וכלים האחרים אינם משתמשים בהם כלל. ישנן סחורות אחרות שיש להן דרישה רבה ואינן צריכות מומחיות כלל, והן: תבלינים למיניהם, מיני בשמים לסוגיהם, מחטים, סיכות ביטחון ועוד – כל רוכל חדש מתעסק בהן בקלות: אך הריווחיות בהן דלה מאד.

ישנם רוכלים היוצאים בבוקר וחוזרים בערב לבתיהם, אולם רבים היוצאים מבתיהם למשך ימות השבוע וחוזרים רק ערב שבת הביתה. רוכלים אלה, לנים אצל לקוחותיהם הערביים הנאמנים להם, בחדר האורחים המיועד לכך. שם מתכבדים בארוחה פשוטה, המותרת ליהודי לפי ההלכה, כגון: קמח שעורה, שמן-זית, תמרים או תאנים מיובשים.

במקרים מיוחדים, מביאים להם דגים כשרים לא מבושלים כמובן: והיהודים מכינים מהם ארוחה כאוות נפשם, בכלים כשרים שלהם המביאים בידם מהבית. יש לציין כי עבודה זו והרומה לה, עם כל הטרדה שיש בה – אין היא מפריעה ליהודי מלעבוד את בוראו, היינו תפילה – עבודה שבלב, תמיד הרוכלים היהודים לקחו איתם תפילין, טלית וסידור והתפללו בכל מקום שהזדמן להם, מול צופים לא יהודים, אם זה היה בדרך ואם זה היה בבית הערבי, ולא רק שלא הופרעו מלעבוד את ד' אלא אפילו זכו להלל ושבח על זה.

מעבודה כזאת, הרויחו היהודים את לחמם, ובמקרים נדירים מאד אפילו נתעשרו. אבל למרות כל היחס הטוב ששרר בינם לבין הערבים תמיד סכנות לא מעטות אפפו את היהודים הרוכלים, אם זה בדרכם בין כפרי הערביים, או בתוך הכפר הערבי עצמו, יש שעשו זאת מתוך שנאה ויש – מתוך יוזמה, כדי להשתמט מחובותיהם שהצטברו בידי היהודי, כתוצאה מקניות מרפרזות.

על הרוב, נסים ונפלאות התרחשו לאחינו היהודים בדרכיהם אלה, אך פעמים נדירות מאד לא עלתה להם וקיפחו את חייהם, אמנם עושי

רשע אלה שילמו ביוקר ע"י השלטונות, אך מה שנעשה לא ניתן להחזיר.

בכל ואת, עם כל הסכנות, אין ליהודים ברירה אחרת והמשיכו בדרכם זו, "כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת"...

עוד תיאור עבודה אחרת: בעמודים הקודמים נסינו לתאר אחת העבודות המתבצעות מחוץ לבית, אך הפעם ננסה לתאר אחת העבודות מסוג אחר לגמרי, הנעשית בבית דוקא, עד כמה שהדבר נשמע מוזר כעת - באותה תקופה היה זה דבר רגיל בהחלט, ובכן העבודה היא: עיבוד עורות - בורסקי.

עבודה זו נעשית בשתי צורות: מורחבת ומצומצמת: כלומר, יש שמרחיב את העבודה הזאת והחזיק אצלו פועלים, לכן היה זקוק למקום נוסף חוץ ממקום מגוריו, אולם היו שעבדו בצורה מצומצמת ובתחום מקום מגוריהם בלבד, ומזה התפרנסו.

עבודה מצומצמת כזאת היתה נסבלת על כל המשפחה, למרות כל הבעיות הכרוכות בביצוע העבודה, לכלוך, ריחות, סרחון ועוד - אף אחד מכל המשפחה לא היסס למאוס או להתלונן על המצב הקיים. כולם השלימו עם העובדה כדבר המובן מאליו.

ובכן, כיצד נעשתה העבודה? העבודה הזאת התחילה כך: קניית עורות מקצבים, הכנסת העורות לכלי חרס גדול בתערובת מים עם סיד, לכמה ימים כדי להסיר מהם את הצמר או השערות, אחר כך ייבש, מתח את העורות, ופיזר עליהם אבקה צהובה העשויה מקליפות רימון יבשות ועוד כמה פריטים אחרים, בקיצור: עד גמר כל העבודות הדרושות - הספיק בעל הבית לסבול בידיו ובעיניו, חוץ מהסבל הכללי לכל בני הבית. כל זה כדי להשיג את פרנסתו.

לא פעם נפגעו העובדים כתוצאה מזה במאור עיניהם ונהיו עוורים לגמרי.

פרק י"ב - תיאור בית-מגורים ברובע

לאחר שסיפרנו כי בית-מגורים ברובע שימש גם בתור בית-מלאכה מעניין לדעת כיצד נראה בית כזה על כל פרטיו.

ובכן, בית כזה גודלו בממוצע - דונם אחד ויותר. זהו הבית הבינוני מסוג שעליו דיברנו. בכניסה, נתגלו לפניך מבחוץ - שני פתחים: אחד גדול ומהודר למחצה, השני קטן ומוזנח. מובן כי הראשון הוא פתח הבית, ואילו השני שימש כפתח משנה לחדר שרותים שבבית ממנו רוקנו את הבור, אשר בו הצטבר כל הלכלוך של הבית-שימוש, הכיצד? - כידוע אין ברובע מערכת ביוב דוגמה מה שאנו יודעים כיום, לכן נחפרו בורות בכל בית, בעומק מטר וחצי בערך, בו הצטבר כל הלכלוך, וכשנתמלא הבור - נעשו סידורים כדי לרוקן אותו, דרך אותו פתח המשנה הנ"ל. שוב חוזרים להשתמש בשרותים כרגיל, כך פעם אחת בשנה בערך נעשה סידור כזה בכל בית.

מעניין לשמוע, מיהו שעבד בתפקיד כזה לרוקן את הבורות של בתי-השימוש הנ"ל? התשובה: הפלחים הערביים, לא טובה עשו ליהודים, ולא קיבלו שום תמורה על זה, אלא דוקא קנו את זה מבעלי הבית בהון זבל אורגאני במחירים טובים... כדי לזבל בו את שדותיהם, זהו זבל טבעי יקר.

וכיצד עשה הפלח את העבודה הזאת? - ראשית, הביא כמות סבירה של קש ותבן ופיזר אותה בבור הנ"ל, דרך פתח המשנה הנ"ל, וזאת על-מנת ליבש את הצואה, כדי להקל עליו את מלאכת ההרקה. אחר כך ניגש לעבודה באמצעות טוריה - בצורה פרימיטיבית ביותר, ניתן לראות כיצד הוא מתפשט לגמרי וכורך שק יוטה סביבו במקום מכנסיים ויורד ב"טבילה" ממש! בתוך ערימת הרעי שם בבור...ומתחיל בעבודת הפרך עד תומה.

מי שיזדמן לו לראות את כל זה, לא יאמין למראה עיניו.

לאחר מכן אוסף את הכל במשא על גבי חמור, כמה פעמים עד

לסיום - למקום פתוח רחוק מבתי המגורים בקצה הרובע, שם נשאר כמה ימים עד שיתיבש לגמרי, ואחר כך מוביל את הכל לשדהו מרחק של כמה ק"מ. מעשים כאלה נחשבים כדבר שגרתי מאד, הנראה לעין בכל רחוב ובכל פינה שברובע.

כמו כן, מובן שהמקום על יד הבית יתלכלך כתוצאה מכל העבודה הנ"ל, אך נהוג שהפלח עצמו ידאג לנקיון המקום לאחר סיום עבודתו, וגם יפזר חול ברחוב כדי "למנוע" זיהום והתקהלות של זבובים.

ועתה נחזור לתיאור הבית הנ"ל, כיצד נראה מבפנים? - בכניסה פרוזדור, ממנו עוברים לחצר הבית המרובעת, חדרים סביב החצר בהתאם לגודל הבית, באמצע החצר ישנו בור מכוסה היטב ונעול, זהו בור מי שתייה הנקווים אליו מי הגשמים בחורף - דרך מרזב מגגות הבית. באחד הצדדים ישנו מעבר המוביל לחצר קטנה אחרת, שם כל שרותי הבית, בתי-שימוש, מקוה טהרה, מחסן בגודל חדר המשמש לאיחסון כלים, מאכלים שונים: קמח,שמן וכו', מטבח גדול ועוד כמה חדרים המשמשים כמקום עבודה בהתאם לצורכי בעל הבית. כמו כן יש וחוצבים בבית באר מי תהום מלוחים כמובן, להדחה ולשטיפה.

ישנם בתים בעלי קומה ב' קטנה, המשמשת כסוכה לחג, אולם שאר הבתים האחרים בונים את סוכתם בחצר באחת הפינות - כאופן עראי.

על פי רוב לכל בית גדול שכזה, יש לו עוד פתח לרחוב מהחצר הקטנה הנ"ל. בתים משוכללים, חוצבים בם בור סיפג כראוי.

מי גר בבית גדול כזה?

בבתים כאלה, ניתן לראות הסבא והסבתא, הבנים הנשואים, הנכדים ולפעמים גם נינים.

חמולה עניפה כזאת, קשה לה להסתדר ביחסי שכנות טובים זה עם זה, לכן כמעט ועוד לא נשמע כי דיירי הבית לא רבו ביניהם, אם לא כל יום אז פעם בשבוע לפחות.

כיצד נראה החדר בפנים?

ראשית, גודלו של החדר, כגודל שיכון בינוני כיום בארץ, אך ישנם חדרים גדולים מאד.

משני צדדיו של פתח החדר – שני חלונות גדולים, באורך מטר וחצי על 60 או 70 ס"מ רוחב, עם סורגים ודלתות כפולות – עץ וזכוכית. בפנים החדר, ישנו עוד חדר או שני חדרים של 12 מטר מרובע ויותר כל אחד.

בשני קצותיו של החדר הראשי – מימין ומשמאל – ישנן 2 במות אבן, בגובה חצי מטר בערך, שטחה של כל אחת – 5 או 6 מ"ר, במות אלה משמשות במקום מיטות, על כל במה כזאת שוטחים כמה מזרונים והנה מיטה גדולה, רחבה ונאה לכל הדעות. במיטה כזאת ישנים 4 נפשות לפחות בריוח סביר בהחלט.

בחדרים הפנימיים הנ"ל – ישנן שידות בעין קומה ב', זהו ניצול מקסימום לחדר הראשי הנ"ל.

במרכז החדר הראשי, נוצרת רחבה גדולה בשטח של 9 מ"ר, כאן יש ופורשים מחצלת גדולה לכל השטח תוצרת המקום – ועליה שטיח, שלחן נמוך וקטן יחסי במרכז ובני הבית מסובין מסביב, דומה לישיבה המזרחית הידועה בתמונות היפניות. אך יש המכובדים יותר אשר לא מרשים לעצמם ישיבה מזרחית כעין זו, ומשתמשים בספסלים ושלחן רגיל, בקירות הרחבה הזאת – חוצבים ארובות גדולות ורחבות, ומשתמשים בהן כעין ספרייה, עם דלתות ומדפים כראוי.

במקום ארון לבגדים – שימש ארגז עץ בגודל 120 ס"מ × 60 ס"מ, עומקו כ–60 ס"מ. ארגז כזה, מקושט בצבעי מים שונים או בציפוי רצועות נחושת צהובה בצורות שונות, עם כמה מסמרים מיוחדים הבולטים לעין, ממש נאה!

בארגז כזה, איחסנו בגדים לחורף ילקיץ כאחד, רק אין זה נוח כלל! כי יצטרכו לסדר את הבגדים בחבילות, אחת על גבי חברתה,

וכשיצטרכו לאיזה בגד - יהיה צורך להוציא הרבה בגדים לפעמים, ואם מתעצלים להחזיר את הכל כסדרו - נוצרת ערבוביה שלמה וזה מרגיז מאד.

לסיכום: למרות כל המגרעות שיש בבתים ובחדרים שכאלה, מי שיזדמן לו לבקר בהם, ודאי שימצא ענין רב והתרשמות מיוחדת, אך כדי לשחזר בית כזה - עליו לדאוג לשכלולים אחרים ובשילוב ישן עם חדש יכול לשבוע נחת.

תנור אפיה בבית.

עוד פרט חשוב יש לציין בבתים אלה, והוא תנור האפיה, בו אפו את הלחם כמעט יום יום ולא קנו לחם בחנות כל עיקר, פרט למקרים נדירים מאד. תנור זה בונים אותו אנשי הבית במו ידיהם באחת הפינות בחצר הקטנה שבבית.

כיצד הכינו תנור כזה?

אין זו מלאכה קשה ואין בזה שום סוד. ראשית קנו מהשוק חבית גדולה עשויה מחרס.

חותכים את קרקעית החבית באמצעות גרזן, וכדי להבטיח שלא תשבר החבית - מכניסים שמיכה או בגד אחר לחלל החבית לפני החציבה בגרזן, כך נעשה החיתוך בהצלחה ובלי כל סיכון לשלימות החבית.

חיתוך זה תפקידו ליצור פתח רחב יותר בחבית, כדי שיהיה מתאים לתפקידו כתנור. לאחר מכן בונים את החבית על קרקע החצר - כשהיא הפוכה על פיה הראשי. תכלית הבנייה, שני דברים: כדי להצמיד את החבית לקרקע, וגם ליצור קיר עבה לדופן החבית, לשמור על אורך חייו של התנור וגם כדי למנוע כויות מחום דפנות התנור בשעת השימוש בו.

כיצד השתמשו בתנור הזה?

ראשית, הסיקו את התנור בעצים היטב - עד שנתלבנו דפנותיו, אחר כך לקחו את הבצק במנות לפי המידה הרצויה - וירידו את הבצק

במגע לדופן החבית מבפנים, מובן שהתנור אז חם מאד ואי אפשר להושיט את היד בחלל התנור פנימה ולרדד, לכן מכינים כלי מים נקיים צוננים, ומדי פעם טובלים את ידיהם במים ומיד הכניסו את ידיהם וביצעו את הפעולה הרצויה, כך סבלו פחות ובהצלחה.

כיצד הוציאו את הפיתות האפויות מהתנור?

מעניין לשמוע, כי עת שהפיתה אפויה, נפלטה מדופן התנור מאליה... לפחות ברובה, ואם לא נפלטה מאיזו סיבה שהיא, השתמשו בשיפוד ברזל שטוח לגירוד הפיתה מדופן התנור, זוהי כל המלאכה. קשה במקצת אך היא מעניינת מאד.

מנין היה להם חומר להסקת התנור?

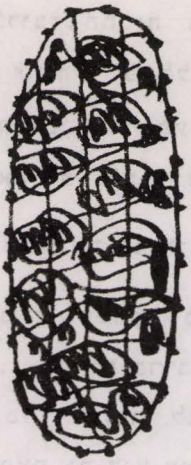
זוהי אינה בעיה כלל, יום יום הסתובבו חוטבים ערביים ברחובות והציעו למכירה חבילות עצים מיוחדים לכך.

אלו עצים מיוחדים לכך?

אלו הם הגזעים השחורים או יותר נכון חומים - של החריות מעצי הדקלים, מובן שהגזעים האלה היו לחים והיה צורך ליבשם כמה חודשים אך לזאת, תמיד קנו בעלי הבתים כמות גדולה כדי שיספיקו ליבשם בעוד מיעד.

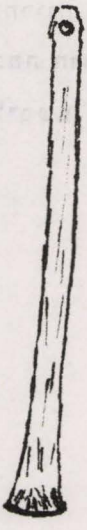
ציור הגרזן,

חבילת עצים

השפוד

עקרת בית בשעת מלאכת האפיה

פרק י"ג - תעשיית הצמר

עוד ענף אחד, ששימש מקור פרנסה חשוב מאד והוא התעשייה בצמר - הכוונה לעבודת-יד ביתית, בלי שום מכונה כל עיקר.

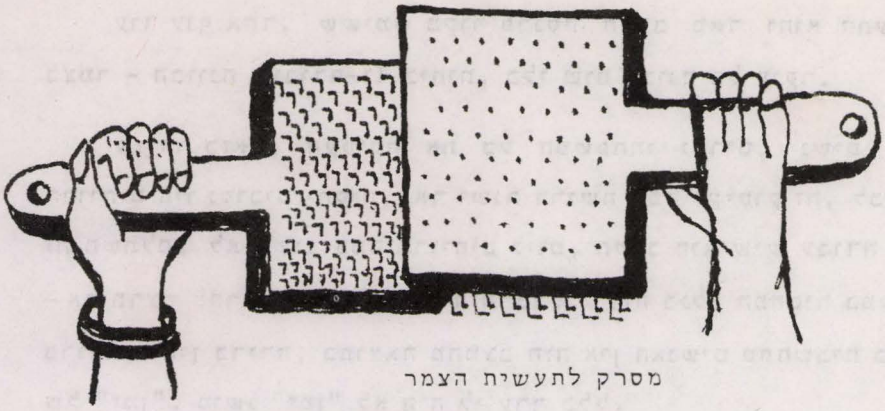
עבודה כזאת, העסיקה את כל המשפחה: גברים, נשים וטף. הרווחים היו נמוכים יחסית, אך ישנה דרישה רבה לעיסוק זה, לכן היה זה משתלם, לא חשוב כמה מרויחים ליום, חשוב הוא שיש עבודה תמיד - אם תרצה להרויח הרבה, תעבוד הרבה... וזה בגלל המחסור במקורות פרנסה, אין ברירה, כתוצאה מהמצב הזה אין האנשים מתחשבים במושג של "זמן", מושג "זמן" לא היה לו ערך כלל.

ביצוע עבודת הצמר לפרטיה:

תחילה קנו גיזת צמר מהכפרים הערבים. וחילקו אותה לנשים ערביות לכביסה. הכביסה הקלה ביותר, נעשית בחוף הים, שם גם נתיבשה במהירות. אולם על פי רוב נעשית הכביסה במי באר מלוחים בשדות.

לאחר הנקיון הנז' חילקו את העבודות הבאות: סריקה, במסרקות ברזל, וטוייה - לנשים יהודיות וגם ללא יהודיות בכפריהם. לאחר מכן הובילו התעשיינים את סחורתם - חוטי הצמר על כל סוגיהם - עבה ודק אל השוק הגדול "חומת-שוק", שם מכרו אותו במשקל לבעלי תעשייה גדולים מוסלמים, אשר הם מחזיקים מפעלים גדולים לאריגה.

במסגרת ענף זה, התעסקו היהודים ביצירת מסרקים המיוחדים לעבודת הצמר, עסק זה גם היא העסיק את כל בני הבית - נשים וטף. העבודה הזו של המסרקים נעשית ביד, בלי מכונות כמובן - אינה קשה במיוחד והכניסה רווחים טובים.

מסרק לתעשית הצמר

לסיכום: התושבים היהודים שברובע הקטן, עסקו בעבודות שונות קשות, בעלי רווחים נמוכים יחסית, לזמן שהשקיעו בעבודה, לפעמים עסקו הגברים בלבד, ולפעמים כל בני המשפחה, עם כל זה התפרנסו בדוחק. חלק קטן מהתושבים הנ"ל עסק במסחר בחנויות מכולת, בשוק המקומי שברובע הידוע בשם: "זיתונה", מקור שם זה אינו ברור, אולם יש האומרים כי במקום זה היה עץ זית מפורסם בנופו הרחב ובצילו ישבו אנשים ומכרו סחורתם (עץ הזית נקרא זיתונה בערבית), במשך הזמן התפתח המקום, נבנו חנויות והפך לשוק רגיל, אך השם "זיתונה" עדיין לא נשתנה.

פינה בשוק "הזיתונה" ברובע הקטן

עגלת משא עם סוס להובלות

פרק י"ד – מקורות לואי לפרנסה

חוץ ממקורות הפרנסה הראשיים האמורים לעיל, היו עוד כמה מקורות לואי לפרנסה, מהם הרויחו לא מעט כגון: תעשיית יין ביתית, או "ערק", תמיד ברובע הקטן היה משתלם לעסוק בפרטי לואי אלה, יותר מתושבי הרובע הגדול, וזאת: בגלל קרבתו של הרובע הקטן לכפרים הערביים, שם יכלו לקנות את הענבים בזול מכמה סיבות, הן מצד ההכרה שיש ביניהם כאמור מהרוכלים, או התעשיינים הזעירים לצמר וכדומה, והן מצד גורם ההובלה וטרדתה.

כמו כן בתעשיית ה"ערק", דבר זה איסורו חמור מצד הממשלה, כי יצטרכו לשלם עליו מס יקר, לכן ברובע הקטן המרוחק מהמרכז ונסתר מעיני השלטונות – יכלו להתעסק במה שרצו בסתר כבגלוי ללא פחד, וכתיצאה מזה יכלו להתחרות עם השוק, לא כן הדבר ברובע הגדול, שם חשוף מאד לביקורת בגלל קרבתו למרכז.

ובכן יש לסכם ולומר: עם כל הטרחה וההטרדה שבפרנסה – החיים היו שקטים מאד והשלימו עם המצב.

בית הכנסת "אלגריבה" פנימה

הרבה משפחות מעוטי יכולת, היו בשני הרובעים, הגורמים: הן מצד בריאותם הלקויה והן מצד מזלם, פשוט - נטולי יוזמה עצמית.

אנשים כאלה נתמכו ע"י הקהילה היהודית, אם לא במאה אחוז לפחות החזיקו בהן במידת האפשר, כדי קיום. כיצד פעלה הקהילה בנדון? - על זה נשמע בפרקים המיועדים לנושא "הרובע הגדול".

עד כאן, לנושא: החיים ברובע הקטן, פרט לנושאים כגון: חינוך, לימוד תורה, רבנות, נישואים, גירושים, מסיבות, על כל אלה בנושא הבא: "החיים ברובע הגדול", שם נשמע בפרוטרוט ונעמוד על כמה הבדלים קלים שבין קהילה אחת לשניה.

פרק ט"ו - בית כנסת "אלגריבה"

כאמור - במרחק של כ-1 ק"מ מהרובע הקטן, נמצא בית-כנסת עתיק מאד הידוע בשם "אלגריבה".

על אודות בית-הכנסת הזה, סיפורים ואגדות שונות, אולם נעמוד רק על העיקריים שבהם:

ראשית, לא ידוע בדיוק כיצד נוסד ביה"כ הזה, רק ידוע שזה עתיק מאד - לפני אלפי שנים. אחרים יודעים לספר כי נמצאת אבן

מתחת לבנין ההיכל שם - ועליה חרותות המילים הבאות: עד כאן הגיעה ידו של יואב בן צרויה. כיצד התגלגלו דברים אלה לאי? לאלוקים פתרונים....

רחבה על יד "אלגריבה"

אמנם, מי שיבקר כיום בביה"כ הזה, לא יאמין למראה עיניו כי אכן זה בנין עתיק. מבחינה חיצונית לא נראה עתיק כלל ועיקר! לכן מן הראוי לציין, כי כל הבנין הנראה מבחוץ אינו אלא תוספת שנעשתה ע"י הקהילה שברובע הקטן, מכסף התרומות שנאספו מידי המבקרים שם, בכל ימות השנה - ובמיוחד בל"ג בעומר מידי שנה.

אך המקום העתיק ביותר שבביה"כ הזה הוא החדר הפנימי אשר שם ארון הקודש.

ביה"כ הזה, נערץ מאד בעיני מכיריו, כולם מתיחסים אליו בחרדת קודש מיוחדת, מעריכים אותו כתחליף לבית המקדש שבירושלים... יותר מכל בית כנסת אחר בכל מדינת טוניסיה לפחית, הרבה חולים נתרפאו, הרבה עקרות נפקדו, והרבה צרות נפתרו. על ידי תפילות ונדרים בבית-הכנסת הזה "לגריבה".

שמו של ביה"כ הזה, מפורסם בין הקהילות היהודיות שבכל צפון אפריקה, לרבות מרוקו, אלג'יר ולוב.

הרבה נסים ונפלאות נראו עין בעין בבית הכנסת הזה או בזכותו. גם ערביים תושבי הסביבה, מודים בפה מלא בקדושת המקום ובנפלאותיו.

כדי לעניין את הקורא נזכיר כאן שני סיפורים מעשרות הסיפורים הידועים בפי תושבי האי יהודים וגויים.

1) פעם אחת, קנו הממונים על בדק הבית סיד מערבי לתיקון ביהכ"נ הזה, כידוע אמצעי תחבורה באותה תקופה הוא הגמל. לאחר שהערבי פרק את המטען, ראה חתיכת מחצלת ישנה - שם בביהכ"נ, לקחה ושם אותה בכר הגמל כתוספת ריפוד, וכשרצה ללכת לדרכו, לא זז הגמל ממקומו, כמה שניסה לבעוט בו ולמשוך אותו בכל כוחו, לשוא! עמד לחשוב רקע והנה ערבי אחר עובר וגם הוא השתומם על זה, אך אמר לו אולי לקחת משהו מביה"כ שלא ברשות? בדקו ומצאו את חתיכת המחצלת הנז', מיד הציע לו להחזיר אותה, וכך היה: החזיר את המחצלת והגמל זז מיד.

סיפור ב' מעניין יותר:

בשנת 1945, ביקרו יהודים מלוב באוטובוס מיוחד בביה"כ אלגריבה, מאחר ושנים רבות לא זכו לבקר בו בגלל מלחמת העולם השניה - לכן שמחתם היתה כפולה ומכופלת, מי יודע כמה נדרים נדרו יהודים אלה לביה"כ הזה, בזמן המלחמה הנ"ל? אז הרשו לעצמם לשתות ואולי גם להשתכר וגם לשיר כל הדרך.

שני נהגים נוצריים היו לרשותם באוטובוס, כדי להחליף אחד את השני בנהיגה - הדרך ארוכה והנהיגה היתה קשה ומפרכת, במיוחד באותן מכוניות של אותה תקופה - אז שאלו הנהגים מה פשר השמחה הזאת? משנודע להם על אודות ביה"כ הנ"ל, לעגו והתקנאו, אמרו הלואי ולא יזכו להגיע לשם, שיקרה איזה פצ'ר, שיסבלו! לבסוף כשהגיעו לאי החליטו הנהגים להפוך את האוטובוס על כל נוסעיו... וכדי להציל את עצמם, יזמו לקפוץ דרך החלונות מהצד שכנגד, כלומר, אם האוטובוס יטה לצד שמאל יקפצו הם לצד ימין, וכן היה: באחד הסיבובים

המסוכנים התהפך האוטובוס ושני הנהגים קפצו החוצה. אך שמע איזה פלא: מעניין לראות כי כל הנוסעים יצאו מהסכנה הזאת בריאים ושלמים ואילו הנהגים ההם קיפחו את חייהם - הם נמעכו מתחת לאוטובוס, התברר כי טעו! יציאתם לא היתה מהצד שכנגד כמתוכנן, אלא מצד ההטיה - ומתו במקום!...

כיצד ידעו הנוסעים על כוונתם הרעה של הנהגים האלה? אין איש יודע, אולם תהיה כוונתם אשר תהיה, אך המציאות שכל הנוסעים ניצלו יש בזה די כדי פרסום הנס, וכולם תלו הדבר בזכות ביה"כ.

הסיפור הזה, שמעתי עליו בהיותי באי בשעת מעשה, אולם לא ראיתי בעיני מה שקרה. אבל לאחר שנים רבות נפגשתי כאן בארץ עם יהודי טריפוליטני מתושבי "ביריה" שעל יד צפת ושמו יהודה ארבע, ותוך כדי שיחה בינינו - הזכרתי לו את מעשה הנ"ל ואמר לי כי היא היה בין הנוסעים ההם ואישר את הסיפור כמעט על כל פרטיו.

ההילולא של רבי שמעון בר יוחאי ב-אלגריבה.

אמנם, ביקרו יהודים רבים בביה"כ הזה, בכל ימות השנה ביום ובלילה, תמיד נמצא שם יהודי גר מול ביה"כ - הממונה בתור שמש, כל המבקרים יודעים כיצד לפנות אליו ומקבלים ממנו את המפתח של בית הכנסת, בכל עת ובכל שעה זה תפקידו.

אבל פעם אחת בשנה בימות חול - היה ביה"כ הזה פתוח לרווחה לקהל הרחב - בל"ג בעומר. שם ערכה מסיבה גדולה מאד מאורגנת למחצה, ואלפי מבקרים נהרו לשם בהמוניהם - מכל מקום.

האוירה שם דומה מאד לשל רשב"י בל"ג בעומר במירון. אבל מובן שאין מה להשוות את ההמון הרב שבמירון לזה שב-לגריבה.

כיצד קרה הדבר, לחגוג את ההילולא הזאת בלגריבה במיוחד? האם ישנו איזה קשר הסטורי או מסורתי בין ההילולא הזאת לבית-הכנסת הזה?

על שאלה זו, אין כל אחד יודע תשובה. אך אני זכיתי לשמוע

על זה, מקור הסיפור: הרב הגדול רבי רחמים חי חויתה הכהן זצ"ל. אבל אני לא שמעתי את הסיפור מפיו אלא מפי תלמידו, חברי: מר גארוס בן מאסו חורי, המתגורר כיום בשכונת "עתיקות" באשקלון.

זהו תוכן הסיפור: פעם אחת נזדמן לאחד מראשי הקהילה היהודית מהרובע הקטן ושמו כמוס כהן בן זורה – להשאר שבת אצל קרוביו בשוק הגדול "חומת שוק", ומשחזר הביתה במוצאי שבת, עבר על יד הרובע הגדול, והנה קול שירה אדירה באזניו, הרבה אנשים עוברים ומתופפים, הכל היה לפלא בעיניו מבחינת העיתוי – אם זה חתן או כלה, לא נוהגים רק ביום רביעי שבשבוע, כמפורש בגמרא במסכת כתובות. לכן, עצר האיש הנ"ל ושאל מה פשר המסיבה הזאת? ענו לו: הרי הלילה ל"ג בעומר! וזאת תהלוכה של המנורה לכבוד רשב"י, ומיועדת אי-שם לאחד מבתי הכנסת ברובע.

אמנם ידע אותו חבר על המנהג הזה של הדלקת מנורות בל"ג בעומר והמסיבה שעורכים כמה משפחות בלילה הזה לכבוד רשב"י, אך לא ידע אף פעם על תהלוכה המונית כזאת...

מיד תפס את הרעיון ואמר: תראה איזה הבדל בין רובע אחד למשנהו, כאן רוקדים ושמחים ושם ברובע הקטן ישנים!...

לתקופת השנה, נזכר החבר הזה באותו מעשה ואמר להנהיג במקום מגוריו אותו מנהג יפה שראה אשתקד. וכן היה, הדבר התחיל בצורה צנועה וכך הלך וגדל, עד שהגיע לממדים גדולים כפי שזה נראה היום.

כיצד תהליך התפשטות הדבר?

קל מאד לתאר: ראשית, התחילו לפרסם כי יקיימו את ההילולא של רשב"י ברוב עם ובביה"כ לגריבה, בשנה הבאה התפרסם הענין עוד יותר, עתה התחילו המבקרים לתכנן את ביקוריהם דוקא בהילולא, כדי שיוכלו ליהנות מהאוירה העליזה תוך כדי שילום נדריהם.

כשראו פרנסי הציבור שברובע, כי קהל גדול מגיע אל המקום וסובל ממחסור קורת-גג, לפעמים קר מאד ולפעמים חם מאד – התחילו

לתכנן בניית רחבה כפונדק, עבור האורחים. כשראו שההכנסות הכספיות כה גדולות, חשבו לתכנן עוד מקורות הכנסה נוספים: בניית חדרים באותו פונדק ולהשכירם לאורחים.

הרעיון הצליח והוסיפו עוד לבנות מאות חדרים בשתי קומות. כמו כן הוסיפו עוד סידורים: שוק, וכל רוכל שבא למכור סחורתו, שילם מס היתר מכירה במקום. במשך הזמן, נעשו עוד הרבה סידורים ושכלולים והמקום לבש עוד צורה נאה יותר. כתוצאה מכך, גדל מספר המבקרים וגדל זמן הביקור כלומר, החגיגה נמשכה עוד יותר זמן, ובמקום יום אחד של ל"ג בעומר הוסיפו עוד כמה ימים לפני ל"ג בעומר ואחרי ל"ג, אך מוקד השמחה ביום ל"ג בעומר בלבד.

בנין "הפונדק" מול "אלגריבה"

כיצד חגגו את יום ל"ג בעומר ב-לגריבה?

ראשית, הכינו את בית-הכנסת לגריבה ופיארו אותו מאד מאד - בשטיחים יקרים, במנורות, בפרחים ובבשמים רבים. הכל לכבוד ההילולא.

האורחים מקדימים לבוא ולהתמקם בפונדק שמול ביה"כ, מרחק 3 מטר בלבד. אחרים, ישבו בביה"כ עצמו ולמדו, כל אחד כאוות נפשו, תהלים או משניות, אך רובם עסקו ב"אדרא" מזוהר הקדוש של רשב"י.

המבקרים ב"אלגריבה" בחגיגת ל"ג בעומר

תהלוכת המנורה של "אלגריבה" בל"ג בעומר

תהלוכת המנורה של "אלגריבה"

מקום חניה בקרבת אלגריבה

בשעה 2 אחר הצהרים - ערב ל"ג בעומר - הכינו את המנורה הגדולה עם נרותיה השונים, ברחבת ביה"כ הנ"ל, עד בוא הרב ואישי ציבור אל המקום, שם ישבו ולמדו בצוותא כנ"ל כמה דקות, אחר כך התחילו ב"מי שברך" לאנשים חשובים: כגון ראש הממשלה, שליטי העיר וכדומה.

אחר כך הורשו כל הקהל לקבל ברכה חשובה במעמד גדול זה, ומי לא ירצה לקבל ברכה, בפרט במקום קדוש שכזה? לכן החליטו למכור בהכרזה 7 ברכות בלבד. לכן טבעי הוא כי כל ברכה תעלה בדמים יקרים...

אחר כך, הוסיפו למכור עוד כמה מצוות כגון: מי ירצה לזכות בהדלקת נר אחד במנורה, מי יקשט את המנורה בתכשיטי כסף וזהב, כמו כן מי יעטר אותה בכל מיני דברים: פרחים ועוד.

אחר כך, יוצאים עם המנורה הגדולה הזאת כשהיא מונחת על עגלת יד מיוחדת - לתהלוכה ארוכה כ-4 ק"מ הלוך ושוב, מבית הכנסת עד לרובע הקטן, אל כמה בתים של אישי ציבור חשובים. תהלוכה כזו נמשכה כ-4 שעות, לא בגלל מרחק הדרך אלא בגלל כל כמה צעדים מכרו מי יזכה למשוך את העגלה של המנורה ויצעד בה. כך יכלו לאסוף הון רב לקופת ביה"כ.

עם חזרתם לביה"כ בערב - מתפללים מנחה ומעריב והקהל מתפזר, תם הטקס. חלק קטן מהקהל חוזר הביתה, אחרים נכנסים לפונדק הגדול והרחב הנ"ל לקניות, לשתיה, לשירה ולריקודים.

עתה באה שעתם של המשכירים חדרים בפונדק, הללו יוצאים על יד פתחיהם, וצופים במנוחה במחזה המשעשע הנז', בקהל הרב המצטופף ואחרים הנוהרים עוד בהמוניהם לחגיגת הלילה, כלם שמחים ועליזים, לבושים בגדי חג ומבושמים בכל מיני תמרוקים לרגל המופע הגדול והמרשים, שייערך אותו לילה ברחבת הפונדק.

שם מארגנים במת בידור עם צוות זמרים, רקדנים וגם קוסם לפעמים. הקהל הרב מתרכז סביב הרחבה הנז' רובו בעמידה.

אלו שירים שרו? – ערבית כמובן, שפה המובנת לכלם. כמו כן יש לציין כי כל המשתתפים לרבות הזמרים, הרקדנים והבדרנים כלם יהודים.

עם סיום התכנית בחצות או לאחר מזה – מתפזר הקהל, חלק נשאר בחדריהם בפונדק, חלק נכנס לביה"כ לישון, שם מצטופפים עד אפס מקום. אחרים נוסעים לרובעים, הגדול והקטן – שם מסתדרים, מי אל ביתו, מי אל קרובו ואל ידידיו.

מכוניות וכרכרות לרוב, הסיעו את הקהל הרב לרובעים, אחרים עשו את דרכם באופנים או ברגל. יש לציין כי תאונות דרכים או מקרים רעים אחרים כמעט ולא היו. תמיד זקפו את כל ההצלחה לזכות רשב"י וביה"כ אלגריבה.

כדי לשמור על הסדר, ישנו חדר בפתח הפונדק המיועד למשטרה, שם מוזמנים שוטרים רבים עם קציניהם חמושים וגם אלות בידיהם – ניצבים ומשגיחים לבל יעיז איש לנסות להפר את הסדר, גם בית סוהר ישנו במקום, גם מרפאה, טלפון, למרות יוקר מציאותו של הטלפון באותם הימים, דאגו מראש לכל דבר חיוני וחשוב ובזה משכו מבקרים רבים.

גם אנשים אחרים לא יהודים ביקרו שם, אך מעט מאד. הערביים הופיעו שם בצורה מרושלת, פרט לחשובים שבהם כמובן – ותמיד עמדו מן הצד וצפו במתרחש בקנאה מאופקת. ישנם ערביים שהביאו סחורה ומכרו אותה מחוץ לפונדק, כי בפונדק עצמו לא היו מורשים למכור רק מי שזכה לכך.

כיצד אפשר לזכות ברשיון מכירה בפונדק?

– זה דבר של מכרז: תמיד פורסמו מודעות מטעם הקהילה, רשימת המכרזים ובאיזה תאריך, כל הסחורות סווגו מראש כגון: ענף הקונדיטוריה, המסעדה, השתייה, זרעים קלויים למיניהם וכדומה.

כל ענף הכריזו על רשיונו, מי שזכה עמד וסיפק מאותו סוג שזכה

בו – לאורחים כפונדק, באופן בלעדי ובמחירים לפי ראות עיניו. אין פיקוח על המחירים שם. כך נהגו בעלי המכרזים וגם האוצר של ביה"כ. תמיד אלו ואלו יצאו ברווחים גדולים, יש לזכור, כי ישנם ענפי מסחר אחרים אשר ראשי הקהילה והרבנות לא יכלו לפקח עליהם כראוי מבחינת כשרות, לכן לא הורשו להימסר בידי זרים, תמיד סופקו על ידי שליחי הקהילה.

מה עשו אנשי הקהילה בכסף הרב שהצטבר מידי שנה בקופת ביה"כ? – חלק גדול מההכנסה היה מיועד לבנייה. להתרחבות ולשיפוצים. תמיד מצאו מה לתקן, פעם הכשרת מקום חניה למכוניות, יפעם גנירטור חדש לתאורה, כי באותה תקופה לא היה חשמל בנמצא בכל האי וסביבתו. אולם הכסף שנשאר החזיקו בו את הבטלנים: עשרות משפחות מעוטי יכולת, התפרנסו מקצבה חודשית מהכספים הנ"ל – תמורת זה ישבו ולמדו שם מידי יום, כל אחד לפי כוחו, אם זה בתהילים או בתורה שבעל-פה.

מהי דעת הקהל על החגיגות הנ"ל?

נדמה, שהקהל הרחב ראה בזה סיפוק, מכמה סיבות: א. פעם אחת בשנה לפחות, היו יכולים לראות מקום בידור, נוח ויפה לכל הדעות. כידוע אין באי בתי שעשועים, לא בתי קולנוע, לא טיאטראות ולא כלום!...

ב. עם ביקורם של האורחים הרבים באי לקראת המאורע "התעוררה" האוכלוסיה ומצאו להם תעסוקה והכנסה נוספת, זה כמו שרשרת: כסף רב נכנס לאי והוא עובר מיד ליד, החל בתחבורה וכלה בהרבה מקומות שונים: מכולת, תכשיטים, קבצנים ועוד.

ג. חגיגות אלה היוו מקור חשוב לעתידם של בני הנוער: בקהל הרב והמגוון הזה, חיפשו הנערים את בת זוגם לעתיד, הרי שם נהוג לקיים את הפסוק "כל כבודה בת מלך פנימה" – במלוא מובנו, אז ההזדמנות לראות בת בתנאים נוחים כדי לקבוע את עתידם איתה – נדירים מאד... ומה גם במבחר כה עשיר, לראות בבנות הארץ... בודאי שזו הזדמנות

טובה מאד, לכן כל נער שחיפש את עתידו, תמיד ציפה לעונה זו, ועל פי רוב מצא את מבוקשו.

מהי דעת הרבנים בזה?

לא כן דעת הרבנים, למרות כל היופי והשמחה, למרות כל ההכנסה והתמיכה הרבה, שצמחה לאותן המשפחות הנזקקות - לא היתה דעת הרבנים נוחה מזה. ואפילו במקרים מסוימים, הביעו התנגדותם הנמרצת, וזה בגלל הקלקול הרב שנתגלה מידי פעם בציבור, כתוצאה מהתערובת של גברים ונשים - ואין לאל ידם של הרבנים לעמוד נגד זה. לכן לא פעם הכריזו בפומבי שאין זו מצוה אלא עברה! ועוד שמעתי מפי מגידי אמת: כי אמרו הרבנים: מי שיצליח לבטל את המנהג הזה של ההתקהלות וההוללות - מצוה רבה קא עביד ותבוא עליו ברכה! אך עם כל רצונם הטוב של כל הקהל לעשות רצון הרבנים - אף אחד לא הרשה לעצמו לנקוף אצבע לביטול הענין, כנראה כולם חששו בכל זאת - מפניעה בכבוד התנא רשב"י, או בכבוד בית הכנסת אלגריבה.

אולם, הרבה אנשים יראי השם, נמנעים מלהשתתף בחגיגות אלו, וכדי לשלם את נדריהם ביקרו בימים אחרים רגילים, וזוהי מצוה לשמה כהלכתה

יהודיה מדליקה את המנורה ב"אלגריבה"

בית קברות יהודי על יד ביה"כ ר' שלום באלחארה.

פרק ט"ז – בתי קברות יהידיים ברובע הקטן

בשני מקומות רחוקים זה מזה, נמצאים בתי קברות יהודיים:

1) מאחורי ביה"כ אלגריבה, בזה לא קוברים כמעט אף אחד בזמן האחרון, פרט לאנשים חשיבים מאד. בשנת 1948 לערך, הובא למנוחות שם הרה"ג החסיד והענו הדיין האדמו"ר רבי מכלוף עידן זצוק"ל.

2) ברובע עצמו. שם בית הקברות הכללי, ששמש את האוכלוסיה בלי הבדל.

מעניין מאד לראות, כי בתי הקברות היהודיים באי הן ברובע הקטן והן ברובע הגדול – צמודים לבתי כנסת מסויימים, ולאותם בתי כנסת המרוחקים בקצה הרובע בלבד. ומדוע הצמידו אותם לבתי כנסת? – אין תשובה על שאלה זו. אך מותר לשער ולומר: יתכן וזה נעשה לכבוד המת, כדי ליצור רושם כאילו אין הם שוכחים אותו, תמיד נגד עיניהם, יום יום רואים ומביטים אליו בשעת התפילה, בל נשכח כי שם באי, האוכלוסיה היהודית תמיד נתנה ביטוי רב רושם ומזעזע מאד, לכל מקרה של מת במשפחה, לכן יכול להיות שגם העובדה הזאת של הצמדת בתי הקברות לבתי כנסת, עוד ביטוי נוסף ליחסם אל המת.

היהודים שם שמרו בקנאות רבה על כבוד המקום (בית הקברות)

למרות האוירה הגלותית שם, לא נמנעו מלהסתכסך עם כל ערבי, ביחס לכבוד המקום. לפעמים רואים איזה כבש או עז רועה בבית הקברות, למרות הגדר הגבוהה מסביב, מצליחים לחדור בקפיצה או דרך השער - אז היו כועסים מאד, ורשות היתה בידם מהממשלה לקנוס את בעליו, בסכום כסף יקר, או אפילו להחרימו לפעמים, אין הם מתחשבים כלל בבעליהם, שיהיה אפילו הערבי המכובד או החשוב ביותר...

פרק י"ז - הרובע הגדול "אלחארה-לכבירה"

כשמו כן הוא: זהו הרובע הגדול המחזיק מרבית האוכלוסיה היהודית שבאי: כ-3 אלפים נפש. מתוך כ-5 אלפים יהודים תושבי האי.

גרים בתנאים טובים, יחסית לרובע הקטן הנ"ל. וזאת בזכות קרבתם לשוק הגדול - מרחק כ-1.5 ק"מ.

הרובע הזה דומה הרבה באופיו לרובע הקטן. אלא שהרובע הגדול יש לו תשומת לב רבה מצד השלטונות יותר מאשר לרובע הקטן. יום יום מגיעים כמה פיעלים ערביים מטעם העיריה לנקות את הרחובות, כאן הרחובות רחבים יותר, הבנייה חדשה יותר, בנייה בשתי קומות מצויה פה לרוב, יחסית לרובע הקטן.

כל זה תוכל לראות בזמן האחרון, כלומר, בזמן שלטון הצרפתי, אולם בעבר לפני כניסת צרפת לטוניס, היו היהודים מוגבלים יותר, בכמה דברים, למשל לא הורשו לבנות קומה שניה, כדי שלא ירגישו את עצמם בכבוד מיוחד, אלא צריך לתת להם את ההרגשה של שעבוד ושפלות...

מספרים: הקומה ב' הראשונה שנבנית ברובע הגדול היתה זו העלייה של רבי יעקב חורי ז"ל, כיום היא בית-כנסת וישיבה גם יחד. נמצאת בצד ימין הכביש המוביל לרובע הקטן - מול הבריכה הגדולה "הג'אביה" (תיאור מלא זה, חשוב לנו בהמשך הסיפור) הרב, בעל הבית דאז - בנה את העלייה הנ"ל, בלי תשומת לב מיוחדת לחוק הנהוג להגבלת היהודים בנדון, והנה באחד הימים מימי ששי, עבר השליט המקומי שם, היה זה ערבי קנאי מאד לדתו - כשהוא רוכב על חמורו, בדרכו לתפילה במסגד המיוחד אי שם בכפר "מידון" (המרוחק כ-20 ק"מ) והנה מול פניו עלייה חדשה מתנוססת ברובע היהודי... תמה מאד ושאל: למי הבנין הזה?!...

משנודע לו כי זה שייך לרב יהודי, עצר במקום ושלח לקרוא לו הרב הגיע והשליט הרעים עליו בקולו: כיצד אתה עובר על חוק הבנייה כאן?!...

הרב נבהל וניסה להתחמק, אך השליט לא שעה לדבריו ומיד פסק את דינו: עד הערב בחזרתי הביתה. איני רוצה לראות את הקומה השניה הזאת כל עיקר! כך סיים דבריו והמשיך את דרכו. משמע, כי יצטרך הרב להשכיר הרבה אנשים כדי להרוס את הבנין באופן דחוף. אבל מאחר ומשימה כזו בלתי אפשרית כמעט, בזמן כה מצומצם, במיוחד שזה יום ששי ומה גם שזה מצער מאד, לכן התחיל הרב להתעניין ולשאול, מה ניתן לעשות כדי לפתור את הבעיה הסבוכה הזאת.

אמרו לו: כי השליט הזה הוא קשוח מאד, ולא ניתן לפיוס, אך קם מישהו ויעץ לו שילך להתייעץ עם הקונסול האיטלקי, יהודי חשוב הידוע בשם: זוזבין פאריינטי (יהודי זה בעל אזרחות איטלקית והוא משמש בתפקיד קונסול באי לכמה מדינות: איטליה, צרפת ואנגליה).

הרב לא היסס לרגע, ומיהר להגיע אל הקונסוליה הג"ל בשוק הגדול "חומת שוק". שם סיפר לקונסול עצמו, על מה שקרה לו עם השליט וגזירתו. הקונסול מר זוזבין ז"ל ראה את הרב שהוא נרגש מאד וניסה להרגיעו, אמר לו: זה הכל?... בשביל זה טרחת עד הנה?! אל תדאג ואל תעשה כלום! וכשיאמר לך השליט מדוע לא הרסת את הבנין? תודיע לו כי בעצם הבנין איננו שלך, אלא שייך לי, ואתה הודעת לי כבר על הצו להריסה, זה הכל!...

הרב נשם לרוחה והרגיש עידוד נפלא, הוא ידע כי הקונסול יודע מה הוא סח.

בערב חזר השליט הנ"ל וראה את הבנין עדיין עומד על כנו - כעס מאד וקרא לרב. הרב ענה לו בדיוק כדברי הקונסול... השליט שתק לרגע והניע בראשו, כאות הבנה למתרחש, והמשיך את דרכו לארמונו.

לאחר מכן, הופיע הקונסול לארמון השליט בפנים חמוצות ואמר לו: אדוני ציווה להרוס את הבנין שלי שיש לי ברובע? - על איזו סיבה פסקת את דינו להריסה?

GRATZ COLLEGE LIBRARY
PHILADELPHIA. PA.

השליט ענה לו בהצטדקות: אני לא ידעתי כי הבנין הזה שייך לקונסול, ואם כך הדבר, אין צריך בהריסתו.

אז קם הקונסול בחמה שפוכה ואמר לו: ואם זה של מישהו אחר, מדוע דינו להריסה?! אין לך מה לעשות? אנשים שלווים ושקטים, נאמנים למלכות, אתה מחפש להם צרות?! נשבע אני, אם עוד יישמעו דברים כאלה באי, אזמין מיד לכאן אחת המדינות איטליה או צרפת כדי להשליט סדר במדינה הזאת! מספיק לך מהשגעונות האלה! כהנה וכהנה הרבה הקונסול לדבר קשות עם השליט ויצא בחמת זעם.

אז, מאותו סיפור לא השגיחו היהודים יותר לכבד את החוק הנ"ל, האוסר בנייה בשתי קומות ברובע, ומידי פעם התנוססו בנינים דומים, בלי פוצה פה ומצפצף.

"זנקת-אלחדד" רחוב החדדים באלחארה

מצב האוכלוסיה ברובע הגדול:

מבחינת הרכב האוכלוסיה ברובע זה, היא מגוונת במשפחות שונות אמנם מורגש במיעוטם של משפחות הכהנים, אין זה אומר כאילו אין כאן כהנים, אלא יש ויש, רק יחסית לרובע הקטן נחשבים פה מיעוט. לעומת זה משפחת חדד מרובה כאן יותר מאשר ברובע הקטן.

רחוב שלם ארוך ומאוכלס מאד, הכל ממשפחות חדד וכך שמו: רחוב החדדים (והטעם לריבוי משפחה זו עיין לעיל עמוד יא) גם בית-כנסת משלהם יש ברחוב הזה ושמו "ביה"כ של רבי מעטוק חדד".

משפחות אלה החדדים, ידועים כחכמים מאד, זריזים, חרוצים וגם קפדניים מאד, במילים אחרות: חסרי סבלנות, דומים הם בזה למשפחות הכהנים, שגם הם ידועים כקפדניים מאד.

נחזור לענייננו: בהשוואה ליהודים אחיהם שברובע הקטן - יש לומר כי יהודים אלה בולטים יותר באי מכמה בחינות: עשירים יותר, סוחרים מצויים יותר, בעלי מקצועות רבים ושונים יותר, כמו כן תלמידי חכמים רבים יותר, הכל באופן יחסי כמובן.

היהודים שברובע הגדול, עסקו בכל המקצועות! כמעט ולא היו זקוקים לבעל מקצוע אחר זר, פרט לרפואה. בלעדיהם לא היה יכול האי להתקיים. פשוטו כמשמעו.

אני זוכר, בזמן גל העלייה לארץ ישראל - בשנות 56.55 - "בכו" רבים מתושבי האי, הן הערביים, והן הנוצרים ואמרו: מה זה? כל שבוע יוצאים יהודים לפאלסטין בהמוניהם? מה אתם חושבים! להחריב את האי? בלעדכם לא נוכל להתקיים! מן הראוי שהממשלה תחסום את היציאה ההמונית הזאת! ואכן ניתן לראות את הדברים הנ"ל באופן מוחשי: בשבתות ובחגים שאין היהודים מופיעים בשוק הראשי - הכל היה משותק. גם החנוונים הערביים היו סוגרים בימים אלה לגמרי או למחצה.

אימרה אחת היתה בפי הערביים בנדון: שוק בלי יהודים, כמו חוזה בלי עדים! אפילו כוהני דת ערביים, שאלו עצה בענייני דת שלהם -

מפי חבריהם היהודים. תמיד היהודים היו הנאמנים ביותר שם. אני זוכר, פעם נזדמן לי לחזור מטוניס הבירה לאי בטקסי, שכל נוסעיו ערביים, בדרך התקלקלה המכונית והיה צורך לנסוע לכפר סמוך כדי לתקן אותה, הנוסעים הערביים חששו מהנהג הערבי, בגלל מטעניהם שעל גג המכונית, ורצו לנסוע אתו, אך הנהג הסביר להם כי לא יכול לקחת נוסעים, ובגלל זה הרי נוסע הוא לתיקון! הנהג הבין את מטרתם בבקשתם זו והרשה לקחת נוסע אחד בלבד. נמנו וגמרו לשלוח אותי בתור משגיח ולא הסכימו שמשהו אחר יסע בלעדי, כולם הסכימו כי היהודי נאמן על כלם...

פרק י"ח – מקורות פרנסה ברובע הגדול

רובו המכריע של הרובע, עסק במקצועות שונים: צורפות, חייטות, נגרות סנדלרות ועוד. השאר עסקו במסחר, הן ברובע עצמו והן בשוק הראשי.

גם במקצועות קודש שונים, שלחו ידם יהודים אלה, החל במלאכת הדפוס וכלה באריגת טליתות ועשיית תפילינות. עבודות אלה נעשו בדייקנות ובהצלחה רבה, למרות המצב וחוסר האמצעים, יחסית לאותה תקופה.

כמו כן, גם החומר הגולמי ממנו נעשתה המלאכה הנ"ל למיניה – סיפקו מתוצרת המקום ובאיפן עצמי מוחלט פרט להדפסת ספרים כמובן.

כל התוצרת שימשה לתושבי המקום ומחוצה לו, עד למרוקו ולאלג'יר ואפילו לארה"ב הגיעה התוצרת הנ"ל.

גם העור לכתיבת הס"ת, עובד שם באי בשיטה מיוחדת ובחומרים מיוחדים, והתוצאה מעודדת מאד: נתקבל עור רך וגמיש מאד, חלק וטוב, לא השתמשו בשום משחה כל עיקר להחלקתו, והכתיבה עליו נספגה יפה, ולא היה בו שום חשש להתפוצצות הכתב, לא מצד העור ולא מצד הדיו.

עורות אלה ותשמישי קדושה אחרים, יצא להם מוניטין בעולם,

מבחינה הלכתית: כשרים למהדרין, אך מבחינה חיצונית ולמראית עין – לא משכו תשומת לב כלל, ולכן רבים העדיפו תוצרת חוץ העשויה במכונות כגון של א"י, יותר מאשר תוצרת המקום.

יש לציין: כי תעשיית הציצית, נעשתה בידי נשים זקנות צדקניות והן סיפקו אותה לתושבי המקום, בתור מתנת חינם ולשם מצוה בלבד, ולא ע"מ לקבל פרס חלילה!

רעיון הדפוס באי, התחיל בשנת תער"ב, ע"י היוזם הדגול החה"ש ר' דוד עידן ז"ל, נשיא הקהילה בשעתו, אח"כ התפתח ענף זה והיו 5 בתי דפוס גדולים באי. זהו מספר די גדול ורציני, יחסית לאוכלוסיה היהודית המצומצמת שם.

כל בתי הדפוס עבדו רק בעברית ולא בשפה זרה כלל. מאות אלפי ספרים שונים נדפסו במשך ה-70 שנה האחרונות – מסוגים שונים: החל מסידורי תפילה שונים וכלה בחידושי תורה רבים. עד היום עדיין פועל שם בית דפוס ישן בהצלחה. מעבודה זו, ו פרנסו עשרות משפחות בכבוד.

השוואות בין רובע לרובע.

1. אם ברובע הקטן סופר, כי כל היהודים עסקו בתוך הרובע עצמו או אצל שכיניהם הערביים – הרי ברובע הגדול לא עסקו בו כלל כמעט, פרט לחנוונים המקומיים שברובע, ואילו שאר התושבים יוצאים יום יום איש לפעולו ולעבודתו עדי ערב – לשוק הגדול "חומת-שוק" מרחק כ-1.5 ק"מ בלבד.

2. אם יהודי הרובע הקטן, החזיקו חמורים בבתיהם כאמצעי תחבורה, הרי תושבי הרובע הגדול השתמשו באופניים או לא כלום, קל להם ללכת ברגל עד לשוק הגדול. בכל זאת, כרכרות לרוב עמדו לרשות הקהל – מהרובע לשוק ובחזרה, זה היה אמצעי תחבורה מצויין, זול קל ומהיר.

כל הכרכרות הנ"ל, הוחזקו אך ורק בידי יהודים. לעומת זה, לא

ספר

מעיל יעקב

שיטה ארוכה ורחבה מני ים חידושים למסכת **מעילה**, לא הניח פנה וזוית אשר לא נשתטחבה פעלת איש צדיק חי רב פעלים מקבציאל הרב הגדול עצום ורב סיני ועוקר הרים החה ש הדה"מ והכולל כקש"ת כמה"ר **יעקב הכהן** זצוק"ל אשר הרבין תורה ויאר עיני רבים בהליכות ונתיבי העיון הישר ודרכי הגמרא וישמש כמה שנים בכתר הרבנות פה העירה בק ק אחארה אכבירה יע"א. ובסופו ספר **אהבת יעקב** לבושים ודיני הסיום ותלמוד תורה בלשון הקדש ובלשון ערבי ועוד כמה ענינים ולמודים יקרים:

תכון תפלתינו כי ימצאו חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם. וה' המחבר זצוק"ל יהיה נחת רוח ונפשו תהיה צרורה בצרור החיים אמן:

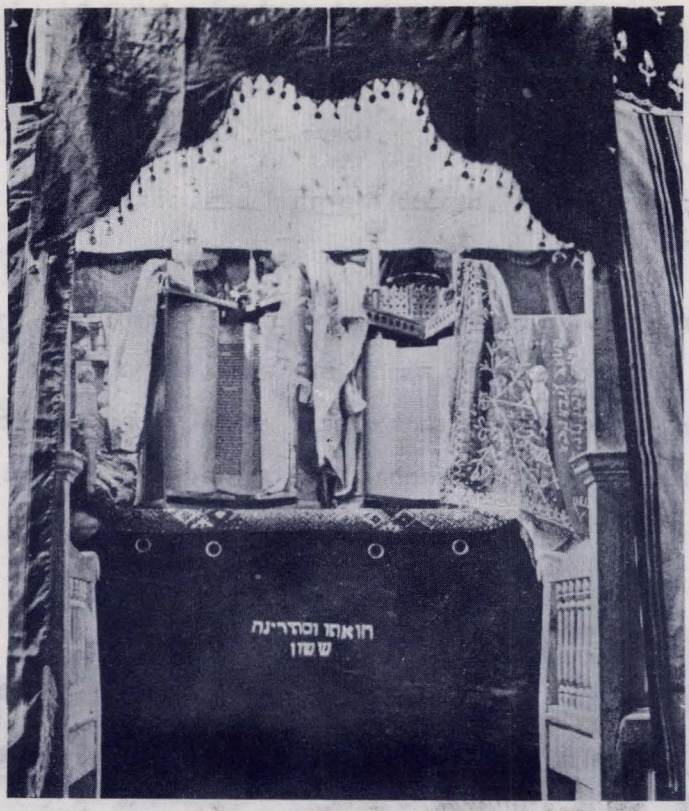
עכדי ה' **המשתדלים** מי"ו

אי גרבה יע"א **חני הנעיר**

סנת **תער"ב** לפ"ק

תחת השגחת המרפים הצעיר **יוסף ן נתנאל הלוי** הי"ו

בדפוס החדש של הח"מ ר' **דוד עידאן** מי"ו מדפים ומוכר ספרים

מתוצרת המקום

כרכרה לנוסעים

נמצאת אפילו כרכרה אחת ברובע הקטן, (כמונן, יש לקחת בחשבון מקרים יוצאים מן הכלל, בכל האמור לעיל).

בעבר הרחוק התפרנסו רבים מהריבית לנכרים, זוהי פרנסה קלה ובטוחה.

גם המקצוע "שולחנות" היה בידי היהודים באותה תקופה קדומה, אך מקצוע זה התמקם בידי משפחה אחת ידועה ברובע - אז עדיין לא היו בנקים, ומקצועות אלה פרנסו את בעליהם בכבוד, אולם לאחר שנפתחו הבנקים, הצטמצמו עבודות אלה, והתחילו לחזר אחרי עבודות אחרות כג"ל.

השוק המרכזי ב-"חומת שוק"

פרק י"ט – החיים היומיומיים ברובע הגדול

בכל ימות השבוע, קמו הסוחרים הזריזים ובעלי עסקים חיוניים מעמוד השחר, ישר לתפילת שחרית לבתי כנסת הרבים שברובע.

כ-13 בתי-כנסת ברובע. כ-10 בהם התפללו יום יום שחרית במשמרות, כל חצי-שעה בערך יצאה קבוצת מתפללים ונכנסה אחרת, כך יוצא שכל אחד מצא לו מנין בכל שעה שרצה, החל מעמוד השחר כאמור, ועד שעה 9.00.

ברובם של בתי-הכנסת התפללו 3 משמרות, ומעוטם 6 או 7 משמרות.

ב-4 או 5 בתי כנסת ידועים, למדו ארבע אמות הלכה מיד לאחר תפילת שחרית, כשבראש רב משגיח על הלימוד. מובן שהלימוד היה לשמה, ללא כל תמורה וללא כל לחץ...

לאחר מכן, נפתחו כל החנויות שברובע לרשות התושבים. בחנויות אלו אפשר להשיג כל דבר הקשור לענף המכולת, אולם בשוק הרובע הקטן שונה הדבר, שם אפשר להשיג כל מה שתרצה כמעט, והטעם מובן מאליו: בגלל המרחק כ-6 ק"מ עד לשוק הגדול – משתלם להתעסק בכל מיני דברים אחרים, לא כן ברובע הגדול השכן קרוב מאד לשוק הגדול-מעדיפים הלקוחות לקנות מהשוק הגדול.

בשעת הצהרים, נסגרו רוב החנויות שברובע, ואלו של השוק הראשי לא נסגרו כלל עד הערב.

ארוחת צהרים לחנוונים שברובע, אינה בעיה כלל, הרי קרובים הם לבתיהם, אולם בשביל אחרים הרחוקים, שבשוק הגדול – רובם הביאו בבוקר ארוחתם מהבית, אחרים בעלי האופניים – "עפים" הביתה לחצי שעה, אוכלים וחוזרים מיד לחנות. אך יש המעדיפים לסור למסעדות היהודיות במקום, כשרות למהדרין – שם מטיבים את לבם כאוות נפשם ומשלמים טבין ותקילין, זה משתלם להם כמובן.

בשעת המעריב, חוזרים כלם מהשוק הגדול לרובע, ישר לתפילת מנחה ומעריב בבית הכנסת. פרט לאחרים המעדיפים להתפלל שם בשוק הגדול, לרגל עסקיהם, גם שם ישנו בית-כנסת מפואר, ע"ש הקונסול היהודי מר זוזבין פאריינטי ז"ל הנ"ל. ומגיעים הביתה בחשכה. שוב אוכלים ארוחת ערב, חלק יוצא לטייל בשוק הרובע, באותה שעה יהיה השוק מלא מאנשים, כל החנויות שם פתוחות עד לשעה מאוחרת. אחרים, יושבים בקבוצות על-יד בתי מרזח, הנמצאים במקום לרוב. שותים ומשיבים את ליבם בבדיחה ובסיפור, כשעה או שתים וחוזרים הביתה.

אולם, תלמידי חכמים רבים הולכים לבתי-כנסת, שם לומדים שוב ד' אמות הלכה, אך הפעם הלימוד יותר מעמיק ויותר ענייני. אין זה דומה לד"א הלכה של הבוקר, ההוא בדרך כלל קצר יותר ומהיר יותר. כך הם החיים היומיומיים בכל ימות השבוע, אולם ביום ששי חלים שינויים: ראשית, במקום ד"א הלכה - לומדים פרשת השבוע - שנים מקרא ואחד תרגום, אחר כך יוצאים לקניות בשוק הרובע לכבוד שבת, לכן מתאחרים כשעה ויותר מהרגיל לעסקיהם שבשוק הראשי.

יש ומעדיפים להסתפר קודם לכתם אל השוק, מה שבטוח בטוח, לכבוד שבת. אז אפילו לתגלחת היו זקוקים לספר, כי עדיין אין חשמל באי ולא יכלו להשתמש במכונת-גלוח חשמלית, גם לא באבקת-גילוח ולא בסכין כמובן במחינה דתית. לכן הבעיה הזאת היתה די גורם מפריע ורציני מאד. אולם, בזמן האחרון עם הזרמת החשמל לאי - השתנו פני הדברים.

חלק לא מבוטל מבעלי המקצוע - היה משנה את דרכו ביום ששי, ובמקום ללכת אל השוק הגדול - הוא נוסע אל הכפר הערבי הגדול, הידוע בשם: "מידון", מרחק כ-20 ק"מ מהרובע, שם עמד שוק גדול מיוחד, בימי ששי שבשבוע, הרבה יהודים מצאו את רוב פרנסתם בשוק הזה, מכל ימות השבוע.

כיצד הגיעו לכפר זה?

רובם ככלם הגיעו על גבי חמורים או ברגל, זוהי ה"תמונה" בתקופה הקדומה.

אחר כך, כשהתחילו הכרכרות - השתדלו לשכור להם כרכרה הלוך ושוב, שם חיכו להם הכרכרות עד לשעה 2 או 3 אחר הצהרים. תמיד חישבו את הזמן כדי להבטיח את שובם הביתה לפני כניסת שבת. בתקופה זו, הגיעו רבים לכפר הנ"ל גם באמצעות האופניים, אולם לאחרונה, השתמשו במכוניות בעיקר, והכרכרות נדחקו מפניהם.

כשעתיים ויותר, לפני כניסת שבת - הגיעו תושבי הרובע לבתיהם אולם הרחוקים כגון: אלה הנוסעים למידון - הגיעו יותר מאוחר, ולפעמים אפילו עם כניסת שבת, אך דבר זה נדיר מאד - רק אם היתה איזו סיבה רצינית כגון פנצ'ר וכדומה, אולם במידה וניתן למנוע את הסיבה מראש, והנהג אשם בדבר - מסכן אותו נהג, ספק אם ימצא לו נוסעים בקלות לשבוע הבא... כבר יוצא לו שם רע, כמי שאינו יכול להיות אחראי מספיק לנוסעיו, ועלול לגרום להם חילול שבת בר-מינן.

במקרים דומים היוצאים מן הכלל, ירדו הנוסעים במידת האפשר מהרכב והלכו ברגל! ובלבד שלא יכניסו את עצמם בספק חילול שבת.

מה עם הסוחרים, בעלי החנויות שבשוק הרובע?

סוחרים אלה, חוזרים הביתה עם כניסת שבת ממש! אין זה זלזול חלילה בכבוד שבת, אלא זוהי שעתם של הסוחרים וגם של הקונים

אין שעה טובה לפרנסה בשוק הרובע, כמו השעתיים האחרונות אלה של יום ששי בערב, לפני כניסת שבת.

שוק הרובע ביום ו' בשבוע

פרק כ' - שוק הרובע יום ששי אחר צהרים

מחזה נהדר ורב משמעות, לבש שוק הרובע יום ו' אחר צהרים, בשעות הערב במיוחד - הגיע השוק לשיאו - כולו סואן, מלא סחורות משופרא דשופרא, גם בחנויות וגם ברחבתו.

כל האנשים מתהלכים לאורכו ולרחבו להנאתם, כלם שמחים! רבים מהם אשר כבר מגולחים, נקיים, לבושים ומצוחצחים לכבוד שבת, כשהם יושבים או עומדים פה ושם, בחיוכים מאירי פנים ובת צחוק מצלצלת מפיהם נשמעת מרחוק.

גם ערביים ונוצרים רבים, באים לכאן בשעות אלה במיוחד, רובם בתור טיילים ומיעוטם כרוכלים, למכור משהו ליהודים לכבוד שבת.

ומדוע העדיפו לסחור בשעה זו דוקא? - שתי סיבות לדבר: 1) יש שהם עסוקים בעבודות אחרות, וזוהי פרנסה מן הצד לאחר שעות העבודה שלהם. 2) יש וידוע להם יפה, כי בשעה זו אין היהודים מתמקחים במחירים, ואז יכולים רוכלים אלה לזכות במחירים טובים מאד.

מהי סחורתם בשעה שכזאת?

לדוגמא: פרחים שונים, כשהם מסודרים ותקועים על גבי עלה שמן

עבה – של עץ ה"צבר". אחרים, בחרו להם לדוג במיוחד דגים טובים ולמכרם בשעה כזו. מעטים הביאו מפירותיהם המשובחים ביותר של אותה עונה.

גם סוחרים יהודים, ידעו להציג את סחורתם היקרה והמשובחת ביותר בשעה זו. למרות מתחריהם הערביים, תמיד נמצאו קונים רבים לכל הסחורה המצויה.

בסיכום, כל המקום הזה לבש צורה יפה ורבת ענין, באותה שעה.

גם משרתי ממשלה רבים, טיילו להנאתם במקום הדחוס הזה, חלק מהם כגון שוטרים וכדומה – הוזמנו פה ושם ע"י עמיתיהם היהודים, אשר גם הם עומדים ומבלים באותה שעה – לכוס בירה, לשיפוד בשר צלוי במקום, על גבי אש פחם, או לחופן פיצוחים – גרעינים שקדים קלויים – ובזה רכשו את אהדתם של השוטרים, בצורה יפה ומכובדת.

לפעמים, נעמה הישיבה בין החברים בשוק, באותה שעה ומתעצלים לשוב לבתיהם, ועלולים להגיע לידי חילול שבת, לכן נהגו הרבנים למנות שליח בתפקיד, כדי לזרז את כולם לשוב הביתה, ומי שלא שעה לדברי השליח, נרשם אל הרבנות, וזהו העונש הכבד ביותר... (לקמן אספר על תוקף הרבנות ברובע).

לפעמים אנשים זרים לא יהודים – מתפנקים על עמיתיהם היהודים הסוחרים, ומחזיקים אותם עוד יותר, אפילו לאחר כניסת שבת, אזי מזדרז השליח הפקח הנ"ל בתפקידו, בלי שום בושה, אפילו אם זה מדובר באנשי השררה – לא נמנע מלצעוק על הסוחר היהודי, בפני האורחים המכובדים הנ"ל – על מנת לסיים תוך זמן קצר ביותר של דקה או שתים, אז מבינים אותם השוטרים למשל, מבקשים סליחה ומסתלקים מיד.

כעבור אותן הדקות של כניסת שבת – לא תמצא נפש חיה במקום! דומה כאילו לא היו בני אדם במקום הזה – כבר יום שלם, ממש פלא! זה רק מראה כמה היו נזהרים בענייני דת בפומבי במיוחד.

מעניין לראות את הרחובות בדקות הללו, כיצד מתרוצצים האנשים ברחובות, מחשש כניסת שבת, כשהם עדיין לא מוכנים לכך, עדיין מחזיקים בדברי חול כמו כסף, כלי עבודה, אופניים ועוד.

כיצד ידעו על השעה המדוייקת לכניסת שבת?

לבעיה זו לא דאגו כלל, לא היו זקוקים לשעון ולא למודעות, אלא תקיעת שופר "תשר"ת" הכריזה על זמן הדלקת נרות, כך היו שליחי בית-דין עולים על בנין גבוה, בשני מקומות ידועים ברובע, ותקעו משם לקהל כנ"ל - פעמיים, בהפרש של 10 דקות בין התקיעה בפעם הראשונה לפעם השניה. וזה היה סימן ברור לכל תושבי הרובע כי התקיעה השניה מסמלת כניסת שבת ואין אפשרות להדליק, כבר שבת! לכן שומעים לפעמים איך שכנה אחת שואלת את חברתה: זוהי תקיעה ראשונה או שניה?

ענין תקיעת השופר היא מתקנות הקדמונים, והיא דומה לאזעקה הנהוגה כיום בבני ברק למשל - בימי ששי בערב, לסימן כניסת שבת.

מספרים, פעם ביקר אחד השליחים מארץ ישראל באי ג'רבה, ונזדמן לו לשמוע תקיעת שופר בערב שבת, לסימן כניסת שבת כאמור, אמר: נדמה לי שאני עדיין נמצא בתל-אביב, אינני מרגיש כלל שאני בחוץ לארץ.

רחבת שוק אלחארה

פרק כ"א - שבת, ברובע הגדול

כעבור דקות מספר, לאחר כניסת שבת, ניתן לראות קבוצות קבוצות הולכות ברחוב: גברים וילדים בדרכם לבתי-כנסת, ונערות מסתובבות ומבקרות מבית לבית, נערות אלו שלוחי מצוה הן, הוריהן של אלו - מקיימי מצות צדקה בסתר, ושולחים מידי שבת ובחגים - ארוחות חמות ובעין יפה לבתי עניים ידועים וצנועים גם יחד. בגלל צניעותן של הנערות שם, יוצא אפוא כמעט ולא ניתן לזהות בקלות למי הנערה הזאת. כך לא יודעים ברחוב מיהו התורם הנכבד הזה, וגם המקבל אינו יודע מי שלח לו התרומה הזאת.

לאחר שעה קלה. כלם חוזרים הביתה ומתחילים מיד בסעודת שבת, לאחר מכן יש ואומרים דברי תורה על השלחן מפרשת השבוע, אך רובם עולים לישון. אין המנהג של זמירות שבת נפוץ ברובע כלל ואפילו אצל תלמידי חכמים. פרט לבית אחד או שנים היוצאים מן הכלל. אך רובם ככולם שרים את השיר הידוע "בר-יוחאי".

אולם בעשרות השנים האחרונות - התחילו כמה בחורים צעירים להתיר לעצמם היציאה מבתיהם בליל שבת, ישר למקום מרכזי בפינת רחוב, הידוע בשם: הג'אביה, שם נקודת מעבר בין קטע אחד ברובע למשנהו, כמו כן שם כביש ראשי חוצה את המקום הזה לרוחבו - שם יושבים ומבלים, על הא ועל דא, עד לשעה מאוחרת.

למחרת, כל היהודים בבתי כנסת - לתפילת שחרית - פרט לנשים או בנות, אשר לא נוהגים להתפלל כלל. חוץ מאותן משפחות מעטות באי, אשר הקפידו ללמד את נשותיהם ובנותיהם להתפלל בבית.

אולם ישנן נשים זקנות הנוהגות ללכת ולשבת על יד בתי כנסת מסוימים, כדי לשמוע התפילה וקריאת התורה, אין הן נכנסות כלל לבית הכנסת כל עיקר, ומה גם שאין עזרת נשים בבית הכנסת.

מי שיזדמן לו לבקר ברובע, יראה לתמהונו, קבוצה אחת גדולה או קטנה - של נשים זקנות, כשהן עטופות כל אחת בצעיף לבן כמנהג

המקום, ופניהן אל הקיר או אל חברתה, כדי שלא תגרומנה לגברים הבאים לבית הכנסת – להיתקל בהן ולהסתכל בפניהן... מובן שאין הן מזערבות כלל במה שנעשה בבית הכנסת, לא בקניית איזו מצוה, ומכל שכן לא בדבר אחר.

שעת התפילה

מובן, שאין כל בתי כנסת מתחילים בשעה אחת, אלא כל אחד בהתאם להרגל. יש המקדימים ויש המאחרים, רק רבר אחד ידוע, אשר עליו הסכמת הרבנים: שלא יתפללו "נשמת" לפני הזריחה. גם שלא יתפללו במשמרות בשבת, לא בזה אחר זה ולא שתים בבת אחת בשני מקומות בבית כנסת אחד, ואפילו רחוקים זה מזה, כגון: אחת בפנים והשניה בעזרה. אולם, בשבועות או בהושענא רבה, נוהגים להתיר את התפילה לפני הזריחה, כמו בימי חול. התר זה, כנראה בא להקל על אותם הנעורים כל אותו הלילה, כנהוג בכל תפוצות ישראל. זוהי הסכמה שעמדו עליה רבני האי מימים ימימה, והשתדלו לקיימה בכל דור.

אחרי מוסף, נוהרים כל היהודים אל המאפיות שברובע, שם יקבלו את החמין שהביאו להם בערב שבת להטמנה.

אחרי סעודת שחרית, חלק רב יוצא לטייל ברחובות הרובע, אנשים אחרים מתמקמים באחת הפינות בכמה בתי כנסת, שם יבלו את היום לפי ההזדמנות או בשינה או בשיחת חולין, יש יושבים ולומדים או בבתיהם, או בישיבות.

מצב זה נמשך עד שעת מנחה, ושוב רואים את בתי הכנסת מלאים לתפילת מנחה. חלק מהמתפללים, מופיע מוקדם לתפילה, כדי להשתתף בקריאה בנביא או בתהלים, או בדרשה של פרשת השבוע. דרשה כזו מתקיימת בכמה מבתי כנסת כל שבוע, פרט לשבת "אחינו", זוהי שבת ראש-חודש. בשבת זו נוהגים דרשה מיוחדת, מפי רב מיוחד הממונה מראש לפי תור בין הרבנים, לרבות גם דיינים.

דרשה זו של "שבת אחינו", שונה בהרבה משאר דרשות הנ"ל –

הן באופיה והן בצורתה החיצונית, היא רשמית יותר: הדרשן מתעטף בטלית ועומד על הבימה במרכז – גם בתוכנה: היא ענינית יותר מושכת יותר, מלווה במוסר השכל ובסיפורים מרתקים. כמו כן, הזמן שמוקצב לדרשה זו הוא הרבה יותר, מאשר לדרשה רגילה בשאר שבתות.

מהו סוד דרשה זו של שבת אחינו?

מספרים: לפני הרבה שנים, השתוללה מחלה רעה קשה ברובע, הידועה כיום בשם "כולירה" רח"ל. מחלה קשה זו לא היתה ברורה ולא היו יודעים איך להשתלט עליה, וחללים רבים מאד הפילה. אנשים רבים פחדו לצאת לרחוב. ויאוש רב תקף אותם. לבסוף נתוועדו רבני הרובע וטיכסו עצה בנדון – כיצד ניתן לעורר רחמי שמים? חבל מאד על אבדן קהילה יקרה זו...

חשבו וחשבו, לבסוף נזכרו באימרת חז"ל "הרואה יסורין באין עליו, יפשפש במעשיו. פשפש ולא מצא יתלה בעון ביטול תורה".

כתוצאה מזה באו לידי מסקנה, לעשות דרשה לקהל הרחב ולעוררו לתשובה, וכדי להפיק תועלת של ממש מדרשה כזו, סיכמו לחזור על מבצע זה פעם אחת לחודש, כך בכל שבת "אחינו" מתאסף כל הקהל בבית הכנסת הגדול, לשמוע דרשה מיוחדת. מעניין מאד לשמוע, כי התוצאה לא איחרה לבוא – זמן שהתחילו במבצע זה, נעצרה המגפה ולא מתו יותר, ומני אז, יותר ממאה שנים – מקיימים את הדרשה הזאת מידי חודש, וגם לא ידעו את המחלה הזאת יותר...

לאחר סיום הדרשה הזאת, חלק רב מהנוכחים חוזר מיד לבית הכנסת הרגיל בו – לתפילת מנחה, והשאר מתפלל שם במקום הדרשה.

ושוב חוזרים לבית כדי לסעוד סעודה שלישית, ושוב בתי כנסת מלאים ל"מעריב". בשעות הערב בין מנחה ומעריב של יום שבת – נראים הרחובות של הרובע שוקקים מאדם. בשעות אלו מרבים לטייל. מכל שעה אחרת ביום.

במוצאי שבת, רוב האוכלוסיה נשארת בבית. אין דרך אמות הלכה. אין פתיחת חנויות ואין טיולים פרט ליוצא מהכלל.

עיקר הלימוד שם, אם זה בשבת או בימי חול: בתורה שבעל פה בבתהלים, מעט מאד עסקו בנביאים ראשונים בלבד. תלמידי חכמים התעמקו בתלמוד ובפסק ההלכה. אך זקנים למדו הרבה משניות ובזוהר. עוד יותר, במיוחד לפני כ-50 שנה היתה פעילות גוברת ללימוד הזוהר, וזאת בעקבות התופעה המשונה הבלתי שגרתית, שנתגלתה ברובע: כעין עמוד אש יורד מהשמים אי שם באופק, דבר זה עורר ענין מיוחד אצל כמה תלמידי חכמים, אשר לפי דברי הזוהר, זה אחד מסימני הגאולה הקרובה. לכן השתדלו להרבות בקריאת הזוהר דוקא, כדי להחיש את ביאת המשיח, אז התארגנה קבוצת תלמידי חכמים בעליית ר' סאסי הכהן במטרה להגביר את לימוד הזוהר, בפרט בלילות שבת אחר חצות, אולם לאחר זמן מה עמוד האש הנז' נעלם והאכזבה היתה רבה.

נחזור שוב לענין הדרשה לשבת "אחינו". בדרשה זו השתדל רוב הקהל להבטיח השתתפותו, ואפילו רבנים לא נמנעו מלהשתתף בדרשה זו. באותה שעה מלא היה בית הכנסת הגדול, עד אפס מקום, תמיד היה צורך להוסיף ולפרוס מחצלאות על רצפת בית הכנסת, ובזה השיגו כ-80 אחוז מקומות ישיבה נוספים.

פרק כ"ב - ניהול העניינים הציבוריים ברובע

מבן מאליו, כי כל ענין ציבורי התנהל ע"י צוות מובחר מתושבי הרובע, ובראש עמד הרב הראשי. בחירת הצוות הנז', נעשתה באופן אישי ובהתאם לכישוריו של הנבחר. הציבור לא התערב בנדון.

הרכב הצוות

כל הצוות הנ"ל מחולק ל-3 קבוצות: 1) שנים או 3 רבנים שהם חלק מהצוות. אלה הם הדיינים. זוהי נשיאות נכבדה מאד, הן בעיני היהודים והן בעיני הגויים תושבי האי, כולל השלטונות. היהודים כיבדו את הדיינים בכל הזדמנות, כשהיה נכנס הדיין לבית כנסת - עמד כל הקהל וחיכה עד לישיבתו במקומו המיועד לו.

כבודו של הדיין שהה בדיוק לכבוד השליט המקומי. בכוחו של

הדיין לסרב לפקודות השליט שבאי, וזה חוקי, אבל הדיינים תמיד ויתרו ונהגו בענוה יתירה, אולם במידה והיה השליט מפריז על המידה בהתנהגות שלילית, היו הרבנים יודעים "לטפל" בו, במקרים מסוימים, היה השליט מבקש מהרב לעזור כדי לפתור בעיות מיוחדות, הן של יחיד והן של ציבור.

2) קבוצה שניה: כללה הנשיא ועוזריו. זהו איש נשוא פנים ובעל עבר מפואר, הן מצד אישיותו והן מצד הצלחתו בתפקיד.

הנשיא נבחר לתקופה בלתי מוגבלת, והוא שימש כשר פנים וכשר חוץ לתושבי הרובע, כל בעיה גדולה או קטנה במשפחה, בין שכנים או חברים – באה לנשיא תחילה, והיה אם לא נפתרה הבעיה אצלו, אז היה מעביר אותה לשלטונות או לרב המקומי. כמו כן הנשיא השגיח כעין שוטר על המתרחש ברובע, כדי שהכל יתנהל כשורה, אף אחד לא היה יכול להמרות את פיו. ביכולתו של הנשיא לגזור מאסר מיד, על כל מי שנראה בעיניו כמפר חוק וסדר, שם ברובע היה גם בית סוהר זמני, לבעיות דומות.

לנשיא, היה שרת אשר מילא את תפקידו בזריזות, ועל פי רוב בהצלחה.

מי שסירב לפקודות הנשיא – נתקל בתגובה חריפה מאד מצד השלטון המקומי, ולא זז משם עד שביקש סליחה מהנשיא.

בעבר, לא היתה לנשיא משכורת על תפקידו זה, אלא טובת הנאה בלבד, אולם בזמן האחרון השתנו פני הדברים ולנשיא משכורת סבירה ומובטחת.

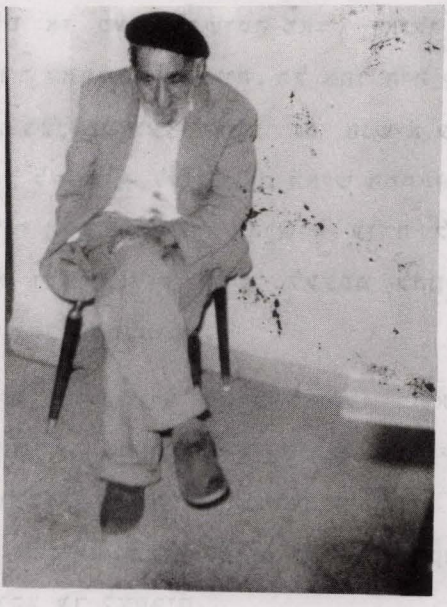
עד כאן לתפקיד הנשיא בהתחיבויותיו לאזרחי הרובע, אך עוד לו התחיבות אחרת לשלטון המקומי והיא: גביית המסים מהתושבים, כגון: מס גולגולת, מס קרקע – גבייה זו אינה קלה כלל: במיוחד כשזה מדובר באוכלוסיה דלת אמצעים, מסכן מאד היה אותו נשיא, הרגיש את עצמו כבין פטיש והסדן, תמיד התלבט רבות, כדי למצוא דרך פשרה בין השלטון לבין האזרח משלם המס...

נשיא הקהילה ציון בן אליהו חורי ז"ל

אהרון עטון
שרת הנשיא

גוסה חדד ז"ל שליח בי"ד

רוב הנשיאים היו יראי השם: הם מילאו את תפקידיהם כראוי, ולכן לא היה צורך לפטר אותם כמובן. כך המשיך הנשיא בתפקידו, עד אשר עזב אותו מרצון.

מינויו של הנשיא, היה בהחלטת רבני הרובע ועוזריהם, והיה אם החליטו ראשי הקהילה על מישהו לשמש בתור נשיא, עליהם רק להודיע לנשיא הנבחר על החלטתם, ולשדל אותו לקבל עליו את התפקיד, אחר כך מודיעים לשלטון המקומי על זה, ומיד נתמנה באופן זמני, עד לקבלת המינוי הרשמי מטוניס הבירה.

3) קבוצה שלישית: אלה האנשים שעמדו בתור מועצה לצידם של הרבנים הנ"ל, ובסך-הכל 3 קבוצות אשר היוו גוף מובחר לניהול הענינים הציבוריים ברובע.

עד כאן באופן תאורתי בנדון, וכיצד תהליך הענינים באופן מעשי?

בהשוואה לניהול הענינים הדומים לשלנו היום: ניתן לומר כי הדברים היו אצלם אז בצורה פשוטה מאד, ואולי גם פרימטיבית, לא היו זקוקים למשרד לאף אחד מהצוות, כל אחד היה לו אורח חיים משלו, אם הוא סוחר או בעל מקצוע, לרבות גם הנשיא עצמו. לכן קשה היה מאד לאזרח הנזקק לעזרה - לפגוש את האיש המתאים, כדי לשוחח אתו על בעיותיו, אותו אדם המסוגל להושיט עזרה לנזקק - עסוק בעניני עצמו... לא הוא ולא הנזקק הרשו לעצמם להתיחס זה לזה בקלות, והמצב היה בלתי נסבל לפעמים...

אולם הרבנים היו פנויים לצרכי הקהל: בשאר ימי השבוע ישבו בבתיהם ולמדו בתורה, ובעת הצורך קיבלו את הזקוק לעזרתם, בסבר פנים יפות, והשתדלו לעזור לו כמיטב יכולתם. בימי שני וחמישי שבשבוע, ישבו הרבנים באחד מבתי כנסת, במקום בית משפט לקהל הרחב תושבי הרובע עד לצהרים.

לרשותם של הרבנים עמד פקיד, שגם הוא היתה לו פרנסה משלו, פלוס משכורת מסוימת עבור תפקידו זה כפקיד בית דין באותם הימים

שני וחמישי. הפקיד הנז' תפקידו לרשום פרוטוקולים, אי מכתבים לפי פקודת הבית דין, אין הפקיד מנסח מעצמו כלום, הכל הקריאו לו מילה במילה, על פי ראש הרבנים.

מ ע מ ד

ישיבות קבועות, כמעט בכל שבוע - קיימו אנשי הצוות, לניהול העניינים הציבוריים - באחד המקומות ברובע, אם זה בבית כנסת, אי בבית פרטי מסוים לפי החלטה מראש.

בישיבות אלה, השתתף כל הצוות כמעט, כדי לדון בעניינים השוטפים ולקבל החלטות.

ישיבה כזו נתקיימה אך ורק ביום שבת, והיא נקראת מעמד, היא דומה על כל אופיה לישיבת הכנסת (פרלמנט) בזעיר אנפין.

בישיבות כאלה, נכח גם שליח בית-דין במסגרת תפקידו בלבד. גם שליח בית-דין היו לו מקורות פרנסה משלו, ובשעת הצורך נקרא לפקודת בית-דין. פרט למזכיר הקהילה, שהיה מוחזק במשכורת כל היום, לעניני-ציבור - במשרד הקהילה היהודית, במרכז שוק הרובע, זהו האדם היחידי במסגרת זו של הקהילה, שהיה מוחזק במשכורת חודשית, כל היום - חוץ מהרבנים כאמור.

מזכיר זה, היה כעין כתובת לכל דורש ולכל נושא, הקשור לעניני הקהילה.

מהם העניינים שבהם טיפלה הקהילה?

בררך כלל, אפשר לחלק את כל העניינים ל-3 דברים:

1) דת וחינוך
2) סדר פנים וחוץ
3) בריאות ונזקקי סעד.

דת: ענף זה, נמסר בידי הרבנים כמובן (יש לזכור, כי המושג "רבנים" לעניינו, הוא זהה לחלוטין למושג "דיינים") - מדובר, בכל פרט של דת - לכלל ולפרט, הרבנים לקחו אחריות על עצמם לטפל בכל דבר הקשור לנושא, גדול או קטן בכל המסירות. אפשר לראות כיצד מזמינים הרבנים מישהו לתוכחה, על שאינו מקפיד להתפלל... או בגלל שהוציא דברי נבלה מפיו, או מכל שכן אם אינו מקפיד על חילול שבת כגון: הוצאה מרשות לרשות וכדומה, דברים אשר נחשבים בימינו כהתערבות בחיי הפרט, שם, דבר זה המובן מאליו: דת, זוהי חובה אישית וציבורית כאחד. אף אחד לא היה יכול לפטיר את עצמו ממנה.

במידה ונתקלו הרבנים כמישהו אשר לא מתבייש, והכריז על עצמו בפומבי, כי אינו חפץ לקיים המצוות ומסורת ישראל, נתקל גם הוא בתגובה חריפה מאד מצד הרבנות, ומיד משמיתין אותו, ואם עדיין עומד בסרובו, היו מכריזין עליו חרם, ומוציאים אותו מכלל ערבות ישראל.. בנימוק: כי במעשיו אלה עלול להביא גזירות ועונשים מהשמים על כלל הקהילה, עפ"י הכלל: "ישראל ערבים זה לזה", לכן אם הוא אינו רוצה להישמע להוראות ולחזור בתשובה, אין הקהילה חייבת לסבול בגללו, ומן הדין להוציאו מהערבות זו.

אמצעי זה, על פי רוב הרתיע את העברינים וחזרו למוטב.

מן הראוי לציין, כי השגחתם המצויינת של הרבנים שכרה בצידה, והקהילה היתה חזקה דייה בקיום התורה והמסורה, בסתר כבגלוי, החיים

היו טובים יחסית. לא היו רציחות, לא רדיפות, לא מחלות מיוחדות כגון: מחלת ה"שיתוק" לא היתה נמצאת כלל ועיקר בקהילה, למרות שהיא מצויה באותה תקופה אצל הגויים ואפילו בשכבות אצילות היודעות לשמור על כללי ההגיינה...

מי יודע, אם לא בגלל השמירה הקפדנית שהתנהלה שם ברובע, לענייני טהרת המשפחה, ובזכותה נצלו.

אמנם היו מקרים של רצח, או תאונה קשה, או מחלה - אך זה פרט למחלה - היו אלה מקרים נדירים מאד מאד. במשך מאות בשנים היו שני מקרי רצח יהודים בידי ערביים.

בודאי שזה שיא עצום של הצלחה בחיים, כולם האמינו שזה תלוי במידה רבה במנהיגותם המוצלחת של הרבנים.

וכיצד הגינו הרבנים על הקהילה, מפני מחלה המונית?

מיד גזרו הרבנים תענית, או תשלום מסוים לכופר נפש, או "פדיון-נפש": זהו סדר לימוד מיוחד ידוע - על כל צרה שלא תבוא. הדבר נעשה ע"י צוות של 10 אנשים ויותר, משך יום שלם, כמו כן תפילות מיוחדות, והתוצאה לא איחרה, תמיד נושעו.

אך במידה ולא באה התשועה, הבינו הרבנים כי ישנו איזה גורם מעכב, ואז היו מכנסים את הציבור לבית הכנסת הגדול, ושם נשמעו דברי כיבושים, ע"מ ל"שבור" את לב השומעים, כדי לשוב בתשובה לאביהם שבשמים, ואם בכל זאת עדיין לא השתנה המצב לטובה, אז חוזרים לאותה שיטה להוציא מהכלל אותם העבריינים, שלא הצליחו לגלותם או להשיבם.

חינוך: גם נושא זה של החינוך, מופקד בידי הרבנים המקומיים. תמיד השגיחו שכל הילדים בנים דוקא - ילמדו תורה בלבד, בלי שום מקצוע אחר זר. כמו כן השתדלו שלא יהיו גורמים זרים ברובע העלולים להביא לידי ביטול תורה, כגון: בתי קפה, או קול-נוע, או אפילו שום מוסד אחר זר, פרט לתלמוד תורה. הודות לערנותם זו של הרבנים לא הצליחו

השלטונות לבנות בית-ספר צרפתי שם ברובע, ואפילו בקרבתו של הרובע.

אפילו בית-הספר היהודי, הידוע בעולם כולו "כל ישראל חברים" (אליאנס) - התנגדו לו הרבנים בכל תוקף, לבל יעיז מי שהוא לנסות להניח אבן פינתו ברובע! ואכן הצליחו הרבנים להחזיק מעמד בנדון, והודות לכך זכתה הקהילה היהודית שבאי, להעמיד הרבה תלמידי חכמים מצוינים, גם זכו לשרת את יהדות טוניסיה בכללה, ואפילו בבירה עצמה השיגו תלמידי חכמים אלה שם גדול, לתהילה ולתפארת.

לאחרונה, נתמנה רב ראשי לכל יהודי טוניסיה, מהעדה המפוארה זו, של יהדות ג׳רבה... והוא: האדמו"ר מרדכי אמייס הכהן זצ"ל, גם מחוץ לגבולות טוניס כגון: לוב ועוד נדרשו רבנים אלה לשרת את אחיהם היהודים שם.

שמעתי מפי אבא זצ"ל, סיפור מעניין הממחיש כיצד הגנו רבני הרובע על עקרונותיהם, ובמיוחד כשזה קשור לעניני דת. פעם ביקר יהודי חשוב מבירת טוניס - אצל הרבנות ברובע, תוך כדי שיחה רמז על כונתו לפתוח בית-ספר "כל ישראל חברים" ברובע, והוא הסביר את התועלת הרבה שיש להפיק מבית הספר הזה. משראה שאין דעת הרבנים נוחה מהרעיון - ביקש להיפגש עם הציבור הרחב, תוך כדי הסתייגות מהרעיון כמובן.

הבקשה הנז׳ נתמלאה וביום שבת הירשה האורח לשאת דבריו אל הקהל, שם נכח גם הרב ואישי צבור.

האורח עלה על הבימה בסיפוק, ופתח בנאום כללי לשומעיו, אך לא היה זהיר די הצורך, והוא גלש לתחום האסור לו למרות הבטחתו, יתכן שזו היתה פליטת פה כלי שום כוונה, ויתכן שזה היה במתכוון וחשב שלא ירגישו בו, או שלא תהיה להם ברירה וסוף סוף יצליח להשמיע דבריו בנידון לציבור ויהי מה...

תגובתו של הרב לא איחרה, אך היתה בעדינות רבה: מיד קם הרב ויצא החוצה, כמו-כן עקבו ראשי הקהל אחרי יציאתו זו של הרב,

ומשראו כי מטרתה להחרמת הישיבה הנ"ל - הזדרזו גם הם לצאת, כעבור דקות ספורות מצא האורח את עצמו בודד על הבימה, מיד הפסיק את דבריו ויצא בבושה וחרפה מבית הכנסת...

זוהי דוגמה אחת מני רבות, כדי לתאר לקורא כיצד הגנו הרבנים שם על עקרונות דתיים - בעשר אצבעות ובהרבה עיניים.

פרק כ"ג - החינוך לפרטיו ברובע

כאמור, החינוך היה אחד התפקידים הראשיים הנתון לשיקול דעתם של הרבנים.

אך לא נעשה בזה פיקוח מיוחד של יום יום, כנהוג אצלנו בבתי הספר כיום.

אמנם, החינוך הזה היה מתוכנן מראש, מימים ימימה - כיצד צריך להתבצע, וכך נמשך דורות בלי פוצה פה ומצפצף.

בתי ספר:

בתי הכנסת שם ברובע, שימשו בתור בתי ספר, זהו הידוע אצלנו כיום בשם "לימוד בחדר".

מספר בתי הכנסת ששמשו לתפקיד החינוך, היו כ-7 ולפעמים הגיעו ל-9.

אין שם הגבלה בגיל, לא בכניסה ולא ביציאה, כלומר, מתי שהילד היה יודע לדבר ומסוגל לשבת ללמוד, היה נכנס ללימודים.

כמו כן אין שם כיתות כנהוג כיום בעולם, אלא כל הילדים מגיל 4, עד לגיל 18 שנה - היו ברחבת בית הכנסת, אך ישיבתם היתה מסודרת בקבוצות, בהתאם לרמות ההשגים - בכמה מפינות בית הכנסת.

הקטנים ביותר ישבו קרובים מאד להרב קרי המורה, והמבוגרים ביותר - מרוחקים מאד, אי שם בקצה בית הכנסת. למען האמת, בתי הכנסת שלהם היו גדולים ורחבים מאד מאד, פי 10 ויותר מבתי כנסת שלנו כיום.

כך היתה אפשרות לתלמידים המבוגרים להתבודד, כדי לעיין בלימודיהם בשקט.

מי הם המורים?

כל אחד שהוא יהודי וגם תלמיד חכם, גדול או קטן - היה רשאי לפתוח בית כנסת, ולהכריז על עצמו בתור מלמד תנוקות. אם האירה לו ההצלחה, זכה לכבוד ולתשומת לב מכל התושבים, ואם לא - היה אותו מורה מסיק את המסקנות מעצמו, והסתלק מהתפקיד.

ענין זה של ההוראה, היה כמקור פרנסה פרטי - כל מורה היה יכול למלא תפקיד זה: לפתוח בית כנסת ולקבל תלמידים במשכורת שבועית מאת ההורים, במחיר לפי ראות עיניו, העיקר שיצליח להסתדר עם ההורים.

מה למדו בבתי כנסת אלה?

שם למדו תרגילי קריאה בתנ"ך, אני חוזר ומדגיש: תרגילי קריאה לא לשם הבנת החומר, אלא לאמן את הילד בקריאה שוטפת כהלכתה.

זה שלב א', בשלב הבא: למד לתרגם את פרשת השבוע וההפטרה - בשפה הערבית המדוברת.

תרגום זה תפקידו ללמד הבנת המקרא, באופן פשוט ובצורה קלה כביכול...

מעניין לראות, כיצד התרגום הזה, חלק קטן ממנו החטיא את המטרה - ובמשך כמה דורות היה צורך לתרגם שוב את התרגום עצמו... הכיצד? - ישנן מילים שהיו ידועות בתרגום במובן מסוים, אך במשך דורות השתנתה השפה בכמה מלים, ומן הראוי לשנות את התרגום באותן המלים בהתאם, אבל לצערינו: עדיין לא נעשה שום שינוי בזה, והילד מתרגם כמצות אנשים מלומדה, אינו מבין מה הוא אומר בכלל, כך נמשכו הדברים דורות, בלי שום השגחה בנדון. פרט לרב אחד בשם רבי חויתה סופר זצ"ל, אשר נתן דעתו לכך ידאג לשנות בכמה מקומות, בהתאם לצורך - לפי ראות עיניו.

אולם, לצערי הרב לא רק שלא למדו ממנו רבנים אחרים, אלא לפעמים שוחחו אנשים על זה בלגלוג...

שלב ג' - לאחר שהילד שלט יפה בקריאה ובתרגום הנ"ל - למד תורה שבעל-פה: החל בקריאה ברש"י, וזה נמשך כמה ימים בלבד, מיד עבר לשלחן-ערוך. כמו כן כעבור כמה שבועות בלימוד השו"ע - עבר ללמוד הגמרא.

סדר לימוד המסכתות, היה קבוע מראש ומוסכם על כל המורים שם - ראשית מסכת ברכות, אחר-כך מסכת ביצה, מציעא, עד כאן הסדר הקבוע, מכאן ואילך לומדים לפי שיקול דעתו של המורה - לפעמים "קידושין", ולפעמים בבא קמא, אך שמעתי מדודי הרב כמוס זצוק"ל: בזמנו העדיפו ללמוד לפי סדר המקורי של המשניות: קמא, מציעא, בתרא. כמה שהתקדמו התלמידים בלימוד המסכתות, כך הוסיפו להתעמק בעיון התלמוד ובמפרשים. במסכת ה-שלישית למדו המפרשים הצמודים למסכת עצמה, כגון: מהרש"א מהרש"ל ומהר"ם, במסכת הרביעית לא הגבילו את עצמם, והוסיפו ללמוד הרבה מפרשים, חוץ מאלו הצמודים למסכת.

צורת הלימוד.

צורת הלימוד שם, שונה מאד ממה שנהוג אצלנו כיום. כל תלמיד הוטל עליו להכין את החומר הנלמד, כלומר, בשנים הראשונות ללימוד הגמרא - הדריך המורה את תלמידיו לפיסוק ולתרגום בשפה הערבית, אחר-כך הסביר המורה את התוכן, לאחר מכן, כשראה הרב שהתלמיד שולט פחות או יותר בקריאה עצמית - היה מטיל עליו להכין את הכל לבדו.

בשלבים מתקדמים, הטיל הרב על תלמידיו עוד תפקיד חשוב והוא: לחדש חידושים, כלומר, לנסות להתמודד עם החומר הנלמד, ולהביע את דעותיהם בכתב כמובן שזה נעשה בשלבים: ראשית נדרשו לחפש אילו קושיות והערות קטנות או גדולות - מבחינת התוכן או מבחינת הלשון.

מקבציאל

שקיבץ וריבה פעלים לתורה (ברכות די"ח ע"א)

הוא ירחון רבני מקבץ נדחי כתבי הקדש בכלי
מקצועות התורה הלכה ואגדה דרוש ושו"ת
מן הרבנים הראשונים נו"ן ואשר חיים
עדנה ומן האברכים ובעלי בתים
אשר אהבת התורה ולומדיה
מתנוססת בקרבם
העי"א

(ההסכמות יבאו להלן בהחוברות הבאים איה"ב)

תועליות הירחון

א) בעוד הנער נער ותחל רוח ה' לפעמו לחדש בלימודו כפי השגת ידו ויראה שיצאו לאור . ישמח ויוסיף חשק בלימודו ויעלה מעלה מעלה בעה"ו . ובפרט בהתוכחו עם בני גילו מנויי הירחון קנאת סופרים תרבה "חכמה" .

ב) גם כשיגדל ויהיה ממעייני הישועה יבא במלחמתה של תורה עם גדולי הדור הע"א ותארנה עיניו בנתיבי העיון ודרכי הפסק ובירור ההלכה .

ג) גם אלה הבעה"ב אשר עוסקים בפרנסתם ולהם גירסא דינקותא ועל הרוב הולכים לאבדון ועש יאכלם באשר יעיד ע"ז הנסיון . עתה יוכלו להדפיס אותם מעט מעט .

ד) גם האנשים אשר לא למדו ספר ולא ניסו ללכת בלה . הנה בתת נדבת לבם השחור ל המוסד הזה הם מחויקים ע"ז בידי הת"ח ויקויים בהם בצל החכמה בצל הכסף .

ה) גם רבני הכפרים אשר יודמן להם שלה בעין חמור יחפצים לשמוע מה בפי גדולי הדור הע"א עליהם להציע שלחם בהירחון הנוכחי והמערכת מתבקשת למלאת בקשתם .

ו) גם לה לחכמים אשר ישאירו ברכה אחריהם הרבה כתבים בכל מקצועות התורה ועמהם תמות חכמה כי אין ידם משגת להוציאם לאור וע"ז יוכלו קצת להדפים מהם מעט מעט .

אקוה בי מע' הרבנים די בכל אתר ואתר ימנו לדבר מצוה להקדיש מעט מעתותיהם לחזק ולאמץ ברכים כושלות ולקיים את המפעל הקדוש הזה . ואל אחינו בני ישרא אשים דברתי תנו לכסף מוצא וקחו החוברת בסבר פנים יפות הלא מצער היא ותחי נפשכם וחלק כחלק עם הת"ח תאכלו וישכב . והעורך ס"ט

(הכתובת) R. Chloumou Mazouz Hara Kebira Djerba (Tunisie)

בדפוס ר' דוד עידאן הי"ו ושותפו ר' רחמים סופר הי"ו ג'רבה

ቁጥር ፲፱ ተማሪዎች

זוהי משימה שאינה קשה כל-כך, אך בשלב מתקדם נתבקשו לנסות גם ליישב את הערותיהם.

תפקיד זה של החידושים, תוצאותיו היו יעילות ביותר: גם פיתח וחידד את שכלם של התלמידים וגם נתן סיפוק רב בלימודים. למרות הסכנה החמורה הטמונה בו והיא: עלול היה התלמיד לסטות מהפשט עת שהתחיל לפלפל בסוגיא.

החידושים הללו, נשמרו בקפדנות רבה בידי מחדשיהם, בתקוה שיזכו להוציאם לאור, במוקדם או במאוחר, אך זה תלוי במדה רבה בכמות החומר, אולם לפעמים נעשו נסיונות מצד מוריהם, כדי להדפיס את כל חידוש מהרבה תלמידים במשותף באיזו חוברת כללית אחת, תמורת תשלום קל, וזאת כדי למשוך את התלמידים ללימודים. כך נהגו התלמידים והוסיפו ללמוד במרץ עד שהגיעו לדרגת תלמידי חכמים טובים.

שלב ד', והוא האחרון בלימודים, הפסק: - שאלות ותשובות בהלכה. גם לימוד זה נעשה בהדרגה כמובן: תחילה קיבלו שאלה וגם המקורות להתרתה, אחר-כך קיבלו רק שאלות והם הלכו וחיפשו את התשובה בפוסקים, אך לא תמיד מצאו את מבוקשם בפירוש ואז היו צריכים לתמצית את העיקרון שבנדון, וחיפשו את המכנה המשותף בין הנדון להלכה וסיכמו את דעותיהם.

לאט לאט, למדו כיצד למצות את הדין, ובזה התפרסמו בתור תלמידי חכמים מצוינים, כל אחד לפי כישוריו.

פרק כ"ד - סדר יומו של הרב (המורה)

מיד, לאחר תפילת שחרית - אכל הרב ארוחת בקר ויצא לעבודה- לבית הכנסת היינו בית הספר.

על פי רוב, הגיע הרב ראשון למקום, אולם ישנם תלמידים זריזים המקדימים את רבם לפעמים, ומתחילים להתרוצץ מפינה לפינה, שם בבית הכנסת.

עם כניסת הרב למקום, השתרר שקט מוחלט, וכל התלמידים מתישבים במקומותיהם. אלו ילדים קטנים, אשר קל להם להגיע ראשונים ללימודים.

בלי קריאת יומן ובלי שום הכנה, מתחיל הרב בעבודה. אחד, אחד, הוא קורא לאותם התלמידים הנמצאים, ומתחיל ללמד אותם בנפרד.

קבוצת תלמידים זו נקראת: "קבוצת "אלף-בית" וכך הם לומדים: הרב קורא בקול "אלף"! והתלמיד עונה אחריו "אלף". - "בית"!, "גימל"! וכן הלאה, בהתחלה כמה אותיות בלבד, אחר כך הולך ומוסיף, הכל בהתאם לתפיסתו של התלמיד.

תוך שעה בערך, מסיים הרב ללמד את הקבוצה הזאת, אחר כך הוא קורא לקבוצה השניה, הנחשבת כעין כתה ב', קבוצה זו מסוגלת לקרוא מלים בודדות או משפטים. גם קבוצה זו לומדת ביחידות, היינו כל תלמיד לומד לחוד, כמו קבוצה א' הנז'.

בשעה 9 בערך מסיים הרב את כל השיעורים הללו הלומדים ביחידות, ומתחיל ללמד את המקרא בקבוצות, פסוק, פסוק.

החל מהלימודים בקבוצת המקרא, מרגישים בשני שינויים: בסדר הישיבה של התלמידים וגם בצורת הלימוד - בסדר הישיבה: כל התלמידים שבקבוצה "א' ב'" יושבים לצידו של הרב בשורה ערפית-בתור אחד ארוך, אחד קורא והשני מחכה לתורו בשקט מוחלט, כשגומר הראשון יוצא, ונכנס השני במקומו וכן הלאה עד לאחרון שבהם. לעומת זה בקבוצת המקרא, מתישבים התלמידים בצורה חזיתית על ספסל עץ מול הרב, ולומדים לפי תור, אחד אחרי השני, פסוק, פסוק. ובנגינה מסורתית.

השיעור שם, נמדד לא בשעות אלא בכמות הלמידה, אך בשיעורים עיוניים אחרים בתורה שבעל-פה למשל נמדד לפי הזמן.

לאחר מכן, מתישב הרב בדעתו, ומתחיל להזמין אליו הקבוצות של הגמרא - מן הקל אל הכבד.

יוצא אפוא, כי הקבוצה הגבוהה ביותר, לומדת אחרונה, ואלו הקבוצה ה"אלף-בית" לומדת הראשונה.

סדר זה חשוב מאד, הן להרב והן לתלמידים: התלמידים הקטנים אינם מסוגלים להשאר הרבה זמן בבית-הכנסת, לכן משתדלים ללמד אותם ראשונים ולשחררם ואילו המבוגרים זקוקים לכמה שעות הכנה, וגם לשקט רב, לכן לומדים בסוף דוקא, עת שכל הילדים משתחררים הביתה לארוחת הצהרים.

אחר צהרים, מתחדשים הלימודים שוב, באותה מתכונת ובאותה צורה, יוצא אפוא כי כל תלמיד לומד פעמיים כל יום.

בסוף היום, מתפללים מנחה, התלמידים הקטנים שאינם מסוגלים להתפלל - משתחררים הביתה באותה שעה, יהשאר ממשיכים עם הרב עד למעריב.

מתי שיחקו הילדים במשך היום? - בדרך כלל לא הקפידו המורים רק על השקט, כלומר, אם ישבה קבוצה זו, או אחרת וסיפרה סיפורים, או שיחקה בצורה שאינה מפריעה למהלך הלימודים של התלמידים האחרים, לא היה איכפת, העיקר שיוכיחו את עצמם בשיעור, והיה אם הצליחו כראוי בשעת שיעור, מה טוב! אבל אם לא הוכיחו את עצמם, אז פוקד עליהם הרב את עוונותיהם ואומר: זהו זה! כל היום שיחקתם, פטפטתם ולא התכוננתם מספיק לשעור, לכן לא הצלחתם, צעק, נזף בהם וזה מספיק.

אולם אם זה לא עזר, ינסה לבודד אותם כדי שלא יבזבזו את הזמן, אך אם גם זה לא עוזר, הרשות בידי הרב להעניש אותם לפי ראות עיניו סטירה, מכות באלה על כף היד, או לפעמים לא הרשה לו לחזור הביתה עד שלא ידע קטע מסוים.

בדרך כלל העונשים השיגו את המטרה, פרט למעטים מאד שהיו

מעיזים לקום ולברוח מפני העונש, אבל באותו יום או למחרת – היו מביאים אותם הוריהם חזרה כשהם מבקשים סליחה וחרטה.

יש לזכור כי לא ניתנו שיעורי בית מעולם, אך אותה הכנה שמכינים הילדים את השיעור על יד הרב בבית הכנסת – נחשבת לשעורי בית בהחלט, ואפילו יעילה יותר.

כמו כן אין צורך להכין בכתב כל עיקר, אלא בעל-פה.

עד כאן תאור לסדר יומו של הרב, בכל ימות השבוע, אולם בימי חמישי וששי חלו שינויים: ראשית, הלימודים היו קלים יותר: כל התלמידים המסוגלים למקרא, היו קוראים את פרשת השבוע בתרגום ערבית, וכולם בקבוצה אחת גדולה, אילם הקבוצות הגבוהות ביותר, תפקידם היה להכין ממדרשי חז"ל חידושים ורעיונות בפרשת השבוע.

כמו כן בימים ה' ו', הוקדשה תשומת לב מיוחדת ללימוד הכתיבה והחשבון.

שם כתבו בכתב הדומה לשל רש"י, כזה:

החשבון: למדו רק 4 הפעולות בלבד.

את הכתיבה: ראשית למדו צורת האותיות, אחר כך את הסגנון והכל בשפה הערבית המדוברת. בשלב מתקדם, למדו גם הכתב הערבי, כזה:

כמו כן למדו האותיות הלאטיניות: A. B. C. D.

כאמור, אותיות לאטיניות, כלומר, רק אותיות, כדי להשתמש בהן לכתובת מסוימת ולא שפה לאטינית.

כמו כן האותיות הערביות: השתמשו בהן לאיזה שטר חוב על איזה ערבי, או חשבון מסוים. אך עיקר לימוד הכתיבה שם בין היהודים הוא הכתב הנ"ל הדומה לכתב רש"י, ואילו שאר האותיות ערבית או לטינית נחשבות כדבר טפל, מיותר לחלוטין.

הלימודים בשבתות וימים טובים:

בשבתות, למדו התלמידים גם כן, מי במקרא ומי בגמרא, אך רק חצי יום בלבד, ואילו בחגים למדו משהו קל, אלה שבמקרא למדו פרשת החג עם תרגום ערבי, ואחרים של הגמרא למדו דינים מעניני דיומא, כמו כן למדו רק חצי יום בחגים, כמו בשבתות.

הימים שלא למדו בהם כלל: ערבי חגים, ראש השנה ופורים, אבל בחנוכה למדו רגיל כמו יום חול, גם באסרו חג למדו רגיל.

פרק כ"ה - פיקוח בלימודים

למרות האמור לעיל שלא היה פיקוח על מערכת החינוך - יצאו מן הכלל הקבוצות הגבוהות והבינוניות, על קבוצות אלו הוטל עליהם פיקוח. פיקוח זה, מטרתו בעיקר כדי לבדוק את מצבו של התלמיד בלימודים, ולא למתוח ביקורת על עבודתו של הרב, פרט למקרים נדירים אשר פיקחו על דרכי עבודתו של הרב.

בדיקת התלמיד הנ"ל על ידי הפיקוח - תפקידה כדי לעזור לתלמיד ולדאוג לעתידו, במידה והילד אינו מגלה סימן ברכה בלימודיו - השתדלו ליעץ לו ללמוד מקצוע תכף ומיד, כדי שלא יתרשל וימשיך להתבטל, ואז עלול להיות גורם מפריע למשפחה ולציבור גם יחד.

כיצד נעשה הפיקוח?

פעם בשבוע, ביקר המפקח הידוע בשנים האחרונות בשם: רבי מימש מאמו זצוק"ל - באחד מבתי כנסת שם לומדים הילדים - והזמין לידו אחת הקבוצות, לפינת זוית לפי תור, שם ישב אתם ושמע מהם את החומר שלמדו לפני שבוע, כשהוא מנסה לשאת ולתת אתם בענין, ולפי מידת התרשמותו קבע את מצבם בלימודים.

המפקח הנ"ל, ידוע היה כאשיות חשובה למדי, הן במידות והן בכשרונות, הוא ידע טוב מאד כיצד להתיחס לתלמידים, ובדרך כלל אהבו אותו התלמידים מאד.

בדרך זו נהג, ועבר מדי יום לאיזה בית כנסת אחר, לפי סדר קבוע מראש, כך ידעו גם התלמידים מלכתחילה באיזה יום יש להם שיעור חזרה עם המפקח, רק מעט מאד ילדים ידעו שהרב הזה בא כדי לפקח, כמעט כולם חושבים שהרב הזה אין לו מה לעשות כאילו, ולכן בא להיפגש עם התלמידים ולהשתעשע אתם, לדעתי זהו מינוס גדול! מן הראוי שידעו התלמידים מיהו זה הרב? ומה תפקידו? בטוחני שידיעה זו תעזור להמריץ אותם עוד יותר בלימודים, ויתנו דעתם בעוד מועד על לימודיהם כדי שיצליחו בבחינה.

פרק כ"ו - מהו חלקם של ההורים בחינוך

בדרך כלל, לא ידעו ההורים מהו מצב הלימודים של ילדיהם, אין זה אומר כאילו לא איכפת להם... חס ושלום! אלא איכפת ואיכפת! רק שאין באפשרותם לבדוק את מצבם, ומה גם שאין נהוג שם שיטת הציונים והתעודות כל עיקר, ואפילו תעודת גמר, לכן מעדיפים ההורים להסתמך על מהימנותו של הרב שהוא עושה מלאכתו באמונה, וזה מספיק בשבילם. אמנם, במקרה והילד מגלה רשלנות קבועה, אז קיבל ההורה דו"ח מהרב, ומיד מתחיל ההורה לטפל בבנו, אך אם לא הועיל בכל זאת, מתיעץ ההורה עם הרב, אולי הגיע זמן להוציא את הילד מן הלימודים אל השוק, ללמוד מקצוע.

למרות הכל, תמיד דאגו לחינוך, הן הכלל והן הפרט. במיוחד הדאיגה אותם העובדה שאין מלמדי תינוקות חדשים, כל הבוגרים חיפשו להם מקורות פרנסה שונים, ובלבד שלא לעבוד בהוראה, לכן לא דאגו לסיים את לימודיהם, ובגיל מוקדם מן הרגיל עזבו את הלימודים ויצאו ללמוד מקצוע ריאלי.

עובדה זו הדאיגה את ראשי הקהילה, אשר לפי התחזית, בעוד מספר שנים, יהיה מחסור גדול במורים, לכן החליטו לעשות נסיון בנדון, כדי להבטיח עתודה של רבנים ותלמידי חכמים טובים - לעת הצורך וכך עשו: ראשית, חיפשו רב מיוחד הראוי לתפקיד זה והבטיחו

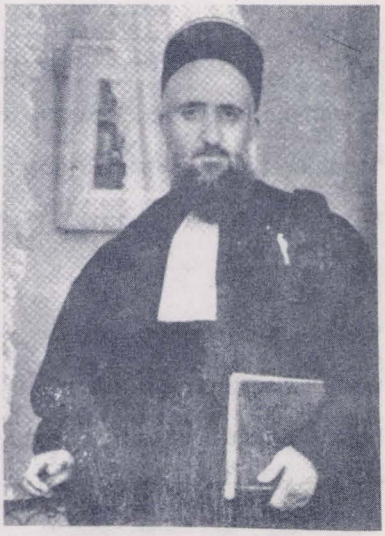
לו משכורת קבועה, עבור מספר קבוע של תלמידים, כך הבטיחו את פרנסתו של המורה הרב, וגם הבטיחו את הלימודים לתלמידים במידה מקסימאלית. הרב אינו רשאי לקבל עוד תלמידים מעל למכסה שעליה סוכם מראש, ואילו ההורים התחייבו להבטיח את המשכורת שהובטחה לו.

מספר התלמידים היה 19, לא יותר, וזה היה כסימן לדבר: שלא יקבלו עוד תלמידים ואפילו כדי לעגל את המספר לא הסכימו.

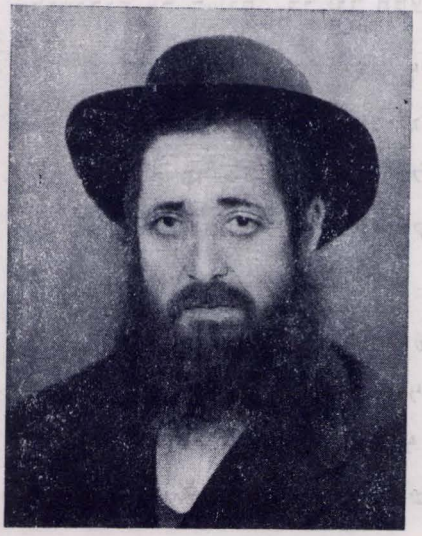
הנסיון הזה עלה יפה, ורבנים גדולים בעלי שם עולמי "צמחו" מהרעיון הנ"ל.

הרב שנתמנה לתפקיד נעלה זה הוא החה"ש האדמו"ר הרב רחמים חי חויתה הכהן זצוק"ל. זה היה לפני שעלה לכס הרבנות באי. תלמידיו היו מובחרים אחד אחד, לדוגמא: הגאון החה"ש ר' מצליח מאזוז זצוק"ל, וחברו יבדל לחיים טובים וארוכים הרב רפאל סבאן שליט"א, כעת הוא הרב בנתיבות וגם אחד ממועצת הרבנות הראשית כישראל.

הסיפור הזה, מלמד כמה השתדלו ודאגו היהודים שם ללמוד התורה, גם בשבילם וגם בשביל הדורות הבאים, למרות חוסר האמצעים למנהיגות ולסידורים, באותה תקופה - יחסית לזמננו.

תמונת ר' מצליח מאזוז

הרה"ג רפאל כדיר צבאן ייליט"א, רבה של נתיבות — עזתה

עם כל הקשיים הרבים, והבעיות השונות הכרוכות בנושא החינוך - לא התעלמו אנשי הקהילה מילדי העניים שברובע, תמיד היתה לעיניהם הסיסמה "היזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה" (מדברי חז"ל).

קופת צדקה חשובה במעלה - היתה ברובע, ושמה "אור-תורה". אנשי מעשה טיפלו בקופה זאת, על כל המשתמע ממנה - בזריזות ובמסירות נפלאה, והתוצאות היו מעודדות מאד.

מהקופה הזאת, שלמו להם שכר לימוד, ולפעמים גם הוצאות לבוש ואחרות, כגון דמי כיס. חוץ מזה, גם הבטיחו פרס נאות של 500 פרנק באותה תקופה - למי שיצליח לסיים את לימודיו ויעמוד במבחן בהצלחה. למרות שבאותה תקופה לא נהגו במבחנים כל עיקר, אך כדי לזכות בפרס היה צורך במבחן כמובן.

הבחינה הזאת, התנהלה ע"י אחד הרבנים, שלא הכיר את הנבחן במיוחד, וזאת כדי להבטיח את מהימנותו של המבחן ככל האפשר.

קופה זו של "אור-תורה", גדלה והתרחבה מדי שנה, ע"י כמה תורמים שנתיים קבועים, ואחרים, פעם בשנה בשבת כלה - לאחר הדרשה הכללית עשו "מי שברך" לכל הקהל, לזכות הקופה הנ"ל. כמעט וכל הקהל השתתף במבצע ההתרמה הזה, גם אלו שלא יכלו להופיע בדרשה שלחו את נדריהם בידי אחד החברים. גם מארץ-ישראל שלחו יחידים תרומתם למטרה נעלה זו, מידי שנה.

אנשים שאין להם יורש, הקדישו את נכסיהם לזכות הקופה הנ"ל. ובכן, קופה זו היתה הקופה העשירה ביותר ברובע, חוץ ממקורות ההכנסה הנ"ל, היה עוד מקור הכנסה חשוב: בפורים מידי שנה נעשה מבצע הגרלה לטובת הקופה הנ"ל. משפחות רבות, נהגו לקנות כרטיסי הגרלה הנז' לפי מספר הנפשות שבמשפחה.

הפרס הגדול ביותר בהגרלה: "מחזיק" שנה עבור הזוכה, כלומר, ילמד אחד האברכים לזכות הזוכה, שנה שלמה. על חשבון הקופה "אור-תורה".

פרק כ"ח - ספרי לימוד

כמובן, כל הורה דאג לקנות ספרי לימוד עבור ילדיו, חנויות לספרים היו ברובע והן סיפקו את כל הדרוש, אך גם ספריות גדולות עמדו לרשות התלמידים והרבנים שם ברובע.

ספריות אלו, אינן עירוניות כלל, הן שייכות לאנשים פרטיים, אשר השתוקקו בחייהם לרכוש להם ספרים רבים תורניים ככל האפשר, ורק תורניים. הספרים האלה משומשים בעיקרם, הם נרכשו בהזדמנות מטוניס הבירה, מאותן משפחות, אשר הוריהן היו רבנים גדולים, אך יורשיהם לא היו בר הכי, לכן השתדלו למכור אותם, מכירה כללית ובזול מאד. תמיד נמצאו קונים לספרים אלה. מרביתם של ספרים אלה נפלו בחלקם של יוצאי הרובע הגדול - האי ג'רבה.

אחד הקונים החשובים האלה, היה זה דודי, הרב מנחם מזוז זצוק"ל. מסופר עליו שהשתוקק תמיד לספריה גדולה וחשובה בביתו, סוף סוף זכה להגשים את חלומו זה, אומרים: כמעט ואין ספר אשר היה באי ולא היה לו לדוד.

יש והעמידו את הספריה שלהם לרשות הקהל, באחד מבתי הכנסת כמעט ללא השגחה, אך יש אשר שמרו את הספריה בבתיהם הם, אולם לא מנעו את האחרים מלהשתמש בה, ובכן מבחינת הספרים לא היתה שום מניעה או בעיה הגורמת להפסקת הלימודים.

פרק כ"ט - סיכום הנושא - חינוך - בקצרה

א. החינוך התנהל בשיטה קדומה ובהצלחה - באמונה ובלי פיקוח כמעט.

ב. התלמידים, הם שהכינו את השיעור באופן עצמי במקום לימודיהם, לפעמים הוסיפו להתכונן בבית - ובשעת שיעור עמד המורה מהצד ובחן את עבודתם.

ג. כל התלמידים התכוננו לשיעור, ורק תלמיד אחד השמיע את דבריו לכתה, וזאת על פי בחירתו של המורה בשעת השיעור, בלי שום ידיעה מוקדמת, כך נאלצו כל התלמידים להתכונן, כי לא ידעו על מי יפול ה"גורל", להשמיע את השיעור.

ד. רשאים התלמידים לבחון את עמיתיהם המנהל את השיעור - בשאלות שונות ואפילו טפשיות. והיה אם הצליח התלמיד לעמוד במבחן עם חבריו הורגש סיפוק רב גם לנבחן וגם למורה, אך אם לא הצליח, אוי לאותה בושה! לפעמים נמתחו היחסים עד כדי בכייה ממש...

ה. הלימודים מתנהלים בלי ציונים, ובלי שום תעודה, לא של שליש ולא שנתית ולא תעודת גמר. בלי יומן או רישום כל שהוא אחר, בלי לוח ובלי צלצולים. בלי חופשות כל עיקר, בלי ביקור בית ובלי שום אסיפות.

ו. אין הגבלה למספר הילדים אצל המורים, אם המורה מוצלח זכה למספר רב של תלמידים, עד ל-150 ילד ויותר. כמו כן כולם למדו שני שעורים כל יום, בקר וערב.

ז. מעשיו הטובים של המורה, הצלחתו בהוראה, יחסו לילדים - קבעו במידה רבה את רצון ההורים להעדיפו על מורים אחרים.

ח. משכורתו של המורה, היתה שבועית, מאת ההורים. כל אחד בנפרד. כל יום ששי חיכה המורה לתלמידיו, בתקוה שיביאו בידם את המשכורת, לא פעם קרה כי המורה שלח ילד זה או אחר - לחזור הביתה ולהביא את המשכורת.

ט. ישנם הורים ששלמו בעין יפה למורה, וזאת עשו בינם לבין המורה ולא דרך הילד. מובן כי ילדים של הורים אלה זכו לתשומת לב מיוחדת, גם לנשיאות פנים ולסלחנות.

י. ישנם הורים ששילמו מחיר יקר ודרשו לימוד אינדבידואלי לילדים שלהם.

יא. הקבוצות של התלמידים, תואמו לפי רמות ולא לפי גיל. כתוצאה מזה נראים ילדים קטנים, בגיל 9 למשל - לומדים עם ילדים מבוגרים עד לגיל 15.

על פי רוב, ילדים כאלה המבוגרים שלא השיגו את הרמה בגיל המתאים - נושרים במשך הזמן, אך ישנם היוצאים מן הכלל אשר המשיכו בעקשנות והצליחו סוף סוף, לסיים את הלימודים ברמה טובה מאד.

יב. ישנם מורים שעסקו בעבודות אחרות בשעות הפנאי, כגון: ספרות סת"ם, או בשחיטה, וזה היה בגלוי לעיני ההורים ולעיני העדה. לפעמים, העבודה המשנית נעשית על חשבון זמן התלמידים, וזה גוזל זמן יקר מהתלמידים כמובן, אך אין ברירה, דוחק הפרנסה מחייב יותר גרוע מזה.

יג. בימי הקיץ הארוכים, מאפשרים המורים לתלמידים לצאת לקניות כגון: סוכריות, פירות ועוד. לפעמים הגיעו כמה זבנים לבית הכנסת שם לומדים הילדים - והציעו להם סחורתם, זבנים אלה נתקבלו בברכה על דעת המורים, כדי שלא יצטרכו הילדים לצאת לקניות.

יד. לפעמים הוזמן הרב (המורה) לאיזו מסיבה - תמיד סירב הרב להזמנה, אך כשלא עולה בידו להתחמק, היה משחרר את כל הילדים הביתה.

פרק ל' - טיול פורים

למרות שלא נהגו המורים בשום טיול, כל ימות השנה - יצא מן הכלל יום י"ב באדר, לפני תענית אסתר. יום זה נקרא יום ה"דיש" כלומר, יום אסיפת חציר יבש מן השדות.

חציר זה היה יבש למחצה, ובו השתמשו הילדים כחומר למדורות ענקיות למחרת, (יום תענית אסתר), מדורות אלה הוכנו כדי לשרוף בהן צורות המן ובניו, העשויות מקרטון או מבובות בד יוטה - וזאת לקיום מצות מחיית זכר עמלק.

ובכן, יום גדול היה תאריך זה של י"ב באדר לכל ילדי הרובע, באותו יום השתחררו הילדים מהלימודים שלאחר הצהרים, לעומת זה התכוננו למסע גדול מלא חוויות. כל ילד נשא אתו שק ומגל, ילדים מבוגרים המסוגלים לסחוב - הביאו יותר שקים.

נקודת המפגש היתה בבית הכנסת, מקום לימודיהם, שם חיכה להם הרב, כעבור שעה קלה מגיעים הילדים בשמחה רבה, אל נקודת המפגש והרב התחיל בהוראות קפדניות.

ראשית, הוא מודיע כי אנו יוצאים כעת למקומות הפקר בשדות זרים של גויים, הזהרו מאד שלא תתגרו בגוים שיזדמנו לנו בדרך. במידה ויהיו הגויים הם המתגרים בכם - הודיעו למדריכים שיעמדו לרשותכם, והם ידעו "לטפל" בהם. מיד פונה הרב לתלמידיו המבוגרים והאמיצים וממנה אותם למשגיחים. לאחר מכן, מתחילים לצעיד באופן חפשי, בלי סדר מיוחד, אך הרב צועד בראש, והמדריכים מסביב לילדים.

בתחילה צועדים בשקט, אך בצאתם את הרובע פותחים מידי פעם בכמה פסוקי דגאולה ממגילת אסתר - בקול רם - כגון: "איש יהודי", "ליהודים היתה אורה ושמחה" וכו' ועוד.

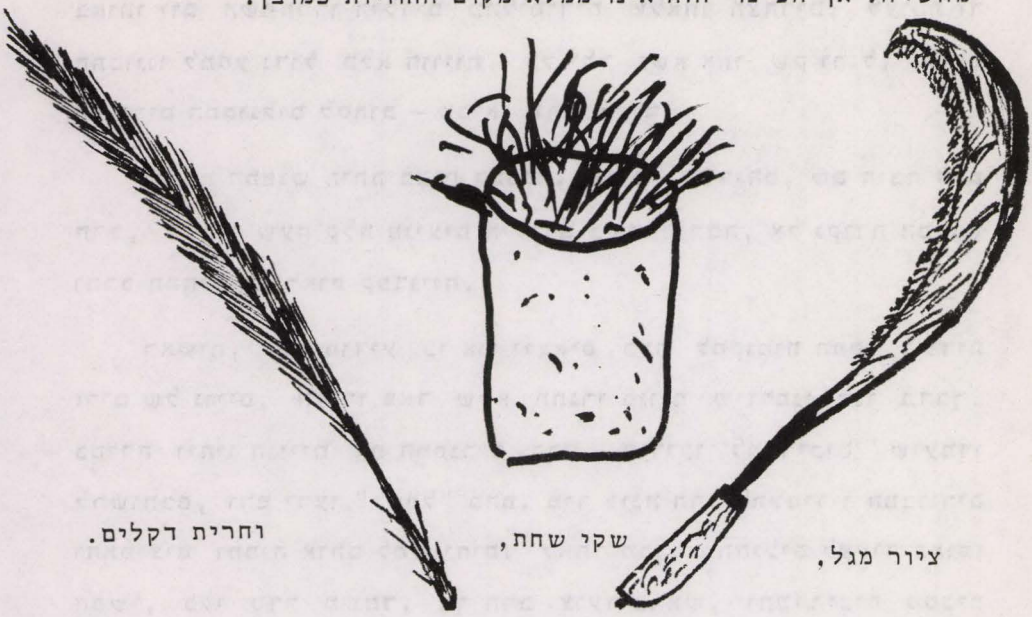
לאחר 3 שעות או יותר חוזרים הביתה, בריאים ושלימים, מלאי חויות, ללא שום בעיות ותקלות, ערביים רבים פוגשים אותם בדרך ונמנעים מלדבר אתם, חוץ מברכת שלום.

דמות הרב היתה לסמל מיוחד בכל השיירה, בזכותו זוכים לקבלת פנים חמה אצל הערביים, לפעמים מבקשים להוריד כמה חריות מעצי הדקלים שם בשטח, כדי להשתמש בהם בתור מחבטים למדורה הגדולה שיעשו למחרת - ובעלי המקום הערביים נענים לבקשה.

לא כל הילדים זוכים לחויה הזאת, ישנן משפחות אשר לא מרשות לילדיהן להתרחק מהבית בדרך כלל, וכל-שכן לצאת למסע רחוק כזה..

ילדים כאלה זוכים לפיצוי מהוריהם, וכמה שקי נסורת יגיעו

הביתה כתחליף לחומר ה"דיש" הנ"ל, שקוצרים הילדים האחרים מהשדה. אך הפיצוי הזה אינו ממלא מקום החוויות כמובן.

ציור מגל, שקי שחת, וחרית דקלים.

פרק ל"א - סדר פנים וחוץ

נושא זה מופקד בידי הנשיא כמובן, תפקידו לדאוג לסדר ולענייני פנים באוכלוסיה, וגם לעניני חוץ בין השלטון לבין הקהילה.

כאמור, משמש הנשיא כשליט מקומי באופן זמני - אליו פנו כל תושבי הרובע, על כל בעיה גדולה וקטנה, והיה אם לא פתר הנשיא את הבעיה, אז היה מדריך ומיעץ היכן לפנות.

הנשיא, עמד לרשות הקהל בכל עת ובכל שעה. לפעמים באו אליו בחצות הלילה, על איזו קטטה במשפחה או בין השכנים, או אפילו מישהו חולה אנוש ואינו יודע מה לעשות, פנו לנשיא.

לפעמים פנו אליו גם בליל שבת וביום חג, אין אצלו שעות קבועות לתפקיד.

הפניה לנשיא, היתה מהפשוטות ביותר, נגשים אליו הביתה ומקישים, והרי הנשיא לרשותם, על יד פתח הבית... במידה ולא נמצא הנשיא והוא כבר בחנותו בשוק - אין זו בעיה כלל, פונים אליו שם...

גם לנשיא היה לרשותו משרת, דוגמת המשרת שעמד לרשות הרבנים. משרת זה, שימש בתור שליח בין הנשיא לזולתו.

הנשיא מורשה להתערב בעניני הפרט, מה שלא נהוג אצלינו כיום. אין הנשיא מוגבל בתפקידו כמעט לכלום. פעם שמעתי כיצד הנשיא נוזף בצעיר יהודי, על אשר שר בקול ברחוב, שיר אהבה גס, אך לא העניש אותו, למרות תנובתו של המשורר הלא מרוסנת, יתכן שהנשיא התחשב במצב, זה היה ביום פורים בערב, כשכל אחד היה מבוסם כהלכה...

עד כאן לעניני פנים בקצרה, ולעניני חוץ:
תשלום המסים לממשלה, או איזה בקשה ציבורית וכדומה - כל אלה היו מוטלים על אחריותו של הנשיא.

תפקיד זה לעניני מסים, היה מהתפקידים הקשים ביותר - עת שהנשיא נתקל במי שאינו מסוגל לשלם את מסיו, היה הנשיא מתלבט מאד, כיצד יעשה כדי לפשר בינו לבין השלטון, אין השלטון מבין טענה זו כל כך מהר... אז הנשיא נאלץ לעמוד בין פטיש והסדן...

בגלל מקרים כאלה, אין המועמדים לנשיאות ששים לקבל עליהם תפקיד כבד זה, אך בלית ברירה מוכרחים למצוא מי שיסכים לנטל זה, השלטונות דרשו מהקהילה למנות נשיא לכל התפקידים הנ"ל.

פרק ל"ב - בריאות ונזקקי סעד

בשני נושאים אלה, טיפלו כל ראשי הקהילה ברובע, למרות המשרדים הממשלתיים המטפלים בנדון, העומדים לרשות האוכלוסיה באי - רואים ראשי הקהילה חובה לעצמם - לטפל בנושאים האלה עבור אחיהם, כי ראו שאין המשרדים הנ"ל, מפנים תשומת לבם די הצורך לבעיות היהודים.

אחריות כבדה קיבלו עליהם ראשי הקהילה בעניינים הנ"ל, למרות שידוע להם מלכתחילה, שאין הם יכולים להבטיח הצלחה מלאה בתפקיד זה, וזאת בגלל כמה גורמים, ישנם גורמים שאינם תלויים בהם כלל ואין לאל ידם להתגבר עליהם - בכל זאת, לא נמנעו מלעזור לאחיהם ככל

האפשר. אמנם בנושא האחרון של הפרנסה, פחות או יותר מתגברים, אולם בנושא הבריאות, לא יכלו לעשות הרבה, ואפילו מעט היה קשה להם מאד!.

בריאות.

המדובר בנושא הבריאות על כל פרטיו, החל מטיפת-חלב - הטיפול באם ובילד וכלה במקרים שונים של מחלה או פציעה.

עיקר הקשיים שבנדון הוא, מבחינה כספית. אין לקהילה כסף די הצורך כדי להעמיד לקהל תחנה לעזרה ראשונה, ומכל שכן לא מרפאה כעין קופת חולים שלנו. לכן, תמיד סבלה האוכלוסיה מבחינה בריאותית. ומי שנפל למשכב ואין לאל ידו לשאת בנטל ההוצאות הכספיות להבראתו - לא יכלה הקהילה לעזור לו הרבה, והתוצאה היתה חמורה...

כמו כן הילודה, השיטות שבהן טיפלה המילדת, היו פרימטיביות ביותר והסכנה ריחפה באופן קבוע, גם על היולדת וגם על התינוק... ומי שילדה בשלום עדיין אין זה די, מחלות שונות אפפו את האם והילד ורק בדרך נס ניצלו מהן. גם לא כולם ניצלו. והרבה קיפחו את חייהם מחמת תקלות פשוטות למדי, ובפרט לגבי התינוקות: אלה היו מתים לא בגלל מחלות כלל, רק מחוסר ידע וטיפול לא נכון. עד כדי כך שהאוכלוסיה השלימה עם המצב שרוב הילדים אינם זוכים להתקיים. פתגם ידוע ומפורסם בנדון: "מה תעמור הדוכאנה, אן כאן מה תעמוד הג'ובאנה" כלומר, לא יתמלא הבית בילדים, כל עוד שלא נתמלא בית-הקברות תחילה...

עוד סיפר לי אבא ז"ל: בילדותי חליתי במחלה קשה, והרופא לא הצליח לגלות את המחלה, אז החליט אבא ז"ל להסיע אותי לטוניס הבירה, שם יש הרבה רופאים מומחים, השכיר טקסי ובא הביתה לקחת אותי, ראתה אותו סבתא, אמרה לו מה קרה? לשם מה הטקסי הזה על יד הבית? משנודע לה דבר ההסעה, נסתה להרגיע את אבא ולהניא אותו מצעד נועז זה, וכך אמרה לו: מה יש?...התינוק הזה ילך... ויבא אחר תחתיו בתקוה שישאר... אז אבא כעס מאד ואמר לה: "תסלחי לי" אל

תפריעי לי ואל תתני לי עצות!

גם שמעתי מפי מר חמוני חדד, כי בשנת 1945 בערך, השתוללה מחלה קשה אצל התינוקות, ולא יכלו להתגבר עליה, התוצאה: כל התינוקות שנולדו באותה שנה מתו כולם! ידיעה זו לפי הסטיסטיקה שעשתה הנהלת הקהילה ברובע.

בקיצור: זה היה מצב אומלל מאד, איום ונורא, ממש מרגיז! מטעם זה, לא גדלה האוכלוסיה היהודית בשני הרובעים, ועדיין מונה כ-5 אלפים נפש בלבד משך שנים רבות.

"אוזה" -

אולם בשנת 1948 לערך, חל שינוי מהפכני מאד בנדון, וזאת בזכות אותו מוסד נעלה (יהודי אמריקאי) הידוע בשם "אוזה" - שנחלץ למשימה קדושה זו, במטרה להציל נפשות ילדי ישראל, המטרה הושגה ובהצלחה רבה.

הדבר התחיל ע"י משלחת יהודית מאירופה, שביקרה ברובע הגדול - אחרי מלחמת עולם השניה, משלחת זו סיפרה על כוונתם לפתוח תחנה לטיפול באם ובילד, שם ברובע, וזה בחסות הארגון העולמי הידוע בשם "אוזה". - לכל האוכלוסיה היהודית עניים ועשירים כאחד, חינם אין כסף!

משלחת זו נימקה את הרעיון כך: לאחר מלחמת העולם השניה, אבדו יהודים רבים בשואה כ-6 מליון נפש, לכן מן הראוי לטפל באופן נמרץ בשארית הפליטה, בכל מקום בעולם.

הבשורה הזאת, עברה מפה לאוזן לכל תושבי הרובע, אך מעטים הכירו בחשיבותה באותה שעה.

מיד עם קבלת ההסכמה מראשי הקהילה והרבנים, השכירו בית גדול וחשוב במרכז הרובע, למטרה זו. שם הרחיבו את הפעולה הנ"ל. טיפת חלב, מרפאה, עזרה ראשונה וגם גן ילדים.

בנין ה-"אוזה"

גן ילדים ב"אוזה"

הגב' ליזה כהן ז"ל
אחות ראשית ב-"אוזה"

כעבור זמן קצר, התרחב הרעיון בתחום תפקידו, ורופא עם אח ואחות כולם יהודים עובדים שם במרץ רב, כמו כן עובדים אחרים מתושבי הרובע עזרו בחשק רב להגשמת הרעיון ולהצלחתו, המקום דמה לקופת חולים אצלנו בארץ. הרבה יהודים מעוטי יכולת ובינוניים ביקרו בקביעות במקום, אך העשירים לא הרשו לעצמם לבקר, הם ראו את המקום הזה כמקום מיוחד לעניים בלבד, ולכן לא רצו לדחוק את אחיהם ללא צורך. למרות שהסבירו להם שאין זה נכון, אלא המקום נוסד עבור כל היהודים ללא הבדל של מעמד בין עשיר ובין עני. אולם במשך הזמן נטו רבים לבקר שם, לרבות עשירים, למרות שאין מקום זה אלא ליהודים בלבד, לא נמנעו מלהושיט עזרה ראשונה במקרים דחופים - גם ללא יהודים.

סוף סוף, הרעיון הזה של המרפאה היה לברכה רבה ברובע, והשפעתו הורגשה במקום, בהצלחה ובסיפוק רב. הדבר הראשון שהורגשה בו ההשפעה מיד, היה הטיפול בתינוקות, ומאז ייסוד המרפאה, כמעט ולא מתו תינוקות יותר.

במשך הזמן, התרגלו התושבים למרפאה, ושני המקומות ששמשו בעבר, בתור "מגן-דוד" ברובע - לעזרה ראשונה, ואשר חשיבותם היתה גדולה מאד בשעתם - נסגרו ונעלמו מהאופק, וזאת מפני המרפאה "אוזה" הנז'.

שני המקומות האלה 1) בית סאסי בן "מיני" למשפחת סופר. 2) בית המילדת היהודיה (בראשונה שרתה בתפקיד הזה הגב' מריומה חדד, אך בעת זקנתה לימדה את הגב' שאשונה חדד).

שני הבתים האלה, היו פתוחים לרוחה לרשות תושבי הרובע, ולשם שמים ללא תמורה כמעט. הראשון הגיש עזרה ראשונה לכל פצוע בשיטות קדומות, פרימטיביות, אך האמת ניתנת להיאמר, עזרתם זו היתה לברכה רבה ברובע.

אולם, לאחרונה הכירו בעובדה, כי אינן נחשבות יותר בתפקידם זה, לעומת המרפאה הרשמית הנ"ל, והישגיה המוצלחים.

מהי תגובת הזרים שבאי, על רעיון המרפאה?

כללית, הסתכלו על זה בקנאה כמובן, יש שהגיבו בחריפות ובגלוי ויש שהסתפקו בדברי קנאה בלבד, הראשונים היו אלה: רופא העיר הצרפתי ומקורביו היהודים... לא פעם איימו כי לא יהסס מלהתנגד להושיט עזרה במקרים מסוימים, לאותם המבקרים במרפאה "אוזה", אימים אלה, הרתיעו יהודים רבים, ונמנעו מלבוא בשערי המרפאה בתקופה הראשונה. אולם משראו המתנגדים וגם היהודים, כי המרפאה יציבה ואין כל גורם שיכול להזיז אותה או להצר צעדיה, כמו כן מאחר ואין היא מתכוננת להתחרות עם אף אחד, אלא מצומצמת היא, בשביל היהודים בלבד - התחילו להתפשר, המתח ירד והרופא הכללי שבאי התרגל לעובדה והשלים עם המצב. גם הנהלת המרפאה "אוזה" השכילה לעשות, וכדי לקרב הלבבות העסיקה לפעמים את הרופא המקומי הצרפתי הנ"ל ושלמו לו טבין ותקילין.

עובדה זו של שיפור היחסים, משך עוד הרבה יהודים והתחילו לבקר בגלוי ב"אוזה", בלי שום חשש מהמתנגדים.

גם התושבים הלא יהודים, הבינו סוף סוף כי אין להם חלק ונחלה במרפאה היהודית הזאת, ומה גם כשראו כי המרפאה נוהגת בהם לפנים משורת הדין, ומגישה להם עזרה במקרים יוצאי דופן, ללא כל תמורה. שגשוג והצלחה.

ההזדמנות הראשונה, אשר בה התפארה המרפאה בהישגיה בעיני תושבי המקום: היתה עת שנולדו תאומים לזוג יהודי צעיר בשעה טובה ומוצלחת!, זה היה בתקופה הראשונה לפתיחת המרפאה. אין זו הפעם הראשונה להולדת תאומים ברובע, רק לא נשארים בחיים לצערנו הרב, ובמקרה הטוב ביותר נשאר מהם אחד בלבד, אולם תאומים אלו נולדו בהצלחה, בלי סיבוכים, קיבלו טיפול כראוי, גדלו והתפתחו יפה, בלי בעיות מיוחדות, הכל הודות להשגחה העילה והמתמידה של מרפאת "אוזה".

במיוחד, תרמה מרפאה זו רבות למכת העקרבים ברובע, בתקופת הקיץ מצויים עקרבים לרוב בכל האי, עקרבים אלו הינו מהסוג המסוכן ביותר, הרבה אנשים קיפחו חייהם בגלל עקיצת עקרב, והסיבה עקב המחסור בעזרה נאותה בזמן.

העזרה הראשונה, הידועה לרובע לעקיצת עקרב: לחש מיוחד ע"י הרב חויטו חורי שליט"א (כעת מתגורר באשקלון), אליו נהרו רבים בכל עת צרה - ביום ובלילה, בביתו או בבית הכנסת שם הוא מלמד תינוקות, אז שם ידו על מקום העקיצה ולחש, אך שפתיו נעות וקולו לא ישמע, לחש זה נמשך דקות מספר, ללא כל תמורה, למרות טרחתו לפעמים עד לבית החולה, בסיום הלחש: הרגיע הרב את החולה ואמר, לא נורא! זה יעבור, הכאבים יעברו בהדרגה, לפעמים גילה שאין זו עקיצת עקרב כלל, אולי נמלה או דבורה וכדומה. עזרתו האדיבה זו שהגיש הרב לנזקקים, הוכתרה תמיד בהצלחה.

אולם, בפתיחת המרפאה הנ"ל, העדיפו רבים לפנות אליה ולא הטריחו את הרב יותר, כמו כן ההרגשה היתה טובה יותר כמובן, היינו לסמוך על מדע רפואי מוסמך מאשר על לחש ואמונות.

אבל למרבית הצער, הבלתי נשכח לעולם, דוקא האחות הראשית הידועה בשם "ליזה כהן" ז"ל, החביבה על הכל והמסורה לתפקידה במרפאה הנז' - נעקצה ליל ראש-השנה, כשעברה לתומה ברחוב, וסוף סוף קיפחה את חייה... כל המאמצים של הרופאים כדי להציל אותה עלו בתוהו... הטיפול העיקרי שקיבלה היה זריקה, ולא השתמשו בעירוי דם כלל.

עד היום, לא ידוע כלל על ידי מה נעקצה, - עקרב, או נחש. רק בגלל שלא הצליחו להצילה, טען הרופא אין זה כי אם הכשת נחש מסוכן במיוחד. אך למרות כל החיפושים במקום, לא מצאו כלום...

כיצד התיחסו ראשי הקהילה לבעיה המטרידה הזאת של העקרבים?

מחמת חומרתה של הבעיה, הוטרדו ראשי הקהילה לא מעט, ומדי פעם דנו בענין ולא מצאו פתרון. בלית ברירה, נדחקה בעיה זו לאיזו

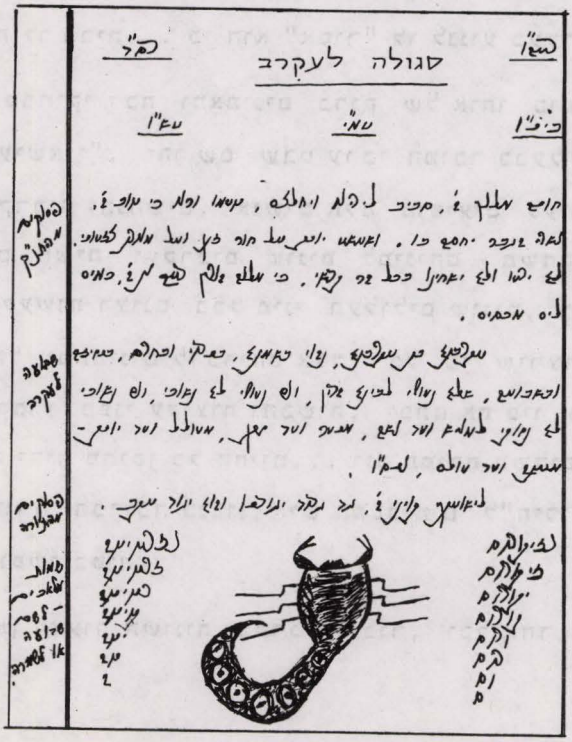
פינה בסולם הדיונים, אך הציבור אינו מחכה לאיש, וכל אחד חיפש איזה פתרון הקרוב אל ליבו, ומאו היווצרה של הבעיה, נשמעו כמה פתרונות מפה לאוזן, המשותף לכולם הוא אמונות תפלות, אך בלית ברירה השתמשו בהן.

הפתרון הראשי היא: הלחש כאמור לעיל, הולכים להרב היודע ללחוש, ולחישתו מבטלת כוח הארס שבעקיצה. אך יש המקדימים רפואה למכה, ומשתמשים באמצעים אחרים כדי שלא ייתקלו בעקיצת העקרבים כל עיקר.

והרי אחדים מהאמצעים הנ"ל:

א. יש שכותבים איזו סגולה על פתק נייר, ותולים אותו הפתק בכל מקום שרוצים: בבית, בחנות וכדומה.

עיקרה של סגולה זו, השבעה בשמות מלאכים, לכל העקרבים והנחשים – שלא יגעו לרעה לאף אחד מדיירי המקום.

ציור הפתק הנ"ל (וקרת אל עקרב)

לפי המסורת שם ברובע: כותבים הסגולה הנ"ל בכל עת שרוצים, אך כתיבת שמות המלאכים צריכה להיות בחצות ליל ערב חג השבועות.

כל התושבים, מכבדים את הסגולה הזאת ורובם תולים פתק כזה בבית, יש שהלכו לאחד הרבנים וביקשו שיכתוב להם את הסגולה הזאת, בתקוה כי תהיה הסגולה יעילה יותר, בזכות הרב. ועל זה שילמו תמורה כספית ביד רחבה. אך במרוצת הדורות, נטלו הילדים את התפקיד לידם, והתחילו לכתוב מאות פתקים כאלה, והוציאו אותם לשוק ברובע, בערב חג השבועות, כשהם מכריזים בקולי קולות: "ורקת אל עקרב" כלומר, פתק העקרב!

עד כאן לסגולה הנפוצה ביותר בנדון ברובע, אך יש הצעות של אמונות אחרות, והשימוש בהן נדיר מאד כגון:

ב. הסכם הדדי: ישנה אמונה המבוססת על עקרון של הסכם הדדי, בין האדם לבין העקרב... היינו על המאמין לקבל על עצמו שלא יגע בעקרב לרעה, והעקרב ישמור לו אמונים ולא יעקוץ אותו לעולם... לכן נמצא לפעמים מי שהוא קורא לשכן, כדי שיהרוג לו את העקרב שנתגלה לו בבית... כי הוא "אסור" לו לנגוע בעקרב.

ג. אחרים מרחיקי לכת ומאמינים ברוק של אותו כושי ערבי, הידוע בשם "עישאוי". זהו שם שבט ערבי המוכר כבעל סגולות מיוחדות נגד העקרבים והנחשים, אנשים אלה מופיעים לעיני הציבור הרחב ובידיהם נחשים ועקרבים שונים למיניהם - משחקים בהם וגוזרים עליהם לעשות רצונם בכל מיני תעלולים שונים, ובזה כובשים את לב הקהל ומאמינים לדבריהם אלה, כל מי שירצה להיות מחוסן באופן קבוע מפני עקיצות והכשות, יפתח את פיו והכושי יירק לו בו ובזה יהיה מחוסן כל החיים... וזה תמורת תשלום כמובן, ובגלל הסכנה החמורה הכרוכה בנדון, יש המסכימים ל"חיסון" הנז' ובלבד להציל את נפשו בטוח.

עד כאן הצעות השונות בקרב הציבור, וכל אחד לפי טעמו, אך

ראשי הקהילה מחפשים אמצעים הגיוניים, בעלי משמעות רצינית, ומדי פעם מעלים את הנדון למחשבה מחדש.

פעם ביקר אחד הרבנים המקובלים מארץ ישראל, ברובע באי. ומכל הבקשות שנתבקש הרב מטעם הקהילה, היתה הבקשה הנכספת להתפלל על מכת העקרבים, אולם משום מה (צריך לשאול מדוע) לא יצאה הבקשה לפועל.

עד כאן בקשר לתפילות והלחשים בנדון, אך לפני כ-30 שנה ויותר, עלה בדעת הנוער להשתמש בשיטה מקורית ביותר, לחיסול הבעיה הזאת או להקטנתה לפחות, והיא הוכתרה בהצלחה, ועדיין פועלת עד היום, השיטה היא: לצאת ולחפש את ה"אויב", היינו העקרב ולהשמיד אותו, כעבור זמן מה קם ארגון המורכב מקבוצת בחורים צעירים, הרואה את עצמו בתור ליגה למלחמה בעקרבים, במשך תקופת הקיץ, מידי שנה יוצאת קבוצה זו לתפקידה הנ"ל, כל לילה בשעה מאוחרת, משך כמה שעות, בכל רחובות הרובע.

האמצעים שעמדו לרשותם במלחמה הנ"ל: לוקס לתאורה, דלי מים ומלקחיים. הלכו וחיפשו ברחובות כמו בדיקת חמץ ממש, אך אין בחורים ובסדקים, אלא באמצע הרחוב, שם טיילו העקרבים להנאתם, ומי שהלך בסנדלים, סיכן את חייו. ובכן הבחורים הנ"ל, אספו את העקרבים מהרחוב ע"י המלקחיים והשליכו אותם לדלי המים, כך לא יכלו לעלות מהדלי, ולבסוף השמידו אותם.

כל בוקר, סיפרו חדשות בנדון: מהו מספר ההרוגים בעקרבים באותו לילה - למאות...

כך נמשך הדבר עד להיום, והתוצאות היו מעודדות מאד. היום הלכה ופחתה כמות העקרבים בהרבה. ובקושי מוצאים כמה עשרות.

עתה ירדה המתיחות בנדון, ומרבית האוכלוסיה אינה חוששת יותר מדי, ומעיזים לשבת על הרצפה בלילות, או על גבי ספסל האבן בבית הכנסת, מבלי לבדוק מתחת למחצלת הפרושה שם, אם יש איזה עקרב.

בניגוד למקובל מימים ימימה, לבל יעיז איש לשבת לפני שיבדוק היטב את המקום מחשש העקרבים.

כאמור, כל השיטות הנ"ל אינן אלא כדי למנוע את המגע עם העקרב, אך אם כבר נעקץ מישהו חלילה, עליו לפנות מהר למרפאה, או ללוחש. עד היום, עדיין פועלת המרפאה הנ"ל כראוי, למרות הצטמצמות האוכלוסיה עקב העליה לארץ.

פרק ל"ג - נזקקי סעד

מאז ומתמיד, ידועים יהודי האי ג'רבה כאנשים עניים, פרט לכמה משפחות מעטות, הידועות כעשירות ואפילו כאמידות מאד - מרבית התושבים חיים בדוחק, וחלק גדול מהם נזקקי סעד.

אחד התפקידים החשובים מאד, בהם עסקו ראשי הקהילה הוא, הטיפול בעניים ומעוטי היכולת.

הטיפול הזה היה קשה שבעתיים מכל תפקיד אחר, וזאת מכמה סיבות אישיות וכלליות, הראשית שבהן היא: המחסור במקורות הכנסה עבור הנזקקים, ובלית ברירה היה הכרח להטיל את כל הנטל הכבד הזה, על התושבים המסוגלים לכך, אך אנשים כאלה מעטים הם ובודאי שאינם מספיקים כדי להתגבר על המצב.

לכן הוחלט מאז ומתמיד, להטיל מס קנייה על כמה פריטים, כגון: בשר ויין, כמו כן יש לערוך מגבית מידי פעם מאחיהם בעלי היכולת שברובע. אך גם זה אינו כל כך פשוט, תמיד נתקלים ברינונים: "מדוע עלי הטילו תשלום כך, ואילו על אחר שהוא יותר טוב בהכנסותיו הטילו פחות? כל התירוצים וההסברים אינם מספיקים והתוצאה: התמרמרות ואי שביעות רצון, גם מצד התורם וגם מצד המתרים.

פעם רבו התלונות והמצב הכלכלי היה קשה מאד גם לגבי העשירים והיה צורך במגבית משנית, והתסיסה הולכת וגוברת...

מצב זה היה בתקופת מלחמת העולם השניה, אז ההכנסות הצטמצמו

מאד, ודוחק הפרנסה הורגש בכל השכבות, בינוניים ועשירים כאחד.

אז הכריז ראש הרבנים הגאון ר' משה כלפון הכהן זצ"ל בזה הלשון כמעט: רבותי! אנו ערים למצב הקיים, ולדוחק הפרנסה לכל האוכלוסיה, אך זה אומר דרשני, אם העשירים סובלים, מכל שכן העניים. לכן כל אחד ישתדל להדק את החגורה יותר ויותר, על מנת לקחת בחשבון את אחיו העניים, ובכן אולי נצטרך לערוך עוד מגבית, רק נא להשתדל לקבל את שליחנו בהתאפקות ובסבלנות, כדי שיהיה להם חשק לעסוק במשימה קדושה זו, ובמידה ויש למישהו איזו הערה אישית או כללית בנדון, אנו מוכנים לשמוע דבריו בנחת, הרי סוף סוף גם אנו בני אדם כמותכם, ועלולים לטעות בהערכתנו של זה או אחר, אבל אנו מוכנים לשנות ולתקן הכל בהתאם.

דברי הרב אלה עשו רושם על שומעיהם, ונזדמן לי לשמוע אחד העשירים שניסה להרגיע את חברו אחד התורמים - על הסכום שהוטילו עליו, באותם הדברים שהכריז הרב הנ"ל.

אולם משהחמיר המצב עוד יותר, וההכנסות הצטמצמו מאד עד לאפס כמעט... עמדו ראשי הקהילה כהמומים ממש, לא ידעו מה לעשות? אין הם מסוגלים לעמוד בפני התורמים ולבקש מהם תרומה נוספת. הקופה ריקה והעניים מתדפקים על משרד הקהילה, ואין לאל ידם לעזור להם...

לבסוף הציע הרב הכהן הנ"ל לנסות משהו חדש, והוא: תרומה מרצון, הכיצד? לערוך שלחן בשוק הרובע, ועל ידו ישב אחד מראשי הקהילה, ולפניו פנקס קבלות עבור התרומות. הרעיון הטמון בזה הוא: שלא לבייש גם את התורם וגם המתרים, כמו כן כל אחד יעריך את עצמו כמה מסוגל הוא לתרום. גם התרמה זו היא פתוחה לכל הקהל ולא מיוחדת לעשירים בלבד.

הרעיון הזה התפרסם לכל הקהל ביום שבת, והוא נתקבל על כלל האוכלוסיה בשמחה. אולם יש שהטיל ספק גדול בהצלחתו, אך לנסות אין בזה רע.

לבסוף התברר כי הרעיון היה מוצלח מאד, למעלה מהמשוער. חלק רב מהאוכלוסיה, אשר אף פעם לא נכלל ברשימת התורמים, ניגש לתרום סכום נכבד ובעין יפה.

כשראו ראשי הקהילה כך, העריכו את הרעיון מאד והציעו לאמץ אותו גם בעתיד, אפילו לאחר המלחמה וכך היה: אין מגבית מיוחדת קבועה מראש כבשנים הקודמות, אלא מגבית חפשית כנ"ל.

אולם המסים על הבשר והיין עדיין קיימים ברובע, למרות התמרמרות האוכלוסיה על גובה המס, וההגבלות שהוטלו על הפריטים האלו, כגון מי שיתחכם להביא בשר זול ממקום אחר ואפילו מהרובע השני, כדי שישתחרר מהמס הכבד - החרימו הרבנים אותו בשר עפ"י ההלכה והפך לטריפה ממש! אין צורך בפיקוח כלל על קיום הוראה זו ודוגמתה, כי כל האוכלוסיה היתה חרדה מאד לקיים את כל המצוות, ללא הבדל דאורייתא ודרבנן, קלה כבחמורה בסתר כבגלוי, פרט לאילו עברות מסוימות מעטות אשר היה קשה מאד להתגבר עליהן. כך הצליחו הרבנים פחות או יותר, להשיג את המטרה ללא קושי מיוחד.

חוץ ממקורות ההכנסה הנ"ל, קיים עוד מקור הכנסה אחר לא אכזב אך הוא הוקדש לכסות העניים ולא לכלכלתם היומיומית.

המקור הזה היה תמורת המצוות שמכרו בבתי הכנסת בימים הנוראים. מטעם זה הנהיגו הרבנים לצמצם פתיחת בתי הכנסת ברובע בימים הנוראים, עד למינימום, כ-5 בתי כנסת בלבד היו פתוחים לתפילה בימים אלה, במקום 13 בתי כנסת הקיימים שם, וזאת כדי להגדיל את ההכנסות ממכירת המצוות, ע"י צמצום האפשרות לקניית המצוות, תחול עלייה במחירים. כך הבטיחו הרבנים הכנסה גבוהה בימים הנוראים לקופת כסות העניים.

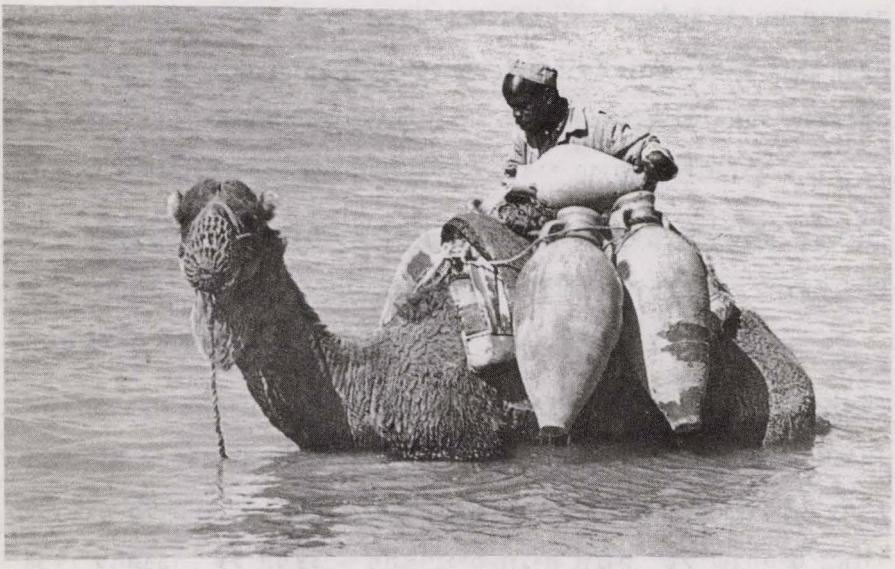
כמו כן, ידעו הקהל כי ההכנסה הזו היא קודש לכסות העניים, לכן השתדלו לקנות את המצוות במחירים יקרים, וגם הוסיפו לתרום בעין יפה.

הבעיה של מקורות ההכנסה לקופת העניים, תמיד הטרידה את הקהילה, אך בתקופה האחרונה שמספר העניים פחת בהרבה, מסיבת העלייה לארץ, הוקל המצב.

כדי להבהיר עוד את ענין המס על היין והבשר, יש לזכור: כי היין היה אחד הענפים החשובים באי - כמקור פרנסה טוב, וזאת רק אצל היהודים כמובן, כי לפי דת הערביים אסורים ביין כל עיקר, לכן לא היה ליהודים מתחרים בנדון, מה גם שלא היה שום מס ממשלתי על זה, כמו כן היין של האי דג'רבה יצא לו מוניטין בכל המדינה ומחוצה לה, בגלל חריפותו וטעמו הטוב ביותר. לכן היתה לו דרישה רבה, למרות מחירו היקר בגלל המס לקהילה היהודית, תמיד הלך וגדל בו הסחר מדי שנה, ורבים נתעשרו ממנו.

בענין הבשר, היה בית מטבחיים נפרד, עבור יהודים בלבד ברובע, שם התנהלו העניינים בהתאם להשגחת הרבנות, שם שילמי את המס והחתימו את הבשר מטעם הרבנות, אחר כך הותר ליציאה לשוק.

מעניין לשמוע, כי פיקוח רפואי על זה, לא היה קיים ברובע, תמיד סמכו על הרבנות ופיקוחם.

כדים ענקיים תוצרת המקום למטרות שונות

פרק ל"ד - מנהגים והרגלים שונים

בנושא זה, נעסוק רק במנהגים וההרגלים הכלליים כמובן, אין אנו מביאים שום מנהג יחיד בנדון. וכדי להיות איזה סדר לפחות, אדון לפי סדר החודשים.

1. בערב ראש השנה, נוהגים להוציא לשוק עלוני "ורקת אלעסל" למכירה זהו דף ניר בצבעים שונים, מודפסים בו התפילות, על אותם מאכלים שנוהגים לאכול ליל ראש השנה לשנה טובה.

2. ישנן משפחות הנוהגות לעשות חינה בכפות ידיהם ורגליהם, לקראת ראש השנה, דוגמת מה שעושים בחתונות, גם לנשואות ולרווקות - לשנה טובה.

3. סדר "ותשליך" בראש השנה נעשה ליד שפת אחד הבארות מחוץ לישוב, למרות שלא חסר בארות בבתים.

4. בעשרת ימי תשובה, משתדלים רבים שלא לאכול לחם פלטר, שהוא נעשה בידי גויים.

5. ג' פעמים בשנה, מתכנסים כל תושבי הרובע וגם אחיהם הגרים ב"חומת שוק" - אל בית הכנסת הגדול, כדי לשמוע את הדרשה המיוחדת מפי אחד הרבנים הגדולים, לרגל המאורע: (חוץ משל שבת "אחינו" - ר"ח) בשבת תשובה, בין ראש השנה ליום כיפור, בשבת הגדול - לפני חג פסח, בשבת כלה - לפני חג השבועות.

6. ליל המעל, היינו ליל ערב כיפור, נוהגים רבים לעשות כפרות, לפני עלות השחר, שוחטים עופות לכפרה לכל בני הבית. יש המזמינים שוחט הביתה ומשלמים לו בעין יפה.

7. השוחטים, מחכים בקוצר רוח ליום הגדול הזה, הוא יום המעל, בשבילם זה יום ההכנסה הכספית הגדולה ביותר מכל ימות השנה, עובדים כל הלילה ללא הפסק כמעט, ולמחרת עד לשעה 10 בערך, וכדי להתגבר על המצב - מתארגנים זוגות זוגות של שוחטים באזור

אחד ברחוב. יש לציין כי הפעם, כל ההכנסה שייכת לשוחטים עצמם, בניגוד לשאר ימות השנה אשר חלקה הרב הולך לקופת הקהילה.

8. בשעת מנחה של ערב כיפור, ניתן לראות שני דברים לא שגרתיים
א. אנשים יוצאים מבית הכנסת ונכנסים לאיזה מרתף קהילתי קרוב, שם מקבלים מלקות ברצועת עור לכפרת עוון, ע"י אחד הרבנים.
ב. כל האנשים ללא יוצא מהכלל, מביאים לבית הכנסת נרות כדי להדליקם שם, (עיין על זה בשולחן-ערוך, דיני כיפור).

9. יש הנוהגים לעמוד בבית הכנסת, כל 24 שעות: ליל כיפור ויומו, לא ישנים, גם לא פוסקת מפיהם התפילה והלמידה כמעט.

10. שתי מצוות נמכרות יקרות מאד, בליל כיפור והם: ספר כל נדרי וברכה מיוחדת בשעת אמירת כל-נדרי.

11. החל ממוצאי כיפור, מתרוצצים רבים להבטיח להם ד' המינים, בעיקר הבעיה שם באתרוגים, אין פרי זה מצוי כלל באי, ואפילו בכל מדינת טוניס, תמיד מיבאים אותו ממרוקו, ואין זה קל כלל להביאו מסיבות שונות, לכן כל הקודם זוכה.
כמו כן גם הערבה יקרה מאד, וזה בגלל המים, כידוע זקוקה הערבה לכמות מים מרובה, ושם באי המים יקרים אפילו לשתיה, אך אין זה דומה לבעית האתרוג, שהוא בבל ימצא.

12. מוצאי כיפור ידוע כיום שמחת כהן, והכהנים שבאי לא עבדו את יום ונהגו בו כיום טוב.

13. רגילים להשתמש בחריות (ענפים) של עצי דקל לסכך, עבור מצות סוכה, זה נוח לסיכוך, קל לטלטול, יפה וכשר למהדרין.
חריות אלו, סיפקו הערביים בתמורה כספית יקרה, זה היה עסק טוב ומשתלם לערביים המבוטלים שם, לכן תמיד הערביים ניצלו את המצב, ומדי שנה העלו את המחירים, והיהודים קנו ושילמו טבין ותקילין. אין להם ברירה, מה גם שהסוכות שם היו גדולות,

וכל משפחה קיימה בודאי את המצוה בביתה בלי שיתוף עם שכן וכדומה.

והנה, פעם אחת היה יוקר רב בחריות מכמה סיבות: כלכליות, מסחריות ועוד, אז עמד הקהל בבעיה קשה, כיצד לקיים מצוה זו? אך הרבנים לא נעלם מהם המצב והזדרזו להודיע, כי אין זו חובה להשתמש בחריות דוקא, ישנן דרכים אחרות מותרות על פי ההלכה, והן בהישג ידה של האוכלוסיה, אולם כאמור, כדי לשנות מנהג צריך מלחמה פסיכולוגית קשה, לכן לא יכלו לוותר על מנהגם זה בקלות.

14. ב-3 דברים מיוחדים ביטאו את שמחת התורה בשמיני עצרת: הקפות, שירה המונית והתזת מי בשמים במזרקות מיוחדות, ההקפות - נעשות כפשוטן, הקיפו את התיבה שבה ספר התורה, אך בלי כל ריקוד, מי בשמים - במזרקות מיוחדות בצורתן, ויש שעשויים מכסף - התיזו את מי הבשמים על תיק ספר התורה, בשעת ההקפה, אך לאחרונה הרשו לעצמם להשתולל, ובמקום מי בשמים השתמשו במי שתייה פשוטים, על ראשי הקהל... והשמחה גדלה יותר ויותר, אך הזקנים לא ראו את זה בעין יפה וכעסו על כך.

שירה המונית - בסיום ההקפות עלה מי שהוא לתיבה ושלהב את הקהל בשירה מיוחדת, כשהוא קורא והם עונים... שיר מסורתי ידוע, בו משלב קריאה בשמות לכל המשפחות ברובע, להצטרף לשמחת התורה...

ישנם בתי כנסת, הנוהגים לערוך הקפות גם בחצות ליל שמח"ת, בבית הכנסת "ר' אליעזר", לא חוזרים הביתה לאחר ההקפות של חצות, אלא מתישבים בשורות, על יד הרב הראשי ר' רחמים חי חויתה כהן, והוא מספר להם משבחי הצדיקים, עד לאור הבקר, זהו מנהגם מדי שנה.

15. במוצאי כל חג, נוהגים לברך איש את רעהו באותה ברכת דוד המלך הידועה: "כה לחי ואתה שלום וביתך שלום", וכך אומרים:

כה לחי! והשומע עונה "ואתה שלום". יש "המהדרין" במנהג הזה: וקוטפים ענף של זית ומלטפים בו את החבר בשעת הברכה הנז'...

16. ימי אסרו חג, אינם בעלי משמעות מיוחדת, פרט לשל חג השבועות הנחשב כמו חול מועד, מפני כבוד התורה.

17. חג חנוכה. כמעט ואינו מורגש בין יהדות זו, לומדים רגיל, אין בו משחקים מיוחדים חוץ משני הלילות הראשונים, בהם אוכלים מאכלים חגיגיים. אבל בשאר הימים רגיל בהחלט.

18. כל תושבי המקום, מקפידים לצום כל הצומות הנהוגים בכל ימות השנה, פרט לפטורים מן הדין כמובן.

19. ט"ו בשבט. מתבטא כאן באכילה מסורתית הידועה בשם "בסיסה". אוכל זה מורכב מרוב ז' המינים.
יש הנוהגים ללמוד כל אותו הלילה.

20. החל מראש חודש אדר, מתחילים במנהג ההגרלה הנייד, כך: מישהו קונה אגוז חפץ כגון מגילה, או שעון וכדומה, ומסתובב ברחובות ומכריז בקולי קולות "הגרלה"! שומעים ובאים אליו, נרשמים תמורת תשלום מסוים ומחכים עד ליום ההגרלה, אז לוקח את הרשימה ומחלק אותה לשמות על גבי פתקים בנפרד, אחר כך מכין פתקים אחרים חלקים בלי שמות, כמספר הנרשמים, וביניהם פתק כתוב עליו "בגד" כלומר, בא-גד - בא המזל, ומתחילים לפתוח פתק אחד מהרשימה, ופתק אחד מהפתקים החלקים, ומי שיצא לו הפתק ובו המלה "בגד" הנז', זכה. משחק זה נפוץ מאד ברובע.

21. נהגו לאסור את משחק הקלפים בחרם, ומי שזלזל ושיחק הועמד לדין תורה וקנסוהו.

22. יום פורים, התבטא בעיקר בשתייה ובמשחקי ההגרלות השונים, אך המשחק הנפוץ והעתיק ביותר - להיות נוכחים כל המשתתפים, והחליטו מראש על מה הם מגרילים, מיד הושיטו המשתתפים את

ידיהם והמגריל חילק להם גלעיני תמרים, לפי סדר ישיבתם, ומי שקיבל את הגלעין האחרון זכה, כמות הגלעינים נקבעה מראש כמובן, כחופן או יותר.

23. יום תענית אסתר לא למדו הילדים, והמורים נהגו לעשות אותו גם יום תענית דיבור. אמנם נהוג לקיים תענית דיבור יום ראש חודש שבט, אך הרבנים לא הרשו לעצמם לבטל יום אחד מהלימודים ללא צורך מיוחד, לכך השתדלו לקיים אותו ביום אחר החפשי מהלימודים.

24. יום י"ג אדר הסמוך לפורים, נהגו כל ילדי הרובע, לקיים בו מצוה מיוחדת במינה והיא: מחיית זכר עמלק ע"י צורות שונות שהכינו מראש מקרטונים או מבובות, ותלו אותם על עץ גבוה, את העץ הזה עם הצורות הנז' תוקעים בערימת שחת או-נסורת גדולה, ומציתים בם אש, לאחר שתצא הלהבה כראוי, חובטים בענפי דקלים ירוקים וצועקים במקהלה "ארור המן", "ברוך מרדכי"!.

25. בראש חודש ניסן, נוהגים כל תושבי הרובע לאכול את "הבסיסה" (עיין למעלה על זה סעיף 19), פרט למשפחת "מאזוז" אשר אינה מקיימת מנהג זה כל עיקר.
מנהג זה של ה"בסיסה" בחודש ניסן, נרקמו סביבו הרגלים שונים והפכו אותם למנהג משנה.

26. כל התושבים שברובע, אכלו רק מצות עבודת יד, שנעשו ע"י כל משפחה ומשפחה במאפיות הציבוריות שם, בפיקוח הרבנות. אולם בזמן האחרון חלו שינויים בהרגל זה.

27. יום לפני ערב פסח, נהגו לערוך הגעלה ציבורית ברחבת הרובע, מטעם הרבנות.

28. יום ערב פסח, התכונה היתה רבה מאד, החל מסעודת סיום מסכת, בשביל הבכורים, כדי לפטור אותם מהצום, וכלה בהכנת מצת מצוה, זכר לקרבן פסח.

29. הרבנים הקפידו שלא תיעשה שום מלאכה בערב פסח אחר הצהרים,

לכן התרוצצו האנשים אותו יום אצל הספרים, כדי להבטיח להם תספורת לחג לפני הצהרים.

36. מנהגים שונים בליל הסדר: יש הנוהגים לסגור את בתיהם בפני כל אדם זר שלא שייך למשפחה.. ויש להפך, פותחים את הבית ללא מורא ופחד ואומרים "ליל שימורים הוא".

31. אין מנהג להכין כוס של אליהו בליל הסדר אצל יהודי ג'רבה.

32. יהודי האי, נזהרים מאד שלא לעשות מלאכה בחול המועד, פרט לדבר האבד, כפי הדין.

33. נהגו להקפיד ולברך ברכת האילנות, בחול המועד פסח, ברוב עם.

34. נהגו שלא להתגלח ולא להסתפר, כל ימות הספירה - 7 שבועות תמימות.

משנהגו החגיגות בל"ג בעומר, רבו המתגלחים, אולם בשנת תש"ח כשקמה מדינת ישראל - שאלו רבים את הרבנות באי, האם מותר להתגלח בחג העצמאות? התשובה היתה: מי שרגיל להתגלח בל"ג בעומר, מותר לו להתגלח בעצמאות. ימי שרגיל לשמור כל ימי הספירה, אסור לו, אך הוסיפו ואמרו: אולם אנחנו מנהגנו לשמור כל ימי הספירה, לכן אסור לנו גם בעצמאות.

35. ביום העצמאות, נהגו לאכול ארוחה חגיגית, ובזה יצאו ידי חובת שמחת יום טוב, לא עשו שום שינוי אחר בעבודה או בלבוש מחשש שנאת הגויים.

36. מיום שנוסדה מדינת ישראל, נהגו להוסיף את התפילה לשלום המדינה: "אבינו שבשמים צור ישראל וגואלו" בשחרית של שבת ובחגים. אך תפילת צה"ל נמנעו מלהזכיר.

37. ליל ערב שבועות, עובדים הספרים עד אור הבקר, אולם עתה נשתנו פני הדברים.

38. יום ערב שבועות, מביא בעל הבית מצרך חדש לביתו והוא הפתק

הידוע באי בשם "עלון העקרב" סגולה למניעת העקרבים.

39. ליל שבועות, כל בתי הכנסת פתוחים לקהל ללימוד הסדר הידוע: ולא ישנים כל הלילה, יש המהדרין ונעורים גם בלילה השני, כידוע עושים שני יום טוב בחו"ל. גם ליל הושענא רבה למדו כל הלילה.

40. נהגו לקבל מנהגי אבלות על חרבן בית המקדש, החל מי"ז בתמוז. בימים אלה מקפידים להימנע משחייה בים, מסכנת הטביעה במיוחד בתקופה זו של בין המיצרים.

41. שבוע שחל בו ט' באב, שיחקו הבנות ברחוב משחקים אופיניים לשבוע זה, אוספים ערימת חול מהרחוב (שם הרחובות אינם כבושים), ובלי מים בונים להם דמות בן אדם מבוגר באותה ערימת חול, ובסיום התחילו להתגודד ולצעוק "עגייב מת"!

42. בכל ימי בין המיצרים, קוראים "תיקון חצות" ברוב בתי כנסת, בצהרי היום.

43. ביום ט' באב אוירת אבל כבדה, מורגשת בכל הרובע, כולם צמים כמובן, כולם בבית הכנסת עד לצהרים, הרבה בכי ונהי, הרבה קינות ויללות נשמעות מרחוק בכל מקום.

44. אחרי ט"ב, משתנית אותה אוירה הכבדה, תכף ומיד, דומה כאילו לא קרה כלום. הכל חוזר למסלולו, מעניין: דוקא בעונה זו מתרבות השמחות - והרבה זוגות נישאים בזמן הזה יותר משאר ימות השנה.

45. הרבה מנהגים שונים, מקובלים על האוכלוסיה הזאת, בנושא הנישואים. ראשית, ההכרה בין החתן והכלה - אינה נעשית בין בני הזוג כל עיקר אלא ע"י ההורים, או ע"י משפחה אחרת.
ב. בעית הדיור והריהוט, כמעט ואינה קיימת - כל מה שרוש הוא, להכין הנדוניה לכלה, והחליפה המסורתית לחתן.
היתה תקופה, שהבחורים העניים לא הסכימו להתחתן, לפני שתהיה

להם החליפה המסורתית הנז', אין הם מסכימים להסתדר בהשאלה, מצב זה הדאיג מאד את ראשי הקהילה, והחליטו לקנות חליפה כזאת המסורתית, ולהשאילה לכל נזקק. אך כדי שלא לבייש את אחרים: תיקנו שכל החתנים שברובע ילבשו אותה. בין עשיר ובין עני. הרעיון הצליח לתקופה מסוימת. אך כשהתחילו עשירים להסתייג מזה, נתבטל סדר זה לגמרי.

ג. מנהג נפוץ בכל תושבי האי היהודים כמובן. לערוך ז' הברכות אך ורק ביום ד' שבשבוע. בהתאם לדברי המשנה בכתובות "הבתולה נישאת ביום ד'.

ד. החתונה, נמשכת שבוע ימים, החל מליל ג' שבשבוע וכלה ביום ד' של השבוע הבא. אולם יש שמוסיפים ימי משתה עד לשבת (סוף השבוע) בכל הימים האלה כמעט ואין כלום. אך בלילות עורכים מסיבות וטקסים שונים. כל לילה מה שהוא אחר.

ליל ג' (ההתחלה) נקרא ליל ה"תשמנה". בלילה הזה שולח החתן כמה דברים מסורתיים לכלה, דוחן, חיטה, ביצים, סוכריות, לבונה, (מסטיק טבעי) לחם, יין, מעט "כרוייה" (דומה לכמון) ומרק דגים.

דברים אלה מביאים אותם קרובי משפחת החתן, נשים בלבד, בתהלוכה מיוחדת, עם קריאות גיל.

ליל ד', נקרא "ליל התטפיל". בלילה הזה מתאספים נשים קרובות וגם שכנים בבית הכלה, נגשים אל הכלה בשירה מסורתית ומורחים בצק מקמח, על זרועותיה ורגליה של הכלה...

ליל ה', נקרא "ליל הכאעק". שוב שולח החתן לכלה כעכים, חומוס, ביצים, דוחן ומרק דגים.

ליל ו' נקרא ליל החינה הקטנה: שולח החתן עלים ירוקים של חינה, סוכר, יין, צימוקים, סוכריות, נעלי בית ומגבת.

כשמגיעה המשלחת עם כל הדברים הנ"ל, מחזיקים את הכלה ומושיבים אותה על אותו סל המכיל את הפריטים הנ"ל - 7 פעמים בזה אחר זה

(לשבת ולקום)...

בלילה הזה משתתפים במשלחת גם גברים, שם בבית הכלה עורכים כיבוד עם תזמורת. דומה לליל ז' הברכות. זוהי מסיבה הראויה לשמה עד לחצות. לקראת הסיום עומדים הגברים ונגשים, עד לחדר שבו נמצאת הכלה וחברותיה (יש לזכור כי המסיבות שם נערכות באופן נפרד לחלוטין - נשים לחוד וגברים לחוד) אז מוציאות הנשים את הכלה, אל רחבת הבית, כשהיא מלובשת בלבוש מסורתי, פניה מכוסות לגמרי - ומושיבין אותה על גבי שלחן, מיד פורצת שירה אדירה, עם תזמורת בשיא המרץ. משך כ-חצי שעה. בשעה זו. נגשים קרובי הכלה וקרובי החתן על יד הכלה, ומיד מזדרזת אחת הנשים להושיט להם את יד הכלה והגברים תוקעים כמה זהובים בכף ידה בצורה מסודרת, עם סיום הסידור של הזהובים הנ"ל על כף יד הכלה, פורצת קריאת גיל אדירה, ושוב חוזרים על אותו סדר, גבר יוצא וגבר אחר נגש לאותו טקס. זוהי שעת סיום בינתים ללילה הזה...

ליל שבת, אין כלום, אך במקום זה מתאספות הבנות יום שבת אחר צהרים, הקרובות והרחוקות, באופן חפשי, בלי הזמנות, ישר לבית הכלה, שם שרות ומתבדחות, זוהי שעה מיוחדת לבנות המקום לראות את הכלה, לפני הליכתה לבעלה.

בשבת זו בערב, קרוב לשעת הסיום, מתרבים הבחורים הרווקים, לעבור הלוך ושוב דוקא ברחוב הזה, שם בית הכלה, זוהי הזדמנות טובה מאד לראות בבנות הרובע... בשעת היציאה ההמונית של הבנות מבית הכלה, אולי תזדמן למישהו בת זוגו שם, על פי רוב מצליחים למצוא מבוקשם.

ליל א' אין כלום, כנראה יום שבת יוצא ידי חובה גם בשביל ליל שבת וגם לליל א'...

ליל ב', זה נקרא "ליל החינה הגדול" בלילה הזה עושים חינה לכלה מאותה חינה שקיבלה הכלה ליל ה' שעבר, אך החינה הזאת יש צורך לטחון אותה בטקס מיוחד בלילה הזה וזה התפקיד מוטל על אמו של

החתן, או קרובתו כאמו, ומשהתחילה בטחינת החינה, אסור לה לדבר ח"ו... וצריכה לטחון בלי הפסק, וכדי שיהיה לה הכוח לסובב אותן האבנים הכבדות של המטחינה, תעמוד לידה אשה טובה ומלעיטה אותה מידי פעם, מעט מזה ומעט מזה... דברי מאכל מסורתיים.

כמו כן בלילה הזה חוזרים על אותו טקס של ליל ה', עד לחצות בשעות אלו תספיק החינה להתיבש בידי הכלה ומסירים אותה, אז ניגש שושבין החתן ומקבל את החינה הנז' שהסירו מידי הכלה וזורק אותה לבאר דוקא.

ליל ג', שוב מתאספים נשים קרובי משפחה ומכינים בשמים שונים לכלה.

ליל ד', זה נקרא ליל "הסתר" באים מספר אנשים לבית הכלה ולוקחים משם קערה גדולה עם "קוסקוס", (זהו אוכל ידוע אצל הטוניסאים במיוחד) גם יין והולכים עם תזמורת מחוץ לרובע, ם יושבים וטועמים מהאוכל הנ"ל, הטועם הראשון - החתן כמובן, לפי צאתם את הרובע, הולכים לבית החתן שם על יד פתח הבית קוראים לאמו של החתן ומכבדים אותה לטעום מן ה"קוסקוס" הנז', ומיד מצטרף איתם החתן ויוצאים. אחר כך חוזרים לבית החתן ועושים טקס מיוחד: (תג'מיל) כורכים מצנפת מיוחדת סביב ראש החתן, בליווי שירה מסורתית, טקס זה חוזר ונמשך כחצי שעה, כמה פעמים כל פעם ע"י מישהו אחר מן המוזמנים, לסיום: מגישים להם כיבוד קל וחוזרים הביתה.

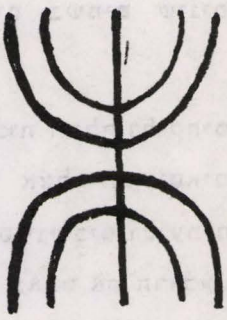
למחרת יום ד'

זהו יום גדול לחתן ולכלה... החתן צם ביום זה, ולפי המסורת ביום זה מתכפרים לו כל עוונותיו. אך הכלה אינה צמה, ואפילו אוסרים עליה הדבר. היינו במידה ותרצה לצום אין מניחים לה, כדי שלא תחלש! זה בניגוד לאחינו האשכנזים, המחייבים גם את הכלה בצום.

החתן. טובל במקוה טהרה ביום הזה, ומיד מתלווה אליו שושבין לכל מקום אשר ילך. החתן עסוק מאד ביום הזה, קניות, סידורים ועוד,

שם אין אולם לחתונות, לכן יש צורך בהכנות רבות מאד מאד, דבר אחר חשוב מאד שלא יישכח חלילה... והוא: לצייר על יד פתח בית-החתן ה"חמשה" זה ציור כעין מנורה כפולה בעלת 5 קנים בלבד... תכליתו של ציור זה, המספר שלו: החמשה! זוהי סגולה לעין הרע כידוע, יש המהדרין בדבר ומוסיפים לצייר מחרוזת של דגים, וכל המרבה בזה, הרי זה משובח...

דוגמת הציורים הנ"ל

לקראת הערב, מתאספים אנשים, נשים וטף, רבים בבית הכלה, שם מתכבדים קל ומתחילים בשירה עם תזמורת, אנשים אלה תפקידם ללוות את הכלה לבית החתן, שם עורכים ז׳ הברכות.

עם התקבל האות, כי הכלה מוכנה לדרך, עומדים כולם ויוצאים בתזמורת, ראשית הגברים ואחריהם הכלה עם הנשים, אין המנהג להרכיב את הכלה על איזה קרון וכדומה, רק ברגל היא צועדת, ואפילו אם המרחק עד לבית החתן הוא רב. לכן הצעדה זו נערכת כשעה ויותר, ובכן יש צורך לקחת כסא עבור הכלה להפסקות ביניים, שלא תתעייף חלילה! שלא תרגיש שום חולשה, על אותו עקרון של הצום.

בשעה זו הכלה כבר לבושה, ומוכנה כנאה וכיאה לכלה, היא גב מקושטת בכל מיני תכשיטים, לפעמים יותר מקילוגרם זהב נושאת עליה,

גם אם אין לה, משאילים לה קרובים ושכנים, זוהי זכות גדולה ידועה ברובע לכל מי שיזכה לעזור ליפות את הכלה.

נוהגים לכסות את פני הכלה במטפחת, בצורה משולשת, כעין אוהל על פניה, כך יוצא שלא נוגעים כמעט בפני הכלה, וגם מאפשרים לה לראות איך היא צועדת, ואילו אחרים אינם יכולים להסתכל בפניה, בכל זאת אין היא צועדת באופן חפשי לבדה, אלא היא נתמכת ע"י שתי נשים מכובדות – אחת מזה ואחת מזה, כל הדרך, עד שמגיעים לבית החתן.

באותה שעה שהכלה מתקרבת לבית החתן, רצים אנשים ומבשרים בבית החתן כי הכלה הגיעה, מיד מדלגים החתן עם שושביניו וחבריו, למעלה על גג הבית, לוקחים משם את הכדים הריקים, שהכינו בעוד מועד – ומחכים עד שהכלה תגיע ממש לפתח הבית, אז עוצרת כל התנועה, ומזהירים לבל יתקרב איש לפתח הבית, והנה קול נפץ אדיר, בזה אחר זה, של הכדים הנ"ל, שהשליך החתן וחבריו למטה לרגלי הקהל, בהתאם למנהג.

אחר כך נתנת הרשות לתנועה, לזוז ולהכנס הביתה, ותחילה נכנסת הכלה, אך רגע אחד!... אמו של החתן תצא מן הבית כדי לקבל את הכלה בידה, אך הכלה שמה את כף רגלה על סף הבית והיא נעצרת... רגע! עוד מנהג: ביצה חיה מושטת ליד הכלה, וכשהיא לא רואה ולא יודעת מה זה, מכוונת אותה אשה אחת מכובדת – כיצד למעוך אותה ביצה על מזוזת הפתח, ומיד צועדת פנימה, בקול תרועות של קריאות גיל מסורתיות, ושירה עם תזמורת אדירה.

הכלה ממשיכה לצעוד ישר לחדרו של החתן, המוכן מראש, ומושיבין אותה על ספסל, או כסא מיוחד – מול הפתח, כל קהל הנשים עומד סביבה. ובידיהן נרות גדולות דלוקים.

הכלה נשארת כך באותו מצב, עם כל הכיסויים, לרבות הפנים שעות. עד שבא החתן לטקס ז' הברכות והוא יגלה את פניה בשעת החופה. אך היא מבוקרת מידי פעם ע"י המטפלות הראשיות שלה: איך

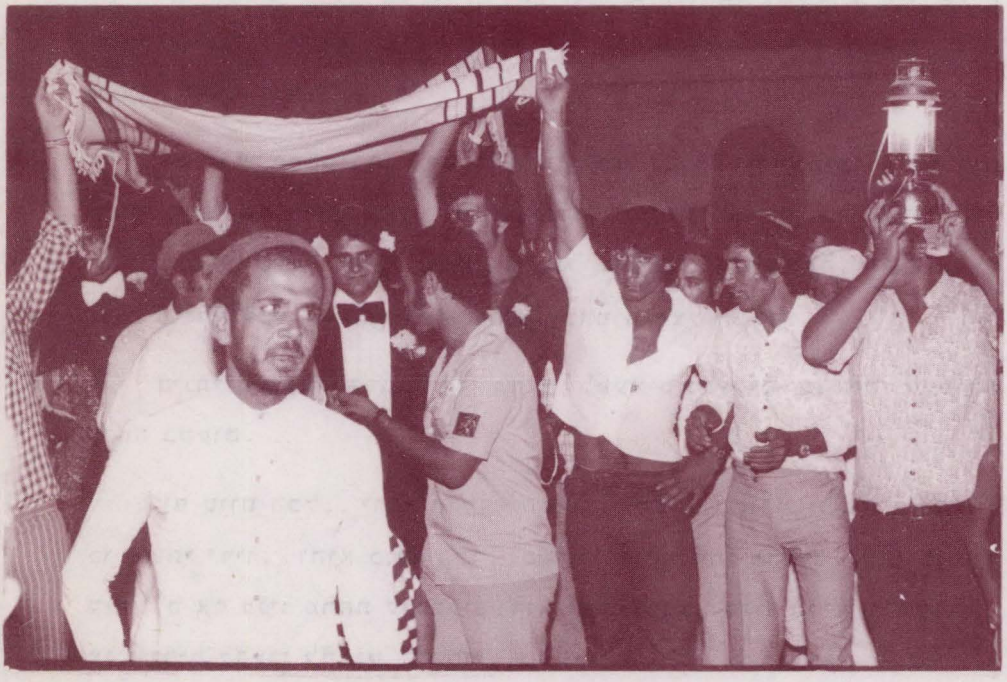
הכלה בכניסתה לבית החתן, ערב החופה

להקה יהודית ליל החופה

טקס התספורת לחתן

החתן בתהלוכה מסורתית מביה"כ לבית

היא נושמת? אם צריכה ללגום מה שהוא? אם יש לה משהו מעיק עליה בלבוש, בתכשיט, כי לא פעם קרה שהכלה מתעלפת מרוב דוחק, חום ובושה כאחד.

בינתיים, החתן יושב בחצר הבית, כל האנשים יושבים ומתכבדים בכיבוד קל, חזמרים מנגנים והספר ניגש למלאכתו, בעיקר בשביל החתן, אר מתכבדים גם אחרים להסתפר בהזדמנות זו.

תפקיד זה של הספר באיתו מעמד, הוא רב ערך, הן מצד כבוד החתן, והן מצד ההנאה החומרית שיש לו לספר בזה, כיצד? - באותה שעה שהחתן מסתפר, ניגשים קרובי משפחת החתן ושל הכלה, ומזילים מכספיהם על ראשו של החתן, והכל נופל במפה שהחתן מחזיק בה. שם כמעט ואין שערות, כל הענין הוא הטקס, הרי החתן כבר מסופר ומוכן משעות הבקר, אז הספר רואה בעיניו ובלבו ישמח, הרי כל הכסף הנ"ל עובר אליו לבסוף, עם סיום התספורת. כל זמן שהחתן מסתפר, ממשיכים האנשים לתרום כנז' וכל זמן שההתרמה נמשכת, לא יפסיק הספר לפעול, דומה לגלגל חוזר שאין בו סוף... אולם כעבור שעה בערך, מסתיים הכל.

עם סיום התספורת, קם החתן ויוצא עם חבריו בתזמורת אל בית השושבין, שם רוחץ פניו, ידיו ורגליו, ומלבישים אותו כל חבריו, כל אחד זוכה במשהו, אחד חלוק והשני גרבים, וכן הלאה, זוהי גם כן זכות גדולה לעזור לחתן במה שהוא, כאמור אצל הכלה.

בינתיים הקהל הרב ממתין בחוץ, לפעמים מנצלים את הזמן לתפילת מנחה במקום.

עם סיום הכל, יוצא החתן מהחדר, כמלך, ושני שושבינים אוחזין בו משתי ידיו, והוא כולו הדר, כמו כן הרבה זרי פרחים ריחניים מאד מעטרים את פניו מתחת לכובעו, והוא כולו נרגש, פניו כבושות בקרקע, אינו יכול להעיז להביט בחבריו...

הוא צועד, כשהוא לבוש בטלית גדול, בתהלוכה מיוחדת במינה,

בשירה מסורתית, בתזמורת, עם הרבה מלווים, אנשים ולא נשים כל עיקר.

מי שראה את החתן עובר ולא הלך איתו ד' אמות לפחות? כך הולך ומתרבה הקהל, עד שמגיעים לבית הכנסת הגדול העתיק ביותר, ורק שם! זוהי מסורת ברובע, שם מתפללים מעריב, בניגון מיוחד ויוצאים מיד, וכשמגיעים לפתח העזרה של בית הכנסת ההוא, מושיטים כסא לחתן ומסתדרים במעגל גדול ורחב, מיד פותחת התזמורת בניגון מיוחד לריקודים, ורקדנים מיוחדים נגשים לרחבת המעגל, רוקדים בשיא המרץ, לכבוד החתן - כ-10 דקות, וכבר שומעים חברים קוראים להפסיק ולהתקדם הביתה, בטענה: החתן בצום, ואסור לצער אותו יתר על המידה.

כשהגיע החתן הביתה, מברכים ז' הברכות ע"י פתח החדר שבו הכלה, החתן תחת כיפת השמים, ואילו הכלה בפתח תחת קורת גג החדר, שם עומדים בנפרד, הגברים מבחוץ, והנשים בפנים החדר, סביב הכלה, הכלה בישיבה, והחתן בעמידה.

יש לציין, כי בעדה זו לא נוהגים כלל, להעמיד החתן והכלה יחד תחת החופה, אבל כשהחתן חוזר מבית הכנסת עם התהלוכה הנ"ל - פורשים את טליתו זה שהתפלל בו מעריב - כחופה, על ראש החתן וחבריו, כך הולכים עם החופה הזאת עד שמגיעים הביתה, שם מחזיר החתן הטלית עליו עד לסיום ז' הברכות.

מה תפקידו של השושבין?

ג' תפקידים לפחות ממלא השושבין במינויו זה.

א. פשיטו כמשמעו, שושבין: כדי להתלוות לחתן, ולעזור לו, שלא יטרח ולא ילך לבדו - משך כל השבוע, החל מליל החופה, ויש שמקפידים ומוסיפים יומים לפני כן.

ב. כדי שיטפל במסיבה המיוחדת, בה יושבים החתן וכלתו בלבד, אולם מן הראוי שיעמוד מישהו שישרת אותם, מה גם שאין החתן מכיר הכלה

כלל חוץ ממה שראה אותה בלבד, ובכן כיצד אפשר לשבת יחד במעמד מרגש זה? לכן מצטרף השושבין במסיבה זו יחד עם אשתו, ומטבע הדברים שתי נשים ושני גברים, יכולים למצוא שפה משותפת, זה מכבד את זה, זה מתבדח וזה מספר משהו, וכן הלאה, עד שרואים כי חומת הכישה נפלה, ויכולים להמשיך במסיבה לכדם.

ובכן תפקיד זה, ממלא אותו השושבין ורעיתו בזריזות, מטעם זה בוחרים שושבינים היכולים לעמוד בתפקידם.

ג. תפקיד אחר, מוטל על השושבין ורעיתו והוא: ללמד את החתן והכלה כל אחד בנפרד, את דיני טהרת המשפחה.

לאחר החופה, נעלם החתן לכמה דקות יחד עם שושביניו כמובן - לארוחה קלה, כדי לשבור את רעבונו, מחמת הצום, אחר כך יופיע לפני הקהל עד תום המסיבה.

למחרת, הולך החתן לתפילת שחרית עם חבריו, בליווי תזמורת, וחוזרים לארוחת בקר קלה בבית החתן.

בליל ו'. שוב מסיבה לכבוד האורחים מביאי המתנות. מסיבה זו עיקרה למתנות מאת האורחים, יש לזכור כי במסיבה זו אין מקפידים על טקסים וגינוני נימוס מיוחדים, משתוללים, רוקדים, מה שלא היה בליל החופה, מטעם זה אין מופיעים רבנים במסיבה זו, כמו כן אין במסיבה זו שעה קבועה לסיום, יכולה להתמשך עד קרוב לעלות השחר, תלוי בכמות המתנות שמביאים האורחים, כי מנהגם למסור כל מתנה בנפרד בטקס מיוחד, לכן לא יכולים לסיים מהר, את המסיבה.

כך טקס מסירת המתנה.

לאחר שהאורחים מטיבים ליבם בכל מיני שתייה, לפני הארוחה, קם אחד מתוך המסובין, היודע להתבדח ואינו מתבייש להרים את קולו, כדי להכריז בקולי קולות, על המתנה שהוא מגיש לחתן מידי האורחים, וכך התחיל:

הזמר מנגן ומלהיב את הקהל, ופתאום ניגש הבדחן הנז' ובידו

המתנה, (על הרוב חשופה וגלויה לעיני כולם) וצועק: להפסיק מיד את התזמורת, (כדי לאפשר לו לומר דבריו) הנגנים מפסיקים מיד והלה פותח במשפטים קצרים ומחורזים-על טיבה של המתנה שהוא מגיש, וגם כמה שבחים על בעל המתנה, בסיום דבריו: מרשה לתזמורת להמשיך בתפקידה, והוא רץ ומוסר את המתנה לחדר בו יושבת הכלה עם חברותיה, המתנה נמסרת ליד הכלה והבדחן חוזר להסתובב בין הקהל המסובין לראות מי הביא עוד מתנה, מיד שומע קריאות מפה ומשם, ע"מ למסור לו עוד מתנות, וחוזר חלילה בזה אחר זה לפי אותו סדר והקצב האמור, בשעה זו החתן יושב על יד שלחן והוא רושם כל מתנה, ומאת מי נתקבלה, כדי שידע להחזיר להם בהזדמנות דומה, בדיוק מה שהוא קיבל. מתנות אלו נחשבות כהלואה ממש, ויש להחזירן בדין, בבוא העת.

למחרת יום ו', יופיע הספר שוב לבית החתן, כדי שיתקן את החתן לכבוד העלייה לתורה מחר. בשבת זו, עולה החתן לתורה, והיא נקראת "שבת - אברהם זקן" ע"ש הפרשה שקוראים לכבוד החתן (בראשית כ"ד א) יש לזכור כי שבת זו מתקיימת רק לאחר החופה ולא כמנהג אחינו האשכנזים שמקיימים אותה לפני החופה.

ביום שבת, לאחר סעודת שחרית מסתלקים כל הגברים מן הבית, כולל גם החתן, והבית כולו מתמלא באורחים אחרים, אשר עדיין לא זכו לראות את הכלה, מיום שנפרדו ממנה לפני שבוע (עיין עמוד קי) - אלו הנערות, באות כאן בלי שום הזמנה מוקדמת, ובלי שום מתנה, כמו כן נערות אלו לא זוכות בשום כיבוד, נכנסות ויוצאות כלעומת שבאו, לפי תור, דומה לכניסה לאיזו תערוכה, באמת באותה שעה מלבישים את הכלה בכל תכשיטיה כמו בליל החופה ומושיבין אותה בחדר מול הפתח, או בחצר במקום מרכזי, כאופן שיוכלו לראות אותה כל המבקרות בקלות.

ישנם אנשים עשירים ולהם בן יחיד, עושים מסיבה בכל לילה, משך 7 ימים, החל מליל ז' הברכות. משתדלים להזמין פנים חדשות,

בכל פעם, כדי שיוכלו לברך ז' ברכות מידי פעם בברכת המזון.

החתן, אינו עובד כל שבעת הימים הנ"ל, נכנס ויוצא כמלך לכל דבר, מליבש מגולח ומצוחצח, בליווי שושבינו, אינו טורח כמעט כלום, וכן גם הכלה, ביום ה' עם סיום שבעת הימים, נכנס לשגרה, למהלך החיים הרגילים, ותחילה יוצא לשוק ועורך את הקניות לשבת, מכל טוב... ומיד מביא את הכל הביתה, אז הכלה הולכת ומחליפה בגדי חול ומתכוננת לתפקיד שבמסורת, החתן נגש בחיוך ולוקח כד מים גדול שזכה מראש, ומנפצו בתוך החדר... כולם צוחקים ומריעים לו בקריאות גיל, החתן יוצא והכלה ניגשת לעבודה הראשונה, לשטוף את החדר... מעתה תמי ימי "המלוכה", והכלה יחד עם החתן כאנשים רגילים לכל דבר...

עד כאן לעניני נישואין, עתה נחזור להמשך הנושא הראשי "מנהגים והרגלים":

46. לפני ראש השנה ב-40 יום, כמו כן 40 יום לפני כיפור ובערב ראש השנה ובערב כיפור - נהגו לעשות התרת נדרים לאחר תפילת שחרית.

47. נוהגים לומר הסליחות, החל מראש חודש אלול משך 40 יום בלי הפסק, גם בלילי שבת ובלילי ראש השנה ויום כיפור.

48. ב-4 תקיפות השנה, יודעים בדיוק באיזו שעה נזהרים שלא לשתות מים. מודיעים על כך בלוח השנתי, היוצא ברובע מטעם הקהילה, ומתפרסם בבתי הכנסת, אולם מזכירים שוב הרבנים את הנדון בכרזה מיוחדת. יום שבת של אותו שבוע שבו חלה השעה הנ"ל. דבר זה ידוע מאד בכל הרובע והוא נקרא בקיצור: תקופה או בביטוי "שומר פתאים ד'" וכל אחד משתדל לקיים מנהג חמור זה בזריזות, הרי חמירא סכנתא מאיסורא.

49. אין לוח מודעות ברובע וגם לא עיתון כל שהוא, במידה ויש צורך להודיע משהו, מכריזים לקהל יום שבת לאחר קריאת התורה, בבית הכנסת.

כל כרוזה, פרטית או ציבורית, כותבים אותה על פתק, ומאשרים אותה בחותמת הרבנות ומחלקים הפתקים לשליחי ציבור בכל בתי כנסת, כך ע"י החותמת מבטיחים את הפצתה בציבור, ואין כל ש"ץ יכול לסרב בהכרזתה.

50. על פי רוב, ההכרזות היו על אבדות מסוימות, מי שאיבד, או מי שמצא ומחפש להחזיר את האבדה לבעליה.

51. אם יש חשש שהאבדה נמצאת באיזה מקום שהוא, ואין המוצא חש לקיים את מצות ההשבה, אז נעתרים הדיינים לבקשת המאבד, ומטילים חרם על כל העושה במזיד, להעלים את האבדה מבעליה, חרם זה ידוע לפי נוסח ההכרזה בשם "כוח התורה".
יש לציין, כי תקנה זו של "כוח תורה" מועילה במידה רבה מאד במשימה הנדרשת.

52. האמונה בעין הרע, מפותחת מאד בין כל יהדות טוניסיה. בפרט אצל יהדות ג'רבה, לכן מאז ומתמיד, חיפשו תושבי האי היהודים דרכים כיצד לקדם פני הרעה, והכינו תרופה למכה בעוד מועד.

לשם כך השתמשו בהרבה אמצעים: והראשון שבהם: הדג והחמשה, השתדלו לקרוא לילדיהם בשמות דגים שונים, כגון: בוגיד, שבירצה, מנאני, וזיפה, כל אלה שמות דגים הם, וכך קראו ליקיריהם, כדי שלא תשלוט בהם עין רעה.
כמו כן, ה"חמשה". היינו מספר חמש, הידוע כתריס בפני עין הרע, השמות המקובלים במסגרת זו: כמוס, (לזכר) כמיסה (לנקבה) וכדומה.

עד כאן לשמות. אך יש מעשיים יותר, המעדיפים לתלות על בגדי הילדים כ"תכשיט" ראש דג יבש, או אפילו עצם אחד מעצמות הדג, או תכשיט זהב בצורת דג, או - יד עם 5 אצבעות, יש והעדיפו לגזור צורות כנ"ל. מבד ולתפור אותן על הבגדים שלהם. כל תקלה שהתעוררה באופן פתאומי, בכל שטח שהוא - חוששים מחמת עין הרע, ואז ממהרים ל"מומחים" בדבר, כדי ללחוש על

כך, הלוחש תמיד מגיב ואומר (בסיומו ללחוש) זוהי עין רעה לפני זמן רב או להיפך, כמו כן אם זוהי עין רעה מאשה או מאיש... ומדוע חשוב לדעת את הפרטים הנ"ל? אינני יודע.

ידועה עוד סגולה לעין הרע: לצאת ליל ד' שבשבוע, לאחר שתיפסק הרגל מהרחוב, ובידיהם כוס מים או שמן עם סמרטוט, בו מושחים כל מפתן של כל דירה החשודה לעיה"ר, אחר כך נותנים לחולה לטעום מאותם המים, או השמן, המזוהמים הנז', כל הפעולה הנ"ל נעשית בשתיקה גמורה...

ישנם אנשים מסכנים, החשודים כי להם עין רעה באופן טבעי, ועלולים לפגוע בכל דבר שנראה לעיניהם, אנשים אלה סובלים מבדידות, כלומר: אין להם חברה, כולם חוששים מהם, מסתירים מהם כל דבר יקר.

אולם חשד זה מביא להם תועלת לפעמים... כגון אם רצו לקנות מה שהוא, לא היו להם מתחרים כלל אז קנו בזול. בכל זאת ישנו מעוט בין האנשים הלא מאמינים בעין הרע כל עיקר ומרגישים מצוין! אך הם אינם משפיעים על האוכלוסיה, ולא לומדים מהם, כדי לשפר את ההרגל הביש הזה. חבל!

מטעם זה נמנעים הרבה משפחות לשמוח עם ילדיהם כראוי, אין הם עורכים מסיבות פומביות כגון: לבר מצוה, וזה מחמת חשש לעין הרע.

53. הקללה והברכה, ואפילו של הדיוט - תופסות מקום חשוב בתודעה של מרבית האוכלוסיה שם, מריבות, קטטות לאין סוף, בגלל איזו קללה, או להיפך בגלל הפסד איזו ברכה מסוימת.

54. המאכל המסורתי הידוע בשם "בסיסה" והוא עשוי מתערובת של קמחים שונים, עם שמן זית - תופס מקום ראשון במעלה בכל אירוע חשוב (בעדה זו), כגון: בהנחת אבן פינה, או ללידה בכורה וכדומה - מכבדים את הקהל המוזמן במאכל הנז' במקום שתיית לחיים הנהוגה אצלינו בארץ.

55. בכל ערב, רגילים רבים לשתות כוסית יין או בירה, להחליף כוח ולהתרענן לאחר יום עבודה קשה מאומץ, ואלו בקיץ שותים מי דקלים חמוצים, כדי להתרענן מחום היום.

יהודי צורף בשעת מלאכתו

מי דקלים מהתמר

56. במקרה אבלות, אין הקהילה הזאת נוהגת ללבוש שחורים כל עיקר, אולם מרבים הם להתאבל בצורות אחרות קשות, עמוקות בלב, עד שנשברים ולפעמים מתים מזה. הביטוי הנפוץ ביותר בנושא זה הוא הצעקות והצריחות המבהילות והמפחידות כל שומע.

57. מטעמי דת ומחוסר אמצעים, מוגבלים מאד היהודים שם במאכלי חלב. פרט לחלב עצמו שיש בו ברירה בהתאם להלכה, משום כך נראים מידי בקר בימי חול - ערביות עם עדרים קטנים של עזים ברובע, כדי למכור חלב בבתי היהודים, בהשגחת הקונה, כי על פי ההלכה "חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, אסור".

אולם למרות ההשגחה, לפעמים מצליחים לרמות אותם: פעם לא הספיקה הערבייה להשיג את כמות החלב הנדרשת, מה עשתה? התחילה להתעסק בהחלפות בין העזים, כדי לנסות אולי תשיג מהם קצת מכל אחת, תוך כדי כך ניצלה ההזדמנות לרגע אחד, וכשאין היהודיה שמה לב - חלבה מדדיה היא של הערבייה עצמה, והנה

השלימה בזה את הכמות הדרושה... אבל הצליחה היהודיה לתפוס אותה בשעת מעשה... מיד נזפה בה והחזירה לה את כל החלב.
עוד מקרה אחד רומה, אך הפעם לא הסיפה חלב כנז' אלא מים מהכיור שבשרותים.
חלב פרה יקר המציאות, לפעמים מזדמן לאיזה ערבי פרה, קרוב לרובע, אך אינו מסכים לטלטל פרתו, לכן הולכים מידי בקר עד לכפר הערבי, כדי לקנות חלב פרה בהשגחה.

58. הרגל נ[illegible] מאד בעדה זו, להתחתן עם בנות קרובי משפחה, כמה שאפשר, במיוחד עם בת אחותו, וכתוצאה מזה, יש הרבה סבסוכים במשפחה, ומגיעים לריב ואפילו לתגרת ידים.
אגב מנהג זה יש לו סמוכין בתלמוד, מסכת יבמות דף ס"ב ע"ב: תנו רבנן האוהב את אשתו... והנושא את בת אחות'... עליו הכתוב אומר אז תקרא וה' יענה.

59. הכהנים משתדלים מאד שלא יתחתנו עם משפחות לא כהניות, אולם הבנים הכהנים אינם מקפידים כל כך בזה כמו הבנות הכהניות, כי הבת מפסידה בזה את יחוסה ואילו הבן לא מפסיד כמעט כלום.

60. מצות הכנסת אורחים: גם על מצוה זו לא פסחה הקהילה: ואורחים יהודים עניים, ממדינות זרות, זוכים כאן ברובע לתשומת לב, ישנו מקום מיוחד לכך בחסות אחד מטובי הרובע.
אמנם כלכלתם של האורחים אינה מוטלת עליו בלבד, אלא על כלל התושבים, בעלת הבית יוצאת ומחזרת על כמה משפחות, כדי לקבל מהם תרומתם למצוה נעלה זו, דבר מן המוכן, אין היא מקבלת כסף, אלא ארוחה ממש, כל יום אצל מישהו אחר, לפי תור, יוצא אפוא שהאורח אינו נודד כלל, הוא מתאכסן בבית האורחים הידוע שם, והוא מקבל ארוחות מוכנות בלי שום טרחה.
אורחים אלה בדרך כלל קבצנים הם, אך לא עושים את זה על דעת עצמם, אלא הרבנים דואגים להם שיקבלו במרוכז את התרומה המגיעה להם לפי מצבם ולפי מצב העדה כאחד.

הכסף הזה נתרם, בברכת "מי שברך", באחד מבתי הכנסת, הכל בהתאם לשיקול הדעת, ולהדרכת רבני הרובע.
עם קבלת התרומה והעברתה לידי האורח, דואגים להסעתו המידית, שלא יהיה עוד למעמסה על הקהל.
במקרים נדירים מאד, היו משתקעים האורחים באי עם אחיהם היהודים שברובע, למספר שנים, או באופן קבוע. כמובן אז ידאגו לפרנסתם לבדם, ולא יטריחו את התושבים יותר, גם לא בדיור.

61. במקום חגיגות פומביות של ט"ו בשבט שאינן מוכרות שם בעדה הזאת, נוהגים לערוך מסיבה אחרת (קרובה לאותה עונה של ט"ו בשבט) והיא נקראת "סעודת-יתרו".
מסיבה זו נעשית יום ה' שבשבוע בערב, בפרשת "יתרו", המשתתפים: כעיקר תינוקות של בית רבן ועוד תלמידי חכמים אחרים. באירוע חשוב זה, משמיעים המשתתפים חידושי תורה שונים, כל אחד כפי יכלתו.
הוצאות המסיבה, מתחלק בין המשתתפים.

62. לאחרונה, הגיע לאי מנהג חדש מטוניס הבירה, והוא "ראש-חודש אל בנאת" כלומר: ר"ח של הבנות, בראש-חודש שבת, כל משפחה שיש לה בת, עושה מסיבה צנועה ומכבדת שכנותיה, מעין פורים קטן. דומה היה, כאלו רצו לפצות בזה את הבנות שלא משתתפות ב"סעודת יתרו" הנ"ל.

63. סימני היכר חיצוני בין היהודי לערבי, תושבי האי: למרות השפה המדוברת והלבוש הנהוג שם, בהם משותפים יהודים וערביים כאחד, ואשר לכאורה לא ניתן להבחין בין יהודי לערבי, בכל זאת מי שישים לב ימצא היכר בולט ביניהם, גם בלבוש וגם בדיבור:
א. היהודי הקפיד לתפור סרט שחור סביב בקצה שרוולי המכנסיים, מה שאין כן אצל הערבי. יוצא מן הכלל מכנסיים לבנים או שחורים.
ב. הערבי המודרני שהתלבש אירופאי, הקפיד לכסות ראשו

בתרבוש אדום, ולא כובע כל עיקר, כי לפי דת הערבי, חבישת כובע סמל לנצרות, אך היהודי לא איכפת לו כמובן.

ג. היהודי הקפיד לבטאות את האות ק' בצורה עבה ואילו הג' דקה יותר, לא כן הערביים, הם ביטאו את הקוף כמו ג' דומה לביטוי התימנים אצלינו בארץ.

עם כל זה, יוצאים מן הכלל יחידים יהודים ולא יהודים, היודעים להתחקות כפי רצונם, וקשה להבחין בהם על פי הדיבור.

64. ביצה בכורה, שנולדה מהתרנגולת, שמרו אותה במשפחה לאחד הבנים, והיא מסוגלת לעזור לזכירה.

היו מביאים אותה לרב המורה, מבושלת וקלופה כבר, ועליה תקועה חתיכה מקליפתה, בחתיכה זו יכתוב הרב על הביצה, את הפסוק בתהלים "במה יזכה נער את ארחו לשמור כדברך" (מזמור קט"ו). אחר כך ברך עליה הילד ואכלה בשמחה.

65. תהליך טקס ברית מילה לפי עדה זו:

ראשית, טקס זה מתחלק ל-2: ליל הברית וביום הברית. ליל הברית: לפנות ערב, מכינים בשמים מכמה עלים יבשים ריחניים שונים, כותשים אותם בטקס מיוחד על ידי בנות המשפחה, נשים דוקא ולא גברים, טקס זה מלווה בקריאות גיל וברגשות של שמחה רגועה, וזהו הנקרא "תומאר" בשפה המסורתית. כעבור שעה או שעתים, מתכנסים המוזמנים בלבד, אנשים, נשים וטף בבית הברית למסיבת ה"זוהר", במסיבה זו מתכבדים קל, משמיעים כמה פזמונים עתיקים האופיניים לברית מילה, ומסימים בקריאת קטע מהזוהר של רשב"י. יש לציין כי שיא המסיבה הוא קריאת הזוהר הנז'. ומי שבא למסיבה בסיומה, אך לפני ה"זוהר", לא הפסיד כלום... אולם אם הזדרזו לקרוא את הזוהר והמשיכו במסיבה, אין לזה ערך. כך נהוג.

קריאת הזוהר הנז' זכותו של אבי הבן, אולם ברצותו לקרוא הוא, או לכבד בה אחרים.

עם הסיום ממש, מגישים פולים מבושלים למוזמנים, מיד פותחים בשירת "בר-יוחאי" הידועה, ובזה תם הטקס עם המסיבה.

יש לציין שני דברים: א. בכל אירוע מגישים כמנה אחרונה פולים מבושלים, אומרים כי בזה רמז לסיום, והוא נוטריקון פנו וסעו לכם...

ב. אין נוהגים להביא מתנות במסיבות ברית מילה, פרט ליוצא מן הכלל.

למחרת ליל הברית, נוהגים לקיים מצות המילה בשעות הבקר המוקדמות, זהו מנהג הרובע הגדול, אך ברובע הקטן מנהגם לקיים את המצוה זו אחר צהרים. למצוה זו לא נוהגים להזמין אף אחד, וכל בר נש הופיע מעצמו לשם מצות הברית, הסיבה לכך כדי שלא לגרום איזו עכרה חלילה, למי שאין באפשרותו להשתתף במצוה זו.

המוהל: לא קיבל תמורה על תפקידו זה, כך המנהג למול בחינם, לפעמים היו מוהלים מתלמדים ורצו להתאמן כמה שאפשר יותר, לכן נוצרה התחרות ביניהם ואז הזדרזו מוהלים חדשים אלה, להבטיח תשלום כספי לבעל הברית, כדי להעדיפם על אחרים.

בעלי ברית תלמידי חכמים, ובעלי אמצעים, ארגנו מסיבה אחרי המילה, לתלמידי חכמים בלבד, וזאת המסיבה נקראת "סעודת-אליהו הנביא".

המוהל אחר שסיים את תפקידו, נשאר בבית הברית לכיבוד קל נוסף, ולא הורשה לצאת, עד שהתינוק השתין, כנראה זה היה סימן היכר, כי אכן המילה בוצעה כראוי. כמו כן הוטל על אם התינוק להחזיק את התינוק בחיקה, עד שהשתחרר המוהל, השתחררה גם היא והניחה אותו במיטתו.

66. מיום שנולד התינוק עד לברית, עריסתו היתה נפה, הפכו את הנפה על פיה ועל גבה (הרשת) השכיבו את התינוק, אולי כדי שיהיה

בולט, ויימנע מסכנת דריסה מצד אמו, השוכבת לצידו, העלולה להתגלגל עליו בשעת שינה, הרי התינוקות ישנו בצד אמותיהם באותה תקופה, ולא ישנו במיטות לבדם, ומדוע דוקא נפה? - כנראה בגלל רכותה, ודומה לרשת המיטה.

67. את החדר שבו מלים את התינוק - מקשטים את קירותיו בצעיפים צבעוניים שונים, ובזה משווים אוירה וצורה חגיגית בחדר.

68. מהרגע שנולד התינוק, נזהרים מאד מריחות בשמים שונים, ואפילו אצל שכנים, כדי שלא לסכן את חיי התינוק מריח הבשמים, כך האמינו, כי התינוק עדיין רך, ואינו מסוגל להריח בשמים, ועלול להחנק חלילה. במקרים של מות תינוק בימיו הראשונים, טענו: הסיבה בגלל איזה ריח בושם, זוהי אמונה נפוצה מאד, ואמינה על כל התושבים.

69. כל האזהרות והחגיגות הנז' שרירות וקיימות רק לתינוקות זכרים, אך בנקבות אין זכר מכל אלה, גם "זבד-הבת" אינו נוהג אצל העדה הזאת.

70. מנהג נפוץ מאד שם, להקפיד שלא יניחו שום נעל הפוכה, ובמקרה שנעל מתהפכת מאליה מזדרזים לישר אותה, וזריזין מקדימין למצוה זו... מה הטעם למנהג זה? - נדמה לי שאין כולם בקיאים בדבר, אך אני זכיתי לשמוע הטעם מפי אבא זצ"ל והוא: פעם לפני הרבה שנים, היה זה סימן לגזר דין מות, על מי שנתחייב מיתה, זה דומה למה שכתוב במגילת אסתר "ופני המן חפו" היינו זה סימן להחלטת הגזירה. לכן השתדלו לסלק את הסימן הזה המכשר רעה...

71. מנהג נפוץ מאד ללמוד בספר הזוהר ואפילו בלי הבנה - ללא סיג: בין אם זה רווק ובין אם זה אדם פשוט.

72. הסוחרים נהגו למכור את השמן למאכל במידה ולא במשקל, ולאחר המדידה ללקוח הניחו את המשפך באיזה בקבוק, שם טפטף וכעבור כמה זמן מצטברת כמות שמן מסוימת ואותה שמרו לנזקקים מעוטי היכולת -

וחילקו אותו להם בחינם.

עד כאן לנושא המנהגים, אמנם אין זה הכל, עדיין ישנם הרבה מנהגים שלא הזכרנו אותם, אך נסתפק בזה.

פרק ל"ה - יחס היהודים בינם לבין עצמם

גם במובן הרחב, היינו בין רובע אחד למשנהו, וגם במובן המצומצם בין איש לרעהו - בדרך כלל צונן, אין זה מתוך רוע לב חלילה, אדרבה, כל אחד חרד לגורל אחיו באשר הוא שם, אך חרדה זו נשמרת בלב, ולא באה לכלל ביטוי באופן הפגנתי, וזה פועל יוצא מחיי הגלות הקשים, כל אחד חשש לחיי עצמו, לכן השתדלו להימנע כמה שאפשר, מלגלות שום התארגנות גלויה, לטובת מישהו מאחיהם היהודים, כדי שלא יתפרש הדבר כעין מרד מאורגן, ואז עלולים לקפח את חייהם במלוא המובן.

אי לכך, השתדלו לעזור בצורה סמויה, או בעקיפין וכדו', מי שראה את דרך חיים זו שם באי, הרגיש כי כל אחד דואג רק לעצמו, פרט למקרים היוצאים מן הכלל, אשר התערבו לטובת אחיהם היהודים, בצורה הפגנתית, ועלה להם הדבר ביוקר, ואפילו שילמו בחייהם.

דוגמה לכך, אזכיר מה שסיפר לי אבא ז"ל: לפני כ-50 שנה, באחד מלילי שבת בחצות, באותה תקופה שהיו לומדים בספר הזוהר בכל ליל שבת - באי, באופן קבוע ומאורגן (עיין לעיל בסוף פרק כ"א) - התעורר אחד החברים, כדרכו - היה זה התורן, מר כמוס בן הדו"מ ר' סאסי הכהן - ועמד לצאת מביתו כדי להסתובב על כל בתי החברים, לעורר אותם ללימוד הנ"ל. אך הוא יוצא והנה הרגיש כי שפתותיו דובבות את הפסוק הבא: "חבי כמעט רגע עד יעבור זעם" (ישעיה כ"ז כ) התחיל לחשוב: מה פשר הדברים הללו? לבסוף החליט לחכות, וכעבור זמן מה יצא לדרכו. כשהגיעו החברים לבית-הכנסת ללימוד, שאלו אותו: מה קרה לך? מדוע איחרת לעורר אותנו? - אז סיפר להם

את חששו הנ"ל. למחרת, כשהגיעו המתפללים לביה"כ, סיפרו את הסיפור הבא: הלילה, באו גנבים מזויינים לבית "גוסה חדד" ברובע, וכשהרגיש בהם בעל-הבית, התחיל לצעוק לעזרה, היו מכות ושני שכנים אב ובנו שחשו לעזרה - נורו למות!... אלה היו: מר מאיר קידושים, המכונה טראבלסי - ובנו.

שכנים אלה יצאו להציל את "גוסה" השכן המותקף, אך כשראו את הגנבים מחומשים, פחדו להתקרב, אבל התחילו לאיים עליהם מרחוק ואמרו להם: הסתלקו מהמקום! אחרת, נמסור אתכם לשלטונות, משראה מאיר הנז' כי איומו זה לא השפיע התחיל להמחיש את איומו עוד יותר ואמר: אין לכם לאן לברוח, אני מכיר אתכם יפה! הנה זה פלוני וזה אלמוני, גרים במקום פלוני...

משמעו הגנבים כי הצליח לזהות אותם, ואין להם מנוס מהמשטרה ירה מיד ופגעו באבא מאיר קידושים ז"ל, אך האבא זה לא תפס מספיק את הסכנה המרחפת עדיין על חיי בנו, והמשיך לצווח את בנו בקול: אל תשכח למסור את השמות האלה למשטרה! ומיד נשמעה יריה שוב ופגעו גם בבנו!...

סיפור זה, פיענח את פשר הפסוק שמלמל התורן הנ"ל. מי יודע? אלמלא פסוק זה שגרם לעיכוב יציאתו לרחוב - עלול היה להסתכן.

ובכן מקרים כאלה, של הקרבה עצמית - לא רק שלא שימשו דוגמה חיה לאחרים, אלא השפיעו בדיוק להיפך, ובמקרים דומים למדו לקח שלא כדאי להתערב בענינים של אחרים, והוסיפו להתרחק ולהסתגר עוד יותר...

לא פעם קרה, שני יהודים רבים ביניהם ואחרים עומדים מן הצד ומסתכלים, או בורחים מן המקום, כדי שלא ייתפסו במתן עדות לשלטונות.

אמנם לאחרונה עם קום מדינת ישראל - חל שינוי בנידון, והתחילו רבים להשתדל לעמוד בצרת אחיהם, יתכן זוהי השפעה ישירה ממה שמתרחש כאן בארץ ובעולם: מלחמות או הפגנות פומביות לטובת הכלל.

בפרט עתה, לאחר שהתגוררו משפחות ערביות רבות ברובע, באותם הבתים שנתרוקנו מחמת העליה לארץ, אז הוסיפו היהודים להתלכד עוד יותר, ובזה הם מחזיקים מעמד טוב, גם בפרנסה וגם בחיי יום יום.

פרק ל"ו – יחסי שכנות בין היהודים לערביים באי

בדרך כלל, יחסים טובים או לפחות אינם רעים – שררו בין היהודים לבין שכניהם הערביים, בכל מקום שהוא באי, שני הצדדים הכירו כי לא יוכלו להתקיים בלי עזרה הדדית. אולם הערביים מודים, כי הם זקוקים יותר ליהודים, ולא להיפך, כמו שכתבתי למעלה היהודים הם בעלי המקצועות, בעלי היוזמה, בקיצור: הם רוח החיים של האי.

אמנם, עם כל השקט והאחוה הנראית לעין, לא חסרו תקלות, מריבות, ואפילו רציחות של יהודים ע"י ערביים שכנים, אך מעשי האלימות נדירים מאד. במשך הרבה עשרות בשנים, ידוע על מעשה אחד של רצח יהודי, אשר תוכנן מראש לשם רצח ולא באופן מקרה, אמנם נסיונות לרצח היו תופעות שכיחות, אך לא הגיעו לכלל ביצוע וברגע האחרון ניצלו בנס. אזכיר פה שני סיפורים על נסיון לרצח, וסיפור אחר ידוע, על מעשה רצח באכזריות:

נסיון לרצח יהודים.

א. פעם סיפר יהודי רוכל ידוע, ושמו מכלוף חדד חזקיה ז"ל לחבריו במקצוע, על ערבי אחד שניסה לרצוח אותו ברעל ולא הצליח, זה קרה עת שביקר היהודי בכפר הערבי, כדי לגבות את חובו, עם כניסתו לחוה, נתקבל "בסבר פנים" ע"י בעל הבית, והוזמן לארוחה רגילה "בסיסה" זוהי תערובת מקמח דוחן ושמן זית, עם תמרים לחים, ומאחר שאין היהודים אוכלים בישולי גויים, לכן מגישים ליהודי את הכל בנפרד: והיהודי מכין התערובת הנז' לבדו, בכלים שלו.

ובכן, היהודי ישב לו בצל, שם בשטח ומחכה, אך הערבי איחר, והנה אחד מילדי הבית עובר, שאל היהודי את הילד ואמר לו: איפה אבא, מה הוא עושה? ענה הילד: אבא עסוק, יש בידו גולה ומשפשף אותה בתוך השמן...

מיד חשש היהודי מהידיעה הזאת, והחליט שלא יטעם כלום, בינתים הגיע הערבי בעל הבית, ובידו הארוחה המיוחלת...

הניח לפני היהודי את הכל ואמר לו: נא להתכבד, ואני אלך תכף להכין לך את חוב הכסף.

הערבי נעלם, היהודי הכין את הארוחה והגיש אותה לגמל של בעל-הבית, אי שם בשטח.

כעבור שעה, חזר בעל הבית ליהודי, והתנצל על שלא מצא כדי לשלם את חובו, והוא ביקש עוד הלוואה, כדי לקנות לו גמל. אמר לו היהודי, והיכן הגמל שלך? ענה הערבי: אינני יודע מה קרה לו, פתאום ראיתי אותו מת שם בשטח, הפלא ופלא!...

אז הבין היהודי, אכן נתאמתו חששותיו.

ב. שוב סיפור דומה, אך הפעם היה זה נסיון לרצח כדם קר, אולם הצליח היהודי להתפייס איתם ע"י בכי ותחנונים רבים, אבל דרשו ממנו כי ישבע להם באלוקים, שלא ימסור אותם לשלטונות, ומאחר והיהודים ידועים שהם נזהרים מאד משבועות חמורות כאלה לכן האמינו לו ושחררוהו.

היהודי הנז' חזר לביתו, אך הוא הותקף בפחד רב, וזה השפיע עליו, שלא היה יכול לעמוד יותר על רגליו... כך סבל כל ימי חייו עד יומו האחרון.

ג. סיפור דראמאטי אחר, שהסתיים ברצח:

בשנת 1935 לערך, נרצח יהודי צורף, ממשפחת הכהנים, באחד הכפרים הערביים, בביתו אחד הלקוחות שלו, וזה כדי להתפטר מהחוב שנצטבר בידי היהודי. וכך היה המעשה:

יום שני שבשבוע, ביקר אותו לקוח בחנות היהודי הנ"ל, וביקש ממנו שיסכם את החשבון הישן ויבוא אליו לכפר, עם עוד סחורה, תכשיטי זהב וכדומה, כדי שיבחרו שם אנשי הבית ויקנו לרגל החתונה שיש להם.

היהודי הנ"ל, מודע היטב כי הסתבסך לא פעם עם הערבי הזה, בנוגע לחוב המצטבר והולך, אך לא חשב אף פעם, כי טמונה בהצעה זו מלכודת מות. מה גם שהיהודי הצורף היה ידוע כאיש חיל, גברתן לכל דבר. לכן לא היסס, ומיד הסכים לפגישה הנ"ל.

למחרת יום ג', הזדרז היהודי לסיים מוקדם את עסקיו, כדי שיוכל להגיע לכפר הערבי המרוחק כ-25 ק"מ לפני רדת החשכה, שם יסכם עניניו, ילון וישכים לחזור הביתה, כך יהיה מוכן גם לשוק, יום ה' בשבוע.

חבריו הצורפים סיפרו, כי ראו אותו למחרת חוזר פעמיים או שלש לחנותו מדרכו אל הכפר, וזאת בגלל סיבות שונות, פעם שכח לקחת את החשבון של הערבי על כל פרטיו, ופעם שכח את המאזנים כדי לשקול את התכשיטים שימכור שם.

דומה כאילו לא יצא בלב שלם ובטוח, ומידי פעם רגליו החזירו אותו מדרכו אחרונה זו, אך בכל זאת התעקש, יברוח גבורה החליט לצאת בכל מחיר. הליכה זו היתה על גבי חמור, ולעת ערב הגיע לכפר אצל הערבי. מיד הוזמן להיכנס לחדר אי שם בקצה השדה, ולא לביתו הרגיל.

היהודי ישב בחדר, והתחיל להוציא את הסחורה שהביא ולהכין את החשבון, ואילו הערבי נעלם בטענה כי ילך לקרוא למשפחה, לבחור התכשיטים שרוצים לקנות, וגם יביא את הכסף.

כעבור שעה קלה חזר הערבי עם שני ערביים אחרים, ומיד התנפלו עליו להרגו...

אך מעניין מאד, שלא הביאו בידם שום אמצעי אחר, כגון סכין או

חבל וכדומה כדי לרצחו בו, כנראה לא רצו לעורר שום חשד, בעיני אנשי הבית.

אולם לא עלה בידיהם הדבר, והיהודי הוכיח את עצמו אכן הוא גיבור באמת, אבל כעבור שעה ארוכה סוף סוף הצליחו לעייף אותו והפילוהו ארצה, שנים מהם החזיקו אותו, ואילו השלישי לקח את המכוש שהזדמן לו בחדר, והלם בו בחודו פעמיים בערפו, ובזה שם קץ לחייו.

פרטים אלה, התבררו ע"י החקירה שניהלה המשטרה, והבדיקה הרפואית שנעשתה בו לאחר 3 ימים.

אחר כך, לקחו אתו הרוצחים, והשליכוהו לאחד הבארות אי שם בשטח, וכדי שלא יצוף על פני המים – השליכו עליו אבנים גדולות, או יותר נכון שלשלו איתן, ובהן הכבידו את הגוויה בקרקעית הבאר.

לאחר מכן סיידו את החדר בו נרצח, כדי לכסות כתבי הדם שניתזו לכל עבר.

אחר כך ישבו וטיכסו עצה, כיצד לקדם את פני החקירה המשטרתית?

ראשית, החליטו להרוג את הסבתא שלהם, כי היא שמעה הצעקות של הנרצח, באה וניסתה להניא אתם מהמעשה הנתעב הזה, ולא הצליחה, לכן חוששים מעדותה במשטרה.

וכך היה, הסבתא נרצחה, והתפטרו ממנה. אחד הרוצחים החליט לצאת את גבולות הארץ, ללוב הקרובה, נשארו שני הרוצחים כשהם בטוחים בעצמם, שלא יצליחו השלטונות לעלות עליהם כשום חקירה.

אבל הקב"ה לא רצה שיתכסה דמו, וכעבור 2 יממות באה הידיעה כי היהודי הצורף שנעלם, נמצא ללא רוח חיים באחד הבארות בכפר הידוע "אל-חראדה", זהו כפר ערבי ידוע ומפורסם, אנשיו קשים מאד ומסוגלים לרצח.

כיצד נתגלה הדבר?

משבושש היהודי לחזור לביתו יום ד', התחילו בני ביתו לדאוג לו. שותפו הידוע: מימון מאמו ז"ל - היה איש גיבור ובעל מרץ וגם אומץ - אזר את חלציו, לקח סוס גיסו, ודהר בו ישר לאותו כפר, שם חיפש אותו אך לא גילה כלום, מיד חזר והודיע למשטרה ה"ג'אנדארמירי", הידועים בקשיחותם ובחריצותם לתפקיד, מיד עטו אלה במכוניותיהם, ואיתם היהודי השותף הנ"ל, ערכו חיפוש מדוקדק, בכל אותו שטח הידוע להם, שהיה זה יעדו של הנרצח, וכעבור זמן קצר, גילו את חמורו של הנרצח, עדיין קשור שם בשטח, אחר כך הגיעו לאותו חדר שבו אירע הרצח, ומצאו אותו מסויד, שאלו מהי סיבת הסיוד, משלא קיבלו תשובה המניחה את הדעת, התחילו לחפש שם בחדר שוב ושוב, והנה גילו נעל אחת שזוהתה כנעלו של היהודי הנרצח, (כנראה בשעת המאבק עפה בין הכלים שבחדר, ולא הרגישו בה הרוצחים) כמו כן גילו גם את המכוש הו נרצח כשהוא מזוהם בכתמי דם.

מיד נתפשו שני הרוצחים החשודים לחקירה, והמשיכו לחפש אחרי הגוייה, אך ללא הצלחה.

ביום ששי המשיכו לסקור את השטח, וכעבור מספר שעות גילו, גוף זר מוטל באחד הבארות בעומק המים, מיד פנו לאחד היהודים שעזר להם בסריקות, והוא התנדב לרדת לתוך הבאר, ולבדוק האמנם זוהי הגוייה שהם מחפשים? כעבור דקות מספר התברר אכן זוהי הגוייה של היהודי הנרצח הנ"ל.

אבל גדול ירד על כל תושבי הרובע, משהגיעה אליהם בשורת איוב זו, מעתה לא יכלו ללחוץ על הגויים, כדי לגבות מהם את חובותיהם, וזאת מחשש מעשה דומה. כמו כן לא יכלו לצאת יותר לכפרים הערביים לפרנסתם, וכיצד יתפרנסו? הרי זהו אחד ממקורות הפרנסה ברובע...

אולם, כעבור זמן מה חזרו החיים למסלולם, דומה היה כאילו לא קרה כלום.

סיפורים אלה מלמדים: למרות היחסים הטובים ששררו שם, עדיין אין אמונה גמורה בין היהודים והערביים, ומידי פעם היו מקרים קשים מאד, אשר זעזעו עמוק את אחינו היהודים הנאמנים להם, הטובים, ואולי הטובים ביותר, אשר בלעדיהם אין כל פעילות או חיים כל שהם באי.

פרק ל"ז - השואה, במלחמת העולם השניה

הנושא האיום הזה, לא פסח גם על מדינה זו כמו טוניס, אמנם לא מצא ביטויו בשפיכות דמים של ממש, פרט למקרים נדירים, או אפילו לא נדירים, אך לא בשיטתיות כמו מה שהיה באירופה.

אולם, ברור היה כשמש, כי זוהי רק התחלה, ובתכנית היתה להם המטרה להגיע לאותה שיטתיות, ולאותם ממדים כמו באירופה, כבשני האש שבנו ב-"ג'בל-ג'לוד" אשר בצפון טוניסיה, מעידים על כך, רק פשוט מאד, עדיין לא הספיקו לממש את תכניתם וכבר נדחקו רגליהם מהמקום, ע"י האמריקאים ובני בריתם.

ברם מאחר וספר זה מיועד ליהדות ג'רבה גרידה, אין זה מן הנכון לחרוג מן המסגרת, ויש להתרכז בנושא המיועד לו בלבד.

ובכן, כידוע: הגרמנים הגיעו לאי ג'רבה דרך לוב, ובוקר אחד פשטה השמועה, כשהיא מלווה בחרדה גדולה - על בואם של הגרמנים לאי. והינם חונים בשיק המרכזי, הקרוב לרובע היהודי "חארה-אלכבירה".

כל היהודים, מודעים היטב על הגרמנים ותעלוליהם, בעיקר נגד היהודים. אמנם לא מקלטי רדיו היו מציויים באותה תקופה, ולא היו רגילים לקרוא עיתון - יותר נכון לא היו מסוגלים לכך, כי כל העתונים שם מופיעים בשפה הצרפתית, או בערבית, 90% מהאוכלוסיה היהודית לא יודעת שפה זרה.

אך דבר אחד והוא עיתוני ארץ ישראל - סייעו לאוכלוסיה לדעת על המתרחש מצד הגרמנים, בכל מקום שהם ובפרט על הרדיפות היהודים באירופה.

באותה תקופה, הגיעו עיתונים לחברי התנועה הציונית שבאי, (על התנועה הזאת, נספר בפרוטרוט במדור המיועד לכך) תוכן העיתונים האלה הובאו לידיעת הציבור, באמצעות הרבנים הדרשנים שבאי, המטרה של הרבנים, בהפצת ידיעות אלה, על הרדיפות של אחינו היהודים באירופה, היתה כאמצעי להטפת מוסר להחזיר את העם בתשובה וגם כדי להתפלל על אחינו היהודים הנרדפים, ואולי בזכות זה אפשר לבלום את הגזרות האלה, שלא תתפשטנה יותר בעולם היהודי.

כך פחות או יותר ידעו כל יהדות האי טוב מאד על הגרמנים וקשיחותם.

ובכן, שמועה לא נעימה כלל, חדרה בלב כל האוכלוסיה היהודית כשנודע על בוא הגרמנים לאי. אך עדיין היו היהודים מאופקים מאד, וחיכו בדריכות רבה לתוצאות השונות, על כל המשתמע מזה.

חיש מהר, והרי הדברים לבשו צורה משמעותית - וכבר בימים הראשונים ביקרו קצינים גרמנים חמושים, בחוצות הרובע היהודי הגדול, כשהם מחפשים ומחרימים את כל מקלטי הרדיו מבתי היהודים.

אמנם, מספר מקלטי הרדיו ברובע, הוא זעום ביותר, אף על פי כן השתדלו הגרמנים לנשל את היהודים מזה לגמרי, וזאת בטענה בטחונית.

ובכן, הדבר הפך ל"בל יראה ובל ימצא": חלק נתפס והוחרם, וחלק נעלם, עד שפירקו מקלט אחד מבית פלוני, נזדרזו אחרים להעלים את שלהם.

זוהי המכה הראשונה שספגו כמה יהודים מהגרמנים שם ברובע הגדול. אך ראו כולם במו עיניהם אותה "חיה" האיומה, עליה שמעו מפה לאוזן, וכבר תיאורים שונים ניתנו לאותם קצינים גרמנים הנ"ל - יש שדימה אותם לעוג מלך הבשן, וזאת לפי קומתם התמירה, אחר - להמן האגגי, בגלל אכזריותם...

חוץ מזה, התחילו ערביי המקום להשמיע כל מיני איומים ופחדים ליהודים כגון: מעתה, אין ממשלת צרפת יכולה להגן עליכם. הגרמנים יתנקמו בכם כהוגן, זוהי השעה אליה חיכינו... וכן כאלה דברים אשר ציפו כל היהודים שם, לשמוע במקודם או במאוחר.

בלית ברירה, שמעו היהודים ולא השיבו מילה, אך חיכו לרחמי שמים.

כעבור ימים מספר, ביקרה משלחת חיילים גרמנים בשוק הרובע וחיפשו ל"קנות" יין, כשהם מלווים צעירים ערביים פרחחים, כמדריכים איפה לקנות יין, מיד בלי בושה - פקודה! למלאות בחבית זו כך וכך יין! הדבר נעשה תכף ומיד, בלי לצפות לשום תמורה, הכסף לא היה דבר בעל ערך באותה שעה, העיקר להתפטר מהם...

מעשה זה חזר ונשנה כמה פעמים, והיה למפח נפש לכל היהודים.

אך היהודים הרהרו: אם אלו גזרותיהם של הגרמנים, לא נורא! נתגבר! אבל מי יודע? אילו חידושים יביאו מחר?... הרי הם פועלים על פי תדריכים מהשכנים הערביים שם, פלוס שנאת הגרמנים... ד' ישמור!

בינתיים, נתוועדו הרבנים עם ראשי הקהילה, כדי לטכס עצה, כיצד ניתן לקבל את פני הרעה?

לבסוף הוחלט שאין מה לעשות, עליהם לסמוך על רחמי שמים, וכדי לעורר הרחמים, נתנו הוראה לכל מלמדי התינוקות, ללמוד תהלים מדי שבוע. בימי ב, ה'.

הדבר הזה נמשך שבועות אחדים, והנה גזרה של ממש אפפה את כל היהודים שברובע, מנער ועד זקן, זוהי שבת השחורה הידועה בפי הכל: שבת הזהב.

הדבר קרה, ביום שבת פרשת "תרומה", בשעה 9 וחצי לערך, אני זוכר בשעה שחזרנו מתפילת שחרית, ראינו הרבה אנשים מתגודדים,

ועל פניהם דאגה רבה, אבא ז"ל שאל לפשר הדברים ושמע את התשובה הבאה: כעת, הגיעו קצינים גרמנים לבית הכנסת "הכהנים", שם מתפלל ראש הרבנים האדמו"ר ר' כלפון משה הכהן, והודיעוהו כי דורשים מהיהודים סכום של 50 ק"ג זהב, וזה חייב להתבצע תוך 3 שעות בלבד. במידה ולא יקבל דרישתם זו, ישלחו את ידם ח"ו ברב תחילה, ואחר כך בכל האוכלוסיה היהודית ב"מ.

כמובן, הזדעזע הרב לשמע דברים אלה, אך התחזק וענה להם בקור רוח: קיבלתי את הדרישה, אך אינני יכול לענות לכם מטוב עד רע, עד אשר נביא את הדברים האלה לידיעת אחינו שברובע הקטן, (מספרים כי תשובתו של הרב זו היתה בחכמה כפולה: כדי לחלק את הנטל הזה על שני הרובעים, וגם למנוע מהרובע הקטן גזרה דומה, כך הביא לידיעת הגרמנים כי שני הרובעים עדה אחת הם). אך הגרמנים ענו לו: לא נוכל לחכות, ואם תרצה נקח אותך עכשו עד לרובע הנז', כדי שתוכל לתת לנו תשובה סופית מיד.

כשראה הרב את סכנת הנפשות, הסכים מיד ועלה איתם בקומנדקר צבאי, עד לרובע הנז'.

כל הקהילה היהודית חרדה לגורלו של הרב, ולא יכלו להרשות לעצמם לעזוב את הרב בידי הגרמנים, וגם לא יכלו להתלוות אליו, אך תיך כדי הרהורים אלה ראו כי ישנו בחור צעיר יהודי באוטו הצבאי הנ"ל, אז נחה דעתם...

הבחור הנז' היה מישאל כהן, בן אחד העשירים והמכובדים שבאי, אין יודעים ביצד נזדמן עם הגרמנים באותה שעה, אך יודעים כי הוא שימש כמתורגמן בין הגרמנים לבין הרב.

כעבור שעה קלה, חזר אותו רכב ואתו הבחור היהודי הנז' אל ראשי הקהילה, מקום שם חיכו לתשובה - והודיע בשם הרב כי אין מנוס מזה, ועליהם לקבל את הגזרה, אך הרב נשאר שם ברובע עד למוצאי שבת.

במאוחר נודע לנו, כי בדרכם לרובע הקטן, ראו מטוס גרמני חג מעליהם, והספיקו להחליף רמזים ביניהם, היינו בין הקצינים שבאוטו לבין המטוס, לבסוף התברר כי תוכן השיחה הנז' היתה האם לפוצץ את הרובע, או יש הסכמה? והוחלט לעכב בינתיים כל תגובה נגדית.

דברים אלה של ענין המטוס, שמעתי עליהם מפי הרב כלפון הנ"ל, אחרי השבת, בבית הכנסת ר' חזקיה פרץ, בשעת תפילת מנחה.

עתה נחזור להמשך הענין: משהתברר כי אין מנוס מהגזרה, מסרו את הדברים לאדמו"ר רחמים חי חויתה הכהן, חבר בית דינו של הרב כלפון הנז', וכעבור שעה קלה, שמענו קול קורא ברחובות הרובע - בזה הלשון כמעט: קהל נכבד! בשם הרבנות, כל מי שיש תחת ידו זהב, בין בצורת תכשיט ובין סתם זהב - עליו להביאו תכף לבית הכנסת "הכהנים", לבית דין. במדה וישנם תכשיטים טמונים (שמורינ) באדמה, חובה לחפור ולחלל שבת על זה, ואין בזה שום חשש מעברה, כי זוהי הצלת נפשות. אך מי שלא יציית לפקודה זו, אזי זהב יוחרם ויחשב כעבודה זרה ממש, ואסור בהנאה.

הכרזה זו, עשתה רושם רב על כל תושבי הרובע, ואימה ופחד נפלו על כל היהודים שם, ואז התחילו להזדרז כדי לקיים מה שנדרשו לעשות, לפי פקודת הרבנות, כך רצו להבטיח את הסכום הנדרש לפני הצהרים, הרי כך גזרו הגרמנים ימ"ש!

באותה שעה, יצא הרב רחמים הנ"ל בכבודו ובעצמו, אל הרחוב ובידו סל, כדי לאסוף בו את הזהב, כמה שיכול לשאת מאת הקהל, והוא הולך ובוכה... אחדים מראשי העדה, התלוו אליו והם אחוזי חרדה גדולה, כי לא יכלו לתאר לעצמם, אכן הדבר יסתיים בשלום, מי שראה את המחזה המחריד הנ"ל, נמס לבו בקרבו והיה למים.

בינתים, נפתח בית הכנסת "הכהנים" לציבור הרחב, ובמרכזו ישבו נציגי הקהילה, חייל גרמני, שני סלים גדולים, משקל והרבה אנשים סתם סקרנים, לראות את המתרחש...

אמנם, הענין היה רציני מאד, ורבים התורמים, אך מחוגי השעון מסתובבים בלי הרף, והכמות איננה מתרבה לפי הקצב הראוי,...

הרבה מחשבות זרות התגנבו ללב האוכלוסיה, והפחד הולך וגובר, כל עצה שניסו לטכס באותה שעה נידונה לכשלון חרוץ.

והנה שמועה טובה: יהודי אחד בשם ר' וזיפה כהן הביא 6 ק"ג זהב... זהו יהודי סוחר בזהב, (על היהודי הזה ופעולו נשמע בפרוטרוט בפרק המיוחד לכך) שמועה זו, הרגיעה את לב שומעיה, הנה הסכום הולך וגודל, רק שיהיו עוד 3 אנשים כאלה וגמרנו... אך בטוח למעלה מכל ספק כי לא יוכלו להדביק את קצב הזמן, כדי להגיע ל-50 ק"ג, אז מה לעשות? - לאלוקים פתרונים!

בינתים, שני הסלים מלאים, והשעה שנקבעה מראש על ידי הגרמנים, הגיעה!... מיד נגש החייל הגרמני ואמר: זהו! לא נוכל לחכות יותר, נשקול בינתים מה שיש ונקח, ומחר נחזור לקחת השאר. מיד, שקלו את כל הזהב הנ"ל, כ-35 ק"ג בלבד, הכניסו אותם לאוטו ונסתלקו.

כל הקהל, נשם לרווחה בינתיים, דומה היה כי הגזרה חלפה, אך עדיין הדאגה לא נעקרה מהלב, נראה מה יצא מחר?...

בשעת מנחה, עת שקראו פרשת "תצוה" שמעו את הפסוק! "והם יקחו את הזהב", מיד פנה הרב מקיקס שלי ז"ל לתלמידיו ואמר: שבת קשה זו בלתי נשכחת לעולם, והרי הסימן "והם יקחו את הזהב".

למחרת, יום א' בבקר השכם, עם סיום תפילת שחרית - נשמע רעש של אוירונים, וקול נפץ אדיר! מעולם לא נשמע כמוהו באי, רבים רצו למקומות מחסה, אך צעירים אחדים רצו אל אופניהם (זהו הרכב האישי המצוי בכל בית כמעט) ומיד עטו למקום הירי, כדי לראות מה קרה? בלי שים לב לסכנה הצפויה שם, ולמזלם הרע נלכדו שם באש הירי, ולא מצאו להם מקום מחסה, מיד התחילו לבכות, להתפלל ולנדור נדרים, אך בדרך נס ממש, לא קרה להם כלום... ושבו כלם הביתה בשלום.

לבסוף התברר, כי האנגלים והאמריקנים תקפו את הגרמנים באי, והגרמנים הסתלקו מהר מן האי, כל עוד נפשם בהם, כעבור שעה קלה לא נשאר גרמני אחד בכל האי ג'רבה.

השמחה, היתה כפולה ומכופלת: הן מצד סילוק הגרמנים, והן מצד האורחים הטובים האנגלים והאמריקנים, ומעל הכל שהתפטרו מהתשלום חלק ב' מגזרת הזהב. אך, הרבה משפחות עדיין מסופקות, מי יודע מה עלול להתפתח עוד? לכן החליטו לברוח אצל עמיתיהם הערביים, למקומות רחוקים מהמרכז. אולם כעבור מספר ימים, נוכחו לדעת כי אין סכנה צפויה באזור, וחזרו לבתיהם שברובע.

בינתים, הוסיפו היהודים להתחזק בתפילות, בצומות, ובעיקר בלימוד התהילים - במשך כל היום, עם התינוקות של בית רבן.

הענין הזה נמשך לכמה ימים, המצב היה מתוח מאד, ולאחר מכן נרגעו הרוחות, והחיים שבו לתקנם בהדרגה.

כל אותה אוירה הקודרת, שאפפה את כל היהודים, בזמן שהות הגרמנים באי - חלפה ועבר לגמרי, המצב היה בדיוק להיפך: כל הערביים חששו לשלומם ואמרו: עכשיו יחזירו לנו היהודים את כל הרעה אשר עשינו איתם - באמצעות האנגלים אוהדי היהודים.

אולם, נתבדאו כל הצפיות, הן מצד היהודים והן מצד הערביים - האנגלים לא התערבו בחיים הפנימיים שבין התושבים, ואפילו באצבע אחת קטנה. פרט לקצין יהודי אנגלי, בחור תלמיד חכם וירא שמים, שבא ערב שבת לרובע הגדול, וחיפש את הרב המקומי, עשה שבת אצלו והתידדו מאד, משהכירו זה את זה בתורתם ובאישיותם, השתדלו לעזור זה לזה.

אז ניצל הרב המקומי את ההזדמנות, ושאל: אם ביכולתו של הקצין לעזור בענין ציבורי? הרב הצבאי האנגלי השיב בחיוב, במידה וזה אפשרי, משנודע לו כי המדובר באישור להיתר העברת חיטה שמורה לפסח מעיר לעיר, (כי בתקופת המלחמה, אסור היה להוציא שום דבר

ממקום למקום, ובפרט בעניני מזון), הבטיח מיד את מלוא עזרתו, והוא לא הכזיב.

כמו כן נתבקש הרב הצבאי הנ"ל לשאת דבריו לקהל תושבי האי בבית הכנסת הגדול, בהזדמנות זו של שבת זכור, והוא נענה בחיוב, ועשה רושם רב ערך על שומעיו.

בינתיים, אפשר לתאר אותם הימים, כימי עליה והתרוממות רוח מבחינה פוליטית, אולם מבחינה כלכלית עדיין המצב בכי רע: הכסף היה מצוי לרוב בידי התושבים, אך מחסור גדול היה במזון, כמעט ולא היה מה לאכול, פשוטו כמשמעו! לא לחם לא פירות ולא ירקות, גם לא בשר, לא דגים ולא ביצים, ממש לא כלום... רעב גדול בכל האי!

הממשלה לא היתה יציבה, והזבנים הסתירו כל דבר, גם החקלאים העלימו תוצרתם, כל דבר הפך לשוק שחור.

סבל המצב, הורגש בכל השכבות, לרבות העשירים, אך הסבל העיקרי היה בין השכבות, מעוטי-יכולת כמובן.

אני זוכר, לילה אחד ישבנו בבית וחיכינו לארוחת ערב, ומשלא הוגש לנו כלום ביקשנו מאמא: אנו רוצים לאכול... אז קמה אמא והתרוצצה פה ושם ולבסוף הביאה קומקום קטן, ובשלה בו כמה אחדים של תפוחי אדמה, וחילקה לנו אחד אחד, אני חשבתי כי זוהי מנה לבינתיים, אך משהתברר לי כי זוהי כל הארוחה שתקתי והלכתי לישון. זוהי דוגמה מני רבות מהמצב של אותה תקופה הקשה.

אך לאחר שהורגשה יציבות בממשלה, התחיל המצב להשתפר בהדרגה. גם נוכחותם של חיילים אנגלים באי היה לברכה מבחינה זו: מידי פעם חילקו בתור בקשיש, מציות למתאספים סביב מכוניותיהם לפעמים ביקשו תמורה כגון ביצים, אי תרנגולות, רוב התושבים החזיקו בחצר הבית כמה תרנגולות כעין "משק בית"...

ומה בדבר הזהב הנ"ל?

זהו סיפור בפני עצמו: ערב אחד בשעת מנחה בא נשיא הקהילה המנוח רבי דוד עידן ז"ל, לבית הכנסת, ובפיו חדשות: שמעתי כי העסקה של הזהב, זוהי היתה קנוניה מצד הערביים, ובראשם המושל המקומי: כל הזהב שנלקח מהיהודים, הובא לבית המושל, וכששמע על בוא האנגלים לאי, הזדרז להסתלק מהאי, ישר לטוניס הבירה, אולם הדרכים היו משובשות, וכמה מוקשים היו זרועים בצידי הכבישים, השליט הנ"ל עלה ברכבו על מוקש והתפוצץ, ראה איזה פלא? מכל הנוסעים לא נהרג איש פרט למושל עצמו בלבד...

הרבה האמינו, כי אין זה דרך מקרה, אלא בתור עונש מלמעלה על מעשיו הרעים של המושל ויחסו השלילי ליהודים.

ומה בדבר הזהב שאספו ברובע השני?

אומרים, כי הרבנות הפקידה אותו בידי שני אנשים תושבי הרובע הגדול, אלה האנשים תרמו כמה ק"ג זהב ומן הראוי שיהיו הם האפוטרופסים בנדון, עד אשר יראו כיצד יפול דבר.

לאחר ששקטה הארץ מהמלחמה, התחייבה הממשלה לשלם פיצויים על נזקי המלחמה, וביניהם הנזק של הזהב הנ"ל.

יש אנשים ששמחו על הבשורה של תשלום הפיצויים הנ"ל, אך יש שראו את הדבר ככפרת עוון, לכן נמנעו מלבקש פיצוי. בין האנשים הנמנעים היה זה אבא ז"ל.

מן הראוי לציין, כי הממשלה עמדה בהבטחתה, ושילמה פיצויים, אך לא באופן מלא כמובן, כי אין לאף אחד שום הוכחה באיזה סכום הוזק.

אך בענין הזהב של הרובע השני שהופקד, אין זה ברור לציבור הרחב מה נעשה איתו, אך במידה ונשאר בידי שני האנשים הנ"ל, אין הציבור מתלונן על כך, כולם זוכרים את התרומה הגדולה שתרמו האנשים האלה ומי יודע אם לא בזכותם נתבטלה הגזרה?...

עד כאן לפרשת הזהב, והלקחים שנלמדו מפרשה זו רבים. העיקריים שבהם: א. אין אמונה בשקט ששרר בין היהודים והערביים שם.

ב. הרבה הוסיפו להתחזק באמונתם ובדתם, אחרים חזרו בתשובה גמורה, כולם ראו "עין בעין" כי לא ינום ולא יישן שומר ישראל, וכי הקב"ה לא שכח ולא ישכח אותנו לעולם.

ג. יש שהתקרבו ע"י זה לרעיון הציוני, יותר ויותר.

פרק ל"ח - המושג ארץ ישראל בתודעת יהדות האי

מושג זה, על כל פרטיו, מפותח מאד בתודעת יהדות האי ג'רבה, כולם שאפו מאז ומתמיד להזדמנות שיוכלו להגשים בה את שאיפתם בנדון. מימים ימימה, תמיד היו אנשים אשר טרחו והשיגו את שאיפתם זו, אם זה בחייהם, או לאחר מותם.

קשיים רבים למיניהם כרוכים סביב נושא זה, העיקרים שבהם:

1. מבחינה כספית, בגלל המרחק הרב ודרכי התחבורה הנדירים, עלתה הנסיעה לא"י בדמים יקרים, ומה גם כשזה מדובר ביהדות גולה זו אשר רובה ככולה עניים מאד או בינוניים.

2. מבחינה מדינית, מאחר והאי ג'רבה היה בשליטת צרפת או הבאי, ואילו א"י תחת שלטון אחר זר, תמיד היו קשיים לא מעטים, בסידור היציאה ואשרת הכניסה, במיוחד כשהמדובר באוכלוסיה יהודית זו, אשר מטבעה נחבאת אל הכלים, בישנים מאד, חסרי ידיעה בשפה זרה, לכן מתקשים הם מאד מבחינה מעשית, ליצור התהליך הסידורי בענין הזה, אפילו כדי לשלוח מכתב, התקשו בכתיבת הכתובת באותיות הלאטיניות, מכל-שכן למילוי שאלון, או לעמוד בראיון לפני קונסול זה או אחר - כמעט ואין הדבר ניתן לביצוע כלל. בימינו אלה נראו פני הדברים אחרת לגמרי, וכמעט לא יאומן כי אכן הדבר קשה כ"כ. אך אני יכול להעיד על כך שזה קשה כאגוז בפני מעוטי היכולת.

3. מבחינה בריאותית, תמיד סיפרו כי אוירה של א"י אינו בריא כלל בתקופה ההיא, כוונתם היתה למחלת הקדחת, שהפילה חללים רבים אז בארץ. גורמים אלה ודומיהם, היו תמיד לרועץ לכל השואפים לעלייה. אבל למרות הכל אף אחד מבין העולים לא התיאש, ותמיד חיפשו דרכים שונות, כיצד להתגבר על המצב, משום כך החליטו רבים לעלות רק לעת זקנתם, אך אחרים בעלי הרצון והשאיפה העזה, עלו בהזדמנות הראשונה שנתאפשרה להם ויהי מה.

לכן, תמיד נרקם איזה סיפור, על עלייתו לארץ של כל אחד ואחד. מהסיפורים האלה למדו העולים האחרים כיצד לתכנן צעדיהם בעתיד, למטרה זו.

והרי אחדים מהסיפורים הנ"ל:

א. לפני כ-55 שנה בערך, עלתה קבוצת זקנים וזקנות מהרובע הגדול לא"י, ביניהם היתה זקנה חרוצה מאד, בשם "שלי כלפון", אמו של הירקן הידוע - לאלו בן פודי כלפון, אמנם אין היא בעלת אמצעים כלל, אך חריצותה עמדה לה להשיג מטרתה, והיא נכללה בין אותם העולים, למרות מצבה הכספי הדל, לא נמנעה מלהגשים את שאיפתה זו, היא סמכה על כוחות עצמה, והאמינה כי תוכל להסתדר, בכל מצב שם בא"י, מה גם שהיא יודעת מלאכת הטוייה בענף "הציצית".

כעבור כמה חודשים, נודע לבנה כי אמו הגיעה לארץ וכי היא מסתדרת. אך בעיה אחת היתה מטרידה אותה ביותר, והיא: שאין היא יכולה לחדש את הדרכון שלה בגלל שאין לה ויזה, ומוכרחה לחזור לחו"ל בהתאם לחוק.

אך היא התעלמה מזה, ונסתה לצפצף על הכל... ויהי היום, והיא נתפסה בידי שוטר בריטי, על שאין בידה דרכון כחוק, אך הפעם קיבלה אזהרה, לעזוב את הארץ תוך פרק זמן מסוים.

אולם הזקנה, התעלמה מהשוטר ומאזהרתו... הדבר הזה חזר על עצמו כמה פעמים, לבסוף איימו עליה במידה ולא תסתדר כחוק, תגורש!

הזקנה ראתה, כי לא תוכל "לשחק" יותר, והחליטה שלא תצא לרחוב באופן מוחלט. כך הצליחה להסתתר מעיני המשטרה זמן רב.

והנה יום אחד חרפי מאד, וגשם עז ירד כמה ימים רצופים, הרבה בתים התמוטטו, ורעש גדול היה ברחוב שלה, אז היא יצאה החוצה, לראות מה עוללו הגשמים העזים האלה? והנה לרוע מזלה ראה אותה אותו שוטר, שנתפסה על ידו כמה פעמים, משראתה אותו ניסתה להתחמק ממנו, אך לא הצליחה ונתפסה, בלית ברירה הלכה אתו לתחנת המשטרה, אך חכמתה עמדה לה - ובשעה שנכנסה לתחנת המשטרה התחילה לצעוק... לשמע הצעקות האלה, רץ קצין המשטרה ושאל את השוטר: "מה קרה"? - השוטר השיב זוהי האשה שעומד נגדה צו גרוש, זה מזמן והיא מסתתרת...

הסתכל בה הקצין בתמיהה, אך היא לא התבלבלה ואמרה: אני לא זזה מכאן, עד שתשלם לי את כל הרכוש, שאבד לי כתוצאה מהגשמים האלה: ביתי נפל, וכל רכושי אבד, אני עכשיו אין לי מה לאכול... איני זזה מכאן עד שתשלם לי הכל!

באותה שעה נזכר הקצין בזקנה הזאת ובכל תעלוליה, אז הבין כי כל מטרתה אינה אלא כדי שתישאר בארץ, מיד פנה לשוטר בנזיפה ואמר לו: די!!! נמאס לי כבר ממך וממנה גם יחד, עזוב אותה! מה איכפת לך ממנה?!... חסר לנו עם מי להתעסק?

הזקנה יצאה בשמחה, והודיעה על הסיפור הזה לבנה באי.

סיפור זה, לימד לקח לאחרים: שלא יעיזו לצאת את האי, עד שלא דאגו לכל הסידורים כראוי.

אך החשק והשאיפה בנדון הולכים וגוברים, יש שאמרו אילו היינו עולים צעירים יותר, בודאי שיכולנו להתגבר על כל קושי בקלות, אך אף אחד לא העיז לסכן את עצמו ולהסתבך במחלות, לפי אותן השמועות הנ"ל, פרט לבחור צעיר אחד הידוע בשם אליהו כהן-יהונתן, אשר התלהב כל כך ברעיון העליה, והחליט לעלות כשהוא בגיל 20-25.

החלטה כזו היתה כמעשה התאבדות, לפי התפיסה של מרבית האוכלוסיה בתקופה ההיא.

מעשהו זה של הבחור הנ"ל, סלל את הדרך לצעירים אחרים, לפחות בדורות הבאים. הוא הניח את היסוד שלא לברוח מבעיות, אלא לנסות ולהתמודד איתן, ובאמת תמיד סיפרו בהערצה על מבצעו זה, וכל אחד אמר לפחות, מתי יזדמן לנו ג"כ לעשות כמוהו, אך דברים לחוד ומעשים לחוד, ועדיין לא נמצא מי שיעז לעלות בגיל צעיר.

אולם, כעבור 10 שנים בערך, התארגנה קבוצת בחורים צעירים רווקים-בחשאיות גמורה, במטרה לעלות לא"י. חשאיות זו היתה חשובה מאד, כדי שלא יתגלה הדבר לאיש, ולא יופרעו ע"י ההורים שלהם במיוחד.

למרות מצבם הכספי הדל, יתרה מזו, אפילו בלי פספורט ומכל שכן בלי ויזה... ממש משחק ילדים, אך טעמם ונימוקם איתם:
א. כדי שלא יתגלה סודם זה לאף אחד, שלא יפריעו להם הוריהם.
ב. לא היתה להם סבלנות לחכות עד אשר יקבלו את הרשיונות, ואם יקבלו בכלל!? כי לא היה הדבר קל, לכן העדיפו לעשות מעשה פרטיזני זה ובלבד לעלות לארץ בכל מחיר!

תכניתם היתה: לצאת את האי דרך לוב, ומשם למצרים, אך אם נכנסו למצרים, הדרך לא"י פתוחה לפניהם, הרי טריטוריה אחת, שלטון אנגלי אחד, גם הוצאות הדרך פתרו בקלות, וזאת ע"י אופניים... מזמן שומעים כי ישנם ספורטאים העושים את דרכם למרחקים באמצעות אופניים, אם כן הדבר אפשרי בהחלט.

שלושת הבחורים הנ"ל, ידועים הם ברובע, אך אינני רוצה לפרסם את שמותיהם בלי רשותם, שלושתם בחורים צעירים, ציונים נלהבים, והם היו: אחד נגר במקצועו, השני פקיד בכיר, שולט בשפה הצרפתית והשלישי עובד בתור עוזר לסוחר.

כיצד היה הדבר באופן מעשי?

לאחר ההחלטה, נתוועדו באחד מימי השבוע, ויצאו לדרך בצהרי היום, דרך העירה "זרזים", משם אמרו להגיע לעיירה "בן-גארדאן", שם נקודת גבול בין טוניס ללוב, כך חשבו להמשיך דרכם בכביש המפורסם בין לוב למצרים, כביש זה נסלל בזמנו ע"י האיטלקים, והוא כולל מספר תחנות - כל 50 ק"מ, תחנת בנזין, ושרותים.

היחסים המדיניים לא היו מתוחים כלל בין מדינה אחת לשניה, לכן קל מאד להסתדר בכל תחנת גבול, אם באמצעות שוחד כל שהוא, או אפשר להתחמק בדרך צדדית, מבלי לעבור על פני משטרת הגבול וזה אפשרי.

כל החברים, סמכו על החבר ה-"צרפתי" הנ"ל, בודאי שיצליח לסדר את הענינים, כשהוא שולט בשפה הצרפתית, בטח שיעשה רושם טוב על השוטרים... ובארץ, כיצד יבטיחו את כניסתם? - זוהי לא היתה להם בעיה כלל, ראשית החבר הנגר ההוא, יכול להסתדר מיד במקצועו זה ויעזור לכולם, עד שיסתדרו.

הבעיה שבה נתקשו היתה בעית הלבוש. מנין להם כסף כדי לקנות בגדים אירופיים? וזאת כדי להטעות את השוטרים, כאילו תיירים מאירופה ולא ידקדקו איתם. גם כדי שיהיה להם קצת ערך, כך היה הדבר שם באותה תקופה: כל מי שהיה לבוש אירופית, התיחסו אליו בכבוד, וגם בלי שום חשד...

אולם גם הבעיה הזאת נפתרה מהר ובקלות, וזאת ע"י אחד החברים אשר היה רגיל ללבוש אירופית באי: וכך היה יכול לצייד את חבריו בכמה חליפות משלו, איך שהוא...

ובכן, התכנית כולה נראית כמעשי ילדים, אך כידוע אין דבר עומד נגד הרצון, אמרו ועשו: וכעבור כמה שעות, הם כבר בדרך, אך ההורים לא ידעו דבר עד לשעה מאוחרת, כשלא חזרו הביתה כרגיל, התחילו הוריהם לדאוג ויצאו לחפשם. תוך כדי כך נפגשו שלושת ההורים

וסיפרו זה לזה את דאגתם, אז הבינו כי יש משהו משותף ביניהם, מיד התקשרו לשלטונות המקום, והמשטרה התחילה לפעול, הדבר הראשון התקשרו עם כמה נקודות ישוב כאי, ביניהם גם נקודות יציאה מהאי, ולפי התיאורים שניתנו להם, התברר כי אכן יצאו הבחורים האלה את האי, מיד נעשו מאמצים לאתר אותם ולעצרם. למחרת נודע, כי נעצרו בעיירה הסמוכה לגבול לוב, והינם חוזרים הביתה...

ההורים קיבלו אותם בנזיפה, אך הם הינם לבין עצמם, גם בין חבריהם - הרגישו כגיבורים לאומיים. למרות אכזבתם המרה...

זהו סיפור רב ערך לדעתי, בזה אפשר להמחיש כמה היתה תשוקה זו של העליה לא"י - חרותה עמוק בלב כל אחד מיהדות עתיקת יומין זו.

פרק ל"ט - ציונות

אותם כיסופי הגאולה, העלייה לא"י, עליהם שמענו בפרקים הקודמים - היו בתור שאיפה ותשוקה בלב בלבד, מעולם לא ניתן לזה ביטוי: שום פרסומת מיוחדת, או ארגון כל שהוא.

הדברים היו ענין אישי של כל אחד, עד לשנת תרע"ט. באותה שנה התחילו כמה תלמידי חכמים, להגות את הרעיון בקול, וכבר התקשרו במכתבים עם כמה ארגונים בארץ, וביקשו לחתום על כמה עיתונים עבריים, אז היה ידוע העיתון "העולם", "הארץ", מטרתם היתה להרחיב ידיעותיהם על כל המתרחש שם.

עיתונים אלה היו מגיעים באיחור של כמה חודשים, אך לגבי החברים האלה, היו חביבים עליהם מאד מאד, כמו חדשים ממש.

העיתונים הנ"ל, היו נחלת היחידים החתומים בלבד, וזאת משתי סיבות: א. לא כל אחד ידע עברית, ובפרט עברית זו - שפת העיתונאים, ב. זהו נכס יקר מאד... לגביהם, זה דבר שלא יערכנו כסף וזהב. כי הכסף והזהב אפשר להשיג, אך עיתון עברי?!... מאיפה? לכן שמרו

על העיתונים האלה כבבת עינם, ולאחר שקראו אותם, כרכום לספר גדול ושמרו אותו בספריה.

כעבור זמן מסוים, התחילה הקבוצה הנ"ל להרחיב את הרעיון, גם חברים אחרים נתוספו אליהם, אז ראו שכמות העיתונים הנ"ל אינה מספיקה לכל החברים ויש צורך למצוא דרך פשרה, התחילו להגדיל ביניהם, מי יעסוק ראשון בעיתונים הנ"ל?

אחר כך חשבו להזמין כמות מרובה של עיתונים, אך מנין להם כסף? כידוע, החברה שם אינה עשירה כלל, בקושי משיגה את מחיתה, לכן היה צורך בארגון מיוחד, ע"מ להרחיב את החוג, כדי שיוכלו לבסס את הרעיון על קרקע מוצקה.

לבסוף, נולד הרעיון להכריז בפומבי על החוג לפני הקהל הרחב, וההחילו לאסוף תרומות מידי החברים, וכעבור כמה חודשים, פתחו את ישיבתם הראשונה, והכריזו על התנועה הציונית, ככל התנועות הידועות בארץ. אם כי חבריה מצומצמים מאד - בתקוה כי במשך הזמן תגדל, תתרחב, תשגשג ותהיה לשם דבר גדול.

בסיכום הוחלט: א. לשכור חדר טוב, בתור מועדון,
ב. לקרוא שם לתנועה הציונית הזאת, שתהיה מוכרת בא"י ככל התנועות הרשמיות.

הרבה שמות, הוצעו על דוכן הדיונים, ולבסוף נתקבל השם: "עטרת-ציון", שם זה זכה ברוב קולות, על כי נרמז בו שנת היוסדה של התנועה, והיא "עטרת" נוטריקון "תרע"ט"...

מעתה הרעיון הציוני הנ"ל, לבש גוף של ממש והיה לשם דבר מוכר בחו"ל ובארץ.

אני זוכר, מי שנכנס לבנין המועדון הנ"ל, אשר כל כולו היה, חדר אחד בלבד - היה מרגיש אוירה מיוחדת במינה, כאילו נכנס לאפיק אשר בו תוכל לנשום, להריח, לראות לחלום, ולמשש את הארץ הקדושה, הנכספת, זה אלפים שנה...

כיצד נראה המועדון הנ"ל?

זהו בנין חדש, בן קומה אחת, בצורת מלבן, גבוה, לעומת בנינים חדשים דומים ו ירצנו.

אין בזה, לא מים ולא שרותים, אך ישנו שם מיכל קטן פח - מלא מים לשתיה.

בכניסתך למועדון, מולך ארון עץ צנוע, לספרי הציונות ולעתונים בלבד.

כל קירותיו צבועים סביב כחול לבן, כך: שליש הקיר מלמעלה ומלמטה כחול, ובאמצע לבן. (אגב לא כל אחד הרגיש ברעיון הטמון במגון שבצבע הקירות - פעם הושאל חדר זה לקהילה לשרות הציבור במלחמת העולם השניה - נזדמנו שם הרב הראשי החה"ש ר' כלפון הכהן ומר אבי ז"ל, תיך כדי התעניינות במקום עצמו, היסב אבי תשומת לב הרב על הצבע של כחול לבן והוא התפעל מאד...) דגל הלאום התנוסס אל-על, מעל הארון הנ"ל. כמה תמונות גזורות מחוברות ועיתונים: של נוף א"י, או של איזה בנין ציבורי חשוב בארץ כגון: בית-חולים, אוניברסיטה, ישיבה וכדומה - תלויות סביב על קירות המועדון.

תמונה גדולה מאד של "הרצל", חזה המדינה - תלויה למעלה במקום מרכזי במועדון, כמה ספסלים ושלחנות, פזורים פה ושם, זהו כל המועדון בסך הכל.

מעניין, למרות כל הריקנות הגשמית השוררת במועדון, נחשב הוא כמקום מלא תוכן עצום של קסם, חוויה, תקוה ואושר לאומי ורוחני כאחד, מאין כמוהו.

מה תפקידו של המועדון הנ"ל?

המועדון הזה, תפקידו הראשי כמקום מפגש לחברי התנועה, אך הוא שימש גם מקום לקריאה ולעיון, כמו ספריה. עם התפתחות התנועה,

הפך למקום מרכז לאומי חשוב: במקום הזה ערכו בחירות ליו"ר התנועה, לאסיפות כלליות ציוניות לציבור הרחב, ללימוד השפה העברית, לטקסים, להצגות, לערב שירה בציבור, ולעונג שבת.

חשיבותו של המועדון הזה, הגיעה לשיא עם הקמת המדינה: עם סיום תקופת השואה, התחילה הצפייה למימוש הקמת מדינת ישראל בקרוב, כל היהודים היו דרוכים לשמוע כל ידיעה קטנה כגדולה - על גורלם של היהודים בעולם ושל א"י כאחד. כאמור, מרבית האוכלוסיה לא היתה יודעת קרוא וכתוב בשפות זרות, חוץ מערבית, או תנ"ך, פרט לתלמידי חכמים רבים שידעו גם תלמוד ופסק הלכה.

כמו כן גם מקלטי רדיו היו נדירים ברובע, לכן חיפשו לשמוע איש מאת רעהו. חדשות יום יום, ולא השיגו רק מעט מאד מהמתרחש בעולם.

ובכן, כדי לרוות צמאון האוכלוסיה בנדון - נפתחו שערי המועדון הנ"ל לקהל כל יום שבת, החל משעה 10 בערך עד הערב, שם הציעו חומר לקריאה: עיתונים שונים, חוברות לרוב וספרים, האנשים שהיו יכולים להסתדר בכוחות עצמם ולהתמצאות בחומר, היו מתיישבים ליד שלחן ומעיינים. אך אחרים הזקוקים לפרשנות, היו יושבים ומחכים לעמיתיהם, עד שיגיעו ויעזרו להם.

אולם, משגבר הביקוש, והגיעו המונים למועדון - החליטה ההנהלה להעמיד לרשותם קריין מיוחד, היודע לתרגם בשפה הערבית המדוברת, את החומר המעניין את הציבור, בעיקר על המתרחש בארץ.

האיש שקיבל עליו התפקיד הזה, היה ר' יוסף זיפה כהן יהונתן, הרב הזה היה יו"ר התנועה הציונית, והיה בקי מאד בכל העניינים הקשורים לציונות, אדם נבון מאד, ומכובד על השמים ועל הבריות.

בשעות השיא, מ-12 ל-14, היה המועדון מלא מפה לפה, ומשלא הספיקו הספסלים למבקרים - ישבו רבים על הרצפה!... שקט מוחלט שרר במקום, רצינות גמורה נסכה על פני המבקרים, ורק קולו של הרב הנז' הדהד באולם.

המבצע הזה, של פרסים ברבים על כל המתרחש בארץ, היה לברכה רבה: ליכיד החברה, התלהבות מחדש לכמיהה לא"י, התקרבות לשפה העברית ועוד.

במשך הזמן, התפרסמה התנועה הציונית באזור, ומחוצה לו, ועד לא"י הגיעו השמועות והד חיובי מאד. שליחים ישראלים רבים, ביקרו במקום הזה, והכירו כי ישנו גוף ציוני נלהב, חיוני מאד, פועל ברובע הזה ברצינות גמורה וללא כל תמורה, אט אט, נרשמה תנועה זו בין חוגים חשובים רשמיים בארץ, ובאחד הימים הזמינו את הי"ר הרב יוסף הנז' לביקור בשוויץ, כנציג יהדות דרום טוניסיה - לאסיפה כללית, מטעם הפדרציה הציונית העולמית.

הזמנה זו, עשתה רושם רב על כל הקהילה היהודית באי: ורבים שהיו רחוקים מן הרעיון הציוני, התחילו להתיחס ברצינות לרעיון, ולאנשים הקרובים לתנועה.

לאחר שחזר הי"ר הנ"ל, מביקורו זה - לאי, הזמינה התנועה את הקהל הרחב, לשמוע דו"ח על תוצאות הביקור.

שיתוף פעולה זה, בין התנועה לציבור - יצר קשר אמיץ וגם אימון מלא, בין אישי התנועה לתושבים, וקרנה של התנועה עלתה ונישאה בהערצה.

משנתרחבה התנועה, והיה קירוב לבבות מלא, ראו צורך לפתוח בית-ספר עברי, ללימוד השפה העברית, הדבר היה בתיאום מלא עם הרבנות, ואני זוכר אותו עלון ראשון שהתפרסם ברבים בנידון - מטעם הרבנות, ע"מ לעודד את האוכלוסיה, על צורך השעה ללמוד השפה העברית.

משימה זו, הוטלה בראשונה, על הרב הידוע: ר' מקיקס שלי זצ"ל - מלמד תינוקות במקצועו, עשרות שנים בתפקיד זה ובהצלחה. הוא גילה בקיאות רבה בשפה העברית ובדקדוקה.

בחורים מבוגרים, נרשמו לחוג זה, בשעות הלילה, ההתענינות היתה רבה, והתוצאות היו חיוביות.

לאחר מכן, התרחב הרעיון ונוסדו תנועות נוער אחרות, במגמה ציונית ולימוד השפה העברית.

וכדי לגוון ולעורר את הרצון והחשק למשימה זו, השתדלו ללמד אותם שירים, משחקי תנועה, התעמלות, תרגילי סדר להליכה בזוגות ובקבוצ, הכל בתלבושת אחידה, עם סמלים ציסמאות.

רק דבר אחד היה חסר, והוא דגל הלאום בפומבי, כל המשחקים והתנועות לעשו בגלוי לעיני הגוים, פרט לדגל, וזאת כדי שלא לעורר את חמתם של השכנים הלא יהודים.

בחגים, במסיבות ובחתונות, הפגינו נערים אלה של התנועה הציונית - לעיני הקהל, והוכיחו את הישגיהם, הן בשפה והן במשחקים ובשירה העברית, הקהל הריע להם בתשואות, והנערים שאבו עידוד רב.

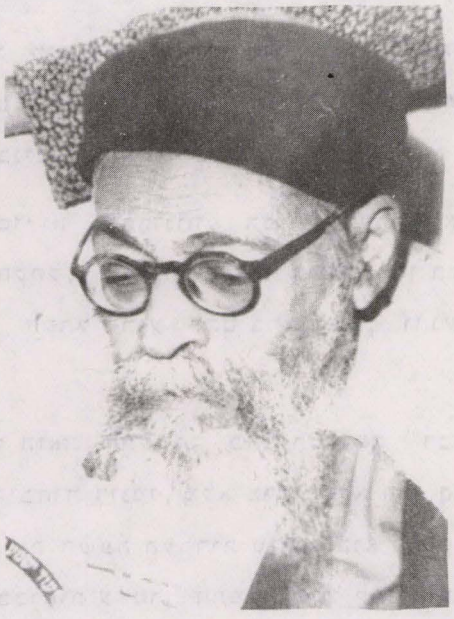
תנועת הנוער הזאת התלכדה תחת הסיסמה "דבר-עברית". בראש התנועה הזאת עמד בחור דינמי, מלא מרץ, הלא הוא החבר דוד קדושים, הבחור הזה למד את השפה העברית טוב, הוא נדלק ברעיון הציונות, הכל עשה כראוי בכוחות עצמו, התמסר מאד לתנועות הנוער, וראה בזה עתיד מזהיר. אבן העובדות מוכיחות, כי הוא צדק, וקצר תוצאות טובות מאד. (בחור זה. בן מאיר המנוח.) (ראה עמוד קכ"ח).

עד היום, עריין הוא משרת בתנועה, שם באי, ושמו נודע בשערים.

היא הספיק ללמד בהצלחה את אשתו עברית, והיא ממלאה תפקיד חשוב בתנועה, בתור מורה לעברית. את בנותיו, שלח לסמינרים בארץ, וחזרו בתעודת הוראה לחו"ל, יהן ממלאות תפקיד זה בהצלחה. בניו, שלח לצרפת, שם למדו מקצועות שונים, אחד מהם רופא.

כל ההישגים האלה נרשמו להצלחתו האישית, של החבר דוד קידושים הנז'.

ישנם כמה אנשים שם ברובע, המבקרים אותו ובודקים את מעשיו בקפידה, ע"מ לחפש בהם איזה רבב. אולם לדעתי, אין זה כי אם מתוך קנאה, אך האיש הזה בודאי שראוי הוא להערכה בנדון. מעט מאד שעשו ופעלו כמוהו שם באי, אך הם לא התמידו, והוא עשה לכתחילה ללא תמורה, אמנם אחר כך קיבל תמורה, אך זה מגיע לו בהחלט.

הרב בן ציון כהן

חוץ מהחבר דוד קידושים הנ"ל יש לציין בהערכה רבה, את הרב בן ציון כהן ז"ל: הרב הזה היה בתור מלמד תינוקות, ורצה להפיח בקרב תלמידיו את הרעיון של הציונות, ברוח התורה והיראה ביתר שאת, הוא קרא לתנועתו בשם "אגודת ישראל".

גם הוא עשה חיל בתפקידו זה, כמו כן היה גם משורר - מחבר שירים וגם מלחין, מנגן בכינור וגם בפסנתר.

היתה לו משיכה מצד התלמידים, לפעמים לקח אותם למסיבות בתור עזרים כמשוררים, לימד אותם גם עברית, והכל היה לברכה.

רק דבר אחד היה שלילי, עת שהתחרו ראשי התנועה ביניהם: החבר דוד הנז' והרב ציון.

הדבר גרם להתנגדות בסתר ובגלוי. לפעמים מלווה גם בהשמצות, ומטבע הדברים נמשכו גם התלמידים לקטטות האלה. וכך נראה כאילו חרגו מהמסגרת והמשימה הנעלה, שאליה התכוונו שניהם לפעול.

אולם, סכסוך זה לא נמשך, וסף סוף חזרו לרעיון אחד ולתנועה אחת.

יום הולדת בגן ב"אוזה"

הרגשתו של הנוער בתקופה זו:

לעומת תקופות קודמות! שעברו על אותו נוער השולי, שלא התיחס ברצינות ללימודים, שבילה את ימיו באפס מעשה כמעט, ער לגיל הנישואין - יש לראות תקופה זו של הציונות וה"דבר עברית", כתקופת הזוהר. מלאת חוויות, בלתי נשכחות לעולם. הנוער הזה התגאה בשפתו שרכש לו, הוא האמין כי בשפה זו היה יכול לדעת מה מתרחש בארץ ובעולם, מעתה הוא נחשב כאדם מן הישוב, ולא כמו בעבר אשר לא היה יודע שום שפה כמעט, מעתה הוא תפס בידו עיתון כמו כל אדם תרבותי אחר, ההבדל הוא: שזה עיתון עברי ואילו אחרים תפסו עיתון אחר זר. מעתה הוא יכול ליצור קשר מכתבי בינו ובין הנוער היהודי בארץ ובעולם.

אני עצמי זוכר, כי בתקופה ההיא לפני קום מדינת ישראל עשיתי נסיון, וכתכתי בעברית לאחד המפעלים המפורסמים בצרפת, כדי לבקש את הקטלוג שלהם, ונעניתי בחיוב...

הרבה מכתבים הגיעו אז לילדי הרובע, מהנוער היהודי בארץ ובאמריקה. גם החליפו תמונות אישיות ביניהם, כתבו סיפורים, השתתפו במשחקים, הכל הודות לשפה החדשה "עברית", שלמדו זה עתה.

אני זוכר גם את החוויה, כיצד חיכינו לדוור הערבי בהגיעו לחלק המכתבים לתושבי הרובע, לפעמים הוא בא במיוחד, רק בשביל המכתבים האלה של הנוער, אכן זהו הנוער שלא ידעו את ערכו בעבר, בזכות היסוד שקיבלו כבסיס לשפה העברית באותה תקופה, זכו אחר כך למעמד חשוב כאן בארץ, מהם גם מנהלי בתי ספר מצוינים, ועוד.

ובכן, לפי כל הדעות, זוהי היתה תקופת פריחה ושגשוג, מכל הבחינות מאין כמוה.

עד כאן בשלב ראשון, בשלב מתקדם יותר עמדה התנועה של "דבר-עברית", כגוף נפרד באופן עצמאי, ואינו זקוק לתמיכה של התנועה הציונית "עטרת-ציון" - רכשה לה בנין נפרד, ושם הקימו בית-ספר ממש, על זה אכתוב כע"ה בפרק נפרד.

עוד תפקיד חשוב מילא המועדון "עטרת ציון".

עם התרחבות התנועה הציונית, שימש המועדון זה מקום מפגש לא רק לחברי התנועה, אלא לציבור הרחב, במסגרת ציונית, כגון לשמוע הרצאה משליחי העליה המבקרים מידי פעם באי, בעבר היו מתקהלים בבתי כנסת.

כמו כן לפעמים הוזמן הציבור לערב שירה, במטרה לאיסוף כספים, לשם כך היו מזמינים זמר עברי ידוע, "אשר מזרחי" ז"ל, זמר זה ירד בשעתו מא"י והתישב בטוניס הבירה, הוא מומחה לשירים עבריים מזרחיים, אשר כל תכנם שירי כיסופים לגאולה. הוא המחבר, והוא המלחין, הנגינה ערבית מוחלטת, הוא ניגן על "עוד", שמו היה מפורסם מאד. ורבים התעניינו לשמוע אותו.

ערב זה עלה הון תועפות, יחסית למצב באותה תקופה, לכן לא יכלו המארגנים להרשות כניסה חפשית, אז דרשו תמורה כספית מהמשתתפים, אולם לא כל אחד היה יכול ליהנות מערב זה, וזאת בגלל השפה העברית בה השתמשו בשירה אותו ערב, עדיין לא מבין הציבור השפה הזאת, לכן עיקר המשתתפים היו תלמידי חכמים, וציונים. הקהל הזה היה צמא להתלהבות לאומית, והזמר היה מודע היטב לכך, לכן תמיד הכין שירים מיוחדים לערב זה, כדי שיצליח לרתק אליו המשתתפים, זכורני, באחד המופעים הנ"ל, השמיע המשורר הזה את "שיר ההבטחה", אשר תוכנו: דו שיח בין כנסת ישראל להקב"ה - כנסת ישראל מיואשת מהמצב ואירך הגלות כאחד, אך הקב"ה משיב ומעודד אותה: אל לה להתיאש, וכי הגאולה קרובה לבא.

שיר זה התפרסם במאיחר בספרו של המשורר הנז' "מעדני-מלך".

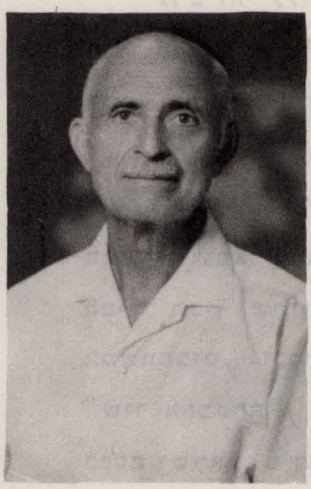
השיר הנ"ל היה די מרגש! כל הקהל עצר נשמתו, והיה נבוך לגמרי, הרבה מהנוכחים זילו דמעות מרוב התרגשות, אחרים שלא זכו להיווכח במופע הזה, שמעו מפי חבריהם את המלים של השיר וזלגו דמעות מעיניהם.

זוהי שוב הוכחה חותכת, על געגועיה של הקהילה הזאת לארץ הקודש.

מי שרת במועדון הנעלה הזה?

זכות גדולה נחשבת בימים ההם, למי שזכה להיות שרת במועדון הזה, לכן חיפשו ומצאו את האדם המתאים ביותר, והוא החבר ציון כהן, בן הרב דידו כהן, האיש הזה ידוע בנאמנותו ובדיקנותו בכלל, ולציונות בפרט.

השרת הנ"ל, עלה לארץ בשנת 1954 לערך, ואודות לשם הטוב שרכש לו, על דיקנותו ואמונתו - קיבל תפקיד חשוב בארץ, באותה תקופה הקשה, של חוסר עבודה - כתור שוטר ראשי באחד מבתי ספר המפורסמים בסביבות חיפה. שם זכה שוב לשם טוב ולתפארת.

בית-הכנסת הכוהנים השרת ציון

פרק מ' - הכשרה חקלאית, כבסיס לעליה לארץ

הרעיון של הציונות, פושט צורה ולובש צורה, כך הלך והתרחב הרעיון של הציונות בקרב תושבי האי, עד שיום אחד שומעים ברחוב: התחילה ההרשמה להכשרה חקלאית באי. הדבר לא היה ברור די הצורך, אך עד מהרה התברר: כדי לזכות לעלות לארץ, על חשבון התנועה, עליו לקבל הכשרה חקלאית, הכשרה זו מבטיחה לו גם קליטתו בארץ באחד הקיבוצים.

הבשורה הזאת, "חשמלה" את הנוער שם באי, אך לא כולם יכלו לעמוד בדרישות: א. מבחינה כספית, יש שנרשמו להכשרה הזאת, תמורת כסף, התשלום היה יקר יחסי לתקופה ההיא. ב. למרות השאיפה הגדולה לרעיון, לא יכול הנוער לעשות מאומה בלי אישור ההורים, כידוע אז המשפחות חיו ביחד, ולא יכלו לעשות שום שינוי בתהליך החיים שלהם - בלי רשות גדול המשפחה.

ג. גם מבחינה בריאותית, לא כל אחד היה מסוגל לעמוד בדרישות ובתנאים להכשרה הזאת.

לכן, הצטמצמה ההרשמה הנ"ל, עד ל-10 חברים לערך, בתקוה כי יקיימו עוד הרבה מחזורים כאלה. מחזור הולך ומחזור בא.

עתה נותר רק למצוא חלקת אדמה שם באי, ולהפוך אותה כעין קיבוץ חקלאי עברי, לכל דבר.

כדי להוציא את הרעיון הזה לפועל, לא קל! מעט יהודים שיש להם אדמות חקלאיות, ומה גם תפוסות כבר בידי אריסים ערביים, ומאחר והרעיון הוא ציוני טהור, לכן כולם היססו אם לעזור בכלל בהגשמת הרעיון.

לבסוף, נמצא נוצרי צרפתי, בעל חווה, הוא הבין במה זה מדובר, וידע כי הוא יכול ליהנות כתוצאה מזה, הרבה יותר מאשר החברים עצמם, הוא ידע כי החברים האלה, באים לעבוד במרץ ולהוכיח את עצמם כחקלאים טובים, לכן הסכים מיד, אין הוא פוחד כמובן משכניו הערביים כלל. החווה הזאת היתה רחוקה מהרובע היהודי כ-15 ק"מ, ובכל זאת לא נמנעו החברים, והסכימו להתרחק כ"כ מהבית, ולגור בסביבה ערבית לבדם!... מבצע זה היה חלוצי ממדרגה ראשונה.

כעבור זמן קצר, עלו החלוצים על הקרקע הנז' בשמחה גדולה, כשהם מלווים הרבה מעריצים.

בשבועות הראשונים היו מרגישים כמו בבית, תמיד זכו למבקרים יהודים רבים, הרבה מהמבקרים נשארו אתם גם בלילות, כדי לחזק אותם ולעודדם.

הערביים שבסביבה, הסתכלו על הענין הזה בעין רעה מאד, משתי סיבות: א. שמעו כי הענין קשור לציונות, ואליו מתנגדים כמובן. ב. ראו כיצד היהודים האלה ניגשו לעבודה במרץ רב, ואז חששו פן יקפחו פרנסתם. ממש פחדו מהתחרות קשה עם היהודים ה"שדים" האלה...

לכן התחילו להתנכל אליהם ולהפריע להם בכל הזדמנות, אולם היו זהירים בדבר, ידעו טוב מאד כי בעל החווה נוצרי צרפתי, ואתו

אסור "להתעסק", לכן בחרו לפגוע, או יותר נכון להפריע רק ליהודים אישית, או ברכושם הלא שייך לנוצרי. אבל חכמתם של היהודים, חברי הקיבוץ, תמיד עמדה להם...

פעם, שדדו הערביים שבסביבה את עדר הכבשים של הקיבוץ, וכלאו אותו אצלם בתקוה כי יצליחו לחזור על מעשים כאלה, עד שיימאס ליהודים ויעזבו את המקום, אך הרועה היהודי חבר הקיבוץ - לא איבד את העשתונות, ועשה את עצמו כאלו לא ידע מכל המתרחש, מיד קרא לאחד מחבריו שילך ויעסיק את השודד בשיחה, ובינתיים הלך הוא לשטח הערבי ושחרר את העדר חזרה ל"קיבוץ".

בפטנטים פשוטים ידעו להסתדר עם שכניהם הערביים בלי רעש ובלי בעיות.

איך התיחסו החברים לעבודה בהכשרה, באופן מעשי?

למרות חוסר הידיעה במקצוע, למרות חוסר הנסיון בחיים לתנאים שכאלה, הוכיחו החברים את עצמם, והשיגו תוצאות טובות, הם נרתמו לעבודת האדמה ברמ"ח אבריהם, ואפילו הקשה ביותר, לא השתמשו באף עזרה מבחוץ - מצד האריסים הערביים המנוסים, ולא נמנעו מלבצע כל עבודה, ואפילו הבזויה ביותר, הכל עשו ברצון טוב ובהצלחה.

לפעמים הביאו לשוק מתוצרתם למכירה, והתוצרת "נחטפה" ממש, ע"י אחיהם היהודים ובמחירים גבוהים למדי, וזאת כדי לעודד אותם.

החברים האלה, נחשבו כגיבורים וחלוצים לאומיים, מעניין הוא כי החלוצים האלה, היו ממשפחות מכובדות, והיו יכולים לחיות כמלכים בכתיהם, אך למען הרעיון הלאומי, התמסרו לכל פעולה שהיא, הכל לשם המטרה הנכספת: לעלות לא"י!...

אמנם, תקותם של החברים לא הכזיבה, וכעבור 6 חודשים או יותר, נתקבלה הידיעה כי הגיעו אישורים למספר חברים לעליה...

אישורים אלה הובטחו בע"פ לנשיא הידוע, הרב יוסף וזיפה הכהן הנ"ל.

הידיעה הזאת נשמרה בסוד כמוס, כדבר היקר ביותר, אולם, עוף השמים יוליך את הקול, וכבר השמועה עשתה לה כנפים, והתחילו בחורים יהודים אחרים להתקנאות בהם. פשוט! ראו כי הרעיון של ההכשרה הוא רעיון מציאותי, ואז התחילו הרבה בחורים להתעניין בנידון, נרשמו בתור! למחזור הבא ובלי סבלנות, היו כאלה שמוכנים לקנות את האישור הנ"ל בכל מחיר, אך לשוא! אין מי שיסכים למכור את האישור שלו כמובן, וגם מצד ההנהלה אינה מרשה עלייה בלי הכשרה חקלאית.

אולם, תמיד יש היוצא מן הכלל, ובחור אחד מתושבי הרובע הגדול, הצליח להשיג לו אישור כזה ויצא בו לארץ, בלי שום הכשרה חקלאית...

כיצד היה הדבר?

זהו סיפור מיוחד במינו בתולדות היהודים שבאי: ראשית, זהו מדובר בבחור אחד ידוע בשם כמימס חדד "באטא", הבחור הזה חייט במקצועו, רווק, בעל השכלה צרפתית, אינטיליגנט במלוא המובן, הוא נתפס לרעיון הציוני, ומהר התלהב לעלות לארץ, אך לא מצא הדרך לכך.

אולם, כששמע על אותם האישורים שהובטחו לחברי ההכשרה הנ"ל, החליט לנסוע לטוניס הבירה, לאותם שליחים מטעם הסוכנות הממונים על העליה, בתקוה להשיג את מבוקשו אצלם - בכל מחיר. כעבור מספר ימים, חזר הבחור הנז' הבייתה ובידו האישור הנכסף... אישור זה אמנם עלה לו ביוקר, אך בעיניו היה הדבר כאין וכאפס.

הבחור, שמר על זה בסוד, והתחיל לחסל את ענייניו לקראת עלייתו לארץ, אולם סודו זה נודע תכף לחברים החלוצים, וחששו כי הוא השיג את שלו על חשבונם, כלומר: מעתה יקבלו פחות אישור אחד ממספר האישורים שהובטחו להם מראש.

מיד הודיעו על כך לנשיאם ר' יוסף כהן הנ"ל, והוא הבטיחם,

כי יעשה מאמץ לבטל את העקיפה הנ"ל, אך ללא הצלחה. לבסוף נעשתה פשרה ואחיו הצעיר שהוא אחד החלוצים הנ"ל ויתר על תורו לטובת אחיו הגדול וכך היה.

הבחור הנ"ל, כמעט וסיים לחסל את כל ענייניו, ועמד לצאת את האי. אך הוא נתקל תכף בבעיה קשה כברזל - ממקום אחר, וזו עמדה לשטן וכמעט ביטלה לו את כל התכנית...

הפעם מדובר במתנגד אחר זר, והוא מושל האי הצרפתי (אלמוראקב) הלה שמע על תכניתו של הבחור הנז' העומד לעזוב את המקום, מיד התקשר איתו וניסה להניא אותו מהרעיון המוזר הזה... משראה שאינו יכול לשנות את דעתו, אז אמר לו ברורות: אתה החיט היחידי באי, אשר נוכל לסמוך עליך, עתה כשתסע, אצל מי נלך? כיצד נתלבש? מה נעשה? - נתחיל להזמין כל פרט מטוניס הבירה? מה חסר לך פה, ומה אתה רוצה להשיג?! אני מוכן לעזור לך בכל, רק אל תצא מפה.

דברים אלה של המושל, לא השפיעו כלל על היהודי הנז', ועדיין עומד בדעתו לעלות לא"י.

משראה המושל כי לא הצליח לבטל ממנו את הרעיון, החליט לנהוג איתו בדרך קשה, ומיד האשים אותו בעבירה פוליטית, הוא טען כי היהודי הזה עלול לעורר זעמם של התושבים הערביים בנסיעתו זו לארץ, לכן ביקש לעכב אותו לחלוטין באופן חוקי...

הבחור הנז' לא איבד את שליטתו ברעיון, והחליט להלחם בנדון כמה שיכול, ומיד פנה לנציג היהודים בפרלמנט, שם בטוניס הידוע בשם: מר חיים ויקטור גז והלה הבטיח התערבותו בענין.

סוף סוף הצליח הנדון לצאת את האי ועלה מיד לארץ, בלי שום בעיה מיוחדת...

הכיצד? איך הצליח הנציג הנ"ל להתגבר על הבעיה? הרי התביעה פוליטית וחמורה היא!

מספרים: אמנם הדבר לא היה קל בכלל, אך אישיותו הדגולה של הנציג היהודי הנ"ל, הצילה את המצב, הוא פנה לשלטונות והבהיר את הענין כי זה מדובר בסכסוך אישי, ואינו קשור כלל לפוליטיקה, אך הוא הוסיף ואמר: נניח שזה ענין פוליטי, מהו ענשו המרבי על כך? - ענו לו: זה עלול לקבל גירוש לאיזה מקום נידח, אי שם במדינת טוניס, לכן יותר טוב לו להישאר בכבודו במקומו באי!

מיד ענה הנציג היהודי בחיוך ובחוש הומור: אני מוכן לשפוט אותו דוקא בכל חומרת הדין, והוא יגורש תכף ומיד! רחוק רחוק שם לפאלסטין, ואני מבטיח לכם שלא יחזור כאן יותר...

מיד צחק השופט, והתיר לו את היציאה...

סיפור זה מלמד שני דברים לפחות: א. כמה היתה עזה התשוקה לעלייה לארץ. ב. כמה שהגויים נטו לנו חסד, וגילו סבירות פנים כלפינו, היה זה לכבוד עצמם העיקר!

פרק מ"א - העליה הראשונה במסגרת ההכשירה

בניגוד לעליתו של החייט החבר חדד הנ"ל, שנעשתה בצנעה ובלי שום פרסום - היתה עליתם של החברים בהכשרה, בצורה גלויה מאד לעין, ובשמחה עצומה, בסיפוק מלא, וכל התושבים שברובע, כמעט ללא יוצא מן הכלל - לקחו חלק בשמחה הגדולה הזאת, אך כדי שלא לעורר חמתם של התושבים הערביים השכנים, הסתירו זאת מאחורי שמחה אחרת, והיא של הנישואים.

באותה תקופה נועצו רבים בעמיתיהם, ובאו לידי החלטה, כי מן הראוי לעלות ארצה כשהם נישואים ולא רווקים, אז בשמחתם זו של נישואיהם ביטאו את כל רחשי ליבם, לחברים העולים הנ"ל, בהפגנה סוערת.

שינויים מהפכניים, שלא היו כמותם, נעשו באותה שעה, חרגו מכל מסורת של מנהג, והחליטו לעשות ככל שעלה על רוחם, כל מה שנראה להם נאה ויאה. פחות הוצאות והרבה רעש והרבה שמחה. לא היתה שום התנגדות משום צד, לא מראשי הקהילה ולא מהרבנות, כי בדרך כלל עדה זו שמרנית מאד על מנהגיה, אך נוכחו לדעת כי אין השינויים אלו מתגדרים עם ההלכה כלל, ולמען האינטרס הלאומי, התעלמו.

נזכיר מעט מהשינויים, באותה מסגרת של הנישואים הנ"ל:

ראשית: לא קיימו אותו שבוע, עם כל הטקסים וההכנות המסורתיים, עליהם סיפרנו למעלה בפרק "המנהגים" - הפעם, ישר התכוננו לחופה. כמו כן, לא השתמשו בלהקה המסורתית ושיריה, במקומה הופיע הנוער של - "דבר-עברית" הנ"ל, ובמקום התהלוכה עם החתן, הנעשית בערבוביה ובלי שום סדר - היו ילדי הנוער הנ"ל מוקד הסדר והתהלוכה היפה ביותר באי, ומפיהם בוקעת שירה עברית אדירה. כמעט וכל התושבים יצאו לקראתם!...

אני זוכר שהתרגשתי מאד מהמחזה הנהדר הזה, וליוויתי אותם לכל אורך הדרך...

כמו כן, משכה תשומת לב הקהל, אותה תלבושת האחידה בה הופיע הנוער הנז', דבר שהוסיף להם נופך מיוחד.

חוץ מזה, זוהי הפעם הראשונה שנערכה חתונה בלבוש אירופאי ברובע...

כמובן, שכל השינויים הנ"ל לא נעשו סתם להכעיס את התושבים, על מנהגיהם המסורתיים, אלא מטעמי חסכון בלבד, אנשים אלה אינם עשירים ולא יכולים להרשות לעצמם הוצאות מיוחדות רק כדי לקיים מנהגים של מסורת, בפרט שהם כבר נוסעים למקום שלא נוהגים בו להשתמש בלבוש מסורתי זה, ובכן לא חבל על הוצאה מיותרת זו?!

כיצד השפיעה העליה הראשונה, במישור הציונות ברובע?

האמת ניתנת להיאמר, עד כאן ההשפעה היתה חיובית מאד! הרבה חברים שעמדו מהצד ברעיון הציונות, הצטרפו מהר לתנועה, כל אחד לפי דרכו: זה בלימוד השפה העברית, וזה בנוכחותו במועדון: שומע הרצאות, שירה ועוד, העיקר שהוא מזדהה, אחרים ירדו להכשרה החקלאית. יש אנשים שלא מצאו לעצמם שום מסגרת בנדון, והעדיפו להעמיד את עצמם בתור שרתים לכל תפקיד בתנועה, העיקר שתהיה להם ההרגשה שהם נחשבים בתוך התנועה, זה היה מעין איחוד וגיבוש בין הלבבות, מאין כמוהו בכל הדורות הקודמים.

אולם, משנתקבלו המכתבים מן העולים הראשונים, בם סיפרו על הסבל הרב שסבלו בדרכם לארץ, חלק עבר דרך אלג'יר וראה ז' מדורי גיהנום, אחרים נתקעו בהכשרה בצרפת ונמאס להם, ולבסוף כמעט כולם נכלאו בקפריסין...

ובכן כתוצאה מזה, היתה אכזבה רבה בלב האוכלוסיה שברובע, במיוחד העיכוב של קפריסין, זה הלם בלב כולם וצינן את הקדרה לגמרי!

מעתה הרעיון של ההכשרה הלך ודעך, עד שהתחסל כליל, וזאת משתי סיבות: א. כאמור, התוצאות היו שליליות, על פי המכתבים הנ"ל.

ב. כשהותרה העלייה בדרך חוקית, לאחר קום המדינה, אז לא היה צורך באמצעים כאלה של ההכשרה, ומיד התרכז כל הנושא בציונות: על לימוד השפה העברית.

פרק מ"ב - קום מדינת ישראל והשלכותיה

כעין זרם חשמלי הגיעה הבשורה על הקמת מדינה יהודית בא"י אל האוכלוסיה היהודית שבאי, אך שמחתם היתה עצורה בלב ומאופקת, כי השמועה לא היתה מכלי ראשון, הרי זה היה בליל שבת, ומה גם בחצות היה הדבר, ולא יכלו להשתמש בכל כלי תקשורת שהוא, מחמת איסור חילול שבת כדי לאמת את השמועה, אכן קמה המדינה כמתוכנן? כמו כן זו היתה הפתעה, ועדיין לא היו מוכנים לשמחה...

אולם למחרת, יום א' משהתברר כי אכן אמת השמועה, התארגנו כל החוגים שבמסגרת התנועה הציונית, כדי לבטא את שמחתם עם כלל יהדות העולם, בשירה, בהודיה, באבילה ושתיה ובריקודים.

בליל ב', נפתחו שערי הבית הנקרא "בית-מוסה", לצבור, שם נהרו רבים, גדולים וקטנים, אכלו ושתו, שרו ורקדו, השתוללו בצורה לא רגילה, אך כאן קרה דבר שלא היה לרוחם של הרבנים, והוא ענין התגלחת, מאחר והתקופה היתה בין פסח לעצרת - ימי הספירה, כולם היו חתומי זקן בלי גילוח, וזה לפי מנהג המקום ובהתאם להלכה, אז היה מי שיזם להתיר התגלחת, לקראת היום הגדול הזה, ולברך שהחיינו כדבר המובן מאליו, חלק מחברי התנועה התגלח להנאתו, אחרים תפסו את חבריהם המסרבים וגילחו להם בכוח... ככה נראו מגולחים כמה בחורים, הידועים בציבור בתור תלמידי חכמים, אך היו מבוישים מאד.

הדברים האלה הגיעו לרבנות שם והם כעסו, אך באיפוק, וזאת משתי סיבות: א. הרי זה סך הכל מנהג, וגם הבינו כי השמחה הגדולה הזאת, היה בה די כדי להסית את הציבור ולצאת מגדרו. אך השאלה העיקרית שעמדה בפניהם היא: כיצד יש להורות בעתיד את ההלכה בנידון?

ובכן לאחר ברור הודיעו הרבנים כך: מי שרגיל להתגלח בל"ג בעומר, מותר לו להתגלח בעצמאות, ומי שרגיל להימנע מהתגלחת כל ימי הספירה, אסור לו להתגלח בעצמאות, והרבנות הוסיפו ואמרו: ואנו תושבי האי, מנהגנו שלא להתגלח כלל, כל ימי הספירה, לכן צריכים להקפיד שלא להתגלח גם בעצמאות.

מאותה שנה, התחיל להיות מנהג זה של התספורת בימי הספירה - רופף, והרבנות לא התערבה בנדון יותר.

כיצד התנהגה שמחת חג-העצמאות בשנים הראשונות?

כמובן, בגלל שכניהם הערביים, הקפידו להימנע מכל דבר העלול למשוך תשומת לב, כגון לא לבשו בגדי חג, ולא תקעו בשופר בתפילה, אכל אכלו בשר, התפללו בלי תחינה, קראו הלל בדילוג.

אולם בכל זאת, תמיד ידעו הגויים על מועד חג זה ולפעמים חיפשו עלילות שוא ביום זה דוקא.

כל יהודי האי, לא ישכחו לעולם אותה עלילת השוא אשר העלילו שוטרים ערביים ביום חג העצמאות, לפני כ-22 שנים, - על האחים: אברהם ואליהו בני מניני מדר.

אחים אלה, בחורים צעירים בגיל 20 בערך, הם עבדו בתור עזרים אצל אביהם, במקצוע תיקון אופניים, באותו שבוע קיבלו אופניים ישנות לצביעה - מאת יהודי ידוע, בשם ברייתו סבג, נכנס ערבי אצלם לחנות וראה את האופניים הנ"ל, טען כי האופניים האלו שלו הם, ונגנבו לו. משסירבו האחים הנ"ל להיענות לו, התקשר למשטרה ותבע אותם כתפיסת חפץ גנוב. האחים הסבירו את העובדה, וביקשו שיזמינו את היהודי הנ"ל בעל האופניים לחקירה, אך השוטרים לא רצו לשמוע מהם ומיד עצרו אותם. השוטרים התנהגו בקשיחות רבה, דבר בלתי שגרתי כלל, ולקחו אותם לחקירה, שם עינו קשות, והתעללו בהם בדרכים מגונות ביותר, למרבית הצער ולרוע מזלם של האחים האלה: אביהם לא היה אז באי, כך נוצר מצב שלא היה מי שידאג להם, כמו כן

גם קצין המשטרה לא היה אז באי, והשיטרים נהגו בבחורים יהודים אלה לפי ראות עיניהם. ובהתאם למה שעלה על רוחם. העניינים במשטרה התנהלו בחשאיות גמורה, כך אף אחד לא העלה על דעתו מה קורה אצל האחים האלה שם בכלא, כלם חשבו כי הם נמצאים במעצר באופן רגיל, כך יצא שאף אחד לא ניסה להתערב לשלומם, רק בדרך נס נודע למשפחה על סבלם שם במעצר. ואז התחילו להתערב בנדון, אולם בינתיים כבר ספגו האחים סבל רב בל יתואר...

את הסיבה לעלילה הזאת, לא התברר, כולם תמהו על המאורע המוזר הזה, ואפילו אם התביעה היתה אמיתית, לא היתה שום הצדקה לעינויים הנ"ל.. לכן רק תשובה אחת יכולה להיות בנידון, והיא: שנאה הקשורה למאורע של "חג העצמאות", שחל באותו שבוע, אחים אלה, רק שוחררו מבית הסוהר, לא יכלו לסבול ולהשאר עוד באי בשום אופן, רצו ל"עוף" מיד, והדבר נתאפשר להם, וכעבור זמן קצר הגיעו ארצה, אחד התגורר בטבריה, והשני במושב "איתן", ע"י העיירה קרית גת.

קסט

פרק מ"ג - מלחמת העצמאות והשפעתה באי

לאחר אותה שמחה העצומה, של חג העצמאות הראשון, השתנו פני הדברים חיש מהר, כשנודע על המלחמה, עליה הכריזו כל מדינות ערב: "מלחמת הקוממיות", יהודים רבים היו צמודים לרדיו, ומידי יום נתקבלה שמועה יותר קשה, יותר חמורה מקודמיה...

היו שחששו מסכנה כפולה, לא רק על אחיהם בארץ, גם על כל היהודים שבמדינות ערב.

שיא הדאגה והצער, היה עת שהודיעו כי רק מספר ק"מ אחדים היו למצרים כדי להגיע לת"א... הרבה אנשים שהיו רחוקים מרעיון הציונות, ביטאו את צערם הרב ולא אכלו כל אותו ערב, וחיכו בדריכות רבה לתוצאות המחרת.

לעומת זה הערביים היו שמחים מאד, וחיכו לחיסולה המהיר של מדינת ישראל ח"ו.

מספרים: אחד הערביים מהמכובדים שבאי, "עבודה-הזמני" שמו- ישב באותה שעה עם חבריו ע"י בית-קפה והטיב ליבו בכוס גזוז קר, ראה יהודי סוחר עשיר עובר, קרא לו והזמינו בתור שמחה לאד - בזה הלשון: בוא!... השב את נפשך קצת, בכוס גזוז קר!... היהודי הנז' הבין את הרמז, ועבר בשתיקה וחיכה לרחמי שמים.

בקיצור: המצב היה מתוח ועצוב מאד, כל היהודים התפללו לשלומה של מדינת ישראל, ואילו הערביים קיוו להיפך ח"ו!

סוף סוף השתפר המצב ב"ה, וכל היהודים נשמו לרווחה. לאט לאט, חזרו החיים למסלולם, וכלם התחילו להתמסר לרעיון הציוני יותר ויותר, הדבר התבטא בשאיפה לעליה, בצורה מופרזת ואינטינסיבית ביותר.

פרק מ"ד – העלייה לאחר קום המדינה

מעתה, הרעיון של העליה התרחב מאד, לאחר קום המדינה לא היה צורך בהכשרה כתנאי לעליה, מספיק לעבור בהצלחה את הבדיקות הרפואיות ולעלות. עתה הדברים נראים פשוטים וקלים, אך אין זה בדיוק כך, אלא עדיין הרבה פרטים ופרטי פרטים, אשר עמדו למכשול בפני העולים, ולא יכלו להתגבר עליהם: ראשית, הבדיקה הרפואית היתה מאד מדוקדקת, ולא כל אחד יצא כשר לחלוטין, במיוחד בבדיקת העינים, מחלת ה"טראקום", היתה נפוצה, זוהי מחלה מדבקת, ועד שטיפלו בה, הכינו בינתים הפספורט, ולא תמיד יכלו לתאם את הזמן בין שני הדברים האלה, לכן קורה כי העולה היה מוכן מבחינה בריאותית, אך עדיין אין הפספורט שלו מוכן, ועד שהוכן הפספורט, הספיק להידבק ולחלות שוב... גם העולה עצמו לא תמיד היה מוכן לעליה, בכל זמן שהתירו לו לצאת, כך היו מספיק גורמים שעיכבו זה את זה, והדבר גרם לעצבנות מרובה ולפעמים ליאוש.

חוץ מזה, עוד גורם אחד שהפריע מאד לעליה, והוא: ההגבלה שהטילו על העולים מבחינת הגיל, ישנן משפחות שהפסיקו את עלייתן, בגלל אותו זוג זקן וזקנה שיש להם במשפחה – ואינם מורשים לצרפם איתם. זוהי בעיה קשה מאד, אולי יותר מכולן.

גם גורם אחר זר הפריע מאד לעליה והוא: השלטון המקומי בהכנת תעודת הזהות... זה אמנם נשמע מוזר, אך זוהי עובדה: אין השלטונות מקפידים שם על התעודת הזהות, 90 אחוז מכלל התושבים, אין להם תעודת זהות, אין הם זקוקים לה כלל. אך בשביל הפספורט, זקוקים היו לכך, אמנם התנועה הציונית טיפלה בהכנת הנירות להיתר היציאה, אבל כדי להקל עליה בקשו מהעולים להכין בעצמם תעודת הזהות לפחות, זה לא דבר קשה. אך לא היו ימים מיעטים – משהרגישו השלטונות בזרם העליה, התחילו להערים קשיים רבים בהכנת תעודת הזהות,... הדבר גרם למפח נפש לכלל העולים.

אולם, עם כל הניסים שהתרחשו סביב הנושא של העליה, קרה גם בזה דבר מעניין להפליא, והוא: באותו הזמן דוקא, היו חילופי גברי בשלטון, וקצין משטרה צרפתי אחר בא לאי, וכבר נתגלה כי הקצין החדש הזה, איש טוב, נבון, ומעוניין לעזור במיוחד ליהודים, היו כמה חברים יהודים, אשר לא יכלו להסתיר את שאלתם בנדון, והיא ענה להם: אני חייב הרבה ליהודים... בעבר נזדמן לי לשרת בסוריה, ושם עזרו לי היהודים הרבה מאד, ולא נזדמן לי לגמול אותם על מעשיהם הטובים איתי, עתה הנה באה השעה, אשר אוכל לשלם את חובי להם, באמצעותכם אתם, אחיהם!...

מאותו יום, השתנו סדרי בראשית, מעתה אין צורך לאף יהודי להתרוצץ למשטרה, עבירת ס.ז., הקצין הרשה לאחד הפעילים היהודים בעניין העליה - לטפל בנושא הזה של הת.ז. במשרדו הוא, ולא במשטרה כלל! כך נפתרה הבעיה הזאת בין רגע, ובמקום חודשים רבים של בזבוז זמן ומריטת עצבים, הכל היה מוכן ביד התנועה, בלי שאף אחד הרגיש בדבר. ממש תענוג! חוץ מזה, אם אנו עוסקים על אותו קצין הטוב, אולי נזכיר עוד דוגמה ממעשיו הטובים של הקצין הנז':

באותו הזמן, סבלו היהודים תושבי הרובע הגדול קשות מאחד השוטרים הערביים, שוטר זה ביקר מדי פעם ברחובות הרובע, וגילה בהרבה מקומות מי שיפכין באמצע הרחוב, הוא לא ויתר על זה, ורשם כל יום הרבה תלונות על כך. אך היהודים הסבירו לו, כי המציאות מחייבת זאת, ראשית אין ביובים ברובע, גם הרחובות אינם כבושים כל עיקר, הם כעין שבילים בשדה, יוצא אפוא אין המים נשארים על פני הקרקע, אלא נספגים מיד באדמה, לכן אין זה מפריע כל כך.

אולם השוטר, לא שעה לטענה זו, והמשיך בביקורת חריפה.

ובכן בהזדמנות זו, שמע הקצין על קשיחותו של השוטר הערבי הנ"ל, ירצה לפתור גם את הבעיה הזאת, מה עשה? נתן הוראה לשוטר הנ"ל שיחזיק את משרד המשטרה באופן קבוע, ולא יסתובב ברחובות יותר... כך התפטרו היהודים מאותו שוטר הקשוח...

בהזדמנות זו, רצוני לציין אותו יהודי החביב, אשר מצא לו שפה משותפת עם אותו קצין הנז', ועל ידו זכו אחיו היהודים ליחסים טובים בשלטון. היהודי הנ"ל ידוע היטב ברובע, בשם חי בן פרג'ון כהן, בחור יר"ש, נבון וציוני נלהב. ישר כוחו!

במשך הזמן, התידד אותו קצין משטרה עם הדיין, הרב רחמים חי הכהן, ומיד גילה הקצין את חכמתו הנפלאה של הרב, ובקיאותו הרבה כמעט בכל, לרבות גם בפוליטיקה, אז התחיל לבקר אצלו בקביעות, והיה מבלה אצלו שעות רבות. וכשהזדמנו לקצין, יריבים יהודים, היה שולח אותם להרב, והיה מזהיר אותם מאד, להישמע להוראותיו של הרב. לבו היה סמוך ובטוח, כי ישכיל הרב להוציא משפט לאשורו.

ובכן, אפשר לומר, כי זוהי היתה עוד תקופת זוהר נוספת לתושבי הרובע, הן מצד התגשמות חלום העליה בפחות קשיים, והן מצד החיים יום יום הקשורים לשלטון.

עתה, נחזור לנושא הראשי "עליה": כאמור, הרעיון של העליה התחיל להתרחב, ומדי פעם נעשה קל יותר, הכל היה תלוי ברגישה אל הנושא, מצד מדינת ישראל, כמה שנדרשו העולים לעלות, הקלו במידה

רבה יותר: לא הקפידו עוד בבדיקות הרפואיות, הפספורטים הגיעו לעולים יותר מהר, הותרה העליה גם לקשישים, וכמעט לא היה שום גורם שהגביל את העליה, גם מצד העולים עצמם היה מרץ מיוחד לעלות, יותר מבעבר, הגורם העיקרי לכך היה: הסתלקות הצרפתים מטוניס לרגל עצמאותה, הגורם הזה הרתיע יהודים רבים וזירז את העליה בקצב מהיר יותר. גם מדינת ישראל השכילה לנצל את המצב, אם כי לא באופן תמציתי מאד – והוסיפה להתיר את הרצועה לעליה.

כך נוצרו תנאים טובים ונוחים ביותר שסייעו לעליה.

השליח ר' משה פרג'ון.

שיא העליה, הגיע בשנים 1954–1955, במיוחד כשבא לאי השליח הידוע ר' משה פרג'ון, זה היה אחד מתושבי האי, והוא זכה להיות בין העולים הראשונים, מחברי ההכשרה באי, הוא נעצר בקפריסין בשעתו, והגיע לאחר מכן לארץ.

הרב פרג'ון הנז', עבד בסוכנות בארץ כמה שנים, והומלץ עליו לצאת בשליחות לטוניס, במיוחד ליהודי ג'רבה, שם ישנו ריכוז גדול של יהודים הצמאים לעליה.

הרב פרג'ון, עשה עבודה טובה מאד במסגרת תפקידו זה, וקצר הצלחה מרובה, יותר מכל השליחים שלפניו, במיוחד כשהצטרף אליו הח' יוסף חטאב, היה זה בחור מוכר היטב לכל תושבי האי, שניהם עשו עבודה משותפת במרץ ובהצלחה.

שני שליחים אלה, לא היו סתם פקידים במסגרת המיועדת להם, אלא גם יוזמים היו, תמיד חשבו ותכננו כיצד ניתן לקצור הצלחות טובות, כיצד ניתן למשוך את לב ההמון לרעיון?

ראשית, החליטו שני השליחים הנ"ל, להתקרב אל העם ולדבר עם כל אחד, בלי שום אמצעי אחר, גישה נוחה לכל אדם, כקטון כגדול ובענוה יתרה. ישר כוחם!

אחד האמצעים שסייע להם בתפקידם זה, היה העיתון: **המבשר**: עיתון זה היה פרי יוזמתם של השליחים הנ"ל. פעם בשבוע יצא "המבשר" ליהודי הרובע, ובו סיפקו מידע על כל המתרחש בארץ ובחו"ל. במסגרת הנושא הקשור לתפקידם. הכל היה בשפה עברית קלה, ובחינם.

תכנונו והדפסתו של העיתון, נעשו באי ע"י חבריו תושבי האי. עיתון זה נתקבל באהדה ובהוקרה רבה. על כל התושבים שם.

מעתה, הקשר עם התושבים, היה קל יותר באמצעות העיתון.

חוץ מזה, עוד יוזמה: שלא יהיו עוד יותר טלטולים לעולים, ויכולים לנסוע במרוכז מהרובע עצמו, ישר לטוניס הבירה, אוטובוסים הגיעו לרובע כל שבוע במוצאי שבת, עבור העולים, והם נתלוו בשירה, בתופים ובקריאות גיל לאורך הדרך ברחובות האי. דבר זה לא היה כמוהו באי מעולם, והוא השפיע רבות על כלל התושבים, הם ראו עין בעין כיצד מתגשם חלום העליה, לעומת העבר הרחוק והקרוב כאחד, ממש לא יאומן! כולם ידעו שהמצב הזה לא ימשך לתמיד, ויש לנצל אותו בהקדם.

מאות אנשים מלווים עמדו אותה שעה סביב האוטובוסים, יהודים בעיקר, השמחה היתה רבה, והמחזה היה מאד מרתק, לפעמים נזדמנו ערביים שם, וידעו טוב מאד במה זה מדובר, ובלית להם ברירה שמרו על שתיקה מוחלטת...

מי שראה את קצב העליה הנ"ל, לא היה יכול להשתחרר מהמחשבה כי תוך שנה אחת תצטמצם האוכלוסיה היהודית שם עד לאפס, ואכן תוך זמן קצר, יצאו יותר מ-2 שלישים מתושבי היהודים שבאי לארץ.

רוב העולים, ידעו פחות או יותר, מה מצפה להם כאן בארץ: דוחק המצר הן בעבודה, הן בכלכלה והן בדיור, כולם שמעו על הישיבה באוהלים מחמת המחסור בדיור ובכמה פריטים חיוניים אחרים, ומעל הכל: ההפליה בין האשכנזים והספרדים, בכל זאת עלו ברצון טוב, למרות שיש הרבה עולים שהתאכזבו, כלומר לא העריכו נכון את המצב כמו שצריך - בכל זאת יש לציין שאף אחד מהעדה הזאת לא ירד לחו"ל למרות שהיתה להם האפשרות לכך, וזאת בגלל הרצון הטוב שהיה להם לעלות לארץ ולהתיישב בה. בניגוד ליהודים אחרים שלא יכלו להסתגל לחיות כאן בארץ, זוהי שוב ראיה חותכת המבטאה את הרצון העז של יהדות זו להתישב בא"י ובכל מחיר!

פרק מ"ה - בית מוסה

מה זה בית מוסה?

בית זה, נמצא בטבורו של הרובע הגדול, שייך למשפחה עניפה ומכובדת, רוב תושביו עלו לארץ, והשאר החליטו למסור אותו לידי התנועה הציונית, עבור מטרות שונות.

חשיבותו של הבית הזה: גודלו ומספר החדרים הרבים שבו. בית זה, שימש בעיקר ללימוד השפה העברית, כעין בית-ספר. גם בנים וגם בנות למדו שם, בנפרד כמובן. בלילה למדו גם מבוגרים.

בבית הזה! אכלו הילדים מדי יום ארוחה חמה בצהרים ללא תשלום, הכל על חשבון ה"ג'וינט" - חברת סעד יהודית אמריקאית.

גם משרד העליה, נקבע בבית הזה, גם טלפון וספריה נמצאים שם, בקיצור: המקום הזה חלם לכל מטרה, עבור התושבים במסגרת הנושא "ציונות".

במקום הזה, מצאו רבים מתושבי הרובע את פרנסתם, החל בכל הקשור לתזונה כגון: עורך הקניות, אחראי על העבודה הכללית במסגרת נושא התזונה, משגיח על התלמידים בשעת האוכל, טבחיות, משרתות, וכלה בתפקיד הקשור להוראה.

בין כל המורים, יש לציין את מר שמעון בן פרג'ון כהן, כעת הוא גר בטירת הכרמל, עדיין עוסק בהוראה, הוא התחיל במקצוע הזה שם בחו"ל בתור מורה, אחר כך שימש בתור מנהל ולבסוף - מפקח.

מר שמעון, היה מקובל מאד על עובדיו ותלמידיו. הוא הגיע להישגים טובים במסגרת תפקידו. הוא ידוע כאיש נבון ובעל יוזמות פוריות. הוא עסק גם בלימוד תורה ולא רק בשפה העברית גרידה.

בשנת 1959, נזדמן לי לראות כאן בארץ, אחת החוברות אשר הדפיס מר שמעון הנז' לחבריו המורים, בהיותו שם בחו"ל, חוברת זו הקיפה כמה נושאים קצרים מתחים הפסיכולוגיה... למרות שמקצוע זה,

לא היה נפוץ שם כלל, חוברת זו הגיעה לכאן, ע"י אחד ממוריו שעלה לארץ והמשיך במקצועו זה כאן, על סמך תעודת ההוראה שקיבל שם בחו"ל, המורה הזה ידוע כאן בשם גד דיעי וכעת הוא מנהל בית-ספר אי-שם בדרום הארץ.

כל אלה מלמדים על הישגיו הפוריים של מר שמעון כהן הנ"ל.

בית-מוסה

גד דיעי

פרק מ"ו - חילופי המשטר והשפעתו באי

כידוע, בסוף שנת 1956 קיבלה טוניס עצמאותה מידי הצרפתים, ובראשה עמד הנשיא חביב בורגיבה. למרות מתינותו ויחסיו הטובים עם היהודים - רבים מהם החליטו כבר לעזוב את המקום, רובם לישראל, ומיעוטם לצרפת.

מעתה קצב העליה הואט כצפוי, אם כי הקשר עם ישראל עדיין קיים בימים הראשונים לעצמאותה של טוניס, הכוונה לקשרי דאר שונים.

פקידי העליה, לא העיזו לעשות פרסומת לעליה כבעבר, למרות שלא היה להם שום איסור מפורש בנדון, אך הם ידעו כי אין דעת

השלטונות נוחה בכך, לכן הסתפקו לעסוק במלאכתם בצנעה.

האטה הזאת, השפיעה שלילית על כלל היהודים שם. במיוחד על תושבי האי. חלק מהם התחיל להתעקש והוסיף להתמודד בכוחות עצמו כדי לעלות לארץ בהקדם, ואילו אחרים הלא איכפת להם "התקררו" לגמרי מהרעיון של העליה, והחליטו להסתגל למשטר החדש. כל יום נעשה הדבר קשה יותר, והעליה נדחקה לקרן זוית.

עד מהרה נתגלה, כי המשטר החדש אינו גרוע כלל, ואפילו יותר טוב מקודמו... כנראה השלטון החדש רצה להראות כי הוא נחשד לשוא, וכי הוא מסוגל להוכיח את ההפך הגמור. היהודים נחשבים כאחים, יש להם ערך, וכל בעיה שהתעוררה בין היהודי לשכנו הערבי, כמעט תמיד ידו של היהודי על העליונה...

גם הכלכלה השתפרה מאד, ורבים יהודים מצאו את פרנסתם בשפע, אחת הסיבות לכך: הצטמצמותם של היהודים באי, וזאת גרמה למחסור בידים עובדות במקצועות מסוימים. אמנם, בינתיים משתדלים הערביים תושבי המקום ללמוד המקצועות הדרושים, ולמלא את החסר, בכל זאת עדיין יש ערך רב ליהודי במקצוע, וזאת מחמת נאמנותו, כגון בצורפות, אינם יכולים לקנות שום תכשיט כסף או זהב בלב שקט, תמיד חששו מרמאות, לכן מעדיפים לקנות מיהודי דוקא, כי תורתו ויראתו אינה מרשה לו לרמות.

אולם השקט והשלוה הזאת לא התמידו, ומידי פעם השתנו פני הדברים, והיו מקרים שנאלצו כמה יהודים לברוח מהמדינה כדי להציל את עצמם.

לפעמים פחדם של היהודים היה לשוא, כגון: בשנת 1964 נפוצה השמועה, כי היהודים הושוו בפני החוק לגיוס, ומעתה חובה על היהודים להתגייס לצבא הטוניסאי ככל האזרחים הערביים במדינה.

שמועה זו, אילצה רבים לברוח מהמקום, כדי להציל את ילדיהם מחובת הגיוס, אם כי ידעו יפה כי בניהם אלה יתגייסו פה בארץ לצה"ל,

מובן כי מעדיפים את הגיוס לצה"ל מאשר למדינה זרה.

אך שמועה זו לא נתאמתה לבסוף, ועד היום לא חל חוק הגיוס על היהודים שם. בכל זאת יודעים היהודים היטב כי השלוה שבה נמצאים, אינה מובטחת, ולא תמיד תתאפשר להם היציאה משם.

עוד דוגמה, באותה תקופה הנ"ל, היו אנשים ערביים מבריחים זהב מלוב לטוניס, ובעיקר ליהודים שבאי ג'רבה, שם עסקו יהודים רבים במלאכת הצורפות, והסחר בענף זה היה משתלם מאד.

משנודע הדבר לפקידי המכס שבאי, "פשטו" על כמה יהודים צורפים ולקחו אותם לחקירה ממושכת, החקירה היתה קשה מאד ורבים ספגו מכות נמרצות, ללא רחמים, היחס השתנה לגמרי והפך לאכזרי ביותר, אז התחילו לזכור אותם הימים ימי הזוהר, עת שהיו שערי העליה פתוחים, והם לא ניצלו אותם והעדיפו חיים יותר קלים של חו"ל, בבקשה! אלה התוצאות של אותם החיים. כלומר: גם פה בארץ עלולים להיתפס בעברות דומות, אך ההבדל הוא ביחס, וחוסר הפרופורציה בין העברה לעונש, יש כאלה שנתפסו בגדון על לא עול בכפם, ורק מחמת חשד בלבד העמידו אותם לדין, ונהגו בהם כאשמים לכל דבר.

הבעיה הזאת של הזהב, התעוררה כמה פעמים, לפחות 3 פעמים במשך 9 שנים, אך האנשים שם כנראה מסתגלים למצב, ואינם חרדים כ"כ לכל צרה שלא תבא.

לא רק בעיות כלליות ממשלתיות כנ"ל, אלא גם בעיות אישיות אחרות, התרחשו מידי פעם: פעם תקף ערבי בסכין את הרב, עת שהיה מלמד תינוקות בבית הכנסת, בצהרי היום, ובדרך נס ניצל אותו רב ממות, הרב הזה היה מתושבי הרובע הקטן, והוא כעת עלה לארץ.

למרות הכל, אין היהודים שם לומדים לקח, ועדיין מאמינים כי החיים שם יותר משתלמים מאשר בארץ. יש כאלה שאינם מעונינים לחשוב על עתידם כלל, ובונים את החיים שלהם בהסח הדעת, צדק אותו שליח מא"י, הידוע בשם "מרכוזה", עת שביקר ברובע שם באי ודיבר על העליה ערב יציאת צרפת מטוניס וכך אמר: זכרו! זוהי הזדמנות

אחרונה בשבילכם, אשר תוכלו לצאת לארץ עם רכושכם בכבוד. אנא נצלו הזדמנות זו!

לאחר שראה שאין היענות מספקת לקריאתו זו, אמר לחבריו פקידי העליה שם ברובע: הקהל הזה שאינו שש לעלות, אינו יודע מהו עתידו כאן בחו"ל, ואינו רוצה לחשוב על זה, אך הוא מעדיף לחיות היום ויראה מה יקרה מחר.

יוצא אפוא, כי חילופי המשטר לא הביא בעקבותיו מצב גרוע באופן מידי, אלא בהדרגה ובטווח ארוך. כך הסתגלו היהודים שם למצב החדש, ומה גם נוצרו לפעמים תנאים טובים מאד לחיים שם.

לכן אפשר לומר, כי כוח ההסתגלות, והתנאים הטובים הנוצרים מידי פעם - מכסים או משכיחים כל בעיה מצד אחד, ומצד שני הולך ונשכח מהם הרעיון של השיבה למולדת, אשר בו התגאתה עדה זו בתקופות העבר...

פרק מ"ז - המצב הכללי כיום באי

במשך 21 שנה, מיום קבלת העצמאות של המדינה הטוניסאית - חלו שינויים ותמורות רבות באי, כללית: שינויים אלה השפיעו לטובה, על כלל האוכלוסיה היהודית והערבית כאחד. הענף הראשי אשר הושם עליו הדגש, הוא ענף התיירות, ענף זה הצליח טוב מאד, והוא היה לאחר מכן כגורם חשוב להתפתחות הכללית באי.

ראשית, נבנו באי הרבה בתי מלון גדולים ומפוארים ברמה בין לאומית - לאורך החוף. התאחדות בתי-המלונות שם פרסמו בכל מקום בעולם, את חשיבותו של האי ג'רבה מכל הבחינות: אקלימית בעיקר. גם המקום שקט, משובח בפירותיו, תושביו שקטים וגם נוחים מאד, בעלי מקצוע מצויים שם לרוב, עבודת-יד מוצלחת מאד. בעיקר במלאכת הצורפות.

כל הדברים האלה יצרו תנאים טובים למדי, עבור התייר, ואכן תיירים רבים נוהרים לאי במשך כל ימות השנה. לאחרונה אירגנה חברה גרמנית טיסה הלוך ושוב כמות של... נפש כל חודש. מחזורים, מחזור הולך ומחזור בא.

ענף זה של התיירות, הזרים הון עתק לאי, וכתוצאה מזה, התעודדה הכלכלה שם בצורה טובה מאד, וזה נמשך לכל הענפים, כך נוצר מצב חדש, טוב, באי לכל התושבים.

הרבה יהודים אשר היו נכונים לעליה לארץ, הושפעו מהמצב והחליטו לעכב יציאתם עד שיאספו מעט כסף, אך לפי הכלל "אוהב כסף לא ישבע כסף" – התפתו למצב החדש ובינתים נסוגו לגמרי מהרעיון של העליה, וכשעשו חשבון הנפש בינם לבין עצמם, הרהרו בקול ואמרו: בינתים לא נוכל לעלות, וזאת משתי סיבות: 1) מצב המלחמה בארץ מפריע לנו הרבה. 2) חשש מפני קלקול הנוער שלנו מבחינה דתית, אמנם גם שם ירד הדתי ירד הרבה מאד לעומת מה שהיה, אך עדיין טוב בהרבה יחסית למצב כאן בארץ, כך הם טוענים.

למען האמת, אין סיבות אלו חדשות כלל, רק המצב הטוב שנוצר שם באי הכריע את הכף להימנע מהעליה.

עד כאן סקירה כללית תמציתית על האי.

ומה המצב ברובע היהודי?

התשובה היא – שלילית! אותו מצב המיוחד והידוע על יהדות זו, ההולם הפסוק: הן עם לבדד ישכון – אינו קיים עוד, ערביים רבים נהרו לרובע היהודי הגדול והקטן, וקנו שם דירות ויקות של העולים – בכל מחיר, במשך הזמן הפך הרובע לרוב ערבי מוחלט, אותו צביון יהודי מסורתי ברובע, משך אלפים שנים, נפגם עתה ע"י התערובת שהתגוררה במקום, אם לא נשמעה נגינה בשבת מעולם ברובע, או בודאי שלא הרחת ריח עשן של סיגריה בשבת ברובע, או לא היה קיים בודאי חמץ ברובע בפסח – הרי עתה הכל אפשרי! ומי שיצא את הרובע לפני 21 שנה

בית הנתיבות בשדה התעופה בכפר "מיליתה" באי

חנות מכולת של ערביים תושבי אלחארה

המסגד החדש באלחארה ליד בית רגה

"דאר ג'רבה" בית מלון ערבי חדש על שפת הים

בנין יהודי חדש בכניסה לחומת-שוק

ויחזור לבקר בו היום – לא יכול להסתגל לעובדה החדשה של המציאות המוזרה הזאת!

ושוב שינוי מהפכני חדש, נוצר השנה ברובע והוא: בניית מסגד מוסלמי חדש, ברובע!... דבר זה הוא כשכים בעיניהם של היהודים שם. משתי סיבות: א. מציאותו של המסגד, דבר חדש שלא ידעו כמוהו מעולם, ואפילו בחלום. ב. הטרדתו של המסגד לאוכלוסיה היהודית, גם ביום וגם בלילה – על ידי הרמקולים שהתקינו בו לקריאות ולתפילות – פעמים רבות במשך כל היממה, והתוצאה לא איחרה לבוא: כמה משפחות יהודיות מתכננות לצאת את הרובע ולגור בשוק המרכזי, כדי לברוח מהקריאות המטרידות הנ"ל, אשר רוב הקריאות האלה, נעשו לשם הטרדה ממש, כך סיפרו לי תיירים יהודים.

ועתה, אם נעשה חשבון קל, לטווח ארוך, יוצא אפוא כי במשך הזמן יצאו רוב התושבים היהודים מן הרובע אל השוק הנז', ושם מחכה לו התבוללות בגוי אחוז לפחות. בקיצור: מבחינה היסטורית תרבותית השתנו פני הדברים במדה רבה מאד!

לצערינו הרב, היום יהודים רבים מרשים לעצמם לחרוג מהמסורת הנהוגה ברובע זה דורות רבים, כגון: ניתן לראות נשים נשואות יהודיות נכנסות לשוק שברובע לקניות, דבר שלא היה כמותו בעבר. בחורים יהודים רבים הולכים בגילוי ראש בחוצות הרובע, ועתה אפילו ילדים קטנים נזהרים על פי הוריהם שלא ילכו בדרך לבית הכנסת בכיפי ראש, ורק בבית הכנסת יכסו את ראשיהם, וזאת מחמת הסכנה הצפויה להם מצד שכניהם הערביים, ישנם פרחחים ערביים מתנכלים לילדים קטנים יהודים ומידים בהם אבנים, וזה סימן ההיכר, אם יש לילד כיפה, הרי הוא בחזקת יהודי ולא ערבי כלל, ואז מתנכלים לו.

עד היכן הגיע המצב?!... מי יודע מה עלול להתפתח עוד במשך הזמן? אך כאמור, הכל נעשה שם באיטיות, ועד שהתרגלו למצב, נוצר מצב אחר חדש יותר גרוע, וכך מתרגלים אחינו שם לכל שינוי ואינם חשים בו כלל.

פרק מ"ח - סיפורים שונים

סיפורים מפליאים רבים, נרקמו במשך שנות הגלות, על כמה מרבני האי ואישי ציבור שונים, חלק מהסיפורים זכו לפרסום בהזדמנויות שונות, אך רובם עדיין בבחינת תא שמע בלבד.

הפעם, אינני חושב לחזור על אותם סיפורים ידועים, אלא על חדשים ישנים, אשר אינם ידועים כל-כך בציבור הרחב.

סיפורים אלה, גם מעניינים וגם מלמדים לקחים טובים. כמו כן, אינני חושב לעשות סדר כרונולוגי בסיפורים האלה, וזאת משתי סיבות:

א. אין סיפורים אלה ידועים מתי קרו בדיוק.

ב. מאחר ואין זה משנה כלל, אם נקדים את המאוחר ונאחר את המוקדם, לכן מותר לי בודאי שלא להקפיד על התאריכים.

סיפור א'

לפני עשרות שנים, נתבקשו רבני האי לתמוך במועמדותו של הנציג היהודי, מר חיים ויקטור גז - לפרלמנט הטוניסאי - נגד הנציג הקודם מר מומו טיבי.

נציגות כזו, נבחרה ברוב קולות, לתקופה מסוימת, מטעם ראשי הקהילה, אותה הוא מיצג, ולא ע"י הציבור הרחב כנהוג אצלינו כיום.

אותה שעה, היססו הרבנים מאד לתת יד למועמד חדש, בתפקיד כה חשוב ובעל אחריות כבדה. אמנם דברי המועמד עשו רושם טוב וחבל לפספס אותו...

לבסוף, דחו הרבנים את החלטתם עד לשיקול דעת נוסף. בינתים שמעו כי ישנו יהודי זקן תמים, היודע להשתמש בשאלת חלום, מיד הזמינו אותו וביקשוהו לשאול להם בנידון.

הזקן, נענה לבקשה כמובן, ולמחרת חזר אל הרבנים ואמר: עשיתי שאלת חלום, אך לצערי לא הבנתי את התשובה שקיבלתי, והיא: פסוק ידוע מהתהלים - "השם נפשנו בחיים ולא נתן למוט רגלינו". (כך דרכו

של הזקן, התשובה לשאלת חלום מקבל איזה פסוק למחרת באופן שיהיה שגור בפיו, ובו רמוזה התשובה, אך הפעם לא הבין שום רמז בנידון).

אולם הרבנים חשבו קימעא ומצאו את הרמז לתשובה, והוא: "חיים" כפשוטו, הכוונה לשם המועמד החדש - חיים גז, ואילו המועמד השני מצאו במילה "מוט", נוטריקון: מומו טיבי. מיד החליטו לתמוך במועמד החדש כדברי הפסוק: השם נפשינו בחיים ולא נתן למו"ט רגלינו...

אכן, המועמד החדש הצליח והוא לא הכזיב את בוחריו בתפקידו.

סיפור ב:

לפני כ-100 שנה, חי ברובע הגדול אב בית דין: מוה"ר ר' ניסים חדד זצוק"ל. בתקופתו עדיין אין בית כנסת בסביבת מגוריו, הכל נהרו לביה"כ הגדול הידוע שם. אולם בגלל תקרית מסוימת החליט הרב לעודד בניית בתי כנסת אחרים, וזאת כדי לפזר את קהל המתפללים, שלא יהיו עוד מרוכזים במקום אחד, מפני הסכנה.

ומעשה שהיה כך היה: באותה תקופה היו גנבים רבים באי, מהם בנגלה ומהם בנסתר, במשך הזמן התברר כי נוח יותר לגנוב מיהודים מאשר תושבים אחרים לא יהודים.

רוב הגנבים הופיעו בקבוצות ובצורה מאורגנת, אחד מראשי הכנופיה היה ערבי ידוע ושמו "אל-ג'אוואר", גברא אלמא, חצוף ולא שב מפני כל, אפילו השלטון המקומי משתדל להתחמק ממנו ומבעיותיו.

אולם משרבו התלונות נגדו, והשלטון לא עצר כוח להתמודד איתו, החליט הרב ניסים הנז' לקחת את הענין לידיו הוא, משראה שאין ברירה לתיקון המצב ע"י השלטון המקומי, החליט לנסוע עד לטוניס הבירה, כדי להתלונן שם, למרות הסיכון הרב והקשיים הכרוכים בנסיעתו זו, לא הסס הרב ונסע, יש לזכור כי הנסיעה באותה תקופה היתה הליכה ברגל, אך לפעמים הצליחו להשיג עגלה, גם המרחק מהאי עד לטוניס הבירה הוא עצום כ-600 ק"מ! בכל זאת בגלל המצב הבלתי נסבל - לא ויתר הרב על הנסיעה וסוף סוף השיג שם את מבוקשו: השלטונות בטוניס כעסו מאד ושלחו לעצור את הערבי הנ"ל בבית הסוהר בטוניס.

דומה היה כי הכל ינשמו לרווחה, אך כעבור זמן לא רב, חזר הערבי ראש הכנופיה לאי!... פשוט מאד, הוא הצליח לברוח מהכלא.

משהגיע לאי, היה עצבני מאד ואמר לנקום את נקמתו מהרב ניסים. באותה תקופה, הגיעו שודדים אחרים מחוץ לאי, במגמה לפשוט על כל האי, ללא הבדל יהודים ולא יהודים. אך נודעה מזימה זו לתושבי המקום הערביים, והצליחו להטות אותם דוקא לרובע הגדול של היהודים.

הדבר, קרה בצהרי יום כיפור, והנה השודדים הגיעו לרובע היהודי ובראשם אותו שודד שנמלט מבית הסוהר הנז'...

ובכן, השודדים פשטו על בתי היהודים, ואילו השודד הנז' שם את פניו לעבר בית הרב ניסים, יריבו לשעבר... אך בדרכו שמע כי היום יום כיפור, והרב יחד עם הציבור נמצאים בביה"כ הגדול, אז שמחתו היתה כפולה, הוא ידע כי יצליח להטיל את חיתתו על כל הציבור ויעשה משפטים ברב לעיני כולם.

אולם מחשבה לחוד ומעשים לחוד: אך הוא הגיע לביה"כ והקהל הספיק כבר להתפזר להפסקת צהרים, בינתים שם לב לאתר את הרב והנה ראה אותו בין הקהל... בצערים מהירים פילס השודד הנז' דרך בין ההמון והגיע קרוב לרב, ומיד הושיט את ידו על צווארי הרב למשוך איתו אליו... היהודים הקרובים אל הרב, נבהלו מהמעשה הנועז והנורא הזה והתבלבלו לגמרי, לא ידעו כיצד להגיב? אך בינתים ראו כי הרב ממשיך את דרכו הביתה, ואילו הערבי נמשך אחרי הרב, כאלו מלווה אותו... אך עדיין ידו מונחת על ערפו של הרב... עד שהגיע הרב לביתו ונכנס, והערבי נפרד ממנו וחזר כלעומת שבא...

שאלו אותו חבריו השודדים: אז מה עשית?! מדוע ליווית את הרב עד לבית? מדוע לא גמרת איתו(ח"ו)? למה עזבת אותו? - אמר להם: קודם כל לא הייתי מסוגל לעשות לו מאומה, ידי קפאה ממש, ולא היתה לי שום שליטה עליה, חוץ מזה לא ראיתם את שני האריות שהיו איתו כשהם מביטים בי כל הזמן?! אני פחדתי נורא ולא יכולתי אפילו

לברוח! עד שהגענו הביתה והשתחררתי, אני חושב זה מלאך ולא בן אדם...

כשראה הרב כך, הציע לפזר את קהל המתפללים ועודד בניית בתי כנסת נוספים בסביבה, כדי להקטין את הסכנה שלא תבוא. אז נבנה בית הכנסת הידוע כיום ע"ש ר' אברהם חדד ברחוב החדדים.

סיפור ג:

לפני פחות מ-100 שנה, בזמנו של מר זקני ר' רחמים מזוז זצ"ל, עת ששרת בתור נשיא הקהילה, שלא ע"מ לקבל פרס - היו כמה עובדות במסגרת תפקידו זה, אשר הוכיחו את תבונתו, מסירותו ונאמנותו לתפקיד.

מרבית הסיפורים ידועים, ועליהם סיפרו אנשי קהילתו איש לרעהו. חלק מהסיפורים הנ"ל התפרסמו בספר הקדוש "איש מצליח" נכדו של הנשיא (סבי) הנז', אולם היו עוד סיפורים אחרים, חשובים מאד שנשכחו לצערי. אך לפני כ-שנה שמעתי מאחי ברוך יצ"ו - את הסיפור הבא. והוא שמע אותו מפי הזקן מיכאל חדד תושב "ספסופה" ע"י המושב מירון:

סבו של מר חדד הנז' "שם-טוב" שימש בתור משרת הנשיא (סבי) הנז', והוא סיפר כי בתקופה ההיא, היו מסים מיוחדים לממשלה שלא נהוגים כיום כגון מס גולגולת, ולא כל אחד היה יכול להתגבר לשלם את המס, אך הממשלה לא ויתרה ודרשה בכל תוקף את מיסיה.

אבל הסבא הבין יפה את המצב ותמיד בא לעזרת מעוטי היכולת, הוא ידע כיצד לפשר בין הממשלה לבין משלמי המס...

והנה קרה למישהו שלא יכול להתגבר לשלם את מסיו ובמקום שיבוא לנשיא להתיעץ איתו מה לעשות, ניסה להתחמק לגמרי, אך הנשיא לא היה יכול לסדר לו כלום בלעדיו, לכן שלח לו את משרתו להזהיר אותו שלא יתחמק עוד יותר, ועליו לבוא באיפן דחוף! המשרת

איתר את הנדון והזמין אותו לנשיא באופן מיוחד, אך הנדון לא רצה לבא וביקש מהמשרת לומר לנשיא, שלא מצא אותו, ובתמורה על זה נתן לו מטבע, (סכום כסף מסוים).

המשרת חזר לנשיא, אך פחד לשקר לו, וסיפר לו את כל השיחה הזאת ומסר לו את המטבע הנז' שקיבל בתמורה. הנשיא קיבל את הכסף וניכה אותו מהחשבון של בעל החוב המתחמק.

כעבור כמה שבועות שלח הנשיא שוב לקרוא לבעל החוב הנז', ושוב הסיפור חוזר, גם הפעם ניסה להתחמק תמורת תשלום כמו בפעם שעברה, המשרת מסר את הכסף הזה לנשיא, והנשיא ניכה אותו מהחשבון כנ"ל, כך חזר הסיפור על עצמו כמה פעמים, לבסוף אמר הנשיא למשרתו: הפעם אל תקבל מבעל החוב שום תמורה, רק תזהיר אותו שיתיצב בפני ללא שום דחוי נוסף.

כשראה בעל החוב, כי אין לו ברירה, הוציא את כל כספו שהיה לו בכיסיו והסתיר אותם במכנסיו, מקום שם עובר סרט עבה כחגורה לקשירת המכנסים אל מתניו, כך תכנן וחשב, בודאי לא יצליח הנשיא לגלות אם יש לי כסף בכלל, ומיד הלך בבטחון גמור לבית הנשיא, אולם פה חיכתה לו הפתעה לא נעימה!...

כשהגיע בעל החוב אצל הנשיא, שאל אותו הנשיא: מדוע לא באת לסדר את חובך, זה זמן רב?... ענה לו הנתבע: תסלח לי מאד אדוני, אני איש עני ואין לי אפילו פרוטה אחת, ולכן אין טעם לבוא. וכדי לאמת טענתו זו קפץ הנתבע ונשבע בספר הקדוש שהיה מונח על השלחן בפני הנשיא... אז אמר לו הנשיא: מדוע אתה נשבע ללא צורך? אני לא קראתי לך כדי לגבות ממך כסף, להפך! אני רציתי להחזיר לך עודף ממה ששילמת למשרת מדי פעם בתמורה כדי לחפות עליך... הנתבע התבייש והתרגש מאד, וכשעמד לצאת מפתח בית הנשיא, נתקל ראשו במשקוף שהיה נמוך קצת, וכתוצאה מזה נמתחו שרירי בטנו, החגורה של המכנסים נקרעה! והמטבעות נשמטו ממקום מחבואם והתגלגלו על

הרצפה... עמד האיש מבויש ולא ידע לאן יוליך את חרפתו... הנשיא הביט בו בתמיהה, והזהיר אותו שלא יחזור על מעשים רעים כאלה, ופטר אותו הביתה.

האיש חזר לביתו וסיפר בבושה על מה שקרה לו עם הנשיא ואמר: נשיא זה כשלמה המלך בשעתו, בחכמה יעשה משפט... ומן השמים עוזרים לו.

סיפור ד׳

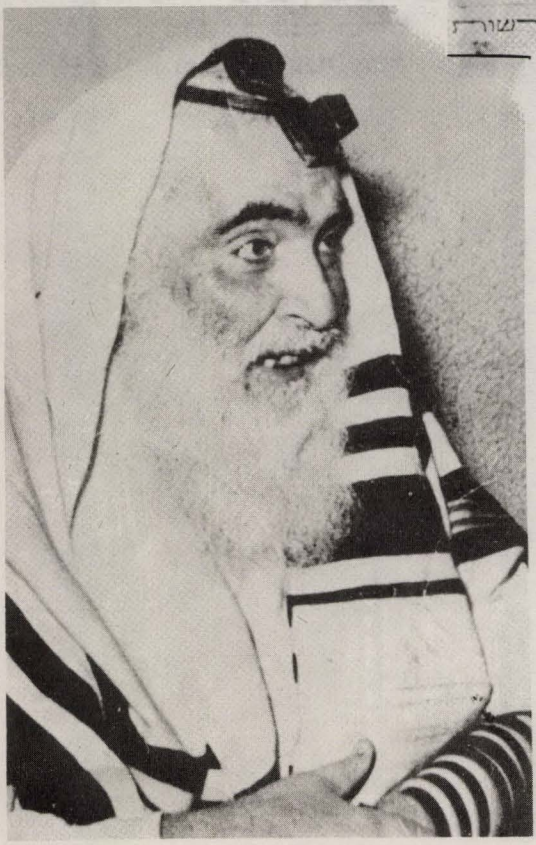
באותה תקופה שלפני כ-100 שנה, חי ברובע הקטן רב גדול בתורה ובמעשים טובים, הוא הרה"ג החה"ש הדו"מ ר׳ זקן מאזוז זצוק"ל.

סיפורים רבים ידועים על הרב הקדוש הזה. אך סיפור אחד לפחות אינו מפורסם, גם אני שמעתי אותו רק בדרך מקרה, מפי מו"א ז"ל, כשהייתי בגיל 10 שנים בערך.

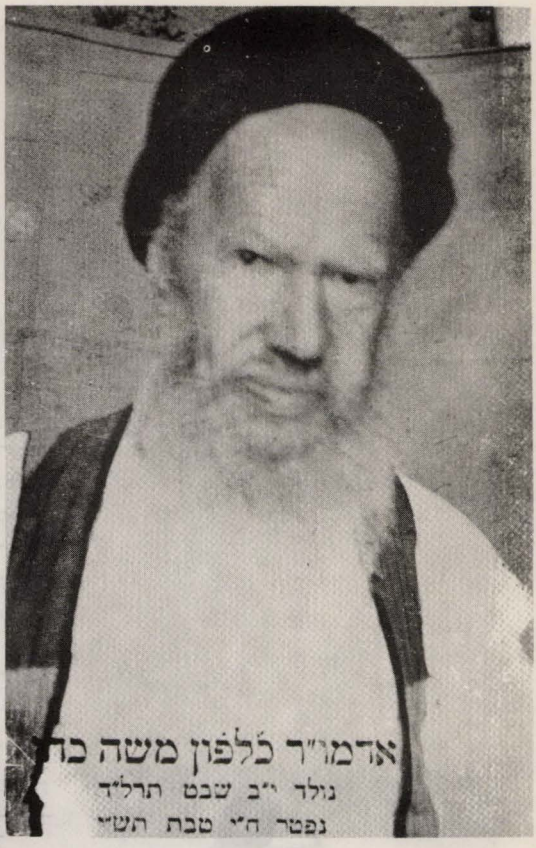
בתקופת מלחמת העולם השניה, סבלו היהודים שבעיר גאבס כתוצאה מהמלחמה, חלק מהם יצאו את העיר והגיעו עד לאי ג׳רבה מרחק כ-105 ק"מ. ביניהם היה רבה של העיר גאבס - החה"ש ר׳ חיים חורי זצ"ל ומשפחתו, רב מכובד מאד ומהודר!

באותה שבת שהגיע רבי חיים לאי, נשא דרשה לקהל בביה"כ והלהיב את השומעים לחזור בתשובה. אני זוכר שהתרשמתי מאד מהרב הזה ומדרשתו, וכשחזרתי הביתה סיפרתי לאבי ז"ל על התרשמותי הכפולה זו. אז סיפר לי אבא את הסיפור הבא ואמר: גם לידתו של הרב הזה וביאתו לעולם היתה מוטלת על כף המאזנים. אלמלא התערבותו וזכותו של הרב זקן מאזוז זצוק"ל לא היינו זוכים לאישיות דגולה זו, ומעשה שהיה כך היה: הוריו של הרב חיים חורי הנז׳ מתושבי ג׳רבה היו, הם היו אנשים פשוטים ובלי ילדים, וכדרך העולם כשאין ילדים בבית אין אושר והקשר בין הזוג רופף, והנה יום אחד התקוטטו ביניהם הורים אלה ולא הצליחו להסתדר, והחליטו להתגרש.

הרה"ג ר' חיים חורי

אדמו"ר כ"ק משה כ"ח
נולד י"ב שבט תרל"ד
נפטר ח' טבת תש"ז

הרב החסיד חי הויתה ה...
הרב הראשי, גרבה - ברטיה

הלכו אל הרב המקומי הוא רבי זקן הנז', וביקשו לכתוב גט פיטורין. אך הרב כדרכו בקודש, השתדל לפשר ביניהם וחזרו הביתה בשלום. אולם פשרה זו לא החזיקה מעמד וכעבור כמה חודשים חזרו אל הרב שוב כדי להתגרש. גם הפעם ניסה הרב לפשר ביניהם שיב ומתיך בושה לא יכלו בני הזוג לסרב וקיבלו עליהם את הפשרה. הנסיון לא החזיק מעמד, וכעבור זמן לא רב עמדו שוב אצל הרב להתגרש. גם הפעם לא התיאש הרב מלנסות להשכין שלום ביניהם והשפיע עליהם לחזור בהם שוב, אך כשראה שאין הם חפצים בפשרה עיד, הבטיחם הרב ואמר, זוהי הפעם האחרונה, אם לא נצליח בכך, לא אבקש מכם עוד להתפשר.

לאחר היסוס רב החליטו שלא לגרום אי נעימות לרב וקיבלו את ההצעה. כעבור זמן מה נתעברה האשה ונולד להם בן, הוא הרב חיים חורי הנז', והרעיון של הגירושין נעלם לגמרי. כשהתפרסם הילד הזה בלימודיו ומעשיו הטובים, נזכרו הוריו ועוד אחרים, באותו סיפור של הגירושין וגם נסיונותיו של הרב כמה פעמים כדי למנוע את הגירושין, אמרו מי יודע מהי כוונתו של הרב בפשרותיו אלה? איזה עתיד טוב ראה הרב בצאצאי הזוג הזה, אך היצה"ר והסט"א ניסו להפריע ולא הצליחו.

<u>סיפור ה'</u>

האדמור ר' כלפון משה הכהן זצ"ל.

רב גדול בתורה ומפורסם מאד, זהיר ודיקן להפליא, זה היה הרב משה כלפון הכהן זצ"ל, ראב"ד של האי ג'רבה, ברובע הגדול, מכובד מאד היה על כל הבריות, יהודים ולא יהודים.

בצעירותו, לפני שעלה על כס הרבנות, נתבקש לשלם בשעתו מס גולגולת כנהוג באותה תק־פה לשלטונות, אך הוא דחיקא ליה שעתא. ולא הצליח להתגבר על תשלום זה, ניסה לדחות מועד תשלום זה, שוב ושוב ועדיין לא נתאפשר לו לשלם...

גם לא רצה להלוות מאף אחד ומכל שכן שלא לקבל מתנת חינם,

וזאת בגלל שלא היתה לו שום דרך כיצד יכול להחזיר חוב זה כעתיד.

לבסוף הזהר ע"י השלטונות, כי אם לא ישלם עלול להאסר בכלא חלילה... הרב לא היתה לו ברירה רק לחכות לרחמי שמים, ולראות כיצד יפול דבר.

סוף סוף הגיע הזמן האחרון לתשלום או ללכת לכלא, מרוב ענוותנותו של הרב, העדיף ללכת לכלא, וכעבור כמה ימים ישתחרר כחוק, מאשר להלוות ולא ימצא מאיפה לשלם.

הרב לא חיכה עד שיבואו לאסור אותו, אלא הלך לבדו לבית הסוהר, בדרך ראה הרב כי הגיע זמן תפילת מנחה, והחליט להתפלל קודם בבית הכנסת שם בשוק הראשי, בדרכו לבית הכנסת ראה משהו בחוץ נוצץ, הביט בו יפה והנה זה מטבע זהב!... נטלו בשמחה, נכנס לתפילה והמשיך את דרכו לשליט, שם שילם את חובו וחזר הביתה בשמחה. ממש מעשה נסים!

סיפור זה שמעתי אותו מפי ר' ציון בן ר' לאלו כהן ז"ל, לפני כשנה.

<u>סיפור ו'</u>

האדמו"ר ר' רחמים חי חויתה הכהן זצ"ל.

חברו לכס הרבנות של האדמו"ר ר' משה כלפון הכהן זצ"ל - היה זה הרב רחמים הכהן זצ"ל.

גם הוא רב גדול ומפורסם מאד, זכה ללמד ת"ח גדולים ומפורסמים רבים. אחד מתלמידיו היה החה"ש הרב מצליח מזוז זצ"ל הי"ד.

האדמו"ר הר' רחמים ז"ל, ניחן בהרבה תכונות חשובות למדי, כגון: מידת הזכרון, דעת רחבה מאד, סימפטי, הוא זכה גם לחוש הומור מפותח, היה מקובל על הבריות, בלשן מאד, בשבת הדרשה שלו, היה בית הכנסת מלא מפה לפה.

היה בקי בכל התחומים: פוליטיקה, הסטוריה, טבע ועוד. מומחה להוראה ולחינוך באופן יוצא מן הכלל. ידע למשוך תשומת לב

התלמידים למעלה מהמשוער, רצו אליו כולם, אהבו אותו, לפעמים נזדמן לו לדבר בדרך עם איזה אישיות, הסתתרו מאחוריו תלמידיו, כדי לשמוע דבריו הנעימים, פה מפיק מרגליות.

למרות תפקידו הרם כראב"ד, נהג לבקר התלמידים, תינוקות של בית רבן, שאל אותם בלימודים, במטמטיקה, חייך להם והתבדח איתם.

ידע שירה והלחנה במאת אחוזים, וכל מה שהיה יודע היה משתדל ללמד לאחרים.

השתעשע בשאו"ת במילי דעלמא עם ילדים, כדי לשמוע את דעותיהם המתוחכמות, גישה טובה וחיכנית היתה לו לכל אדם. זכה לכבוד גדול ולהערצה רבה מכל מי שהכיר אותו, ואפילו לא יהודים נהגו בו כבוד גדול.

פעם אחת, ביקר אצלו תייר יהודי מאירופה, צייר במקצועו, ולאחר שיחה קצרה התרשם התייר מהרב, עמו ת, וכהבעת תודה חזר אליו למחרת ומסר לו תמונתו של הרב, מעשה ידיו של הצייר. שאל אותו הרב: מתי וכיצד עשית זאת? ענה לו הצייר: כשחזרתי לחדרי במלון, שחזרתי את החוויה הנעימה שהיתה לי עם כבוד הרב בתענוג גדול, והחלטתי לצייר את דמותך המופלאה והרי היא לך במתנה למזכרת!... הרב התפעל מאד ואמר: מה רבו מעשיך ד' ! כיצד היה יכול זה לצייר אדם בע"פ, מה שלא הכיר אותו מעולם, פרט לכמה דקות, ובדיקנות כה רבה!? ברוך החונן לאדם דעת...

האדמו"ר ר' רחמים זצ"ל, זכה לעלות לארץ, והתיישב בה, עם בני קהילתו במושב ברכיה שע"י אשקלון, מיד עם בואו לארץ התפרסם כגברא רבה, כמוסדות ציבור רבים.

בזמנו היו כמה בעיות הלכתיות קשות, שעמדו על הפרק והוא לקח חלק חשוב בפתרונן, כמו כן פעם נזדמן לי לפגוש כאן בארץ כמה מתלמידיו, תוך כדי שיחה שאלתי אותם האם דנו פעם עם רבם בשאלות הבאות: א. מהו שיעור הכיפה לכיסוי הראש לפי ההלכה? ב. מהו

שיעור הנסיעה המחייב ברכת הגומל? ענו ואמרו: גם בשאלות כאלה זכינו לדון עם הרב הנז' וההחלטה היתה כך: א. שיעור הכיפה הוא 16 וחצי ס"מ קוטר. ב. שיעור הנסיעה המחייב ברכת הגומל - שעה אחת לפחות.

עד כאן בסקירה כללית על כשרונו ופעלו של הרב, סיפורים רבים ידועים ולא ידועים על מורינו ז"ל אך מאחר ואין בכוונתי לסיפורים, אלא בדוגמה בלבד, אסתפק בזה.

סיפור ז'

החה"ש והכולל, האדמו"ר רבי מקיקס שלי זצ"ל.

הרב הזה, הוא אחד הרבנים הגדולים והענוים באי. הוא שרת בתור מלמד תינוקות, בנאמנות ובהצלחה רבה, משך 50 שנה רצופית ויותר החל מקבוצות ילדים ל-א, ב, וכלה בלימוד הגמ' עם כל המפרשים, בעיון רב ונמרץ.

רוב הת"ח שבאי למדו אצלו, הוא שימש גם בתור נוטריון מאושר ע"י הממשלה. בזמנו הפנוי עסק בברור והעתקת כתבי יד שונים, של רבנים ות"ח רבים.

מסיפר עליו כי הוא ניחן ברצון עז ללימודים, גם בכוח ההתמדה. בצעירותו נזדמן לו ללמוד בחברת תלמידים חרוצים, ביניהם היה תלמיד אחד כשרוני מאד, הידוע בשם מימון מאמו ז"ל, הרב הנז' תמיד התקנא ממנו על כשרונו המופלא, והשתדל להתמודד אתו ובהצלחה. הם נשארו ידידים טובים כל ימי חייהם, כשגדלו: הרב המשיך את דרכו כאמור ללמוד וללמד, ואילו חברו מימון הנז' יצא לשוק בתור צורף. שני התלמידים אלה היו בתור דוגמא בפי הרבנים מלמדי התינוקות, ע"מ להמחיש לילדים כמה יפה כוחה של ההתמדה, ואפילו עולה יותר מהכישרון.

הרב הזה, זכה להערצה רבה בעיני כל מכיריו. פעם היה לו סכסוך

עם שרת בית הכנסת בקשר לתלמידיו! השרת טען כי התלמידים אינם שומרים כראוי על רכוש בית הכנסת, ולכן מנע מהם לשבת על מחצלאות חדשים, תמיד הציע להם מחצלאות קרועים, ישנים, באופן שאינם ראוים לישיבה כלל, ואז נאצלו התלמידים לשבת על רצפת ספסל האבן של בית הכנסת. דבר זה הרגיז את הרב, ומשלא הצליח לשכנע את השרת להציע מחצלאות טובים, פנה בתלונה אל רב העדה האדמו"ר ר' כלפון הכהן. הרב קיבל את התלונה ופסק ללא שום היסוס כי על השרת לספק מצע לתלמידים כראוי ממה שיש לו, אך השרת לא קיבל עליו את הדין, מהר ניסה להתחמק, מיד כעס עליו הדיין ואמר לו: לידיעתך, כבוד התלמידים לומדי התורה, עולה בהרבה בעיני הקב"ה, עד כדי כך שאם לא נמצא מה לפרוש להם ועלולים להתבטל מלימודיהם בגלל זה – מותר לנו לפרוש להם אפילו יריעות של ספר תורה, ובלבד שילמדו תורה ולא יתבטלו ממנה, כי אם נשמור על ספר תורה ונזניח ח"ו את הילדים, לא נמצא מי ילמד בתורה אח"כ... דברים אלה עשו רושם רב על השרת והרב מלמד התינוקות בא על סיפוקו, מאותו יום והלאה ידעו כל התושבים מה רב ערכם וכבודם של הילדים, לומדי התורה.

הרב הזה, זכה לחבר כמה ספרים על התורה שבכתב ושבע"פ. זכה לאריכות ימים, ועלה לארץ. גם פה בארץ המשיך לעסוק בתפקידו הרם, לברר ולהעתיק חידושי תורה רבים, הוא זכה לכבוד ולתהלה בעיני קהילות שונות, גם אשר לא הכירו אותו בעבר. רבים באו כדי לקבל ברכה מפיו, זכורני עת שניגש אליו אחי שושן יצ"ו וביקש ממנו ברכה כדי שיצליח במשפט חוזר, אשר נשפט קודם לכן לחודש מאסר בפועל אך הוא ערער על זה, אז הרב ברך אותו והבטיחו כי לא יאונה לו כל רע... וכן היה יצא נקי מזה בשמחה.

וכדי להכיר ערכו של הרב, אזכיר כאן אחדים מתלמידיו כגון: הרב סבאן, והרב שלמה מזוז, שניהם תושבי העירה נתיבות, ועוד תלמידי חכמים אחרים רבים ידועי שם.

כמו כן הרב הזה ידע את השפה העברית על בוריה, הוא לימד

הרבה תלמידים את הדקדוק העברי והם לימדו אחרים אח"כ. כמו כן חיבר גם הרבה שירים ובהצלחה רבה.

פעם, היתה תחרות בין שני משוררים יהודים ברובע, אחד מהם שלט בשפה העברית טוב מאד והוא חיבר שירים בקצב הדומה לשירה הערבית, הנפוצה באותו הזמן, ואילו המשורר השני קצרה ידו מלהתחרות בזה. אז לא תהיה לו ברירה רק לשיר בערבית, וזה אסור באופן מוחלט מטעם הרבנות' לבסוף החליט להשכיר את הרב מקיקס הנז׳. והוא עזר לו בנדון. וכך הצליח טוב מאד ועמד בתחרות.

החה"ש רבי דוד עידן זצ"ל

מוה"ר הרב מקיקס השלי זיע"א

הרב דוד עידן אחד הדמויות המוכרות היטב ביהדות האי ג׳רבה. היה אחד הרבנים הפעילים ביותר, ובכמה תחומים שונים.

הוא זכה להבחר כנשיא הקהילה, אף פעם לא הטיל צרכיו על הציבור, התפרנס מיגיע כפיו בכבוד. היה בעל רצון טוב ורוחב לב מצוין. השתדל להטיב לאחרים כפי יכולתו.

הצטיין בדקדוק השפה העברית ובשירה. גם מוהל ותיק ומצוין. הוא היה הראשון שפתח בית דפוס עברי באי. ספרים רבים שונים נדפסו ויצאו לאור בזכותי. גם כתחום הבניה היה לו חוש מפותח מאד, רבים שאלו בעצתו בתחום זה ונענה ברצון.

היתה לו אהבה לא"י, הוא נמנה עם הראשונים שהגו את הרעיון הציוני בקול.

חוץ מידיעתו הלא מעורערת בתחום השירה, הוא גם ידע שירים עתיקים לרוב עם המנגינה שלהם המסורתית.

סיפור ט' הרה"ג ר' אמאייס הכהן בפגישה מיוחדת עם הנשיא בורגיבה האדמו"ר רבי אמייס מרדכי הכהן זצ"ל.

סיפור מענין ומאלף, על דרכו המוצלחת בתורה - של הרב מרדכי אמייס הכהן:

בצעירותו, לא הוכיח את עצמו בלימודיו... כאחד הימים, הרהר אביו ר' יעקב ז"ל בקול ואמר: לאחר שמרדכי לא הוכיח את עצמו בלימודים, אין ברירה רק ללמד אותו מקצוע, כגון צורף או חייט וכדומה, כששמע הרב את הדברים האלה, הצטער מאד וניסה להתנגד שלא תתקבל החלטה כזו. אך האבא עמד בשלו ואמר: חבל על כל יום, לימודים בלי תועלת אין בהם ערך.

אז התפרץ הרב בבכי, וביקש שוב ושוב לתת לו הזדמנות נוספת, לנסות עוד פעם ולהוכיח את עצמו. לבסוף נתקבלה בקשתו וקיבל שנת לימוד נוספת. לשמע החלטה זו, שמח הרב מאד, והתחיל לשקוד על לימודיו ברצינות, עשה לילות כימים, וכיתת רגליו מישיבה לישיבה, מתלמיד חכם זה לת"ח אחר, בקיצור: טרח הרבה מאד ובמרץ עצום, ואכן לא התאכזב. בסוף השנה ההיא, הוכר כתלמיד המוצלח ביותר. השמחה בבית היתה רבה וניתנה לו האפשרות להמשיך בלימודיו ללא הגבלה כפי רצונו.

כעבור כמה שנים, זכה לכתוב חיבור הלכתי של מאה דפים,

בנושא: ..... הוא זכה ללמוד בצילו של הרב הגדול ר' זקן מזוז זצ"ל.

רבי מרדכי, היה הולך רגלי אל רבי זקן הנז' עד לרובע הקטן במרחק של כ-6 ק"מ, כדי ללמוד אצלו תורה.

סוף סוף, האירה לו ההצלחה בלימודיו טוב מאד, וכעבור כמה שנים נתמנה בתור דיין ברובע הגדול. הוא מילא את תפקידו זה בזריזות ובהצלחה, בלי שום תמורה, כלומר הוא שרת את הציבור בחינם... אמנם הוא פרש לאחר מכן, אך זה היה מתוך רצון מוחלט, ולא מתוך חולשה ח"ו.

לאחר הרבה הרבה זמן, זכה לשרת בתור רב ראשי של כל מדינת טוניסיה... בעיר טוניס עצמה.

הרב הזה זכה ל-2 שלחנות: תורה ויראה במקום אחד, עשירות וכבוד במקום שני. גם הוא זכה לאריכות ימים. ונפטר בגיל 90 ויותר..

הרב מרדכי, ידע לדייק וגם היה מסודר. פעם נתבקש לשאת דרשה לציבור, בשבת "זכור" בדג'רבה כנהוג בכל שנה, זה היה עת כהונתו במשרה הרמה של רב ראשי כללי, אז הוא דאג להודיע בציבור על הדרשה הזאת וגם ציין באיזו שעה תתחיל, ובאיזו שעה תסתיים הדרשה.

הודעה זו עשתה רושם טוב על הציבור וסיפרו עליה למחרת בהערצה, וזאת כדי לעזור לציבור לתכנן את עצמם בהתאם לזמן הדרשה. כי לפעמים נמנעים אנשים מלהשתתף בדרשה בגלל שאינם יודעים כמה זמן נדרשים להשאר בדרשה, ולעזוב את הדרשה ולצאת זה לא נעים, לכן שמח הקהל בשמעו את ההודעה הזאת.

הרב מרדכי אמייס הכהן, היה ידיד נאמן של הנשיא חביב בורגיבה, ובודאי הודות לידידות זו הצליח לעזור לאחיו היהודים בהזדמנויות שונות. עליו נאמר הפסוק האחרון במגילת אסתר: דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו.

הנשיא בורגיבה, היה מאמין בו בכל נפשו, פעם היה הנשיא חולה מאד וביקש לעבור טיפול רפואי בצרפת, אך פחד מאד שמא ימות שם, מיד פנה להרב וביקש כי יתפלל עליו ויברך אותו ברפואה שלמה, הרב עשה את רצונו והנשיא נסע לצרפת וחזר משם ברוח טובה, דבר זה נזקף להצלחתו ולזכותו של הרב.

סיפור י׳

החה"ש רבי יוסף וזיפה הכהן ז"ל.

אישיות מיוחדת במינה, גילה הרב יוסף הכהן יהונתן, בנו של האדמו"ר ר׳ ציון הכהן - בשכלו, בכשרונותיו, בתורתו ובדביקותו ליראת שמים.

למרות מעמדו הרם, אם מצב הוריו והן מצד אישיותו הוא - לא נהג בגדולות. התהלך בפשטות בלי רושם מיוחד. הוא נהג לגלח את זקנו הוא אהב פשטות, ולא חיפש טכסיסים מיוחדים האופיניים לת"ח. אין הוא מתבייש או מתנכר חלילה לכך, אלא האופי שלו לא נתן לו להרגיש עליונות מיוחדת בין בני גילו.

מספרים, פעם חשבו ראשי הקהילה להציעו כרב ראשי בתור מ"מ אביו ז"ל, אך בגלל פשטנותו לא הלם לכבוד הציבור בתפקיד נעלה זה, גם הוא לא חשב לשנות מנהגו כדי לזכות בתפקיד זה. אך הוא לא נפגע כלל מזה. הוא בחר לו לחיות באופן עצמאי כתור צורף, זהו המקצוע האופיני ליהודי הרובע הגדול.

הוא דאג לקבוע לו עתים לתורה, בבוקר ובערב, ולפעמים אפילו בצהרים, יום אחד בשבוע היה מתפנה מעסקיו ובא להתבודד בחדרו המיועד לו בביה"כ "ר׳ חזקיה פרץ" - שם למד שעות רבות, לפעמים הצטרפו אליו ת"ח אחרים והוא ניהל את הלימודים.

הרב יוסף הכהן, זכה לשני שלחנות: תורה ועשירות, גם שם טוב מאד יצא לו באי, ואפילו בעיני אנשים זרים לא יהודים, יושר ואמת

זוהי מנת חלקו, פעמים רבות נבחר בתור בורר בין יריבים, כולם האמינו בו וסמכו עליו.

אהבת א"י אצלו, זוהי ראשונה במעלה, הוא הספיק לבקר בארץ כמה פעמים, ובתקופות שונות, הראשונה בהם היתה בשנת 1935 לערך, ומרוב תשוקתו לארץ, לא הרשה לעצמו לצאת ממנה עד שרכש לו שם חלקת אדמה באזור רמת-גן.

חבריו שנלוו אליו במסע זה, לא יכלו להרשות לעצמם לרכוש שום מקום כאן בארץ, וזאת בגלל שראו כי אין עסק זה משתלם מבחינה ריווחית, בתקופה ההיא, הם העדיפו להשקיע את הונם בחו"ל במקום מגוריהם, אך הוא הסביר להם כי אין הוא מחפש רווחים כספיים, אלא סיפוק רוחני לאומי. אמנם הוא לא הצליח לשכנע את חבריו בזה, אך את שלו עשה.

בסוף חייו, חלה במחלה מסוימת, באופן שנזדקק לניתוח מסוכן, אך הוא לא הסכים, כי חשש לחייו ורצה להבטיח לעצמו קבורה בא"י. לכן תמיד דחה את מועד הניתוח כמה שנים, עד אשר נזדמן לו לבקר בארץ בתור נציג הקהילה מטעם התנועה הציונית בשנת 1954 בערך, שם אושפז ונותח, אך לא האירה לו ההצלחה ונפטר כתוצאה מזה...

אבל כבד וצער עמוק, חשו כל מכיריו בהישמע על פטירתו, כולם זכרו אישיותו הדגולה ומעשיו הטובים, בפרט תרומתו הגדולה של 5 ק"ג זהב, לגרמנים, בשבת ה"זהב" הידועה. זה היה מבצע שהציל את חיי הקהילה, קטנים וגדולים כאחד... יהי זכרו ברוך!

סיפור י"א

(דודי היקר) החה"ש ר' מנחם מזוז זצ"ל.

אחד מיקירי יהדות ג'רבה, אהוב למטה ונחמד למעלה, זה היה דודי היקר ר' מנחם מזוז זצ"ל, זוהי דמות חינוכית ממדרגה ראשונה, זכה לבנים ונכדים ת"ח מעולים. היה נהנה מיגיע כפיו, נפשו דבקה מאד

בארץ ישראל, אך למרבית הצער, נבצר ממנו מלהגשים רעיונו זה ונפטר שם בחו"ל.

3 דברים חשובים היו משאת נפשו כל ימי חייו:

א. השתוקק לראות ילדיו ונכדיו מחונכים על ברכי התורה והמסורה.

ב. חלם כל הזמן על ספריה תורנית גדולה במינה.

ג. לזכות ולעלות לארץ ישראל.

לשתי המשאלות הראשונות, זכה למעלה מהמשוער, אולם לא זכה לעלות לא"י...

פעם אחת, כשהיה בגיל 65 בערך, היה לו ויכוח סוער בחנותו עם מישהו, ולבסוף כשעמד לצאת הביתה, הסתחרר ונפל בלי הכרה... מיד נלקח לביתו ע"י אנשים יהודים טובים, רופא לא היה באי באותה העת והיה צורך להזמין לו רופא ממקום אחר "גאבס", לאחר 24 שעות הגיע אליו רופא יהודי, ולאחר בדיקה מדוקדקת, קבע כי הוא קיבל שיתוק בחצי גופו, אולם בישר אותם כי לאחר טיפול ממושך יתרפא, אכן נכון הדבר, ולאחר מספר חודשים, הבריא. אני זוכר כי לאחר כ-24 שעות התחיל להתאושש וחזרה לו ההכרה, והוא סיפר לי כך: הלילה, חלמתי כי אני עומד בבית-דין של מעלה, והבנתי כי הגיע הזמן לסילוקו מן העולם, אך אני טענתי ללא הפסק: זה לא יתכן! אני רוצה לעלות לא"י, אני קיימתי את כל המצוות, שבגללן זוכים לעלות לא"י, לכן אינני מסכים בפסק דין זה, קודם אני רוצה לעלות לא"י... הוא סיים ואמר: סוף סוף זכיתי והשתחררתי, הנה אתה רואה איך התעוררתי, אני מאד שמח על כך. עד כאן.

הדוד המשיך לחיות אחרי מאורע זה כמה שנים טובות, אך להגשים את חלומו הנ"ל לא זכה.

בזמנו היה אומר לי: אני קשה לי מאד להיטלטל, אני מקוה כי יבוא יום ויתאפשר לי לצאת במכונית, מפתח ביתי עד לא"י.

אני צחקתי ושאלתי: דוד! הכיצד? אתה יודע כמה זה רחוק?...

אז ענה לי: לא נכון! לידיעתך ישנה דרך יבשתית מטוניסיה עד לא"י, דרך לוב מצרים ומשם לארץ. כביש זה נסלל בזמנו ע"י האיטלקים, כביש טוב מאד. כל 50 ק"מ ישנה תחנה עם משאבת בנזין...

אינני יודע עד כמה הידיעה הזאת נכונה, אך הוא התנבא ולא ידע מה ניבא, וכעבור מספר שנים, לאחר פטירתו של הדוד, התפתח הרעיון של העליה ונבואתו של הדוד נתגשמה בחלקה: ממש על יד ביתו של הדוד, עמדו אוטובוסים מידי שבוע, ואספו את העולים מטעם הסוה"י, ממש חלום, אך לא זו הדרך שחלם עליה הדוד, אלא הוא קיוה עד לא"י ואילו נסיעה זו היתה רק עד לטוניס הבירה, ומשם הפליגו באניות.

אולם למרות שלא זכה לעלות לארץ, זכה לראות אותה בהתפעלות רבה... דומה מאד למה שנאמר למשה רבינו "וראה בעיניך את הארץ, ושמה לא תעבור" אך משה רבינו ראה את הארץ כולה במציאות, ואילו הדוד ראה רק חלק ממנה דרך תמונות שהגיעו לאי בידי הרב יוסף וזיפה הכהן יהונתן, בשנת 1935.

זכורני, באותה שנה היינו גרים בטוניס הבירה, ואבא סיפר על המכתב ששלח הדוד לבנו, שהיה אז גם הוא בטוניס, וביקש ממנו שיקנה לו זכוכית מגדלת מיוחדת במינה, בקוטר 15 ס"מ... כדי שיוכל לראות דרכה את תמונות הנוף שהביא הרב יוסף הכהן הנ"ל, מארץ ישראל.

לאחר כ-10 שנים, נתגלגלה השיחה עם הדוד והוא סיפר לי על התענוג הרב שהרגיש עת שקיבל מבנו את הזכוכית המגדלת הנ"ל, וראה דרכה את הנוף של א"י בתמונות הנ"ל. הוא התבטא בזה הלשון: בהתחלה, אינך מרגיש משהוא מיוחד, אך לאחר הסתגלות קצרה, תרגיש מיד כאילו אתה נמצא באותו אתר שהנך מסתכל בו, ממש תענוג!

רוב שיחתי עם הדוד היתה בעיקר על א"י, הוא היה מלא וגדוש ממאמרים ומדרשים, בכל התחומים, בפרט בנושא א"י. משאלתי אותו כיצד אתה יודע כ"כ הרבה על א"י? אמר לי: יש לי 2 ספרים גדולים ועבים, בשם "עמודי החצר" - המכילים חומר רב ערך על מעלת א"י. עלה אל הספריה שלי וראה את הספרים היקרים האלה!

דברי הדוד, היו נעימים מאד לכל שומע, רבים באו אליו כדי לשמוע ממנו עצה, ותמיד יעץ טובות, בפרט ילדים ונוער אהבו אותו מאד וחיפשו את קרבתו. היתה לו סבלנות רבה בשבילם.

הוא הספיק לחנך את נכדיו בטוב טעם ובהצלחה רבה. בניו סמכו עליו במאה אחוז, ומסרו לידיו תפקיד יקר זה של עתיד ילדיהם, ואכן לא התאכזבו כלל.

פעם אחת קרא לנכדו החה"ש ר' אלטר מזוז שליט"א, כשהיה אז בגיל 10 שנים לערך, כעת הוא מכהן בתור רב במושב איתן ע"י קרית גת. ואמר לו: בוא אבשר אותך בשורה טובה: אמש חלמתי כי אתה נראה בתור רב, ועומד בדרשה בתוך קהל רב... חלום זה אומר לי כי צפוי לך עתיד טוב ומזהיר מאד, לכן טוב תעשה אם תשתדל להשיג את הטוב הגדול הזה הצפוי לך.

חלום זה, אכן התגשם במילואו, וכשהנכד עדיין לא מלאו לו 20 שנה, זכה באמת לדרוש ברבים בבית הכנסת הגדול, ברובע הגדול בדג'רבה, ובהצלחה גמורה. עד הלום שמעו של הרב אלטר מפורסם מאד כאן בארץ בין עולי דג'רבה לפחות.

בכל ההצלחה הזאת, נוטל סבו הר' מנחם מזוז ז"ל – חלק בראש, וזאת הודות חינוכו המוצלח.

<u>סיפור י"ב</u>

הקונסול זוזאבין פארינטי ז"ל

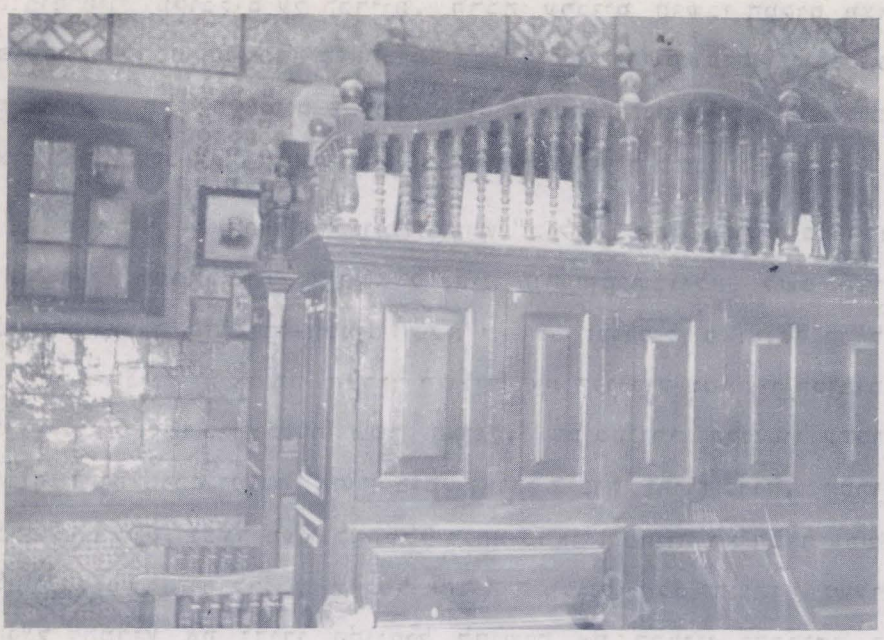
אחת הדמויות המוכרות ביותר באי, היה הקונסול היהודי מר זוזאבין פארינטי. יהודי יקר זה הגיע עם בני משפחתו לאי דג'רבה לפני כ-100 שנה. אין זה ברור מהיכן הוא בא? אמנם יש לו עוד קרובי משפחה מתגוררים אז בטריפולי שבלוב, אך אין זה בטוח שהוא טריפוליטאני כלל, יש האומרים שמוצאם מאלג'יר.

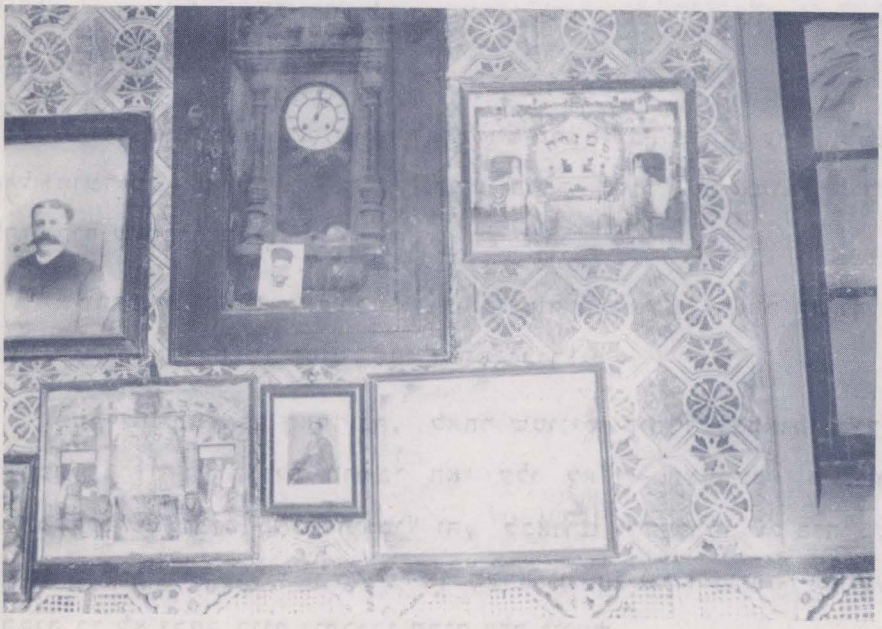
משפחה זו, עשתה חיל באי והצליחה בכל מעשי ידיה. אנשים

בית הכנסת פארינטי (מכמה זויות)

טובים היו ומקובלים על הבריות. הרבה ערביים תושבי המקום מצאו פרנסתם בקרבת המשפחה הזאת. מסיבות שונות: דתיות ופוליטיות נמנעה משפחה זו מלטפח יחסים משותפים עם אחיהם היהודים תושבי המקום, אך שמרו היטב על דיסטנס ויחסי כבוד בין צד אחד למשנהו.

מספרים: באחת ההזדמנויות נפגש "כולל", אחד השליחים דרבנן הבא מארץ ישראל מדי פעם אצל אחינו היהודים שבגולה, לשם מגבית מיוחדת עבור התלמידי-חכמים שבא"י - עם הקונסול פארינטי הנ"ל, ולאחר שהכירו זה את זה העריך השליח את הקונסול ומעשיו הטובים, ויעץ לו להקים בית-כנסת בשוק הגדול, שם מתגורר הקונסול עצמו, ובזה יהיה זוכה ומזכה את הרבים, אותו ציבור יהודי גדול, הטרוד בעסקיו בשוק, נבצר ממנו להתפלל מנחה כראוי. בחנות לא תמיד אפשר להתפלל, ולחזור לרובע לא כל אחד היה מסוגל, לכן השתדל השליח הנ"ל להמריץ את ידידו הקונסול להגשים את הרעיון והבטיחו, כי בזכות מצוה גדולה זו יזכה לחיי העולם הבא!.

הקונסול הבין כי זוהי זכות גדולה נתגלגלה על ידו, וניגש מיד לביצוע התכנית. כעבור זמן לא רב הוקם בית כנסת שם בשוק, בקרבת ביתו של הקונסול - גדול ומפואר!

מאותה שעה זכה ביה"כ זה לקהל רב מתפללים, בוקר וערב, שבת חול ומועדים, גם במשך הזמן שימש בתוך "חדר" ללימוד תורה לתינוקות של בית רבן.

אשרי הרב היוזם ואשרי האדון הקונסול המבצע, שניהם השתדלו לעשות רצון אביהם שבשמים, יהי זכרם ברוך!

מספרים: בתקופה האחרונה, לאחר שטוניס קיבלה עצמאותה מידי הצרפתים, והמון יהודים תושבי האי עלו לא"י - הצטמצם מספר המתפללים שם בביה"כ "פארינטי" זה, לכאורה ירד ערכו של ביה"כ, היהודים הסתכלו על זה בצער, אך הערביים תושבי הסביבה שמחו, בתקוה כי לא ירחק היום ויתרוקן הבית הזה וינטש.

והנה קרה איזה נס אשר החזיר את תפארתו ליושנה: יום אחד שלח מושל העיר הערבי, את משרתו לבית הכנסת "פארינטי" לבוז משם את אחד הנרות המפוארים. העשוי מזכוכית המונח שם כאבן שאין לה הופכין... ולקשט בו את ביתו.

אך יצא המשרת מביה"כ ובידו הנר, והנה צעקה גדולה בבית המושל: עקרב ארסי פגע באחד מבני המושל! אוי ואבוי! סכנת נפשות! מיד הבין המושל אין זה כי אם העינש הראשון מהשמים על פגיעתו בכבוד ביה"כ, ומיד נתן פקודה להחזיר את הנר על כנו!...

כך ניצל ביה"כ הזה, העומד כיום בסביבה ערבית - מזלזול וממזימות עוינות.

סיפור י"ג

לאחרונה, שמעתי כאן בארץ סיפור מעניין, על יהודי אחד מתושבי הרובע הקטן שבאי. ונתבקשתי לפרסמו.

מדובר ביהודי יר"ש ובעל ביטחון בשי"ת, שמו סאסי חורי.

יום אחד נזדמן ליהודי הזה להסתובב בכפר ערבי ידוע "אדז'ים" לרגל עסקיו כרוכל, והנה ערבי אחד הציע לו דג גדול "מנאני" בזול, באותה תקופה קדומה לא היו הערביים מתיחסים לאכילת דגים כל עיקר! תמיד ראו את בעלי חיים אלה כדבר מאוס מחמת ריחם. כתוצאה מזה זכו היהודים שבאי לקנות דגים משובחים בזיל הזול.

ובכן, היהודי הנ"ל קנה את הדג והכין אותו כולו לארוחת ערב יחד עם יהודי אחר שותפו לעבודה. כידוע לא תמיד חזרו הרוכלים לבתיהם בסוף היום, התנאים של אותה תקופה הכריחו את הרוכלים להשאר בכפרים הערביים כל ששת ימי השבוע, ורק בשבתות חזרו הביתה.

בחצות, התעורר היהודי הנז' משנתו כשהוא צמא מאד, הדגים

מלוחים מטבעם וגורמים לצמאון, אך הוא לא שם לב לענין ולא הכין לו מים לשתיה מבעוד יום, משראה את עצמו סובל מאד ביקש מחברו בחדר ללכת אצל השכנה הערביה ולבקש ממנה מים.

חברו ראה כי המצב היה חמור ומיד השתדל לעזור לו כמה שאפשר אך לשוא! הערביה השיבה בשלילה ולא ידע מה לעשות. יש לזכור כי באותה סביבה אין מי שתיה מצויים ובפרט באותה תקופה הקדומה.

היהודי הצמא המסכן, ישב ולשונו דבקה לחכו! אך לא התיאש, כעבור שעה קלה חזר וביקש מחברו לצאת ולבדוק אולי יש עננים בשמים? יצא חברו החוצה וראה כי ישנו עב קל עולה מהים (כפר זה שוכן על שפת הים ממש), בשורה זו עודדה את היהודי הצמא הנז׳ ומיד אמר לחברו שיקח את הכד הריק וינח אותו מתחת מרזב הבית, בתקוה כי יתרחש נס וירדו גשמים בהקדם...

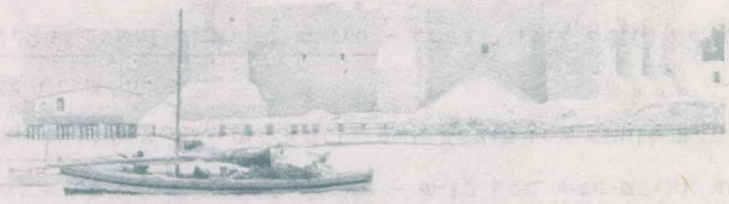
מעניין לשמוע, כי תקוה זו אכן לא הכזיבה כלל, וכעבור שעה קלה ירדו גשמים כמצופה, נתמלא הכד מים והיהודי ניצל ממות: שתה, הרוה את צמאונו וברך את ד׳ על הנס הגדול שעשה עמו.

פרק מ"ט - פתגמים שונים

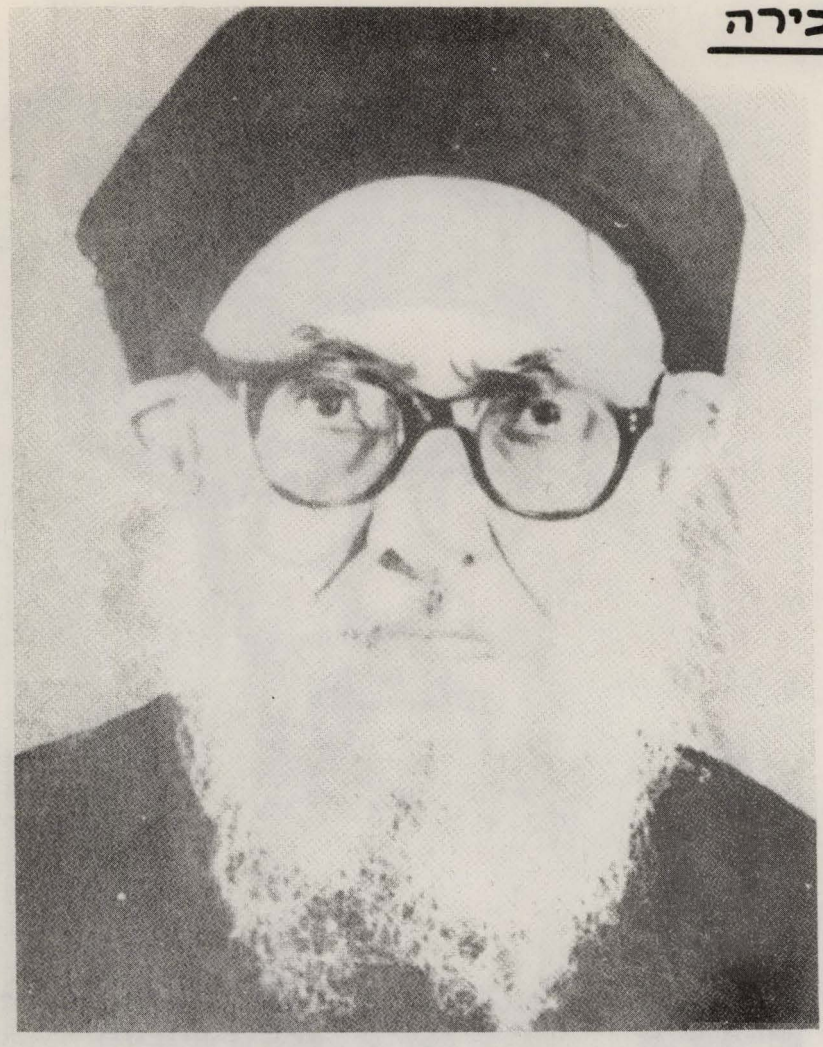
פתגמים שונים, שגורים בפי הציבור היהודי באי, והרי אחדים מהם:

1. אידה צאחבך עסל, כול ופדדל. - מצאת דבש, אכול דייך.
2. בדה ומה כממלשי, מתל מה אעמלשי. כלומר: המצוה לשם גומרה.
3. ג׳אב מן אל-עין ג׳אב מן אלקלב. - מי שלא רואים אותו, שוכחים אותו.
4. דור דור, ועשאנה פול. - אין שום חידוש בדבר.
5. הלקפזה, וקללת אלמצידה - רוחות וצלצולים בלי תכלית.
6. וין תרוח, יא קאטל הרוח - מי שהורג נפש, מוכרח להיענש.
7. זיד אל מה, וזיד הדקיק - צריך לדייק, אחרת אין לדבר סוף.

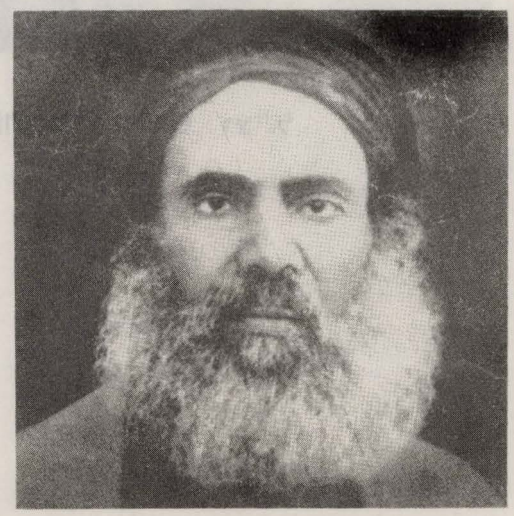
8. חאפד אל מאל, אחסן מן אלדי ישאעיה – החיסכון, יעיל מההכנסה המתבזבזת.
9. טאיח, מרפוע – כמה שמביאים, לא נשאר כלום.
10. יופה מאל הזדרין, ותפדל צנעת אל ידין – המקצוע, בטוח לפרנסה יותר מהירושה.
11. כון ציד וכולני, ומה תכונש דבבאנה ותערני – היה גיבור כאריה ונצח אותי, ואל תהיה חלש כזבוב ותבייש אותי.
12. לאקקאט, אחסן מן צאחב סאניה – הקבצן, יכול להיות עשיר יותר מבעל רכוש.
13. מיאת קיץ, ולא קץ – טוב למדוד מאה פעמים ולא לחתוך פעם אחת.
14. הנום, אידה נאפע, ינפאע לכלאב – שינה רבה אינה מביאה תועלת.
15. סוק איכה, ולא סוק פורים – שוק ט' באב, מלא ועד יותר משוק פורים.
16. עז רוחך, תנעז – כבד את עצמך, אז יכבדוך אחרים.
17. פי הנהאר תטוף, ופי הליל תג'זל הצוף – שלא לבזבז שעות היום המיועדות לעבודה, על חשבון שעות הלילה של המנוחה.
18. צוף, צוף נאעזה, ולידין מאהומשי אכואת – ההצלחה טמונה לא רק בחומר, אלא גם בידים העוסקות. – לא מספיק חומר טוב, צריך גם ידים טובות.
19. קודאש יטול הליל, ואלאבוד מן הצובח – שום דבר לא נשאר תמיד, ואפילו הלילה הארוך ביותר, גם הוא עובר ויהיה יום.
20. ראיין, אחסן מן ראי – ותשועה ברוב יועץ.
21. שוייה מן אל חינה, ושוייה מן הרטאבת אל-ידין – לפעמים ההצלחה תלויה בשני גורמים.
22. תעיש הראס, תכלף הסאסייה – שלא יהיה העיקר טפל והטפל עיקר. אם הראש קיים, יכול הוא לחדש כובע, אך אם הראש איננו אין הכובע יכול לחדש את הראש.

אלבום תמונות מהאי דג'רבא

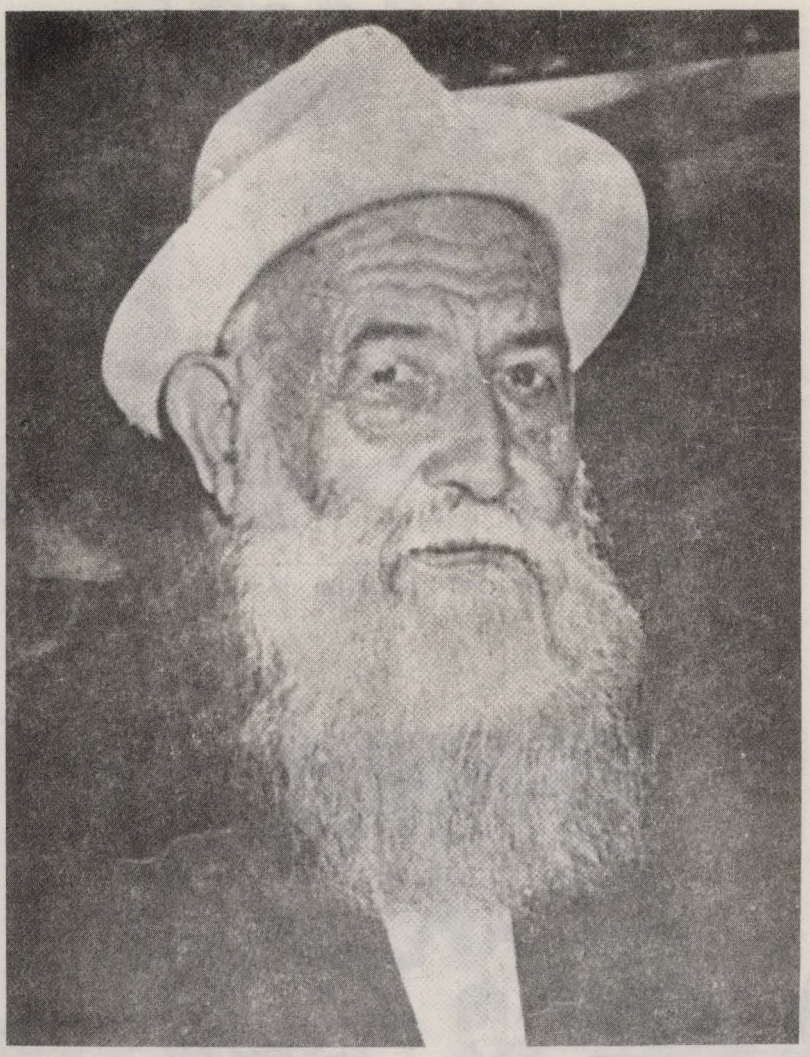
הרב מרדכי אמייס הכהן זצ"ל

הרב מרדכי סגרון זצ"ל

הרב חומאני עלוש זצ"ל

הרב ישועה חדאד זיע"א

נלב"ע י"א שבט תשל"ד

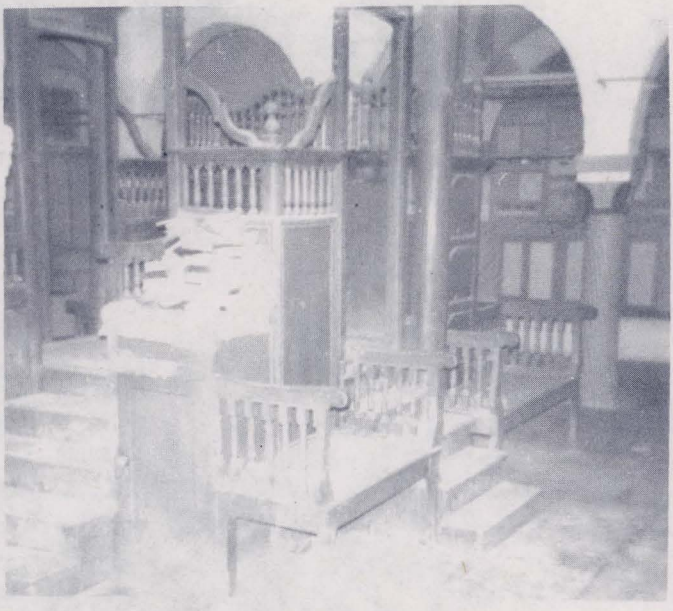
כתה עם המורה מינה חדד

כתה א' ב-"דבר עברית" המורה דליה

עליית ר' סאסי כהן -
בית-דין הרבני לשעבר.

ביה"כ ר' בצלאל -
עליו מסופר בעיתון
שהוצת ונשרפו בו 5 ס"ת.

חזית בית הכנסת
ר' אברהם

סמינר למורות משנת תשכ"ד

ברז מים לשתייה, עם שוקת בכניסה לרובע הגדול

דוגמה לכלה יהודית בשבת חתן

טקס מסורתי "הרסיק" ליל החינה

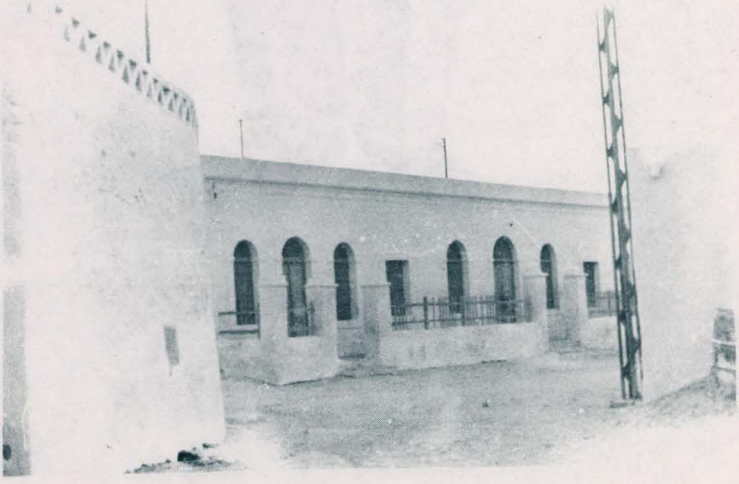
הדה"מ הרה"ג ר' **מכלוף עידאן** זלה"ה
נלב"ע ביום ח"י כסליו שנת תש"ז

הרב משה הכהן זצ"ל

הרב יוסף בוכריס זצ"ל

ישיבת הדיגת - בית-כנסת

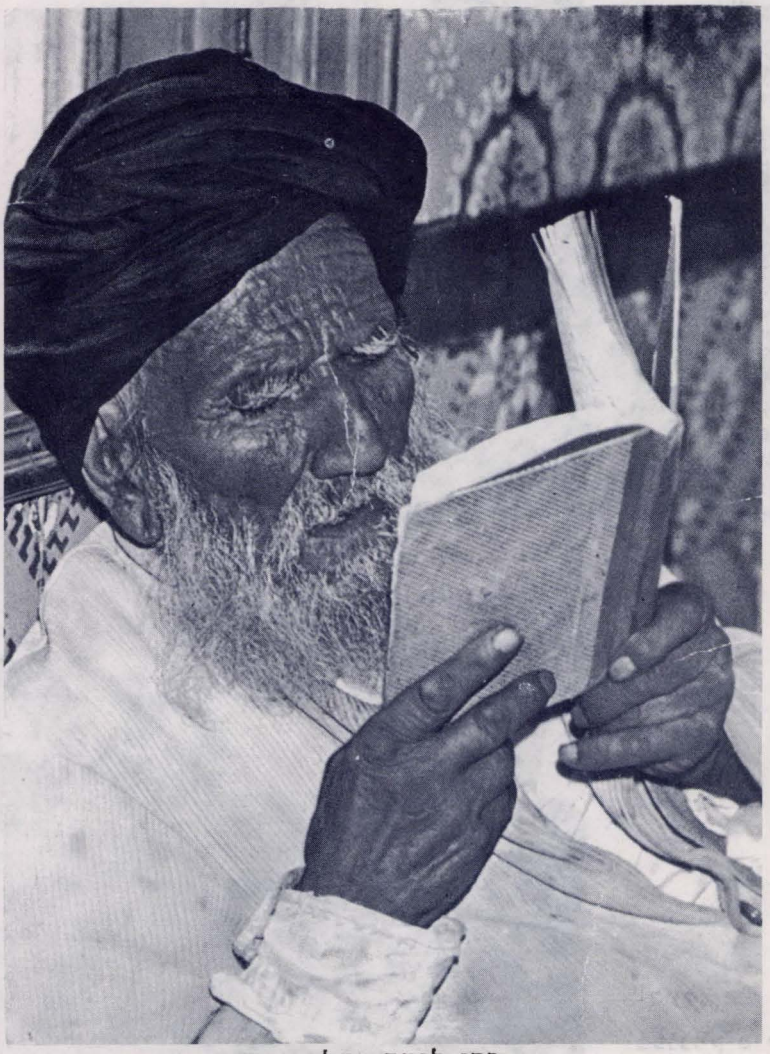
בית–הכנסת
"אלגריבה"

"בטלנים"
בפונדק מול אלגריבה

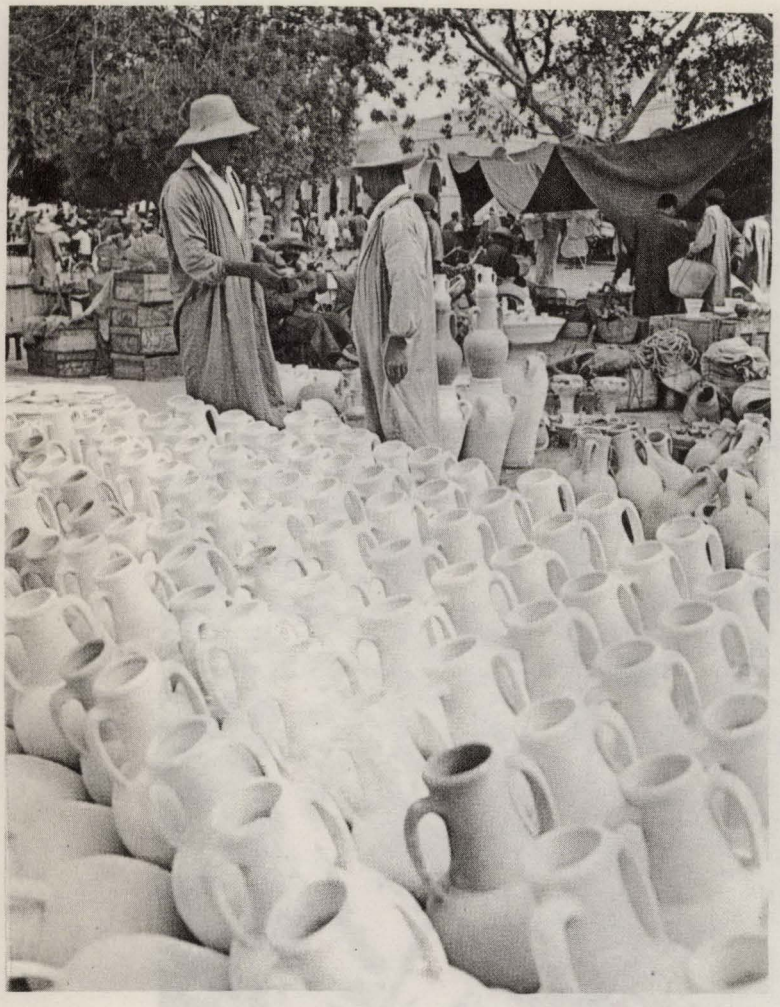

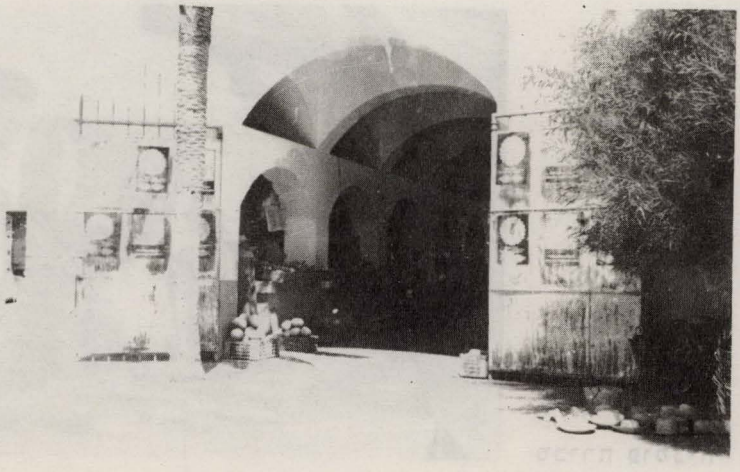
מחגיגות ל"ג בעומר באלגריבה

זקן לומד באלגריבה

חומת-שוק

כניסה לשוק הירקות,

בזמן האחרון

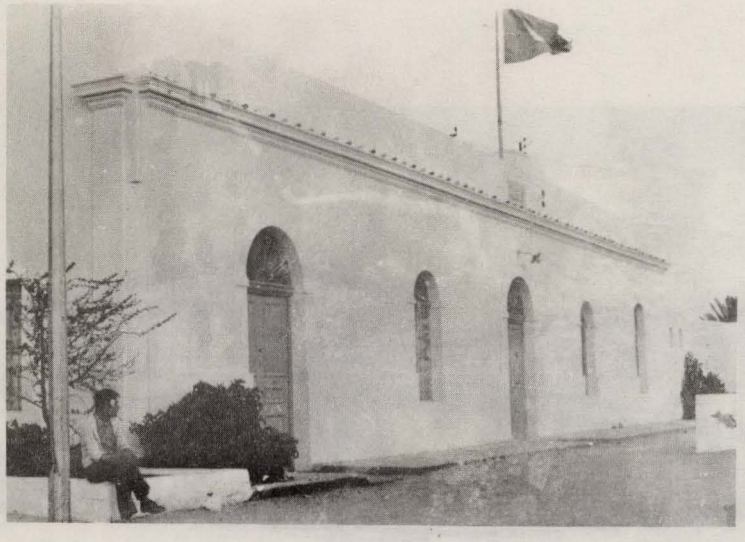
דייגים ערביים מקצוענים בכפר "האדג'ים"

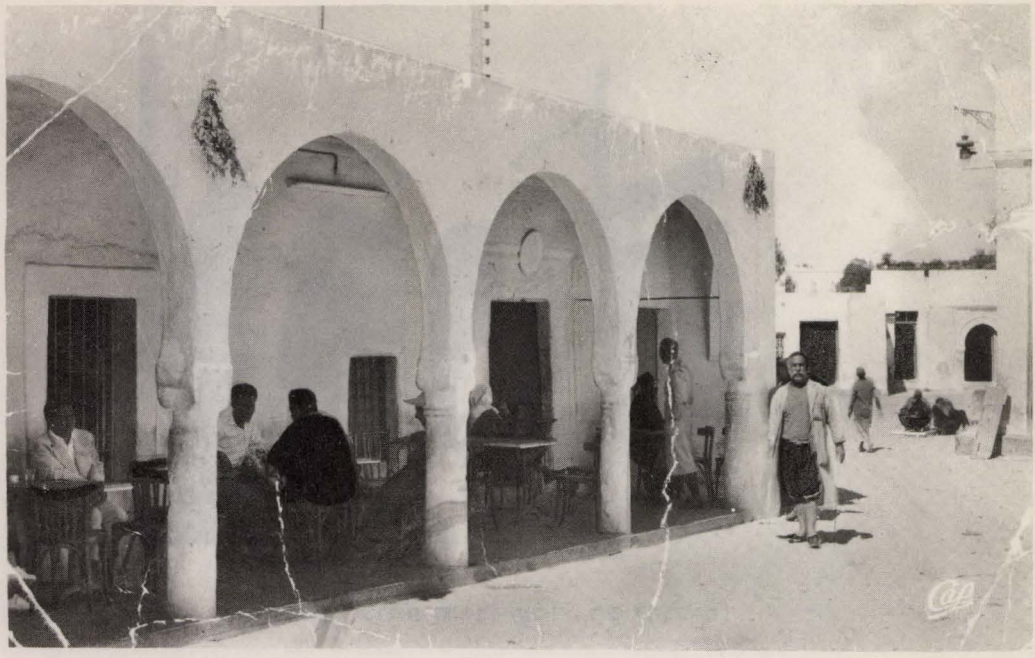
שוק הדגים –
מכירה פומבית

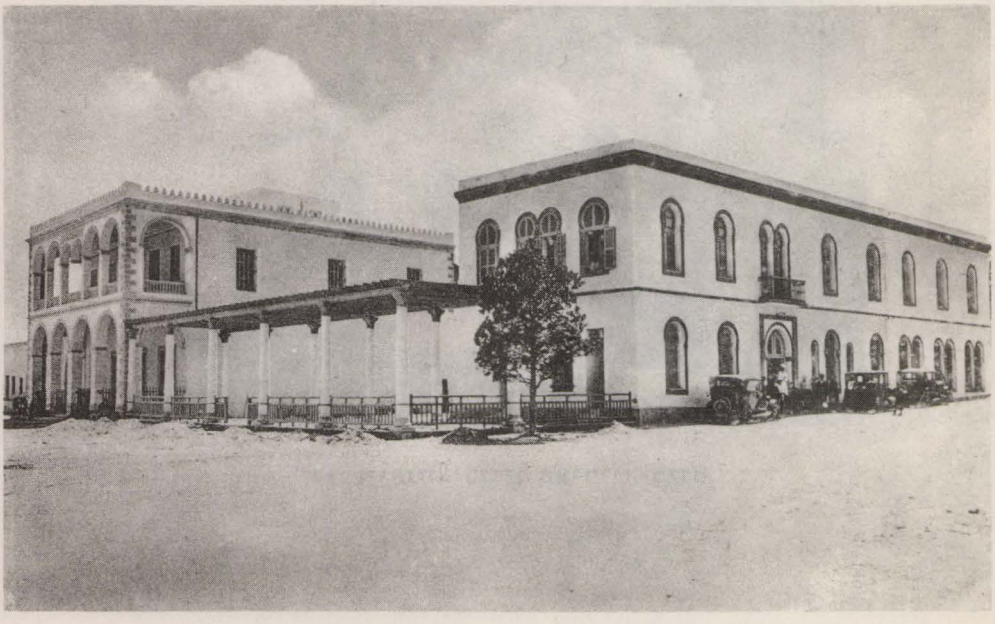
שוק הצורפים (בו עבדו רק יהודים)

"דר זייאנה" בניין העירייה כיום

בית-קפה ערבי - "בן דעמאס"

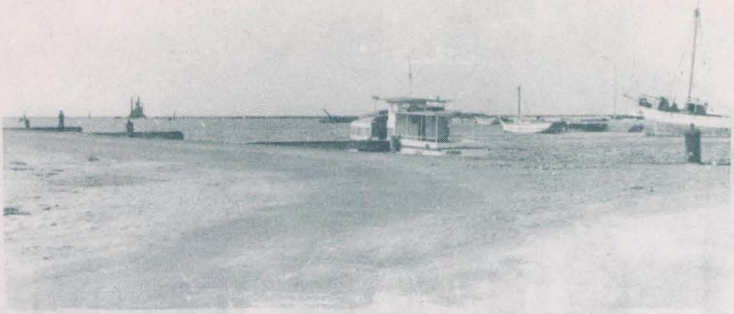
"גרנד הוטל" ובית רגה - יהודי אמיד

בית-קפה ערבי מודרן.

בנין הדאר מתקופת צרפת

אל-"מרסה" אניות יוצאות ואניות נכנסות לאי

כניסה ראשית לאי מ-אל-"מרסה"

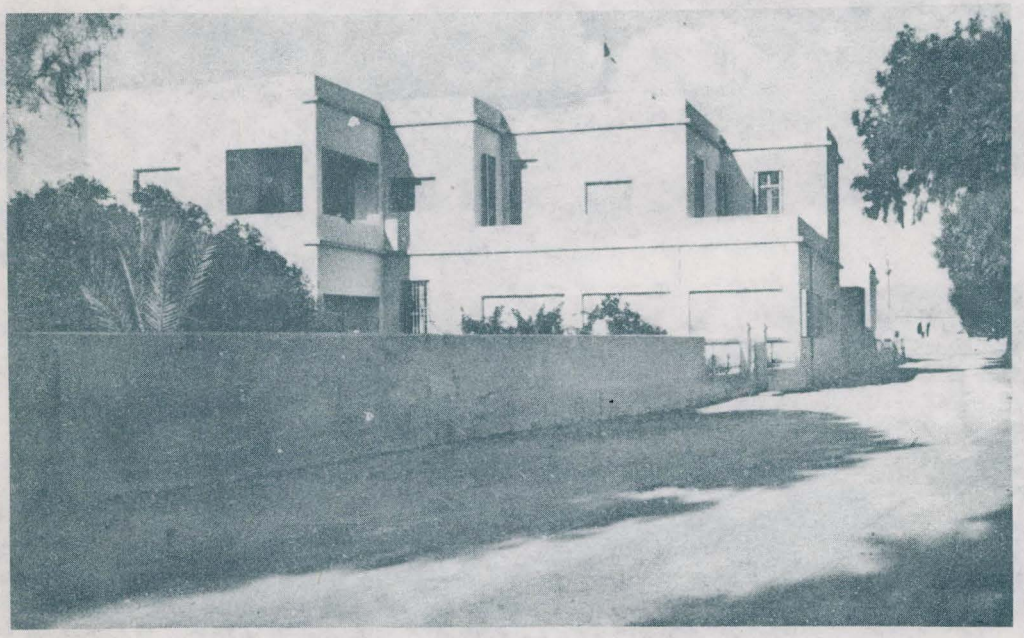

אל-"עין" מעין מלוח זורם לים

בתי-מלון, חדשים וישנים

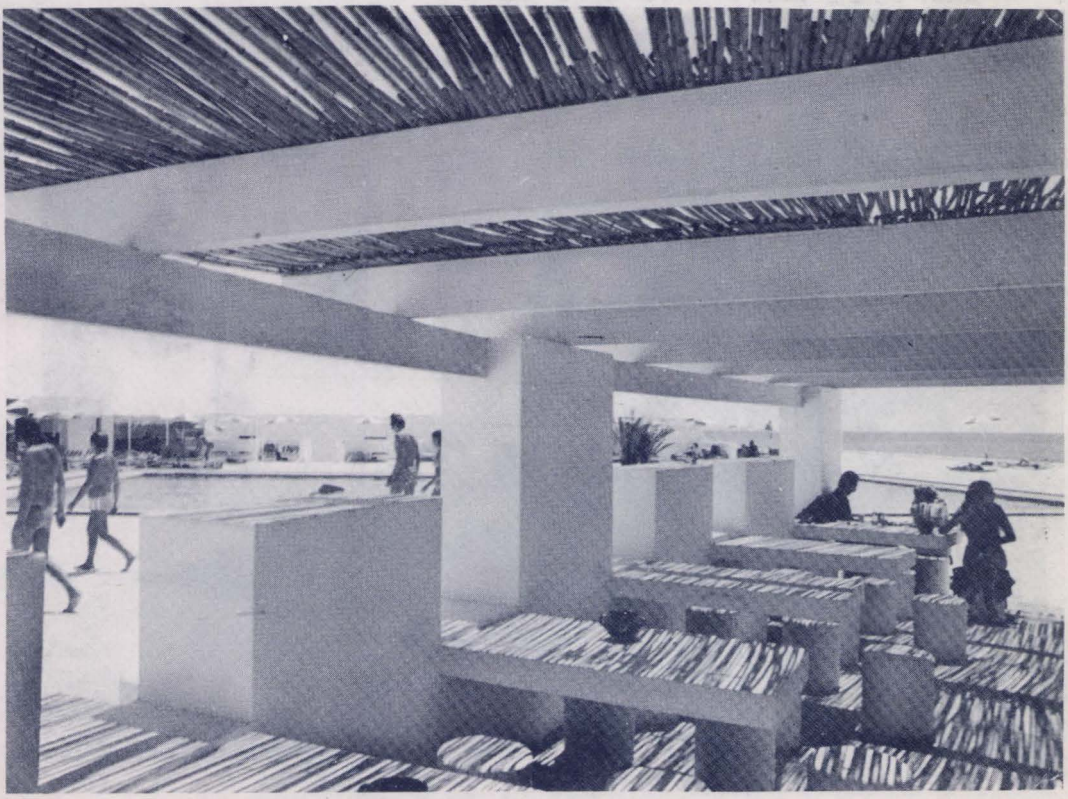
"דר-"גרבה" מלון ענק מכיל 2000 חדר

"לוטוס" מלון צרפתי לשעבר

"אל-עריסה" פונדק אל-חורי לשעבר

"אל-מנזל" מלון מפואר.

פולקלור ובעלי מקצוע באי

פולקלור ב-מוניסטיר

פולקלור ובעלי מקצוע ב-מוניסטיר

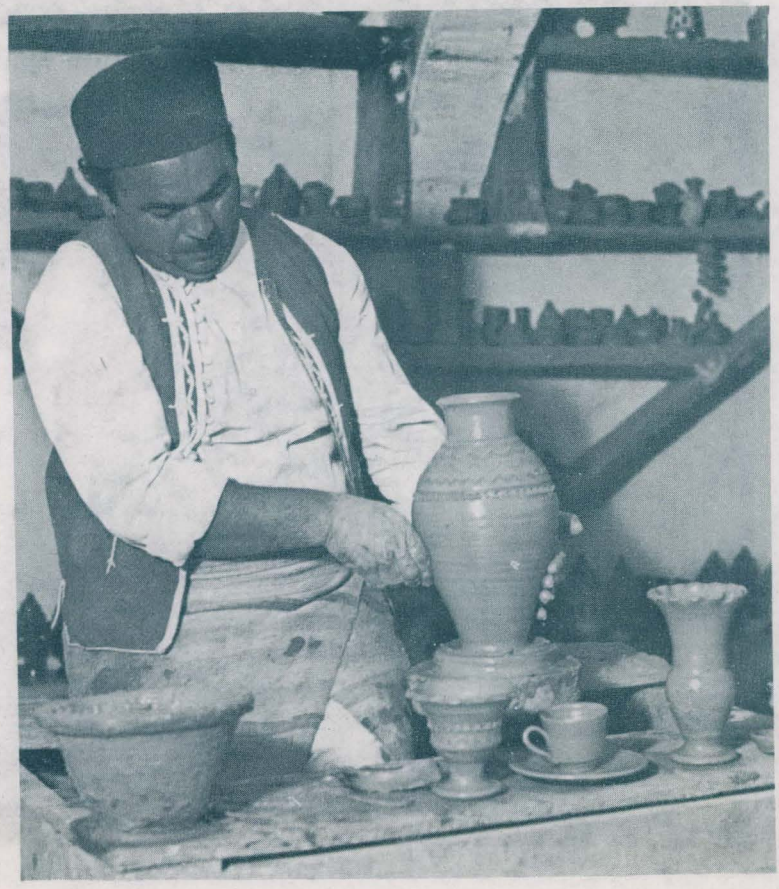
בית מלאכה לאריגה עבודת יד (ערבי)

שוק הצורפים

"מחבוביין" כפר ערבי עשיר

"היוצר" קדר בכפר
"קוללאלה"

להקת תזמורת כושית לחתונות ערביות

כלה ערבייה עם חברותיה